

ISSN1857-4440

INSTITUTUL
DE RELAȚII INTERNAȚIONALE
DIN MOLDOVA

Relații Internaționale Plus

Revistă științifico-practică

Nr. 1 (9)

Chișinău, 2016

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Redactor-șef: *Valentin BENIUC*, rector al IRIM, doctor habilitat în politologie,
profesor universitar

Redactor-șef adjunct: *Ludmila ROȘCA*, doctor habilitat în filosofie,
profesor universitar, IRIM

Membri:

Iurii KROTENKO, doctor habilitat în economie, IRIM

Vasilii SACOVICI, doctor habilitat în politologie, profesor universitar, Republica Belarus

Stanislav KNIAZEV, doctor în drept, profesor universitar, rector, Universitatea Internațională
МИТСО, Republica Belarus

Valeriu CUȘNIR, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Institutul de Cercetări
Juridice și Politice, AȘM

Jordan Gheorghe BĂRBULESCU, doctor în politologie, profesor universitar, SNSPA,
România

Valerii KOPEIKA, director al Institutului de Relații Internaționale
al Universității Naționale „Taras Șevcenko” din Kiev,
doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, Ucraina

Mihail BÎRGĂU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, USEFS

Artiom MALGHIN, prorector МГИМО(У),

doctor în științe politice, conferențiar universitar, Rusia

Stanislav CERNEAVSKII, director al Centrului de Cercetări Științifice, МГИМО(У),
doctor habilitat în istorie, Rusia

Chris GRANT, doctor în științe politice, Universitatea din Mercer,
orașul Macon, statul Georgia, SUA

Ion IGNAT, doctor în economie, profesor universitar,

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România

Mitchell A. BELFER, decan al Facultății Relații Internaționale și Studii Europene,

Universitatea Metropolitană din Praga, doctor în relații internaționale,
profesor universitar, Republica Cehă

Vladimir GUTOROV, doctor habilitat în filosofie, profesor universitar,
Universitatea de Stat din Sankt-Petersburg, Conducătorul secției din Sankt-Petersburg a
Asociației Științei Politice din Federația Rusă (AȘPR)

Vitalie CAZACU, doctor în economie, conferențiar universitar, IRIM

Galina POGONEȚ, doctor în drept, conferențiar universitar, IRIM

SUMAR

TEORIA ȘI PRACTICA POLITICĂ: ABORDĂRI ACTUALIZATE

INTEGRAREA EUROPEANĂ A REPUBLICII MOLDOVA: DE LA DECLARAȚIA INTENȚIEI – LA OBIECTIV STRATEGIC	10
<i>Ludmila ROȘCA, doctor habilitat în filosofie, profesor universitar, IRIM</i>	
POLITICA UNIUNII EUROPENE PENTRU MOLDOVA ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE	24
<i>Ludmila GOLOVATAIA, doctor în științe economice, conferențiar universitar, IRIM</i> <i>Angela CEBAN, doctor în științe economice, IRIM</i>	
CONCEPTELE „HARD POWER” ȘI „SOFT POWER” ÎN TEORIA ȘI PRACTICA INTERNAȚIONALĂ	32
<i>Petru FURTUNĂ, doctor în istorie, IRIM</i>	
ASPECTE ALE CADRULUI LEGAL ȘI INSTITUȚIONAL PENTRU COMBATerea TRAFICULUI DE FIINȚE UMANE ÎN REPUBLICA MOLDOVA	41
<i>Ludmila OLEINIC, doctor în politologie, IRIM</i> <i>Aurel Octavian PASAT, doctorand, USM</i>	
REFLECȚII CONCEPTUALE ASUPRA NOȚIUNII DE PROPAGANDĂ: ISTORIE ȘI ACTUALITATE	51
<i>Simion ROȘCA, doctor în filosofie, conferențiar universitar, ASEM</i>	

PROCESELE INTEGRAȚIONISTE ȘI DEZVOLTAREA SOCIAL - ECONOMICĂ

UNELE ASPECTE ALE TEORIEI INOVAȚIONALE ȘI ECONOMIEI INOVAȚIONALE	68
<i>Vasilii SACOVICI, doctor habilitat în politologie, profesor universitar, IRIM</i>	
REGLEMENTAREA DE STAT - FACTOR AL FUNCȚIONĂRII SISTEMELOR ECONOMICE NAȚIONALE	82
<i>Natalia LOBANOV, doctor habilitat în științe economice, profesor universitar, ASEM</i>	
PROBLEME DE METODOLOGIE A EVIDENȚEI TURIȘTILOR INTERNAȚIONALI ÎN REPUBLICA MOLDOVA	92
<i>Iurii KROTENKO, doctor habilitat în științe economice, profesor universitar, IRIM</i>	

ASPECTELE ATRACTIVITĂȚII TURISTICE DIN NORDUL AFRICII	104
<i>Alexandru GRIBINCEA, doctor habilitat în științe economice, profesor universitar, IRIM</i>	
<i>Corina GRIBINCEA, cercetător, INCE</i>	
INVESTIȚIILE STRĂINE DIRECTE - FORMĂ DINAMICĂ A DEZVOLTĂRII RELAȚIILOR ECONOMICE INTERNAȚIONALE	112
<i>Tatiana ANDREEVA, doctor în științe economice, IRIM</i>	
INOVARIA CA DIRECȚIE PRIORITARĂ ÎN CREȘTEREA ECONOMICĂ .	122
<i>Angela CEBAN, doctor în științe economice, IRIM</i>	
<i>Elena BĂDĂRĂU, doctorandă, IRIM</i>	
INTEGRAREA ÎN UNIUNEA VAMALĂ VERSUS INTEGRAREA ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ - DIRECȚII DE DEZVOLTARE A RELAȚIILOR ECONOMICE EXTERNE A REPUBLICII MOLDOVA	131
<i>Ludmila GOLOVATAIA, doctor în științe economice, conferențiar universitar, IRIM</i>	
<i>Tatiana MOLEȘTEANU, master în științe economice, IRIM</i>	
METODE ȘI PRACTICI DE SECURIZARE A INFORMAȚIEI	141
<i>Elena BĂDĂRĂU, doctorandă, IRIM</i>	

DREPTUL INTERNAȚIONAL EUROPEAN: DIMENSIUNEA PRACTICĂ

UNELE ASPECTE CE ȚIN DE TERORISMUL INFORMATIC	147
<i>Constantin LAZARI, doctor în drept, conferențiar universitar, IRIM</i>	
DREPTUL LA UN REMEDIU EFECTIV ÎN CONVENȚIA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI	157
<i>Violeta MELNIC, doctor în drept, IRIM</i>	
PROBLEMATICA SUPREMAȚIEI CONSTITUȚIEI – ABORDĂRI NAȚIONALE VERSUS EXPERIENȚA INTERNAȚIONALĂ	177
<i>Tatiana DABIJA, doctor în drept, IRIM</i>	
PROCEDURA ÎN FAȚA CURȚII DE JUSTIȚIE A UNIUNII EUROPENE DIN PERSPECTIVA DREPTURILOR FUNDAMENTALE ALE OMULUI	188
<i>Beatrice ȘTEFĂNESCU, doctor în drept, Universitatea “Mihail Kogălniceanu” din Iași, Judecător al Judecătoria Iași - Secția civilă, România</i>	
<i>Cristina ALBESCU, Baroul de Avocați Iași, România</i>	
<i>Marian RUSSO, doctorand, consilier juridic, România</i>	
REGIMUL JURIDIC AL TRANSPORTULUI PUBLIC URBAN ÎN LEGISLAȚIA DIN REPUBLICA MOLDOVA	198
<i>Iurie MIHALACHE, doctor în drept, conferențiar universitar, IRIM</i>	
<i>Viorica ALEXEEVA, asistent judiciar</i>	

**FUNDAMENTAREA CONCEPTUALĂ A COMPETENȚEI TERITORIALE A
STATULUI ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL PUBLIC 209**

Doina CAZACU, *doctorandă, Institutul de Cercetări Juridice și Științe Politice, AȘM*

**TIPOLOGIA ȘI DELIMITAREA DECLARAȚIILOR PRODUCĂTOARE DE
CONSECINȚE JURIDICE OCROTITE PRIN LEGEA PENALĂ 221**

Andrei NASTAS, *doctorand, Institutul de Cercetări Juridice și Științe Politice, AȘM*

Elena BĂDĂRĂU, *doctorandă, IRIM*

CONTENTS

POLITICAL THEORY AND PRACTICE: UPDATED APPROACHES

THE REPUBLIC OF MOLDOVA EUROPEAN INTEGRATION: FROM STATEMENT OF INTENT TO THE STRATEGIC OBJECTIVE	10
Ludmila ROȘCA	
EUROPEAN UNION'S POLICY FOR MOLDOVA IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION	24
Ludmila GOLOVATAIA	
Angela CEBAN	
SOFT POWER HARD AND POWER CONCEPTS IN THE INTERNATIONAL THEORY AND PRACTICE	32
Petru FURTUNĂ	
THE LEGAL FRAMEWORK AND INSTITUTIONAL ACTION AGAINST TRAFFICKING IN HUMAN BEINGS IN MOLDOVA	41
Ludmila OLEINIC	
Aurel Octavian PASAT	
CONCEPTUAL REFLECTION ON THE NOTION OF PROPAGANDA: HISTORY AND RELEVANCE	51
Simion ROȘCA	

INTEGRATION PROCESSES AND SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT

SOME ASPECTS OF THE THEORY OF INNOVATION AND INNOVATION ECONOMY FORMATION	68
Vasilii SACOVICI	
STATE REGULATION AS A FACTOR IN NATIONAL ECONOMIC SYSTEMS' OPERATION	82
Natalia LOBANOV	
METHODOLOGY PROBLEMS OF ACCOUNTING FOR INTERNATIONAL TOURISTS AND WAYS OF THEIR SOLUTIONS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA	92
Iurii KROTENKO	
MATTERS OF NORTH AFRICA TOURIST ATTRACTION	104
Alexandru GRIBINCEA	
Corina GRIBINCEA	

FOREIGN DIRECT INVESTMENT AS ONE OF THE MOST DYNAMIC FORMS OF INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS DEVELOPMENT 112
Tatiana ANDREEVA

INNOVATION AS A PRIORITY DIRECTION TO ECONOMIC GROWTH ... 122
Angela CEBAN
Elena BĂDĂRĂU

CUSTOMS UNION'S INTEGRATION VERSUS INTEGRATION INTO THE EUROPEAN UNION AS THE DEVELOPMENT DIRECTIONS OF MOLDOVA'S INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS 131
Ludmila GOLOVATAIA
Tatiana MOLEȘTEANU

METHODS AND INFORMATION SECURITY PRACTICES 141
Elena BĂDĂRĂU

INTERNATIONAL EUROPEAN LAW: PRACTIC DIMENSION

INFORMATION TERRORISM: CONCEPTUAL APPROACHES 147
Constantin LAZARI

THE RIGHT TO EFFECTIVE REMEDY IN THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS 157
Violeta MELNIC

SUBJECT MATTER OF CONSTITUTION SUPREMACY - NATIONAL APPROACHES VERSUS INTERNATIONAL EXPERIENCE 177
Tatiana DABIJA

PROCEEDINGS BEFORE THE EUROPEAN UNION COURT OF JUSTICE FROM THE PERSPECTIVE OF FUNDAMENTAL HUMAN RIGHTS 188
Beatrice STEFANESCU
Cristina ALBESCU
Marian RUSSO

LEGAL STATUS OF URBAN PUBLIC TRANSPORT IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA LEGISLATION 198
Iurie MIHALACHE
Viorica ALEXEEVA

BACKGROUND OF CONCEPT OF TERRITORIAL STATE JURISDICTION IN INTERNATIONAL PUBLIC LAW 209
Doina CAZACU

TYOLOGY AND LIMITS OF STATEMENTS THAT PRODUCE LEGAL CONSEQUENCES AND ARE PROTECTED BY CRIMINAL LAW 221
Andrei NASTAS
Elena BĂDĂRĂU

СОДЕРЖАНИЕ

ПОЛИТИЧЕСКАЯ ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА: АКТУАЛИЗИРОВАННЫЙ ПОДХОД

ЕВРОПЕЙСКАЯ ИНТЕГРАЦИЯ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА: ОТ ЗАЯВЛЕНИЯ НАМЕРЕНИЙ – ДО СТРАТЕГИЧЕСКОЙ ЦЕЛИ	10
Людмила РОШКА	
ПОЛИТИКА ЕВРОСОЮЗА ДЛЯ МОЛДОВЫ В КОНТЕКСТЕ ЕВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ	24
Людмила ГОЛОВАТАЯ	
Анжела ЧЕБАН	
ПОНЯТИЯ „HARD POWER” И „SOFT POWER” В МЕЖДУНАРОДНОЙ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ	32
Петру ФУРТУНЭ	
ПРАВОВЫЕ И ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ДЛЯ ПРЕОДОЛЕНИЯ ТОРГОВЛИ ЛЮДЬМИ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА	41
Людмила ОЛЕЙНИК	
Аурел Октавиан ПАСАТ	
МИРОВОЗРЕНЧЕСКИЙ ПОДХОД В АНАЛИЗЕ ПОНЯТИЯ ПРОПАГАНДЫ: ИСТОРИЯ И АКТУАЛЬНОСТЬ	51
Симион РОШКА	

ИНТЕГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ И СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ТЕОРИИ ИННОВАЦИЙ И ИННОВАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ	68
Василий САКОВИЧ	
ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ - ФАКТОР ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМ	82
Наталья ЛОБАНОВА	
ПРОБЛЕМЫ МЕТОДОЛОГИИ УЧЕТА МЕЖДУНАРОДНЫХ ТУРИСТОВ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА	92
Юрий КРОТЕНКО	
ПРИВЛЕКАТЕЛЬНЫЕ ТУРИСТИЧЕСКИЕ ЗОНЫ НА СЕВЕРЕ АФРИКИ .	104
Александр ГРИБИНЧЯ	
Корина ГРИБИНЧЯ	
ПРЯМЫЕ ИНОСТРАННЫЕ ИНВЕСТИЦИИ – ДИНАМИЧЕСКАЯ ФОРМА РАЗВИТИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ .	112
Татьяна АНДРЕЕВА	

ИНОВАЦИЯ – ПРИОРИТЕТНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ	122
Анжела ЧЕБАН	
Елена БЭДЭРЭУ	
ИНТЕГРАЦИЯ В ТАМОЖЕННОМ СОЮЗЕ И В ЕВРОПЕЙСКОМ СОЮЗЕ- НАПРАВЛЕНИЯ В РАЗВИТИИ МЕЖДУНАРОДНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА	131
Людмила ГОЛОВАТАЯ	
Татьяна МОЛЕШТЯНУ	
МЕТОДЫ И ОПЫТ ЗАЩИТЫ ИНФОРМАЦИИ	141
Елена БЭДЭРЭУ	

МЕЖДУНАРОДНОЕ ЕВРОПЕЙСКОЕ ПРАВО: ПРАКТИЧЕСКОЕ ИЗМЕРЕНИЕ

НЕКОТОРЫЕ ПОДХОДЫ АНАЛИЗА ИНФОРМАЦИОННОГО ТЕРРОРИЗМА	147
Константин ЛАЗАРЬ	
ПРАВО НА ЭФФЕКТИВНОЕ ВЛИЯНИЕ В ЕВРОПЕЙСКОЙ КОНВЕНЦИИ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА	157
Виолета МЕЛНИК	
ПРОБЛЕМА СВЕРЗАКОНОСТИ КОНСТИТУЦИИ - МЕЖДУНАРОДНЫЙ И НАЦИОНАЛЬНЫЙ ПОДХОД	177
Татьяна ДАБИЖА	
ПРОЦЕДУРА ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА В КОНТЕКСТЕ ОСНОВНЫХ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА	188
Беатриче ШТЕФЭНЕСКУ	
Кристина АЛБЕСКУ	
Мариан РУССО	
ПРАВОВОЙ РЕЖИМ ГОРОДСКОГО ПУБЛИЧНОГО ТРАНСПОРТА В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА	198
Юрий МИХАЛАКЕ	
Виорика АЛЕКСЕЕВА	
МИРОВОЗРЕНЧЕСКОЕ ОБОСНОВАНИЕ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ГОСУДАРСТВА В МЕЖДУНАРОДНОМ ПУБЛИЧНОМ ПРАВЕ	209
Дойна КАЗАКУ	
ТИПОЛОГИЯ И ОГРАНИЧЕНИЕ ЗАЯВЛЕНИЙ ИМЕЮЩИЕ ПРАВОВЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ЗАЩИЩЕННЫЕ УГОЛОВНЫМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВОМ	221
Андрей НАСТАС	
Елена БЭДЭРЭУ	

TEORIA ȘI PRACTICA POLITICĂ: ABORDĂRI ACTUALIZATE

INTEGRAREA EUROPEANĂ A REPUBLICII MOLDOVA: DE LA DECLARAȚIA INTENȚIEI – LA OBIECTIV STRATEGIC

Ludmila ROȘCA,

doctor habilitat în filosofie, profesor universitar, IRIM

Rezumat

În acest studiu sunt analizate criteriile: politic și economic de la Copenhaga, care reflectă obiectivele Politicii Europene de Vecinătate. Interesul Europei unite este fixat în formula: UE își propune să creeze spațiul libertății, securității și justiției. Această formulă este propusă de Consiliul Europei în anul 1997. Semnificația ei vizează scopul final urmărit de UE în spațiul de influență și de interes al structurilor europene. În calitate de scop, formula spațiul libertății, securității și justiției presupune un nivel înalt al legalității și ordinii de drept. Realizarea scopului dat este fixată în planurile de activitate a diferitor instituții europene, preocupate de reglarea relațiilor dintre statele-membre și candidate la aderare pe problema securității frontierelor interne și externe, respectarea regimului de vize, măsuri legate de oferirea adăpostului, a politicii imigranților, de reglementare a statutului străinilor ce locuiesc temporar pe teritoriul UE. Uniunea Europeană, după lansarea proiectelor, orientate către extindere, este interesată ca la frontiera ei estică să fie stabilitate politică, economico-financiară. În acest scop, este elaborat Programul Politicii Europene de Vecinătate. Asocierea cu oricare model de integrare regională trebuie s-o decidă poporul. Poporul unit în jurul interesului național, definit cu claritate de clasa politică. La rîndul ei,

clasa politică trebuie să vină în fața poporului cu un program de acțiuni, orientat către satisfacerea cerințelor stabilității politice. Autorul conchide: pentru stabilitatea sistemului politic este necesară consolidarea societății moldovenești.

Cuvinte-cheie: *Uniunea Europeană, Republica Moldova, Politica Europeană de Vecinătate, Acordul de Parteneriat și Cooperare între Uniunea Europeană și Republica Moldova, Planul de Acțiuni Uniunea Europeană - Republica Moldova*

THE REPUBLIC OF MOLDOVA EUROPEAN INTEGRATION: FROM STATEMENT OF INTENT TO THE STRATEGIC OBJECTIVE

Abstract

This analysis covers the main areas of the Copenhagen criteria: political, economic and the main economic and political objectives of the European Neighbourhood Policy. The author answers the question: To what extent Moldovan state institutions have benefited from the opportunities offered by the ENP? The idea of a special policy for the EU's new neighbors is exposed in the European Commission's Communication "Wider Europe - Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern neighbors," published in 2003. Content analysis of this document allows the author to highlight the purpose intended by the European Commission: establishment of an area of prosperity and good neighborliness, where dominates the cooperative and collaborative relationships between states, between states and European institutions. Moldova has enough reasons to participate in the ENP. The author points out the domestic and foreign policy priorities of the Republic of Moldova: accession to the European Union; Transnistrian conflict settlement, participation in the Single Market and other Community policies; institutional strengthening and removing the state from captivity; dynamic stability of the political system. The exploitation of opportunities offered by the ENP is reflected in the following documents: the Partnership and Cooperation Agreement between the EU and Moldova; the European Union - Republic of Moldova Action Plan. In conclusion, the author regretfully mentions the inability of Moldovan institutions to successfully explore the opportunities offered by the ENP, to ensure their functionality. The appearance, formality and superficiality of approaching the acute problems faced by Moldovan society by the current government have essentially changed relations between Moldova and the EU institutions.

Keywords: *European Union, Republic of Moldova, European Neighbourhood Policy, Partnership and Cooperation Agreement between the EU and Moldova; European Union - Republic of Moldova Action Plan*

Introducere. Tema supusă analizei este actuală, semnificativă, cu impact asupra relațiilor Republicii Moldova cu Comunitatea Statelor Europene. Redimensionarea acordurilor/ mesajelor transmise de oficialii de la Chișinău conducerii instituțiilor europene supra-statale este o temă prezentă în agenda savanților din Republica Moldova, mai ales a specialiștilor din domeniul științelor socio-umane. Apar mai multe întrebări: De ce Republica Moldova n-a reușit să satisfacă cerințele de aderare și să se alinieze alături de România, republicile baltice la Planul de extindere a UE? Care sunt factorii ce impulsionează procesul de aderare? Pentru a răspunde la acestea și alte întrebări legate de integrarea europeană, de extinderea Comunității Statelor Europene, considerăm necesar să realizăm un studiu interdisciplinar al proceselor de edificare, consolidare, funcționare a instituțiilor puterii de stat din Republica Moldova, paralel apelînd și la experiența altor state care au ieșit din sistemul sovietic, din sistemul comunist, dar care la moment sunt state-membre ale Uniunii Europene.

Premisele integrării europene a Republicii Moldova. Actul declarării independenței și adoptarea Constituției, din 1994, deschide oportunități reale pentru schimbarea regimului politic, pentru tranziția la alt model de funcționare a instituțiilor puterii de stat, la economia de piață. După declararea independenței a demarat procesul de edificare a statului Republica Moldova, care se declară a fi un stat democratic de drept. Consultînd documentele UE, aflăm că cele mai importante valori europene sunt: democrația, statul de drept, drepturile omului, economia de piață. Aceste valori sunt susținute și de deputații din Parlamentul Republicii Moldova, care au semnat Declarația de independență și au adoptat Constituția Republicii Moldova din 1994. Teoretic nu existau obstacole serioase pentru inițierea procesului de aderare, de integrare. Practic însă constatăm o apreciere diferită din partea structurilor europene a politicii statului Republica Moldova și a țărilor baltice. Alegerea acestui model este rezultatul unei analize factoriale. Și țările baltice, și Republica Moldova au ieșit în același timp de sub același regim. Nici o țară n-a avut dreptul la propria politică externă, deoarece, chiar dacă și se numea uniune de state suverane, republicile unionale, elemente ale Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, aveau statut de subiect al federației, în care centrul politico-administrativ,

situat la Moscova, decidea asupra tuturor problemelor/proceselor vieții sociale. Administrațiile republicane nu adoptau nici o decizie fără a se consulta cu organele puterii centrale. În astfel de condiții este complicat să-ți crești o clasă de politicieni, manageri patrioți, capabili să definească interesul național și să depună efort pentru a-i satisface cerințele. Cu toate acestea unii s-au descurcat mai bine, decât noi.

După inițierea procesului de consolidare a instituțiilor puterii politice din Republica Moldova, cel mai important obiectiv al activității clasei politice este definirea clară a interesului național. *Statele baltice au optat clar pentru aderarea la Comunitatea Statelor Europene și Alianța Nord-Atlantică, în timp ce conducătorii instituțiilor statului Republica Moldova și-au propus dezvoltarea unor relații mutual avantajoase pe toate planurile*¹. Abordarea integrării europene de către Republica Moldova și statele baltice a condus la stabilirea atitudinii diferite față de acestea din partea instituțiilor UE. Respectiv, Republica Moldova beneficiază doar de Programul Comunității Europene de Asistență Tehnică (TACIS), apoi este negociat Acordul de Parteneriat și Cooperare – un tratat bilateral, axat pe relații economice și comerciale. Indiferent de faptul că conducerea Republicii Moldova se află în stare de incertitudine, se îndoiește de capacitatea ei de a se detașa de experiența trecutului, de relațiile de subordonare pe care le avea cu Moscova, Uniunea Europeană îi oferă oportunități de dezvoltare a unui nou tip de relații, reciproc avantajoase. Uniunea Europeană, după lansarea proiectelor, orientate către extindere, este interesantă ca la frontiera ei estică să fie stabilitate politică, economico-financiară. În acest scop este elaborat Programul Politicii Europene de Vecinătate. Însă, nici Acordul de Parteneriat și Cooperare, nici aderarea Moldovei la Politica Europeană de Vecinătate nu presupun integrarea statelor participante la UE. Sunt acțiuni orientate către pregătirea asocierii, verificarea intențiilor statelor ce doresc să dobândească statut de membru al UE. Interesul Europei unite este fixat în formula UE își propune să creeze spațiul libertății, securității și justiției. Această formulă este propusă de Consiliul Europei în anul 1997. Semnificația ei vizează scopul final urmărit de UE în spațiul de influență și de interes al structurilor europene. În calitate de scop, formula *spațiul libertății, securității și justiției* presupune un nivel înalt al legalității și ordinii de drept. Realizarea scopului dat este fixată în planurile de activitate a

¹ Planul de acțiuni Uniunea Europeană – Republica Moldova. Ghid. – Chișinău: Gunivas, 2006, ISBN 978-9975-908-05-4, p. 27

diferitor instituții europene, preocupate de reglarea relațiilor dintre statele-membre și candidate la aderare pe problema securității frontierelor interne și externe, respectarea regimului de vize, măsuri legate de oferirea adăpostului, a politicii imigranților, de reglementare a statutului străinilor ce locuiesc temporar pe teritoriul UE.

Poziția structurilor Europei unite față de intențiile Republicii Moldova este pe deplin justificată empiric. Prima declarație a intenției RM de a adera la UE este înregistrată în *Declarația de politică externă*, adoptată de Parlament, în care se menționează că semnarea Acordului de Parteneriat și Cooperare dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova, în anul 1994 – reprezintă un prim pas spre integrarea europeană a Republicii Moldova. În anul 1996, Președintele Republicii Moldova, Petru Lucinschi adresează un mesaj oficial Președintelui Comisiei Europene Jaques Santer, în care exprimă dorința cetățenilor RM de a deveni membru asociat al UE pînă în anul 2000. Generalizînd declarațiile conducătorilor statului Republica Moldova putem evidenția mai multe formule, mesajul cărora evoluează de la intenție la declarație; de la declarație la formularea clară a obiectivului strategic, fixat în Concepția Politicii Externe pentru anii 1998-2002, adoptată de Guvernul Republicii Moldova. În Concepția Politicii Externe a Republicii Moldova se menționează: *integrarea europeană devine „obiectiv strategic major al țării”*.

Actualmente, apreciind acele declarații putem constata, cu referire la indicatorii temporali, un grad avansat de naivitate al conducătorilor instituțiilor legislative și executive ale statului moldovenesc. Fixarea finalizării procesului de aderare al Republicii Moldova la Uniunea Europeană pînă în anul 2002, ne vorbește despre necunoașterea de către autoritățile naționale a condițiilor și cerințelor asocierii la structurile europene. La finele secolului XX, cetățenii Republicii Moldova nu cunoșteau nici termenul de *europenizare*, *europenitate*. Noi atunci eram preocupați de asimilarea termenilor de identitate, coeziune socială și suveranitate. În opinia noastră aici este concentrată cauza deosebirii abordării integrării europene de către cetățenii statelor baltice și a celor din Republica Moldova. Ei au știut cine sunt. Ei erau conștienți de identitatea lor etno-culturală. Mai mult decît atît, ei aveau înregistrată în memoria socială imaginea personalizată a hoțului de identitate – poporul rus. Acestea le-au permis în condiții favorabile să decidă asupra viitorului statului: integrarea în structurile Uniunii Europene și aderarea la NATO.

Istoria statului moldovenesc conține mai multe imagini ale hoților de identitate etno-culturală și demnitate națională. Cinci secole de dominație străină, practic a dezmembrat imaginea fiecărui moldovean despre propria

identitate, demnitate și responsabilitate civică, despre dragostea de țară, immortalizată doar în povești și cântece populare. Dacă mai actualizăm și teza psihologului, conform căreia: educarea copilului începe cu 25 de ani înaintea nașterii lui, apoi se limpezește situația reală: n-am avut o clasă politică competentă, patriotă, care ar fi gestionat procesele sociale așa, încât la timp să fie identificat interesul național al moldovenilor, care din cauza politicii anti-românești a statului sovietic nu-și cunoșteau și nu vorbeau corect limba lor maternă, o scriau în grafie străină pentru ea. Cît privește *istoria neamului*, generațiile educate în regimul comunist al sistemului sovietic n-au cunoscut-o decît în forma reduționistă, în care ideologii au lăsat doar 2 date: 1359 crearea statului moldovenesc feudal și 1812 – ruperea spațiului amplasat între Prut și Nistru de la Moldova și anexarea lui la Rusia țaristă. Cu lux de mănunte era descrisă situația în așa-numita Basarabie de după anexare. Pe baza acestor informații incomplete nu-ți poți dezvolta conștiința istorică, în baza căreia ai putea să-ți definești identitatea etno-culturală. Intelectualii din Moldova au depus eforturi colosale să sensibilizeze populația cu referire la identitatea etno-culturală a moldovenilor, dar rezultatele au fost minime. Pe parcursul a două decenii în Republica Moldova s-a vorbit despre necesitatea cunoașterii și defnirii identității etno-culturale, despre atingerea consensului între grupurile etnice, care conviețuiesc în același spațiu și care logic ar trebui să aibă același interes: consolidarea și securitatea propriului stat. Dar realitatea politică, socială este alta: clasa politică și societatea moldovenească, care prin apartenența etnică este divizată în două părți: vorbitori de limbă română și de limbă rusă, se pronunță pentru două modele geostrategice diferite – integrarea în structurile Uniunii Europene; aderarea la Uniunea Euroasiatică. În ghidul analitic: *Uniunea Europeană - Uniunea Euroasiatică: studiu comparat*, autorii descriu potențialul, viabilitatea ambelor modele.²

Asocierea cu oricare model de integrare regională trebuie s-o decidă poporul. Poporul unit în jurul interesului național, definit cu claritate de clasa politică. La rîndul ei, clasa politică trebuie să vină în fața poporului cu un program de acțiuni orientat către satisfacerea cerințelor stabilității politice. Pentru stabilitatea sistemului politic este necesară consolidarea societății moldovenești. În acest sens, este actual conceptul coeziunii sociale, al con-

² Valentin Beniuc, Ludmila Roșca, Nicolae Afanas, *Uniunea Europeană - Uniunea Euroasiatică: studiu comparat*. Ghid analitic. – Chișinău: S.n. 2015 (Tipogr. Print Caro), 2015, 155 p., ISBN 978-9975-56-243-0.

sensului social. Respectarea echilibrului între interesele persoanei, a grupurilor sociale și ale statului – este condiția stabilității oricărui sistem politic, economic, social. După cum afirmă Dan Pavel în *Teoria unificată a puterii poporului*, Giovanni Sartori explica rațiunea suficientă a scrierii lucrării reprezentative *Teoria democrației reinterpretată* menționând: „Între ideile democrației cea mai puțin invocată este aceea că *ideile greșite despre democrație fac ca democrația să meargă prost*”. Un regim democratic nu poate funcționa fără cunoașterea perfectă a teoriei democrației; mai mult decît atît pentru ca ideile corecte cu privire la democrație să aibă consecințe practice concrete, ele trebuie gândite și aplicate astfel încât să țină întotdeauna seama de particularitățile locului și timpului, de specificul unor țări, regiuni, comunități mai mici, de tradiția istorică și de cultura politică a elitelor și maselor. La noi (în România – L.R) se crede, afirmă Dan Pavel, că democrația nu înseamnă decît organizarea de alegeri și eventuala alternanță la putere a forțelor politicii rivale...³. Cu regret, concluzia savantului Dan Pavel reflectă integral modul de apreciere al democrației de către politicienii de la Chișinău.

În societatea moldovenească, situația este mult mai complicată din cauza că la momentul inițierii democratizării, modelul nu-l asimilase nici clasa politică, nici elita intelectuală. Fiind preocupată parțial de redimensionarea valorilor tradiționale, de formarea conștiinței istorice, elita intelectuală a societății moldovenești pe parcursul celor două decenii a ignorat cerințele și condițiile democratizării, a funcționării ei eficiente. În așa fel, la moment atestăm nu doar că democratizarea *merge prost*, dar că s-au multiplicat consecințele negative ale procesului: ignorarea politicului susține afirmarea absenteismului; liberalizarea activității economice a condus, în condițiile unei crize economice profunde, la multiplicarea formelor sărăciei, la migrația masivă a forței de muncă; la schimbări esențiale în structura demografică a populației, îmbătrânirea și mortalitatea pun în pericol existența ulterioară a neamului etc. Toate acestea ar putea fi diminuate în condițiile unei stabilități politice și a relansării tuturor ramurilor economiei naționale. Stabilitatea sistemului politic este asigurată, în primul rând, de capacitatea grupurilor politice: de interes, asociative, neasociative, instituționale de a-și asuma responsabilitatea pentru tot ce se întîmplă în Republica Moldova. Aceasta le-ar permite să înțeleagă că orice acțiune

³ Sartori Giovanni, *Teoria democrației reinterpretată*. Traducere de Doru Pop. – Iași: Polirom, 1999, 512 p. P.11.

politică care susține divizarea societății în două părți: proeuropenii și pro-asiațicii, pro-comuniști și pro-democrați, contravine interesului național, care la moment nu este definit cu claritate, nu este conceptualizat și respectiv nu este asimilat de cetățeni. Înțelegerea și selectarea corectă a priorităților politicii interne și externe a statului presupune asimilarea teoriei democrației, o prioritate a căreia este integrarea tuturor cetățenilor în comunitate, participarea acestora la toate domeniile vieții publice: politic, economic, cultural. În acest context, analiza fenomenelor coeziune/excluziune socială este actuală, are o semnificație practică pentru implementarea adecvată a modelului democrației, statului de drept, statului social. Mai mult ca atât, într-o societate caracterizată de multiple procese integraționiste, la toate nivelurile de organizare social-politică: local, național, regional, global interconexiunile politicului cu economicul asigură succesul, eficiența gestiunii proceselor social-politice, sau, nefiind asimilate, adecvat apreciate, conduc la confruntări, crize, intensificarea conflictelor.

Termenul *coeziune socială* a fost utilizat pentru prima dată de Emile Durheim, preocupat de schimbul social și de socialitatea omului. Emile Durheim sublinia că schimbul social poate fi realizat numai în societățile cu un nivel scăzut al diviziunii muncii. Sociologul francez subliniază că există o altă variantă de explicare a diviziunii sociale a muncii și a socialității. Este vorba despre densitatea dinamică sau morală, despre densitatea relațiilor dintre membrii unei comunități de oameni. Pentru a explica raporturile de proporționalitate dintre mărimea densității dinamice a colectivității și gradul diviziunii muncii, E. Durkheim își propune să răspundă la întrebarea: De ce între autonomia individului și dependența lui de societate se stabilesc aceleași raporturi proporționale ca și între diviziunea muncii și densitatea dinamică sau morală? În acest scop, savantul explică două fenomene: socialitatea represivă și socialitatea restitativă. Ambele forme ale socialității au o bază comună care nu este desemnată de echilibrul social, ci de autoritatea morală a grupului atât în condițiile în care societatea satisface nevoile diferențiate ale indivizilor (solidaritate organică), cât și în condițiile în care exprimă nevoi standard, comune tuturor membrilor societății (solidaritate mecanică). Socialitatea restitativă are la bază schimbul social dintre indivizi după modelul schimbului economic⁴. În acest context, sociologul francez prin *coeziune socială* subînțelege o ordine viitoare a

⁴ Pop Dan, Teoria unificată a puterii poporului./ Sartori Giovanni, *Teoria democrației reinterpretată*. Traducere de Doru Pop. – Iași: Polirom, 1999, 512 p., P.11-22

societății caracterizată de o relație de interdependență susținută de loialitatea și solidaritatea membrilor societății.

Aspectele/componentele coeziunii sociale sunt: consolidarea relațiilor sociale, recunoașterea și respectarea valorilor de către toate grupurile sociale, adoptarea unui model comun de interpretări al valorilor, proceselor, evenimentelor, trăirea unei identități comune și a aceluiași sens al comunității, încredere manifestată de fiecare grup/membru în raport cu alte persoane. Conceptul teoretic al coeziunii sociale redimensionează: existența unor valori/sentimente în baza cărora este definită apartenența la un grup social; capacitatea societății umane de a asigura egalitatea între membrii săi și de a preveni marginalizarea oricăror cetățeni; capacitatea, formele de participare a individului la procesul decizional, de a respecta principiile democrației și de a-și demonstra eficiența; capacitatea societății de a media conflictele dincolo de resurse și putere, și de a tolera controversile; capacitatea societății de a media diversitatea politică. Coeziunea socială este asigurată mai întâi prin apartenența multiplă care plasează individul într-o pluralitate de grupuri. În al doilea rând, procesele decizionale par să nu favorizeze nici un grup singular sau individ, ci permit grupurilor care pierd bătălia politică să-și reconfigureze interesele în diferite moduri, prin diferite instituții și prin diferite coaliții pentru a putea câștiga altă dată. A treia modalitate de asigurare a coeziunii sociale este credința în democrație, caracteristică majorității sociale.

Naivitatea conducătorilor Republicii Moldova demonstrează necunoașterea etapelor/ proceselor de asociere la structurile Uniunii Europene. În opinia noastră, integrarea europeană a statului național presupune parcurgerea integrală a procesului de europenizare. În lucrarea: *Puterea de transformare a UE. Europenizarea prin intermediul condițiilor de aderare în Europa Centrală și de Est*, Heather Grabbe se întreabă: De ce au acceptat țările candidate la aderare la structurile UE o condiție care contravenea în mod clar intereselor lor? Heather Grabbe răspunde: din cauza dependenței statelor solicitante de structurile UE. Un oficial ungar i-a declarat autoarei în anul 1997: *În orice condiții, aderarea este mai avantajoasă decât neaderarea*. Din acest motiv statele au inițiat pregătirile și negocierile în vederea aderării la UE. După cum menționează Heather Grabbe, care personal a monitorizat aderarea la UE a statelor: Bulgaria, Ungaria și Polonia, pregătirile și negocierile reprezintă procese interconectate, dar fiecare dintre ele are un caracter distinct și propria logică. Negocierile țin de „noi și de ei” și constituie un proces în care fiecare parte urmărește obținerea celui mai bun rezultat posibil, însă pregătirile pentru

aderare țin de „noi” în viitor și formează un proces în care candidații se aliniază la normele UE și încearcă să devină asemenea statelor-membre. Europeanizarea implică ambele procese⁵.

Din anul 1989, exercițiul de influență al UE în regiunea Europei Centrale și de Est acționa în mare parte prin condițiile de aderare, care au generat noi metode de europeanizare. Pentru țările candidate din Europa Centrală și de Est, problema rezidă în implementarea continuă a politicilor UE, în pofida impunerii unei perioade de tranziție și a unei incertitudini. Țările solicitante au fost prinse într-un proces de europeanizare a cărui dinamică și logică existau independent de negocieri. Guvernatorii din aceste state au susținut procesul, deoarece au investit deja fonduri irecuperabile și capital politic considerabil în scopul alinierii la politicile UE, astfel încât retragerea ar fi devenit prea costisitoare. Mai mult decât atât, statele candidate au devenit elemente a spațiului politic european, ceea ce i-a încurajat să se comporte ca parteneri ai statelor-membre.

Europeanizarea este un domeniu de cercetare și un concept. Lucrarea dnei Grabbe abordează europeanizarea ca pe un proces care vizează modul în care UE a influențat statele: Bulgaria, Ungaria, Polonia, în problema liberei circulații a persoanelor în cadrul pieței unice și controlul circulației oamenilor dincolo de frontierele externe ale UE sub regimul Schengen. Europeanizarea presupune preluarea politicilor UE și aplicarea acestora la nivel național. Europeanizarea, în opinia Heather Grabbe, reprezintă respectarea cerințelor de aderare și adoptarea normelor politicilor și modelul instituțiilor UE.

Apreciind criteriile de aderare la UE este important să redimensionăm declarațiile Consiliului European de la Copenhaga, iunie 1993, care constituie baza normativă pentru extinderea UE, respectiv pentru apropierea și integrarea în UE. În Declarație se menționează că „statele asociate ale Europei Centrale și de Est vor deveni membre ale UE dacă doresc acest lucru”, ceea ce înseamnă acceptarea și respectarea condițiilor/cerințelor de aderare. Criteriul politic reflectă: „*stabilitatea instituțiilor care garantează democrația, supremația legii, drepturile omului și respectarea și protecția drepturilor minorităților*”. Realitatea politică din Republica Moldova, caracterizată de instabilitate și criză instituțională, conține multiple argumente în justificarea tezei: stat captiv, susținut de un regim autoritar

⁵ Heather Grabbe, *Puterea de transformare a UE. Europeanizarea prin intermediul condițiilor de aderare în Europa Centrală Și de Est*. Trad. Aurelia Pîrlițanu. – Chișinău: Epigraf SRL, 2008 (F.E.P.Tipogr. Centrală), 2008, 248 p. ISBN 978-9975-947-60-2, p.16.

oligarhic. Respectiv în Republica Moldova, la moment, situația s-a complicat, deoarece instituțiile care ar trebui să *garanteze democrația*...nu sunt funcționale, lipsește mecanismul de conlucrare al instituțiilor statului.

Criteriul economic: „Existența unei economii de piață funcționale și capacitatea ei de a face față competiției pe piața internă a UE? În ultimii 2 ani, în Republica Moldova au fost sustrate sume considerabile din sistemul bancar, așa încât să ne facem cunoscuți în întreaga lume cu fenomenul „Jaful secolului”, mai mult de un miliard de dolari, adică peste 20 miliarde de lei⁶. Totodată, experții în domeniu susțin că economia Moldovei este caracterizată de o criză profundă, că relansarea economiei naționale este posibilă în condițiile unor serioase investiții interne și externe. Cît privește cultura producerii și promovării bunurilor pe piața de desfaceri la noi este atestată în puține istorii antreprenoriale de succes, în rest este prezent un analfabetism managerial, organizațional. Republica Moldova dispune de resurse naturale (timpul, clima, resursele umane), dar acestea trebuie gestionate după regulile economiei de piață.

Criteriu acquis-ului: „*capacitatea de a-și asuma obligațiile de membru, inclusiv adeziunea la obiectivele uniunii politice, economice și monetare*”. Cu regret, cabinetele de miniștri: Filat I, Filat II, Leancă au depus eforturi orientate doar spre pregătirea și semnarea Acordului de Asociere cu UE. Paralel, în această perioadă are loc „Jaful secolului”, mai multe acțiuni ce contrazic *obiectivele uniunii politice, economice și monetare*. Discursul conducătorilor instituțiilor statului Republica Moldova este pro-european, iar activitatea lor este anti-europeană, poate fi încadrată în teoria regimului autoritar, oligarhic. Dacă am compara situația politică, economică, juridică din Republica Moldova, din primul deceniu al secolului XXI, cu situația actuală, produsă de guvernarea așa-zis pro-europeană din 2010-2014; 2014-prezent, putem constata un lanț de tentative de devalorizare a modelului european de integrare europeană, de îndepărtare de structurile UE. Declarațiile Consiliului European de la Copenhaga conțin cerințe clare față de statele candidate la asociere și aderare. Acestea insistă asupra unității dialectice dintre discurs politic și activitatea desfășurată, rezultatele procesului de reformare/reconstrucție a instituțiilor politice, juridice, a economiei naționale. „*Un aspect important al discursului politic proeuropean îl reprezintă apartenența instituțională la Europa, dobândită*

⁶ <http://unimedia.info/stiri/investigatie-the-black-sea-legatura-dintre-furtul-miliardului-si-firma-energokapital-de-la-tiraspol-111204.html>, accesat la 20.09.2015.

printr-un proces complex de socializare politică, prin care cetățenii statelor europene ar însuși istoria Europei unite, conținutul Acordurilor în baza cărora funcționează structurile suprastatale, interpretarea necesității și motivării acțiunilor comune. Prin acest proces are loc europeanizarea, în rezultatul căreia oamenii (cetățenii statelor membre sau candidate la aderare) asimilează conceptul de europenitate. Apartenența instituțională la Europa este un calificativ și un rezultat al procesului de integrare, al cooperării statelor membre a Uniunii Europene în diverse domenii ale vieții sociale: economic, politic, cultural”⁷.

Problemele reale ale apropierii Republicii Moldova de Uniunea Europeană sunt ascunse în nivelul culturii politice al clasei politice moldovenești, în absența comunicării politice dintre partidele parlamentare și extra-parlamentare. După mai mulți ani de aflare la guvernare, liderul partidului comunistilor din Moldova – Vladimir Voronin, vorbește despre necesitatea coeziunii sociale, promovarea interesului național, consolidarea instituțiilor statului. Cu regret, liderii altor partide politice, aflați la guvernare, n-au înțeles nici acest lucru, continuă să promoveze interesele de partid, care sunt opuse/contrare intereselor societății moldovenești. Apare întrebarea: Care ar fi punctele forte desemnate de interesul național al tuturor cetățenilor Republicii Moldova? Un stat puternic, cu instituții funcționale, care nu este altceva decât edificarea statului democratic de drept, satisfacerea tuturor condițiilor de funcționare a instituțiilor acestora, activitatea cărora este axată pe satisfacerea necesităților primare și secundare a populației Moldovei.

Ce își dorește populația Moldovei? Să trăiască și să muncească acasă, în familia completă, să aibă un loc de muncă remunerat în volumul cerut de necesitățile primare și secundare. În acest context, funcția instituțiilor socio-culturale este de a educa un mod sănătos de viață, un stil pragmatic, rațional. Doar estimarea adevăratelor valori: sănătatea fizică și spirituală, familia completă, realizarea personală prin diverse activități social-utile, poate conduce la soluții optime pentru diversitatea problemelor cu care se confruntă cetățeanul Moldovei în activitatea profesională și viața cotidiană. Teoretic, cerințele moldovenilor pot fi generalizate și exprimate de formulele: prosperitate, stabilitate, calitatea vieții.

Cum pot fi satisfăcute necesitățile cetățenilor Republicii Moldova? Prin adoptarea și realizarea programelor economice, sociale, reflectate prin

⁷ Roșca Ludmila, Discursul politic al integrării europene.//Revista Științifico-practică Relații Internaționale. Plus, 2014, n.3, P.10-22.

politicile publice ale statului. Oponenții mei vor formula diverse întrebări, care ar putea fi reduse doar la identificarea surselor financiare necesare pentru implementarea practică a programelor sociale. Doar un exemplu, Guvernul Austriei a finanțat un centru de socializare a persoanelor cu dizabilități, a oferit autorităților locale bani pentru repararea clădirii, sălilor, pentru dotarea tehnică. Copiii, adolescenții beneficiază de asistența specialiștilor: medici, psihologi, educatori, preocupați de socializarea lor. Fiind întrebați beneficiarii proiectului răspund cu satisfacție și atrag atenția la oportunitățile pe care le-au obținut, înscriindu-se la Centrul respectiv. Însă, finanțarea externă este programată până la 1 ianuarie 2017, partenerii externi insistă ca Centrul să fie în continuare susținut de autoritățile publice locale și/sau naționale. Dacă urmărim logica partenerilor externi, atunci constatăm: nu știți cum să faceți – vă arătăm, vă susținem financiar, dar după ce lucrurile sunt încadrate într-un proces controlabil, cuantificabil ei fac apel la responsabilitatea funcționarilor publici din Republica Moldova. Este o experiență care trebuie valorificată de instituțiile sociale, de conducătorii acestora.

Concluzii. Programul *Politica Europeană de Vecinătate* oferă diverse oportunități pentru soluționarea problemelor economice, financiare, juridice, politice, cu care se confruntă, la moment, Republica Moldova. Dar pentru a actualiza și beneficia de oportunitățile oferite, clasa politică din Republica Moldova este obligată să urmeze sfatul lui Confucius: să adopte principiul măsurii, moderației și să-l realizeze prin abandonarea pozițiilor extreme, axate pe interesul de grup, pe intenția de a se deosebi de alte partide politice. Cea mai bună soluție să producem schimbarea în mentalitate, în comportament, în abordarea politicului/socialului, în aprecierea adecvată a interesului național. La ce ar putea să viseze un popor pașnic, harnic, cuminte, ce-i abordează pe alții/pe celălalt cu bunăvoință, corectitudine? La stabilitate, pace, prosperitate. Acestea le pot oferi doar instituțiile statului național, constituite după norme democratice, care funcționează în baza Constituției.

Într-o lume caracterizată de multiple procese integraționiste, instituțiile politice naționale nu-și pot onora pe deplin obligațiunile/promisiunile față de cetățeni, dacă nu colaborează cu organizațiile regionale/internaționale, cu statele dezvoltate, cu statele vecine. Fiind un popor pașnic, moldovenii regretă foarte mult din cauza evenimentelor tragice din Ucraina, motiv care încurajează clasa politică să-și multiplice formele de manipulare, să-și supraaprecieze rezultatele guvernării. Este o atitudine incorectă a clasei

politice actuale să-și supraaprecieze rezultatele „așa-numitei activități în folosul poporului” prin faptul că în Moldova nu este un conflict armat. Această situație poporul moldovenesc o va aprecia adecvat la următoarele alegeri, oricând vor fi ele organizate.

Referințe bibliografice

1. Planul de acțiuni Uniunea Europeană – Republica Moldova. Ghid. – Chișinău: Gunivas, 2006, ISBN 978-9975-908-05-4.
2. Valentin Beniuc, Ludmila Roșca, Nicolae Afanas, *Uniunea Europeană - Uniunea Euroasiatică: studiu comparat*. Ghid analitic. – Chișinău: S.n. 2015 (Tipogr.Print Caro), 2015, 155 p., ISBN 978-9975-56-243-0.
3. Sartori Giovanni, *Teoria democrației reinterpretată*. Traducere de Doru Pop. – Iași: Polirom, 1999, 512 p.
4. Pop Dan, *Teoria unificată a puterii poporului*./ Sartori Giovanni, *Teoria democrației reinterpretată*. Traducere de Doru Pop. – Iași: Polirom, 1999, 512 p.
5. Heather Grabbe, *Puterea de transformare a UE. Europeanizarea prin intermediul condițiilor de aderare în Europa Centrală și de Est*. Trad. Aurelia Pîrlițanu. – Chișinău: Epigraf SRL, 2008 (F.E.P.Tipogr.Centrală), 2008, 248 p. ISBN 978-9975-947-60-2.
6. <http://www.zdg.md/stiri/stiri-politice/ong-urile-condamna-modul-nedemocratic-in-care-a-fost-investit-guvernul-filip>, accesat la 20.09.2015.
7. <http://unimedia.info/stiri/investigatie-the-black-sea-legatura-dintre-furtul-miliardului-si-firma-energokapital-de-la-tiraspol-111204.html>, accesat la 20.08.2015.
8. <http://newsmaker.md/rus/novosti/inkassatorskuyu-mashinu-banca-de-economii-ugnali-kogda-voditel-otluchilsya-v-tuale-8231>, accesat la 20.10.2015.
9. <http://newsmaker.md/rus/novosti/chto-ilan-shor-rasskazal-pro-vladimira-filata-v-rasporyazhenii-nm-okazalsya-protok-18731>, accesat la 20.11. 2015.
10. newsmaker.md, accesat la 20.08. 2015.
11. <http://www.zdg.md/stiri/legaturile-dintre-energokapital-si-furtul-miliardului>, accesat la 20.09.2015.
12. <http://www.ziarulnational.md/exclusiv-aceeasi-persoana-figureaza-atat-in-furtul-miliardului-cat-si-in-spalatoria-ruseasca/>, accesat la 20.09.2015.
13. <http://newsmaker.md/rus/novosti/milliardery-iz-trushchob-10216>, accesat la 20.09.2015.
14. <http://newsmaker.md/rus/novosti/vyacheslav-iz-za-tebya-stolko-problem-mama-ne-goryuy-23106>, accesat la 20.10.2015.
15. Roșca Ludmila, Discursul politic al integrării europene.//Revista științifico-practică Relații Internaționale Plus, 2014, n.3, P.10-22.

POLITICA UNIUNII EUROPENE PENTRU MOLDOVA ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE

Ludmila GOLOVATAIA,

doctor în științe economice, conferențiar universitar, IRIM

Angela CEBAN,

doctor în științe economice, IRIM

Rezumat

Articolul elucidează principalele aspecte ale impactului politicilor UE asupra formării unei politici naționale a Republicii Moldova în contextul integrării europene. Acest articol explorează dinamica dezvoltării relațiilor dintre UE - Moldova, consolidarea și punerea în aplicare a inițiativelor lor.

Cuvinte-cheie: *proces de integrare europeană, modelul social european, statul social, politica națională, economie, dezvoltarea economică*

EUROPEAN UNION'S POLICY FOR MOLDOVA IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

Abstract

The article discusses the main aspects of the impact of EU policies on the formation of a national policy of the Republic of Moldova in the context of European integration. The article explores the dynamics of development of relations between the EU - Moldova, their strengthening and implementation of initiatives.

Keywords: *European integration process, the European social model, welfare state, national politics, economy, economic development*

Introduction. Europe is one of the most attractive region for life and work of the world. High level of welfare and social protection of the population is the main reason for this. Achievements in Europe in the social sector are indisputable and are the subject of in-depth analysis not only within Europe, but also far beyond its borders. Such topics as “social Europe”, “social dimension” of the integration process and the “European social model” are widely discussed in the contemporary scientific literature. Talking about the European social model, assume the following: - the existence of the common heritage of Europeans in the field of social services, which is reflected in the official documents of the community;

- the existence of national welfare states, based on common principles and values, including social justice and social citizenship, as well as the recognition of social policy as a productive factor;

- consideration of the social partners as main actors in social development [1].

Methods

Investigations results. During the entire post-Soviet period, the European structures consecutively strengthened its relations with the Republic of Moldova (RM). In 1994, was signed and in July 1998 came into force, the Agreement on Partnership and Cooperation (APC) between the EU and Moldova, dedicated mainly commercial and financial cooperation. In 1995, Moldovan Parliament adopted a declaration on foreign policy, in which the signing of APC was seen as the first step towards the European integration of the country. After the parliamentary elections in 1998 the winning Alliance for the Democracy and Reforms adopted a resolution, which noted that the European integration is the “supreme strategic goal of the country.” At the same time course towards the European Union was proclaimed as the strategic goal of Moldova and in the Foreign Policy Concept in the period 1998-2002. [2] adopted by the new government. A new stage in the EU’s policy towards Moldova began at the beginning of the XXI century. In December 2003, during the visit to Chisinau by EU Commissioner for Enlargement Mr. G. Verheugen said that the European Union considers Moldova as a special partner. After the entry into force in 2004 the European Neighbourhood Policy, which extended to Moldova too, in February 2005 within the framework of this program was signed Individual Action Plan: EU - the Republic of Moldova. The main objective of this plan was listed to support the efforts of the Republic for “further integration into the economic and social structures in Europe” [3]. As a result of

the parliamentary elections in Moldova, held in March 2005, a new parliament was elected which is at its first meeting on March 24 was unanimously adopted the Declaration on political partnership to achieve fundamental strategic goal of Moldova - European integration. Then, in March 2005, was established the post of EU Special Representative in Moldova, the main subject of his responsibility has been declared the concordance of the EU's efforts to resolve the conflict on the Dniester. Since October, 2005, in Chisinau is constantly acting official EU representation. January 12, 2010 Moldova started negotiations with the EU on signing an association agreement. The promise of a speedy receiving EU candidate status was the basis of the pre-election platform of the Alliance parties for European integration before the parliamentary elections in November 2010. In the spring of 2013 started preparations for initialing of the Association Agreement between Moldova and the EU at the Vilnius summit in November 2013 [4]. This agreement was signed by Moldova [5] June 27, 2014 along with Ukraine and Georgia, and this fact was used by pro-European forces in Moldova as one of the main proofs of the success of their foreign policy during the parliamentary election campaign in the same year. In the elections to Parliament of the Republic of Moldova on November 30, 2014 again won the pro-European forces which formed a coalition to form a minority government "Political Alliance for European Moldova". Currently, however, the official representatives of the European institutions do not hide the fact that the prospects of a formal acquisition of Moldova's membership in the EU, or at least the candidate status - more than vague. A necessary prerequisite of acquisition of such a status is the fulfillment by Moldova a number of EU requirements, such as the implementation of real reforms in the economy, the creation of a transparent business environment, ensuring non-discrimination of religious and sexual minorities, the protection of national minority rights, conduct a transparent investigation into the events of April 2009, the elimination of corruption, solution to the problems with Ukraine and Transnistria, the liberalization of air transport market and so forth. The fulfillment of these conditions in modern Moldova is almost an impossible task, so we can say that the country's progress towards the attainment of formal membership in the EU is currently stalled.

In any case, the political situation in the country provides the European Union favorable opportunities for consolidation in its political, economic and ideological influence without significant cost, by using previously tested a wide range of means, including new - implementation of the

Association Agreement and the Agreement on a deep and comprehensive free trade Area between the EU and Moldova. [6] An important tool of EU policy towards Moldova are economic cooperation and direct financial assistance from the EU.

The EU is the largest trading partner of the country (more than half of its foreign trade turnover in 2008-2014.). As a measure to stimulate the economy of Moldova and strengthening trade relations with it the European Union since 1998 uses asymmetric trade format. Then Chisinau for the first time received benefits under the Generalized System of Preferences (GSP). In addition, in 2000, Moldova has received additional benefits in trade with EU for the countries complying with the requirement of the International Labour Organization. However, most of the goods that form the basis of the export potential of Moldova does not come under preferential regime (in particular, the most important for Moldovan exports agricultural products, textiles, metals, etc.). Finally, in 2008 the EU provided Moldova the Autonomous Trade Preferences (ATP), under which the country has received a quota on the duty free supplies to the EU of a number of goods - 600 thousand dal of wine, 15 thousand tons of sugar, 20 tons of barley, which were.. mastered early. On this basis in 2009 the quotas were increased by 25%. As a result, the volume of foreign trade between Moldova and the EU after receiving the ATP in 2008 has increased by 23.9%, amounting to 2.9 billion USD., Or 45% of total. Exports to the EU exceeded US \$ 820.1 million. - 51.4% of the total volume of Moldova's exports. [7]

One of the important tools for strengthening European presence in Moldova is direct injection of EU funds in the republic. The European Union consistently remains the largest financial donor of Moldova. During the period from 1991 to 2009, the republic has received from the European Union assistance in the form of grants totaling over EUR 270 million. And for the 2010-2014. The EU had planned to provide to Moldova grants totaling □ 550 million [8]. A significant portion of these funds are allocated within the framework of the European Neighbourhood Policy, which all financial transactions from January 1, 2007 are carried out in the framework of the European Neighbourhood and Partnership Instrument.

Despite the economic difficulties of recent years in the European Union, Brussels did not cut, but rather extended its financial assistance to Moldova. For example, at the end of May 2011 EU High Representative for Foreign Affairs and Security Policy and Vice-President of the European Commission Catherine Ashton and EU Commissioner for Enlargement and

European Neighbourhood Policy Stefan Fule announced that the European Commission allocates EUR 1.2 billion in addition to what has already been allocated for 2011-2013. for all countries of the European Neighbourhood [9]. What is more, it was separately emphasized that despite the series of revolutionary crises in North Africa and the need to help them by EU, financing of the countries of “Eastern Partnership” would not be cut down. In addition, the EU leadership has adopted the principle of a differentiated approach to the allocation of financial assistance to the “Eastern Partnership” countries. It was announced that entered into effect the principle of “more for more” (ie, the more reforms - the more further assistance). This principle is encouraging states pursuing the most pro-European policy, and limited financial assistance to others. In general, EU decided to allocate 1.24 billion euros for funding the program “Eastern Partnership” in 2011-2013. Of this total, Moldova is eligible to receive else approximately EUR 60-80 million, according to the principle “more for more”. In the general, in 2011-2013 EU has provided assistance to Moldova amounting to 550 million euros.

On November 6, 2014, directly in the course of the election campaign before the parliamentary elections on November 30, Prime Minister Yuri Leanca and the new EU Commissioner for European Neighbourhood Policy and Negotiations for expansion J. Khan signed a memorandum of mutual understanding on the assistance program. As has been stated in accordance with this document, financial assistance in the amount of 410 million euro will be directed to the reform of public administration, agriculture and rural development, police reform and border management. Another 30 million euros will be submitted as part of the Financing Agreement for the establishment of a Free Trade Area Assistance Programme [10]. At the same time it was pointed out that the granting of the financial assistance from the EU will depend on the pace of implementation of reforms in Moldova, i.e. the corresponding obligation of Brussels is very conditional and should be seen primarily as a political technology course for electoral support pro-European forces in Moldova. One of the important directions of EU policy in Moldova was to simplify the visa regime for Moldovan citizens. Since 2008 has been put into effect simplified mode, which allows for many categories of citizens of the Republic of Moldova to have a reusable visa, do not pay for it or pay the visa fee less. In June 2010, the European Union and Moldova started the so-called “visa dialogue”, and in January 2011, the Commissioner for Internal Affairs of the European Union C. Malmström presented in Chisinau visa liberalization plan. February 17, 2011 the Moldovan Government approved the Na-

tional Programme for the implementation of the Action Plan on visa liberalization. A number of high-ranking politicians of the country have stated that they expect the introduction of a visa-free regime between the EU and Moldova before the end of 2012. But the real rate of achieving this goal found themselves much lower. It was only in April 2014, in the midst of events, “Russian Spring”, when for the EU was very important political and moral support of pro-European forces in the Republic of Moldova, for Moldovan citizens with biometric passports, was introduced visa-free regime of entry to the EU for up to three months.

Another important line of EU policy towards the Republic of Moldova is the cooperation in the energy sector. In 2010, Moldova became a member of the Energy Community, and in 2011 was the chairman of this organization. Wanting to prove its desire for integration into the common European energy market, Moldova in record short terms has introduced a number of EU directives in the field of energy, in particular on gas, electricity and energy efficiency. In mid-October 2011, Prime Minister Filat assured the European Commissioner for Energy G. Oettinger, that Moldova is ready to implement the provisions of the so-called “the Third Energy Package”, which determines the rules of the energy market of the European Union. Through distribution on Moldova actions of “the Third Energy Package” the European Union is trying to make the republic a part of its energy and space to control the interaction of the Moldovan side to Russian energy suppliers. At the same time it was agreed to implement a number of investment projects for the interconnection of Moldova with the EU (via Romania), including the construction of the gas pipeline Ungheni - Iasi (total length - about 40 km, including 31 km on the territory of Romania, 9 km - on the territory of the Republic of Moldova). On the construction of the gas pipeline 26 mln euros has been spent, of which 19 million has given Romania and the rest is covered by EU funds. [11]

Construction of gas pipeline Iasi - Ungheni was officially launched in August 27, 2013, and completed in one year, on 27 August 2014, which became an occasion for the solemn proclamation of “energy independence of Moldova.” However the real prorolling the first small batches of gas through this pipeline in Moldova began much later, in March 2015. Furthermore, for efficient connection of gas transportation networks of the Republic of Moldova and Romania, it is also necessary to build a compressor station and an additional line of the gas pipeline Ungheni - Chisinau, and the funds for the implementation these measures in the amount of approximately EUR 70 million for the operators of the project are currently no.

An important factor of the European Union's presence in the Republic of Moldova is the activity of the European Union's Mission for the cross-border facilitation to Ukraine and Moldova (EUBAM). Official declared objective of the Mission was the fight against cross-border crime and smuggling on the Ukrainian-Moldovan border. The Mission's activity was officially launched on 30 November 2005. It was composed of 69 EU experts working in the field of customs and border police, and about 50 Moldovan and Ukrainian experts. EUBAM is headquartered in Odessa. From the beginning, it worked closely with the Office of the EU Special Representative in Moldova. EUBAM mission has six field offices on the territory of Moldova and Ukraine - in Otaci, Chisinau, Basarabeasca, Kuchurgan, Kotovsky and in the sea port of Odessa.

Finally, Moldova has traditionally been the object of an active European Union humanitarian policy. Since 19 May 2005 the system of higher education of the republic operating in accordance with the Bologna process. Among other things, within the framework of the Bologna system Moldovan university students have the opportunity to undergo training abroad on the basis of European grants or contracts and inter-university programs, for example, such as the program Erasmus Mundus. The Republic of Moldova is quite close covered by a network of euro-informing centers, that operate in Balti, Cahul, Comrat and Chisinau, and in the capital there are three of them - in the State University of Medicine and Pharmacy, University of Economics and in the State University of Moldova.

Conclusions. In general, the central leadership structure of the EU does a lot of what is in the nearest future will help the Republic of Moldova to be an official member of the EU. Strategic Brussels' policy towards Moldova can be formulated as follows: The European Union aims to turn the country into its partner in order to fully exploit the benefits of mutual cooperation. The EU continues to work for moral and material support of the initiatives launched, as well as to educate new generations of Moldovan political elite in the spirit of "European values".

Bibliography

1. Право Европейского союза: учебное пособие / ред. С. Ю. Кашкин; Моск. гос. юрид. акад. им. О. Е. Кутафина. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Проспект, 2011. С. 30.
2. Концепция внешней политики Республики Молдова (Проект) // Вес-

tor – Международный институт стратегических исследований: интернет-сайт.
URL: [http:// iisr.ru/kvprn.html](http://iisr.ru/kvprn.html)

3. План действия Молдова – Европейский союз: Справочник // ADEPT: Asociația pentru Democratie Participativă: интернет-сайт. С. 35-36. URL: <http://www.e-democracy.md/files/ghid-ue-rm-ru.pdf>

4. Парламент ратифицировал Соглашение об ассоциации с ЕС // Publika.md : интернет-сайт. 2014. 2 июля. URL: http://ru.publika.md/link_1370711.html

5. Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and the Republic of Moldova, of the other part // Official Journal of the European Union. 2014. August 30. Vol. 57. 740 p. URL: http://eeas.europa.eu/moldova/pdf/eu-md_aa-dcfta_en.pdf

6. Ibid.

7. За первые 3 месяца 2009 г. в Молдове было выдано 737 разрешений на экспорт в ЕС вин, ячменя, кукурузы и сахара // Point: интернет-сайт. 2009. 31 марта. URL: <http://point.md/ru/novosti/ekonomika/za-pervie-3-mesyaca-2009-g-v-moldove-bilo-vidano-737-razreshenij-na-eksport-v-es-vin-yachmenya-kukuruzi-i-sahara>

8. 550 млн евро получит Молдова от ЕС до 2014 года // Вести. МД: интернет-сайт. 2011. 5 мая. URL: <http://vesti.md/?id=8930&mod=news>

9. ЕС запускает Европейскую политику соседства // EU Neighbourhood Info Centre: интернет-сайт. 2011. 25 мая. URL: http://www.enpi-info.eu/maineast.php?id=25322&id_type=1&lang_id=471

10. ЕС предоставит Молдове более 400 миллионов евро // Noi. md : интернет-сайт. 2014. 6 ноября. URL: http://www.noi.md/ru/news_id/50591

11. Молдавские ведомости: интернет-сайт. 2014. 5 сентября. URL: <http://www.vedomosti.md/news/viktor-parlikov-gazoprovod-yassy-ungeny>

CONCEPTELE „HARD POWER” ȘI „SOFT POWER” ÎN TEORIA ȘI PRACTICA INTERNAȚIONALĂ

Petru FURTUNĂ,
doctor în istorie, IRIM

Rezumat

În articol sînt analizate strategiile „soft power” și „hard power” în politica externă a statului. Se analizează principalele abordări, resurse, scopuri și rezultate ale utilizării de către state ale „puterii blînde” și „puterii dure” la etapa actuală.

Cuvinte-cheie: „soft power”, „hard power”, politica externă

SOFT POWER HARD AND POWER CONCEPTS IN THE INTERNATIONAL THEORY AND PRACTICE

Abstract

The article focuses on the analysis strategies of „soft power” and „hard power” in foreign policy of states. The main approaches, resources, goals and results of using the „soft power” and „hard power” by states are analyzed at modern stage.

Keywords: power, „soft power”, „hard power”, foreign policy

Metodele aplicate. În cadrul acestui studiu au fost utilizate și îmbinate diverse metode de cercetare. Principala metodă utilizată a fost analiza, care a permis studierea publicațiilor științifice, evidențierea esenței lor și

elucidarea principalelor idei și abordări. Prin metoda sintezei, legată dialectic cu analiza, s-a încercat, în baza informației analizate, formularea unui concept încheiat privind tema cercetată. Metoda concret-istorică a fost folosită pentru examinarea genezei, evoluției și constituirii conceptelor *hard power* și *soft power* în teoria relațiilor internaționale. Metoda comparativă ne-a oferit posibilitatea să evidențiem deosebirile, atu-urile și punctele slabe ale celor două tipuri de putere.

Introducere. Categoria de putere este una dintre cele mai vechi. Ea exista, probabil, și atunci când încă nu lipseau statele, iar omenirea era împărțită în triburi și comunități tribale. O dată cu apariția statului, acest concept a fost legitimizat. În limbajul unor popoare, cuvintele „forță” și „stat (putere)” semnifică pînă în prezent aproape același lucru - în limba engleză, de exemplu.

În teoria relațiilor internaționale, noțiunea “putere” este punctul de plecare al majorității concepțiilor de gândire politică. La Tucidide, în „Războiul peloponesiac”, puterea este categoria de bază, care determină comportamentul statului în lumea din exterior. [1] După mai bine de două mii cinci sute de ani, Hans Morgenthau, cercetînd originile politicii în relațiile dintre state, scria despre “interesul național, conceput în termeni de putere.”

Pe parcursul istoriei omenirii, puterea statului se identifica, în principal, cu forța lui militară. Lucru absolut explicabil: or, dacă sistemul relațiilor internaționale presupune o probabilitate înaltă a confruntărilor, atunci noțiunea de putere se identifică în mod firesc cu noțiunea de forță.

Expertul în probleme strategice, profesorul de la Universitatea din Princeton W. Kaufmann, referindu-se la istoria acestei probleme, scria: “Puterea militară a fost întotdeauna principalul indicator al puterii și prestigiului statului. Am putea chiar afirma că, ea era absolut necesară. Este dificil să ne imaginăm, cum s-ar fi dezvoltat, în general, politica mondială fără forța militară” [2] Prioritatea acestei forțe (militare), de-a lungul secolelor, n-a fost supusă niciodată îndoielilor. “Desigur, națiunile pot exercita unele asupra altora presiuni politico-morale, economice și de altă natură, sublinia expertul american John Clark. Dar, deoarece arbitrul suprem al disputelor internaționale este războiul, factorul militar dobîndește o importanță majoră în calculele legate de politica externă. [3]

Și în zilele noastre mulți politicieni și experți reies din faptul că, forța militară (și în primul rînd componenta nucleară a ei) constituie instrumentul principal care influențează spațiul înconjurător. De aici și încrederea multor politicieni ruși că, restabilirea măreției Rusiei necesită, în primul rînd, refacerea forței militare a ei, menținerea parității racheto- nucleare cu SUA.

Puterea hard power vs soft power

În același timp, a reduce noțiunea de putere a statului pe arena internațională doar la forța militară, n-ar fi tocmai justificat. Arma nucleară de-facto nu se utilizează, nu întâmplător ea nu a mai fost folosită pe câmpurile de luptă după Hiroshima și Nagasaki, transformându-se, asttfel, într-un instrument pur politic.

Se diminuează (în pofida unor recidive) și efectul de la utilizarea pe arena internațională a forței militare, în general, pentru realizarea scopurilor politice. Aceasta au demonstrat-o Vietnamul, Afganistanul, Cecenia, Kosovo. În anul 2003, în Irak a biruit nu coaliția antiteroristă condusă de SUA, dar tehnologiile informaționale. Dacă importanța forței militare se mai păstrează, în primul rând, ca instrument de menținere a satus-qvo-ului: ea tot mai puțin este utilizată pentru încercările de a scimba situația în propriul avantaj. În orice caz, printre democrațiile liberale, noțiunea de putere demult nu se mai limitează doar la aspectul militar. După cum opinează mai mulți experți, schimbările majore de pe arena internațională sunt legate azi nu de utilizarea forței militare, dar de folosirea, în primul rând, a instrumentelor nemilitare. Forța militară este doar una din variantele posibile de existență și folosire a puterii atât în interiorul țării, cât și în lumea din exterior.

Cum abordează noțiunea de putere gândirea politică contemporană? H. Morgenthau susține univoc și hotărât că, forța este puterea asupra minții și faptelor oamenilor. [4]

H. Kissinger oferă o definiție și mai scurtă, afirmând că în mediul extern „puterea este influență”. [5] Robert Cline, strateg american, susține că puterea pe arena internațională poate fi definită ca capacitatea guvernului unui stat de a impune conducerea altui stat de a întreprinde ceea, ce aceasta n-ar face niciodată din propria voință, aceasta realizându-se prin convingere, forțare sau utilizarea directă a forței militare. [6]

Acestea și multe alte definiții au ceva comun și, anume: puterea unui stat pe arena internațională constă, în primul rând, în capacitatea de a influența comportamentul altui stat în direcția dorită, abilitatea de a institui diverse forme de dependență a unui stat față de altul: directe, indirecte, intermediare, cu ajutorul violenței, convingerii, promiterii de avantaje, lipsirii de privilegii, crearea condițiilor, în care rămîne o singură alternativă, o singură ieșire. Dar dacă lucrurile stau așa, este evident că influența poate fi realizată pe diverse căi și nu doar prin folosirea potențialului militar, presiunii militare, amenințării, sau, în ultimă instanță, prin declanșarea războiului.

Eficacitatea diverselor tipuri de putere sunt neunivoce în timp și spațiu. Mai ieri domina nelimitat forța militară, azi cu mult mai efective sunt puterile economică, financiară, tehnico-științifică, tehnologică, mîine acest set se poate schimba esențial, și în prim-plan vor impune puterile identificate cu morala, dreptul, studiile, nivelul de viață etc. [7]

Deși forța militară își menține importanța, considerăm că, principalele transformări globale, mai cu seamă în perspectivă, sunt legate de utilizarea parametrilor nemilitari ai puterii.

Ulterior, Joseph Nye, adâncește aceste concepte. Nye clasifica puterea ca manifestare în trei categorii generale, [8] constatând că, pentru a putea obține rezultatele dorite poți: 1) fie să constrângi prin amenințări, 2) fie să convingi prin recompensă, 3) fie să cooptezi oamenii să-și dorească același lucru cu tine. Primele două categorii reprezintă *hard power* (puterea dură), a treia este *soft power* (puterea blîndă). Joseph Nye, dă următoarea definiție: *Soft power* este capacitatea unui actor de a-i determina pe alții să-și dorească ceea ce își dorește și el, de a-i coopta în loc de a-i constrânge, de a-i atrage pe alții să urmărească aceleași rezultate cu cele care corespund interesului tău național. *Soft Power* reprezintă forța culturală, ideologică și instituțională a unui stat. Include propagandă, dar este considerabil mai complexă decât acțiunile clasice legate de promovarea imaginii, obținerea unei popularități efemere sau de *Public Relations*. *Soft power* are drept obiectiv adoptarea unor instituții și asumarea unor credințe și valori care conduc la o agendă comună și creează un cadru favorabil pentru dezbateri. Mai mult decît simpla influențare sau persuasiune, *soft power* reprezintă abilitatea de a-i atrage, de a-i ispiti pe ceilalți, ceea ce are drept efect acceptarea sau dorința de a imita, favorizînd preluarea inițiativei. Cele mai importante elemente de exercitare a *soft power* sunt valorile exprimate de cultura națională, politicile și instituțiile interne și comportamentul pe arena internațională. [9]

Societatea informațională în care trăim astăzi a făcut ca eficiența *soft power*-ului să sporească spectaculos, datorită scăderii costurilor comunicațiilor și vitezei cu care se propagă informația. Din punctul de vedere al celui care exercită puterea, este evident mai eficient și mai ieftin să obțină rezultatele dorite prin *soft power*, decît prin *hard power*. Mai mult decît atît, deținerea unei puteri militare sau economice superioare nu este suficientă. “Istoria nu a fost întotdeauna de partea marilor divizii sau a buzunarelor adînci. Jucătorul de poker cu cea mai bună mîna, nu ia întotdeauna potul”, afirma Nye. [10] *Hard power*, puterea coercitivă, se bazează pe forța militară și cea economică a unui actor internațional, precum

și pe toate celelalte resurse materiale ale puterii și asigură securitatea sa vitală, fizică și economică. Efectele *hard power* se materializează prin principiul “morcovului și bațului”, coerciție sau recompensă, pentru a-i determina pe ceilalți să facă ceea ce nu aveau de gând să facă, sau să nu facă ceea ce intenționau să facă.

Forța militară continuă să rămână un factor major al puterii așa cum demonstrează evenimentele recente din Irak și Afganistan, dar și din Georgia. Forța militară poate juca un rol de stabilizator al relațiilor instabile. Trupele americane sunt binevenite în multe state asiatice și europene - exemplul României și Bulgariei, care se întrec în a oferi baze militare pentru armata Statelor Unite - pentru că securizează statele respective față de vecini imprevizibili și are capacitatea de a modela favorabil mediul economic și de securitate. Chiar dacă națiunile lumii resping la nivel oficial utilizarea directă a forței, argumentează Joseph Nye, [11] statele pot mandata grupuri teroriste pentru a purta campanii împotriva adversarilor, cum este cazul Siriei în relația cu Hezbollahul și alte grupări teroriste anti-israeliene.

În plus, din ce în ce mai mult, grupuri teroriste private, fără o legătură vizibilă cu vreun guvern, pot să-și execute propriile campanii teroriste, cum este cazul lui Osama bin Laden cu a sa *al Qaeda*. Nye compara grupările teroriste moderne cu pirații care au acționat adeseori cu mandat împotriva unor adversari ai statelor comanditare, până la suprimarea lor de către marina britanică în secolul al XIX-lea. [12]

Forța economică, ținând tot de *hard power* - posibilitatea de a “cumpăra” o atitudine favorabilă propriilor interese - are o influență sporită în situația în care interesele economice căpăta o importanța din ce în ce mai mare pentru statele moderne.

Statele Unite se bucură de un uriaș *soft power* în relația cu Europa și o parte din Asia. Acest *soft power* are rădăcini istorice adânci, mergând până la Primul Război Mondial, întrucât Statele Unite sunt percepute de către europeni ca cele care i-au protejat de agresivitatea Germaniei wilhelmiene, de atrocitățile nazismului sau de pericolul mortal al căderii Occidentului sub influența Uniunii Sovietice. Valorile politice americane au influențat Europa după cel de-al doilea Război Mondial, inclusiv în spatele Cortinei de Fier, prin Radio Europa Liberă sau Vocea Americii. Prăbușirea sistemului comunist de tip sovietic și adoptarea benevolă, rapidă și fără rezerve, a modelului de societate democratică și liberală de către toate statele din Europa Centrală și de Est a fost în bună măsură rezultatul *soft power*-ului Americii. Un exemplu cunoscut de utilizare

eficientă a *soft power* este cinematografia americană, care a promovat cu remarcabil succes valorile SUA, determinînd un comportament favorabil intereselor americane nu numai în Europa, dar și Orientul Îndepărtat. Adoptarea de către Japonia și Coreea de Sud a modelului democratic și liberal american s-a făcut pe o matrice culturală și ideologică substanțial diferită de tradiția europeană. *Soft power*-ul este o condiție obligatorie a succesului războiului împotriva terorismului, pentru că necesită cooperarea benevolă a altor oameni, instituții și națiuni.

Invers, o *soft power* deficitară poate fi extrem de costisitoare. Antiamericanismul activ ce se manifestă în lumea musulmană este alimentat de deficiența istorică de *soft power* a Americii determinată de susținerea consecventă și aproape necondiționată a Israelului, considerat inamic ireductibil al lumii arabe. Cazurile de tratament brutal de care s-a făcut vinovată armata americană la închisoarea din Abu Ghraib au dat o lovitură mortală *soft power*-ului Statelor Unite. La fel de costisitoare este aroganța de care este acuzată America nu numai în Orientul Mijlociu, dar și în Europa. Nye citează o declarație simptomatică în acest sens a generalului Wesley Clark, fostul comandant al trupelor americane din Europa: “*Soft power*”-ul ne-a conferit o influență mult dincolo de ceea ce ar fi permis politica tradițională de balanță a puterii. Dar, atracția se poate transforma în repulsie dacă noi vom acționa într-o manieră arogantă și vom deforma mesajul real al valorilor noastre”. [13]

Soft power emană atât de la leadership-ul unui stat, de la structurile oficiale ale puterii, dar și de la societate în ansamblul ei: indivizi, agenții, oameni de știință, oameni de afaceri, artiști, sportivi ș.a. Un exemplu de actor internațional cu o componentă uriașă de *soft power* este Uniunea Europeană. UE a reușit să determine unele națiuni să-și modifice credințele, altădată susținute cu ardoare și să transforme în prietenie adversitatea seculară a unor state. Sistemele legislative și de guvernare sunt modificate, barierele protecționiste față de producătorii din alte state sunt îndepărtate de bună voie, doar pentru a satisface cerințele integrării în Uniunea Europeană. Se pune întrebarea dacă adâncirea construcției europene este rezultatul *soft power* sau al componentei economice, adică rezultatul *hard power*? Pentru că nu se poate neglija faptul că “morcovul” prosperității economice, ca și securitatea militară pe care o comportă apartenența la NATO și Uniunea Europeană reprezintă motivații majore în procesul de integrare europeană.

Fără îndoială, amândouă formele de putere au avut contribuția lor! Multilateralismul și atașamentul față de organizațiile internaționale sunt

caracteristici naturale ale națiunilor Uniunii Europene. Luate separat, majoritatea statelor membre sunt prea slabe pentru a conta în raporturile de putere mondiale, dar apartenența la UE le transferă putere, iar co-participarea la actul de decizie colectivă le permite promovarea intereselor proprii.

Hard power și *soft power* se întrepătrund în modalități complexe. Exercițarea unui tip de putere poate amplifica sau, dimpotriva, anula efectele celuilalt tip de putere aplicată. Obiectivele specifice cer forme diferite față de obiectivele generale. Scopurile specifice depind în general de *hard power*, în vreme ce scopurile cu caracter general se ating mai eficient prin *soft power*. Spre exemplu, este mai ușor să-i atragi pe oameni către democrație, decât să-i forțezi să se comporte democratic. În schimb, forța militară poate consolida alianțe favorabile. Sau dimpotrivă, prost utilizată, neînsoțită de *soft power*, poate provoca teamă, conducând la cimentarea unor alianțe adverse! Pornind de la acest exemplu, succesul războiului împotriva terorismului va depinde în mare măsură de cum vor reuși Administrațiile post - Bush să împace aceste două tendințe în mediul extrem de volatil din Orientul Mijlociu.

Nye mai subliniază un aspect interesant: influența formelor diferite de putere variază în funcție de tipul statului asupra căruia se exercita puterea. *Soft power* se poate dovedi mai eficientă în state moderne decât în state pre-industriale despotice, precum în Africa sau Orientul Apropiat sau în state recent industrializate, precum China sau India. [14]

Concluzii. Din constatarea existenței mai multor tipuri de putere decurg, cel puțin, trei concluzii, care au o importanță principală. Prima se reduce la faptul că, putere și influență pe arena internațională pot avea nu numai statele cu teritorii întinse, număr considerabil al populației, bază economică puternică, dar și țările de mărime medie, sau chiar mică. De exemplu, Suedia și Elveția și-au sporit puterea în rezultatul neaderării la uniuni și coaliții antagoniste. Neutralitatea lor, din mai multe considerente, convenea grupărilor de state beligerante, inclusiv și pentru faptul că, permitea menținerea contactelor și relațiilor secrete între inamici. Anume din această necesitate decurgea și ponderea politică a lor (puterea), care le permitea să influențeze comportamentul unor țări aparte, dar și sistemului internațional în general. Suedia în timpul războiului din Indochina nu numai că critica SUA, dar și era de facto centul opoziției mondiale împotriva acestui război, adică ea îndeplinea rolul unui anumit centru de putere, care nu putea fi neglijat nici chiar de o așa mare putere cum erau SUA.

A doua concluzie se reduce la faptul că, un stat poate deține câteva

tipuri de putere, din care cauză influența lui în lume sporește. În același timp, țara care dispune doar de un tip oarecare de putere, este mai vulnerabilă în condițiile schimbărilor neprevăzute în sistemul internațional. De exemplu, Uniunea Sovietică în anii 1980 influența spațiul regional și global datorită, în primul rând, puterii militare de care dispunea, fiind gata să se opună întregii lumi. Și dacă să vorbim de calitatea influenței, ea era mai curînd negativă – de ea se temeau și de aceea o stimau. Statele Unite dispuneau de forță militară comparabilă cu cea a Uniunii Sovietice și, în acest context, influența lor asupra lumii era, la fel, negativă, pentru că de ele, de asemenea se temeau. Dar americanii mai dețineau și alte tipuri de putere, impactul cărora asupra lumii era, mai curînd, constructiv.

A treia concluzie constă în faptul că, puterea în esență nu are coloratură socială sau conținut ideologic. Uniunea Sovietică era considerată pericol pentru Occident, în primul rând, nu din cauză că ideologia acesteia era considerată agresivă, dar pentru că ea (URSS) deținea un potențial militar enorm. Același lucru se referă și la China. În același timp, nimeni nu considera că Cehoslovacia comunistă prezintă vreun pericol, or, împărtășind ideologia agresivă a Uniunii Sovietice, ea nu dispunea de forța acesteia. Adepții teoriei realismului politic susțin că, „războiul rece” de după cel de-al Doilea război mondial era inevitabil. Dar acest război a fost inevitabil nu pentru că URSS întruchipa o ideologie străină și dușmănoasă, ci pentru faptul că în lume a apăruse o nouă forță puternică, capabilă să sfideze nu numai Statele Unite, dar și posibilele coaliții cu participarea acestora.

Totuși, puterea, chiar și cea militară, nu este atotputernică, nu conduce întotdeauna spre rezultatele scontate. Pe parcursul ultimilor decenii ale sec. XX, două dintre cele mai puternice state nucleare, capabile să se distrugă reciproc, dar și toată viața pe pământ, au suferit înfrîngere de la state nenucleare și cu mult mai slabe din punct de vedere militar (SUA în Vietnam și URSS în Afganistan). Ele, de asemenea, au încercat asupra lor o serie de lovituri simțitoare din partea unor formațiuni teroriste nestatale, restrînse numeric. Utilizarea forței militare în Cecenia, în Iugoslavia, împotriva lui Miloșevici, în Irak, împotriva lui Saddam Hussein, cît de justificată n-ar părea, a provocat o reacție vehementă a comunității liberale mondiale și a multor state democratice.

Astfel, în lumea contemporană, doar utilizarea *hard power* - putere militară sau economică - nu garantează succesul. Totuși, *hard power-ul* este necesar atunci cînd trebuie respins un atac, pázite granițele sau protejați aliații. *Hard power-ul* asigură securitatea fizică și suportul economic pentru

toate celelalte. Acești factori de putere încă vor predomina în preocupările de politică externă ale statelor.

Referințe bibliografice

1. Фукидид. История Пелопоннеской войны. В 7 томах. М., 1887. Т. 1. С. 52.
2. Kaufman Y. Power and International Relations // Military Policy and National Security / Y. Kaufman (ed.). New York: Princeton, 1956. P. 242.
3. U.S. Naval Institute Proceedings. 1969, March. P. 61.
4. Morgenthau H. Politics among Nations. 4th ed. New York, 1967. P. 97.
5. Kissinger H. American Foreign Policy. 3d ed. New York, 1977. P. 57.
6. Cline R.S. World Power Assessment. A Calculus of Strategic Drift. Washington, 1975.
7. Joseph Nye Jr. - "Soft Power: The Means to Success in World Politics", pp. 29 – 33.
8. Давыдов Ю.П. Понятие "жесткой" и "мягкой" силы в теории международных отношений // Международные процессы. Журнал теории международных отношений и мировой политики. Т. 2. № 1.
9. Joseph Nye Jr. - "Soft Power: The Means to Success in World Politics", pp. 29 – 33.
10. Най Дж. "Мягкая" сила и американо-европейские отношения / Дж. Най // Свободная мысль – XXI. 2004. № 3 URL: http://www.situation.ru/app/j_art_1165.htm (дата обращения 20.03.2016).
11. Joseph Nye Jr. - "Soft Power: The Means to Success in World Politics", p. 3.
12. Joseph Nye Jr. - "The Paradox of American Power", p. 63.
13. Joseph Nye Jr. - "Soft Power", p.71.
14. Ibid.

ASPECTE ALE CADRULUI LEGAL ȘI INSTITUȚIONAL PENTRU COMBATERICA TRAFICULUI DE FIINȚE UMANE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Ludmila OLEINIC,
doctor în politologie, IRIM
Aurel Octavian PASAT,
doctorand, USM

Rezumat

Obiectivul prim al Republicii Moldova privind traficul de ființe umane constă în prevenirea și combaterea acestui flagel, protejarea victimelor traficului, urmărirea traficanților și promovarea coordonării acțiunilor naționale și a cooperării internaționale în domeniu. În acest sens, se ia în considerare cadrul legal și politica națională în domeniul luptei împotriva traficului de ființe umane existente în țară care fac referință la legile în domeniu și Planul național pentru combaterea traficului de ființe umane. Cadrul instituțional de acțiune împotriva traficului de ființe umane include principalele instituții, precum Comitetul Național pentru Combaterea Traficului de Ființe Umane, Centrul pentru Combaterea Traficului de Persoane, Comisiile Teritoriale pentru combaterea traficului de ființe umane, Echipele Multidisciplinare, Organizații internaționale și ONG-urile, Sistemul Național de Referire pentru protecția și asistența victimelor și potențialelor victime ale traficului de ființe umane.

Autoritățile Republicii Moldova continuă consolidarea eforturilor pentru a asigura funcționarea eficientă și creșterea coordonării tuturor organelor publice implicate în implementarea măsurilor anti-trafic la nivel național și local. Un alt efort ce se merită de consolidat constă în continuarea activității ONG-urilor active în domeniul combaterii traficului de ființe umane în Republica Moldova, oferindu-se posibilitatea de a participa la procesul decizional și adoptarea măsurilor concrete pentru a îmbunătăți cooperarea și comunicarea între poliție

și ONG-uri la nivel local, în special în ceea ce privește identificarea victimelor traficului de persoane.

Cuvinte-cheie: Cadrul legal, Planul Național pentru combaterea traficului de ființe umane, Comitetul Național pentru combaterea traficului de ființe umane, Centrul pentru Combaterea Traficului de Persoane, Comisii teritoriale pentru combaterea traficului de ființe umane, Sistemul național de referire pentru asistența și protecția victimelor și potențialelor victime ale traficului de ființe umane

THE LEGAL FRAMEWORK AND INSTITUTIONAL ACTION AGAINST TRAFFICKING IN HUMAN BEINGS IN MOLDOVA

Abstract

Republic of Moldova aims to prevent trafficking in human beings, protect victims of trafficking, prosecute traffickers and promote co-ordination of national actions and international co-operation. In this sense, overviewing the legal framework and policy in the field of action against trafficking in human beings are worth to mention the approved laws in domain and National Plan for Combating Trafficking in Human Beings. The institutional framework for action against trafficking in human beings includes the main institutions as the National Committee for Combating Trafficking in Human Beings, Centre for Combating Trafficking in Persons, Territorial commissions for combating THB, Multidisciplinary teams, International organizations and NGOs, National Referral System for Assistance and Protection of Victims and Potential Victims of Trafficking.

Moldovan authorities should continue strengthening its efforts in order to ensure its effective functioning and increase the co-ordination of all public bodies involved in the implementation of anti-trafficking measures at the national and local levels. Further enhance the role of NGOs active in the field of combating THB in the Republic of Moldova, by providing them with the possibility to participate in the decision-making process and to take practical measures to improve co-operation and communication between the police and NGOs at the local level, especially as regards identification of victims of trafficking.

Keywords: Legal framework, National Plan for Combating Trafficking in Human Beings, National Committee for Combating Trafficking in Human Beings, Centre for Combating Trafficking in Persons, Territorial Commissions for combating THB, National Referral System for Assistance and Protection of Victims and Potential Victims of Trafficking

Trafficking in human beings violates the rights and affects the lives of countless people in Europe and beyond, in this sense Republic of Moldova aims to prevent trafficking in human beings, protect victims of trafficking, prosecute traffickers, and promote co-ordination of national actions and international co-operation. Article 4 of the Moldovan Anti-Trafficking Law affirms the human rights-based approach to action against human trafficking, by stating that the fight against THB is to be carried out on the basis of observance of human rights and fundamental freedoms, and the acknowledgment of trafficking in human beings as a crime affecting the fundamental human rights, dignity, liberty and integrity of human beings.

Overviewing the legal framework and policy in the field of action against trafficking in human beings are worth to be mentioned the approved laws in domain and National Plan for Combating Trafficking in Human Beings.

Apart from the Council of Europe Anti-Trafficking Convention, the Republic of Moldova is party to the United Nations Convention against Transnational Organized Crime and its Protocols, the United Nations Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women and its Optional Protocol, as well as the relevant Council of Europe Conventions concerning co-operation in criminal matters [1]. The Republic of Moldova is also party to the Convention on the Rights of the Child and its Optional Protocol on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography [2].

The national legal framework to prevent THB, assist and protect victims and prosecute traffickers is set out in the Law on Preventing and Combating Trafficking in Human Beings (hereinafter “Anti-Trafficking Law”), adopted on 20 October 2005. The law covers prevention, assistance and protection of victims (with special attention to child victims), liability of physical and legal persons for committing trafficking-related offences, co-operation between public authorities, NGOs and other representatives of civil society, as well as co-operation with other States and international organizations [3].

In addition, provisions defining THB as a criminal offence are contained in the Criminal Code (CC), in particular Article 165 entitled “trafficking in human beings” and Article 206 entitled “trafficking in children”. There are several other provisions in the CC which relate to THB, such as Article 207 (illegal transportation of children abroad), Article 208.1 (child pornography), Article 220 (pimping), Article 361 (fabrication, possession, sale or use of false official documents) and Article 362.1 (organization of illegal migration) [4].

In terms of secondary legislation, the following Government decisions regulate institutional and substantive arrangements of action against trafficking in human beings: - Government Decision No. 472 of 26 March 2008 on approval of the nominal composition of the National Committee to Combat Trafficking in Human Beings, the Regulation of the National Committee for Combating Trafficking in Human Beings and the National Plan to Prevent and Combat Human Trafficking for 2008-2009, as amended by Government Decision No. 795 of 3 December 2009 (creating the Secretariat of the National Committee for Combating Trafficking in Human Beings), Government Decision No. 835 of 13 September 2010 on the approval of the National Action Plan for Preventing and Combating Trafficking in Human Beings in 2010-2011 and Government Decision No. 559 of 31 July 2012 approving the National Plan for Preventing and Combating Trafficking in Human Beings for 2012-2013;

- Government Decision No. 484 of 26 June 2014 approving the National Plan for Preventing and Combating Trafficking in Human Beings for 2014-2016 and amending Government Decision no. 472 of 26 March 2008;

- Government Decision No. 898 of 30 December 2015 regarding the approval of the framework Regulation on the organization and functioning of protection and assistance to victims of human trafficking and minimum quality standards;

- Government Decision No. 228 of 28 March 2014 regarding the approval of the Regulation on Multidisciplinary teams within National Referral System for Assistance and Protection of Victims and Potential Victims of Trafficking;

- Government Decision No. 270 of 28 April 2014 regarding the approval of the Instructions regarding intersectoral cooperation mechanism for the identification, assessment, referral, support and monitoring of child victims and potential victims of violence, neglect, exploitation and trafficking in human beings;

- Government Decision No. 234 of 29 February 2008 regarding the approval of the framework of territorial commissions to combat trafficking;

- Government Decision No. 948 of 8 July 2008 regarding the approval of the Regulation on the procedure for repatriation of children and adults victims of human trafficking, smuggling of migrants and unaccompanied children;

- Government Decision No. 1362 of 29 November 2006 on the approval of the Framework Regulation on the organization and operation of assistance and protection center's for victims of trafficking in human beings;

- Government Decision No. 847 of 11 July 2008 on the creation of

assistance and protection centres for victims and potential victims of trafficking in human beings;

- Government Decision No. 122 of 4 March 2011 on the approval of the National Action Plan between the Republic of Moldova and the European Union on visa liberalization regime, which contains a chapter dedicated to preventing and combating organized crime, including trafficking in human beings;

- Parliament Decision No. 257 of 5 December 2008 on the Approval of the Strategy of the National Referral System to Protect and Assist Victims and Potential Victims of Trafficking in Human Beings and the Action Plan for the implementation of this Strategy for 2009-2011.

In addition, certain provisions relevant to combating THB and protecting victims of trafficking are contained in the Law on the Protection of Witnesses and Other Participants in Criminal Proceedings (in force since 27 September 2008) and the Code of Criminal Procedure (CCP), in particular Articles 110 and 111 concerning special procedures and protection of witnesses [5].

The anti-trafficking policy in the Republic of Moldova is set out in the National Plan for Preventing and Combating Trafficking in Human Beings. The current National Plan, covering the period 2014-2016, is the sixth of this type adopted by the Moldovan Government. It covers main areas as: management and co-ordination of activities; assistance and protection of victims and witnesses, including identification, repatriation, rehabilitation and reintegration; prosecution of traffickers, including proactive investigation and compensation of victims; and international cooperation, including police cooperation [6]. The main responsibility for the implementation of the National Plan lies with the National Committee for Combating Trafficking in Human Beings.

Analyzing the institutional framework for action against trafficking in human beings, main institutions in this sense could be mentioned the National Committee for Combating Trafficking in Human Beings, Centre for Combating Trafficking in Persons, Territorial Commissions for combating THB, Multidisciplinary teams, International organizations and NGOs, National Referral System for Assistance and Protection of Victims and Potential Victims of Trafficking.

The National Committee for Combating Trafficking in Human Beings (“the National Committee”) was established in 2001. It is a permanent consultative body of the Moldovan Government, created with the aim of co-ordinating the activities of relevant bodies. Amongst the functions of the

National Committee are: making policy proposals to the Government concerning combating THB; supervision of the implementation of the activities included in the National Plan; collection and analysis of information concerning the scale and trends of THB; drafting proposals for legal improvements; organizing awareness-raising campaigns; and co-ordinating the activities of the Territorial Commissions. The National Committee periodically evaluates the implementation of the National Plan and reports to the Government.

The composition of the National Committee was approved by Government Decision No. 472 of 26 March 2008 [7]. It is currently chaired by the Deputy Prime Minister of the Republic of Moldova and is composed of representatives of the following bodies:

- Ministry of Foreign Affairs and European Integration
- Ministry of Social Protection, Family and Child
- Ministry of the Interior
- Permanent Secretariat of the National Committee
- General Prosecutor
- Ministry of Justice
- Ministry of Culture
- Ministry of Health
- Ministry of Education
- Ministry of Youth and Sport
- Ministry of Information Technologies and Communications
- Ministry of Finance
- Supreme Security Council
- Information and Security Service
- Border Guard Service
- General Inspectorate of Police
- Centre for Combating Trafficking in Persons
- Bureau for Diaspora Relations
- State Labour Inspectorate
- Licensing Chamber
- Administrative Territorial Unit of Gagauz-Yeri.

The National Committee meets at least once in three months. Representatives of NGOs and international organizations active in the anti-trafficking field participate in the meetings of the National Committee with a consultative vote. Thus meetings of the National Committee have been attended by representatives of the Organization for Security and Co-opera-

tion in Europe (OSCE), the International Organization for Migration (IOM), the United Nations Children's Fund (UNICEF), and the NGOs "La Strada" Moldova and "Terre des Hommes" Moldova. All these organizations are consulted by the Government when adopting anti-trafficking legislation and other important initiatives.

Further, in accordance with Article 11(7) of the Anti-Trafficking Law, a Coordinating Council of law enforcement bodies was established in June 2007 in order to supervise the implementation of criminal legislation related to THB and submit annual reports to the Prosecutor General and the National Committee.

The Centre for Combating Trafficking in Persons (CCTP) was established in 2006 under the Ministry of the Interior with a view to improving the investigation and prosecution of cases of human trafficking. It is composed of officials assigned by the Ministry of the Interior, the Prosecutor General's Office, the Customs Service, the National Migration Bureau, the Border Guard Service, the Information and Security Service, and the Centre for Combating Economic Crimes and Corruption. The purpose of bringing together representatives of these bodies is to increase the effectiveness of investigations and prosecutions of trafficking offences. The CCTP has 40 staff members in Chisinau and one law enforcement officer in each district of the Republic of Moldova.

Anti-trafficking action at the local level is coordinated by Territorial Commissions for combating trafficking in human beings, which are set up in each region as well as in each administrative district of Chișinău. The Territorial Commissions are subordinated to the National Committee and are financed by the local authorities' budgets [8].

The composition of the Territorial Commissions is approved by the Chairman of the local authority. The commissions are chaired by the Deputy Chairman of the local authority and are composed of local representatives of the ministries and other public authorities with competence in the field of preventing and combating human trafficking, as well as NGOs active in this field.

The Territorial Commissions organize prevention activities (such as awareness-raising campaigns, workshops and meetings), co-ordinate victim protection and assistance, take part in research programs, analysis and collection of statistical data at the local level, and report to the National Committee on measures to improve the impact of anti-trafficking activities.

Multidisciplinary teams have been set up at the regional level in order to coordinate the implementation of a systematic and human-rights based

approach to the protection and assistance of victims and potential victims of trafficking. These teams are subordinated to the Ministry of Labour, Social Protection and Family. They are composed of representatives of the local social assistance and family protection departments, medical establishments, the Police, offices of the Registry, the National Employment Agency, as well as NGOs and other relevant bodies[9]. The multidisciplinary teams may identify persons vulnerable to human trafficking and provide assistance to them. At present, the multidisciplinary teams employ a total of 344 specialists.

International organizations have a strong presence in the anti-trafficking field in the Republic of Moldova. The IOM, the United Nations Development Program (UNDP), UNICEF and OSCE have provided extensive assistance in the setting up of the national anti-trafficking framework. This has included assistance in drafting legislation, financing the training of relevant professionals and victim assistance programs, and contributing financially to the functioning of the Permanent Secretariat of the National Committee.

NGOs have also played a key role in the field of action against human trafficking in the Republic of Moldova, through awareness-raising activities, training, research and providing assistance to victims. The main NGOs currently working in the field of preventing and combating THB are the International Centre “La Strada”, “Terre des Hommes” Moldova, the National Centre for Child Abuse Prevention, “Save the Children” Moldova and “Médecins du Monde”.

The International Centre “La Strada” contributes to the drafting of legislation, bilateral agreements and guidelines in the anti-trafficking field, informs the public about the risks of THB and the need for safe migration, carries out research and assists victims of trafficking, including prior to their formal identification. “Terre des Hommes”, the National Centre for Child Abuse Prevention and “Save the Children” Moldova focus their activities on the prevention of child trafficking and the protection of children from abuse. Their activities also include assistance to child victims of trafficking discovered in the Republic of Moldova or abroad. Apart from these four main NGOs, there are a number of other NGOs at the national and local level which participate in the operation of the National Referral System or contribute otherwise to preventing and combating trafficking in human beings.

The National Referral System for Assistance and Protection of Victims and Potential Victims of Trafficking (“NRS”) is a framework for cooperation between governmental and non-governmental bodies. The NRS

was launched on a pilot basis in 2006 by the Ministry of Labour, Social Protection and Family, in partnership with the IOM, in five districts of the Republic of Moldova. At present, the NRS has been expanded to cover the entire territory of the Republic of Moldova. The NRS Strategy for 2009-2011 was adopted by Parliament on 5 December 2008 with the aim of enhancing the co-ordination among public authorities, NGOs and other actors in carrying out anti-trafficking activities.

The operation of the NRS is ensured by the territorial commissions and the multidisciplinary teams, with the support of the local authorities, international organizations and NGOs. As of 2006, the functioning of the NRS is co-ordinated by the National Coordination Unit (NCU) set up under the Ministry of Labour, Social Protection and Family. The sum of 150 642 Euros was allocated during the period 2006-2009 for establishing the NRS and preparing training teams. These funds were provided by international donors with the co-ordination by the IOM [10].

In the light of the above, the author considers that Moldovan authorities should continue strengthening its efforts in order to ensure its effective functioning and increase the coordination of all public bodies involved in the implementation of anti-trafficking measures at the national and local levels. Further enhance the role of NGOs active in the field of combating THB in the Republic of Moldova, by providing them with the possibility to participate in the decision-making process and to take practical measures to improve cooperation and communication between the police and NGOs at the local level, especially as regards identification of victims of trafficking.

Generalizing, is worth to be said that the state structures in order to provide examples of good practice should play a more active role in the further implementation of the legal framework and policy in the field of action against trafficking in human beings, coordinate actions between all anti-trafficking community on national and local level policy and to emphasize the importance of being continue involved in the prevention of trafficking and the identification and assistance of victims.

Bibliography

1. Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane. http://www.coe.int/t/dg2/trafficking/campaign/Source/PDF_Conv_197_Trafficking_Romanian.pdf
2. <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OPSCCRC.aspx>

3. Legea Nr.241-XVI din 20.10.2005 privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=313051>

4. Codul Penal al Republicii Moldova nr.985-XV din 18.04.2002 <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=331268>

5. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14.03.2003 <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&id=326970>

6. Hotărîrea Guvernului Nr.484 din 26.06.2014 cu privire la aprobarea Planului național de prevenire și combatere a traficului de ființe umane pentru anii 2014-2016 și modificarea Hotărîrii Guvernului Nr.472 din 26.003.2008. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=353631>

7. Hotărîrea Guvernului Nr.472 din 26.03.2008 cu privire la aprobarea componenței nominale a Comitetului național pentru combaterea traficului de ființe umane și a Regulamentului Comitetului național. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=327523>

8. Hotărîrea Guvernului Nr.234 din 29.02.2008 privind aprobarea Regulamentului-cadru al Comisiilor Teritoriale pentru combaterea traficului de ființe umane. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=327149>

9. Hotărîrea Guvernului Nr.228 din 28.03.2014 cu privire la aprobarea Regulamentului de activitate a echipelor multidisciplinare teritoriale din cadrul Sistemului Național de Referire. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=352498>

10. Hotărîrea Parlamentului Nr. 257-XVI din 05.12.2008 privind aprobarea Strategiei Sistemului Național de Referire pentru protecția și asistența victimelor și potențialelor victime ale traficului de ființe umane și a Planului de acțiuni privind implementarea Strategiei Sistemului Național de Referire pentru protecția și asistența victimelor și potențialelor victime ale traficului de ființe umane pe anii 2009-2011. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=330608>

REFLECȚII CONCEPTUALE ASUPRA NOȚIUNII DE PROPAGANDĂ: ISTORIE ȘI ACTUALITATE

Simion ROȘCA,

doctor în filosofie, conferențiar universitar, ASEM

Rezumat

Studiul face o analiză a fenomenului propagandei. Mai întâi se descrie evoluția fenomenului: apariția primilor propagandiști în persoana lui Henric al VIII-lea care a fost primul planificator al unor campanii deliberate de propagandă politică sponsorizate de stat; apoi crearea primei instituții oficiale scopul principal al căreia este propagandistic; după care înființarea în Alsacia a asociației "Propaganda" - prima apariție modernă a propagandei; ca mai apoi, la rândul său, Napoleon să construiască primul stat bazat pe propagandă oficială. În al doilea rând, se analizează aspectele teoretice ale fenomenului propagandistic, tipurile majore ale propagandei, precum și prezența acestui fenomen în viața politică și socială contemporană.

Cuvinte-cheie: *propaganda, fenomenul propagandei, tipuri de propagandă, noțiunea și conceptul de propagandă, modelul propagandistic, forme de propagandă*

CONCEPTUAL REFLECTION ON THE NOTION OF PROPAGANDA: HISTORY AND RELEVANCE

Abstract

The study analyzes the phenomenon of propaganda. Firstly, it describes the evolution of the phenomenon: the emergence of the first propagandists in the person of Henry VIII, who was the first planner of deliberate campaign of state-

sponsored political propaganda; then the creation of the first official institutions, the main purpose of which was propaganda; after that the establishment of the association "Propaganda" in Alsace - the first appearance of modern propaganda; and then, in his turn, Napoleon built the first state based on official propaganda. Secondly, it considers the theoretical aspects of the propaganda phenomenon, propaganda's major types and the presence of this phenomenon in contemporary political and social life.

Keywords: *propaganda, propaganda phenomenon, types of propaganda, the notion and the concept of propaganda, propaganda model, forms of propaganda*

Ca manipulare a convingerilor și comportamentului populației prin folosirea de simboluri și discursuri, *propaganda* a fost un fenomen dominant al secolului al XX-lea. Termenul a dobândit o conotație depreciativă datorită implicațiilor utilizării propagandei de către regimurile totalitare.

Prima definiție, a propagandei i-a aparținut lui Harold Lasswell în cartea "*Tehnicile propagandei în războiul mondial*" publicată în 1927 [1]. Institutul de Analiză a Propagandei, înființat în 1937 la Cicago, a formulat o altă definiție a acestui fenomen, inspirată din opera lui Harold Dwight Lasswell, care spunea că *propaganda*, în general, *este management de atitudine colectivă prin manipularea unor simboluri semnificative*. Această definiție notează că propaganda constă în exprimarea opiniilor sau a acțiunilor efectuate în mod deliberat de către indivizi sau grupuri, cu scopul de a influența opiniile sau acțiunile altor persoane sau grupuri pentru scopuri prestabilite prin manipulări psihologice [2].

Propaganda își are însă începuturile în negura istoriei. Încă din zorii conștiinței umane, a fost și a rămas în firea oamenilor această nevoie de a se convinge, influența, persuadea, înșela, minți unii pe alții. Hotarul dintre convingere, influențare, înșelare, persuasiune și minciună este foarte ușor de trecut. Depinde doar de interesele sau, altfel spus, de motivațiile individului. Morala dominantă în epocă, sau în locul respectiv, joacă un rol important în balansul opțiunilor dintre convingere și minciună. Doar atunci când nu reușește "prin vorbe", omul "civilizat și educat" recurge la forță, violență, război. Chiar și în faza războiului, a confruntării violente, metodele "pașnice" enumerate mai sus nu sunt uitate, ci, doar adaptate noii stări de lucruri. Acesta este terenul fundamental de confruntare pe care l-a identificat și teoretizat Sun Tzu [3] acum 2500 de ani și dincolo de care tot ce se poate adăuga este doar un nou decor pentru aceleași personaje, dar în haine diferite.

Sun Tzu nu avea la dispoziție noțiunea de propagandă, nicidecum pe

cele de război psihologic sau de dezinformare, utilizate și teoretizate astăzi cu prea multă siguranță, dar învățăturile lui Sun Tzu pot fi ușor revendicate de strategii militari, precum și de politicieni, pentru că se bazează pe eterna natură umană, pe tăriile și slăbiciunile ei, pe bunul simț încă nealterat de tehnologii, concepte și orgolii [4].

În societățile moderne, propaganda politică are un rol esențial în informarea, dar și în manipularea maselor, cărora li se prezintă o anumită imagine, care, nu o dată înlocuiește realitatea. Cetățenilor li se cultivă o anumită imagine care, realizată cu profesionalism, pare a fi realitatea însăși. Aceștia ajung să creadă într-o asemenea imagine și nu-și mai pun problema dacă ea este sau nu veridică. Toate acestea trebuie înțelese în contextul perioadei de afirmare a maselor, a mass-mediei și mai ales a revoluțiilor. Așa cum revoluțiile nu pot fi înfăptuite fără participarea nemijlocită a maselor, tot așa propaganda a fost necesară liderilor revoluționari pentru a declanșa, și apoi pentru a menține, spiritul și energia psihică revoluționară în rândul mulțimilor. Alături de discursurile publice, mass-media epocii respective a fost vehiculul preferat de transport al mesajelor și al revoluțiilor dinspre lideri spre mase. Obiectivul politic revoluționar și necesitatea diseminării mesajelor aferente acestuia au fost miezul și, respectiv, motivația primelor demersuri propagandistice îndreptate asupra maselor cu ajutorul mass-media.

Cine au fost primii propagandiști? Întâietatea cronologică a demersurilor propagandistice se dă între Marea Britanie și Franța. Istoricul britanic Philip Taylor consideră, că regele Henric al VIII-lea a fost primul planificator al unor campanii deliberate de propagandă politică sponsorizate de stat. Regele Angliei a inițiat ieșirea Angliei de sub autoritatea catolică a Papei și convertirea englezilor la Biserica Anglicană în baza Actului de supremație semnat de el în 1534 [5]. La acea dată, termenul de propagandă nici nu apăruse încă.

A urmat, apoi, anul 1622, când Papa Grigore al XV-lea [6] a pus bazele, prin bula *Indiscutabili divinae* de la 6 ianuarie, instituit Congregatio de Propaganda Fide (Congregația pentru propagarea credinței), ulterior, în 1982, titulatura fiind schimbată în Congregația pentru evanghelizarea popoarelor [7]. Noucreata instituție a Sfântului Scaun – condusă de un cardinal-prefect al propagandei, mai având alături și alți treisprezece cardinali, doi episcopi și un secretar – avea misiunea de a sprijini răspândirea catolicismului în teritoriile non-catolice din lume. De menționat, că activitatea congregației continuă neîntrerupt până în zilele noastre. Acest moment este semnificativ în istoria propagandei, deoarece marchează apariția primei instituții oficiale scopul principal al căreia este propagandistic [8].

Francezul Jean Marie Domenach fixează prima apariție modernă a propagandei în contextul Revoluției Franceze, în Alsacia, unde în 1793 a fost înființată o asociație cu numele de “Propaganda”, având drept scop răspândirea ideilor revoluționare [9].

La rândul său, Napoleon a creat primul stat bazat pe propagandă oficială, chiar dacă el nu a avut o instituție specială în acest sens [10]. Abia apoi, spune Taylor, după campania europeană de propagandă a lui Franklin în favoarea independenței Statelor Unite (o formă a ceea ce astăzi numim “diplomație publică”) și experiența Revoluției Franceze, Napoleon a început să-și construiască o imagine publică de erou revoluționar capabilă să-i asigure platforma unei viitoare cariere politice încă din timpul campaniei din Italia (martie 1796 - octombrie 1797), atunci când a transformat cele două ziare militare sponsorizate de guvern *Courrier de l’Armee d’Italie* și *La France vue de l’Armee d’Italie* menite să susțină moralul trupelor franceze, în vectori de proiecție a personalității sale, asociind mereu numele său oricărei victorii sau acțiuni eroice de pe front. Preocupat constant de consolidarea și amplificarea imaginii sale publice în țară, Napoleon a știut ca prin depeșe, buletine, proclamații, să-și creeze, inclusiv pe timpul controversatei campanii din Egipt din 1798-1799, o imagine de general invincibil, de icoană triumfătoare a Franței. Portretul său a început să fie multiplicat de comercianți pe diferite produse, începând de la cutii de bomboane sau în ziare și cărți, eforturile sale mergând până la alegerea sa în Institutul Francez în 1798 ca matematician, pentru a-și completa profilul de militar de succes, dar cazon, cu cel al unui intelectual rafinat. Una dintre primele măsuri luate de Napoleon în momentul în care a devenit prim consul al unei țări, ce-și proclamase recent libertatea drept un ideal suprem și un mod de viață, a fost introducerea unei cenzuri stricte și suprimarea în perioada 1800-1801 a 64 de publicații din cele 73 care apăreau în Franța, în baza unui raționament rămas celebru: *Trei ziare ostile sunt mai de temut decât o mie de baionete... Dacă aș fi avut o presă liberă, nu aș fi rezistat* (la putere, n.a.) *mai mult de trei luni* [11].

Mai detașat de orgoliile occidentale, istoricul bulgar Ivan Ilcev [12] semnalează faptul, că în nici o enciclopedie americană sau engleză de dinainte de 1920 nu apare o explicație a cuvântului propagandă. Acesta apare în câteva dicționare europene abia în prima jumătate a secolului XIX astfel:

- *cuvântul propagandă se folosește în limbajul politic ca un reproș față de societățile secrete, care propagă opinii și principii văzute cu groază*

și repulsie de către majoritatea guvernelor [13] - conform *Dicționarului de știință, literatură și artă* al lui W. Brandt de la începutul secolului XIX;

- cuvânt utilizat la început pentru indicarea propagării principiilor religioase, în ultimul timp se folosește și pentru propagarea principiilor politice și revoluționare - în *Dictionarul englez-german și german-englez* publicat la Leipzig în 1847 [14].

Din aceste câteva exemple din preistoria propagandei rezultă caracterul politic și revoluționar din ce în ce mai pronunțat al acestei forme de influențare în masă prin intermediul comunicării, fără ca aceasta să poarte o conotație negativă excesiv de puternică, cu toate că provoca repulsie onorabilelor guverne occidentale ale secolului al XIX-lea din cauza celor cărora era atribuită.

În fond, propaganda nu a constituit o preocupare majoră nici pentru cercetătorii și nici pentru politicienii secolului al XIX-lea, atâta timp cât potențialul de impact, încă modest, al mass-mediei din epocă nu indică un nivel de amenințare ridicat privind efectele acesteia asupra maselor. Acest lucru s-a întâmplat abia odată cu primul război mondial, atunci când propaganda a intrat, oficial și instituțional, pe prima scenă a confruntărilor politice și militare, cauzând de efecte notabile atât pe termen scurt, cât și pe termen lung. Experiența acelor vremuri l-a făcut pe Edward Bernays (1891-1985), cel ce va fi considerat “părintele relațiilor publice” să creadă că publicul este o masă de manevră, care permitea modelarea sa de către comunicatori experimentați și interesați [15]. În 1917 el și-a oferit serviciile Comitetului de Informare Publică condus de jurnalistul George Creel, unde a aplicat cu succes o procedură de lucru ce va deveni clasică nu numai în relațiile publice, dar și în orice acțiune deliberată de influențare în masă: cercetare, analiză, planificare, acțiune, feed-back.

În perioada de lucru în Comitetul Creel, Edward Bernays l-a cunoscut pe jurnalistul Walter Lippmann, cel care avea să scrie imediat după război influența sa lucrare *Opinia publică*. Bernays a recunoscut că, fără a stăpâni noțiunile de bază ale comunicării sociale din acea vreme, era un admirator al lui Gustave Le Bon, cel care formulase și argumentase în a sa *Psihologie a mulțimilor*, publicată în 1895, “legea unității mintale a maselor”.

Potrivit lui Kunczik, concepția lui Bernays despre relații publice se putea sintetiza în ideea că “indivizii inteligenți păstrează stabilitatea societății și împiedică, spre avantajul tuturor, haosul” [16]. În consecință, Bernays și-a construit teoriile și campaniile de relații publice pe trei prin-

cipii ce au fost integral sau parțial preluate și de propaganda național-socialistă germană: 1. *ateism*, 2. *freudianism din convingere*, 3. *crediința că manipulatorii opiniei publice, caracterizați prin conștiința responsabilității sociale, trebuie să acționeze pe ascuns și pot și trebuie să desfășoare campanii PR abil concepute cu scopul de a mâna turmele umane în staulele potrivite* [17].

Tot înainte de declanșarea Primului Război Mondial se afirmase în Europa nu numai Gustave Le Bon, dar și francezul Gabriel Tarde, care publicase în 1884 *Darwinism natural, darwinism social*, iar în 1890 *Legile imitației*. În Statele Unite, încă din 1913, psihologul John Watson lansase conceptul de “behaviorism”, ce avea să facă carieră în lumea anglo-americană. Toți acești gânditori și ideile lor, ce deșteleneau terenul virgin al comunicării în masă și influențării sociale, nu puteau rămâne necunoscuți și indiferenți scriitorilor britanici consacrați de la Crewe House (precum H.G.Wells, Arthur Conan Doyle, John Galsworthy, Thomas Hardy sau romancierul și agentul MI-6 Somerset Maugham) și nici șefului acestora, Lordul Northcliffe, ei fiind autorii remarcabilelor reușite propagandistice britanice din timpul primului război mondial. Chiar și Hitler a preluat - fie numai și din publicațiile de popularizare a științei - atât teoriile privind manipularea opiniei publice ale lui Bernays (se spune că Goebbels păstra pe noptieră traducerea cărții acestuia), cât și concepțiile lui Gustave Le Bon privind psihologia maselor, afirmând în 1937: *Capacitatea de percepție a mării mase este limitată, nivelul de înțelegere redus, dar în schimb este mare capacitatea de uitare. Din acest adevăr se trage concluzia că orice propagandă de efect trebuie să se limiteze doar la puține puncte, care trebuie să fie utilizate sub forma unor parole, atâta timp până ce în mod cert chiar și ultimul va înțelege dintr-o astfel de parolă ceea ce este dorit să fie înțeles* [18].

Studierea științifică a fenomenului propagandei a fost deschis în 1928 de același Edward Bernays. În acel an a fost tipărită lucrarea *Propaganda*, într-o editură newyorkeză, prilej pentru Bernays de a sublinia, că manipularea științifică a publicului este un act necesar pentru că el preîntâmpină haosul și conflictul în societate [19]. Chiar din primele pagini autorul a ținut să specifice faptul că acei care manipulează mecanismul ascuns al propagandei constituie guvernul din umbră care conduce cu adevărat statul.

Problematika lucrării lui Bernays, care nu este una ce strălucește prin volum, ci prin ascuțimea observațiilor autorului, este pusă în lumină prin însăși titlurile celor XI capitole: Organizând haosul, Noua propagandă, Noii propagandiști, Psihologia relațiilor publice, Afacerile și publicul, Propa-

ganda și conducerea politică, Activitățile financiare și propaganda, Propaganda în domeniul educației, Propaganda în serviciul social, Arta și știința, Mecanismele propagandei.

Edward Bernays observă că propaganda apare într-o lume în care puterea a trecut de la regi la mulțime, deci de la o minoritate la majoritate. Însă el atrage atenția asupra unui mare pericol: *Minoritatea a descoperit un puternic ajutor în acțiunea de influențare a majorității. Este posibil să manipulezi gândirea maselor și acestea își vor irosi noua putere în direcția dorită de tine. În structurile prezente ale societății (să nu uităm că aceste rânduri au fost scrise la 1928 - n.n.) această practică este inevitabilă* [20].

Concluzia lui Bernays este una optimistă: *Propaganda nu va muri niciodată - omul inteligent trebuie să realizeze că propaganda este un instrument modern prin care poate lupta pentru scopuri productive și să ajute la instaurarea ordinii în fața haosului* [21].

Aspectele teoretice ale fenomenului propagandistic au fost dezvoltate și de filosoful și sociologul francez Jacques Ellul (1912 - 1994) - teoreticianul francez al propagandei. Acesta este binecunoscut pentru teoria societății tehnologice lansate în plin război rece, dezvoltată în lucrarea *The Technological Society*, precum și pentru mai multe cărți pe tema propagandei [22]. Contribuția lui Ellul este importantă dacă avem în vedere faptul că el discută fenomenul propagandistic în cadrul mai larg al societății tehnologice. Este prilejul de a face distincția între propaganda de agitație și propaganda integrată. Ultima era considerată necesară societății tehnologice în vederea dezvoltării, fiind în același timp utilă pentru scopurile acesteia. Pentru a obține o imagine cât mai clară a fenomenului propagandistic în evoluția sa de-a lungul secolului XX, istoricul militar Calin Hentea [23], cel mai versat cunoscător al fenomenului propagandei din România, consideră că este necesară aplicarea a două criterii. Primul este desigur cel cronologic, dar acestuia trebuie să i se alăture cel al caracterului regimului politic al statului în care s-a desfășurat propaganda, respectiv stat liberal democratic și stat totalitar (comunist / fascist). Succesiunea cronologică a evenimentelor permite observarea evoluției fenomenului propagandistic, dar această evoluție a cunoscut trăsături specifice generate de condițiile politice și sociale existente în statele cu regimuri democratice, respectiv totalitare. Aceste configurații deosebite ale propagandei desfășurate în statele democratice față de cele totalitare s-au reflectat în soluțiile instituționale și operaționale adoptate și mai puțin în natura profunda a fenomenului.

Propaganda, așa-zis democratică (pentru a o deosebi de cea totalitară),

a fost discontinuă pe tot parcursul secolului XX: instituțiile dedicate propagandei au fost înființate și au funcționat ca atare doar pe timpul războaielor, pentru a fi desființate o dată cu revenirea la starea de pace. În al doilea rând, propaganda democratică nu a avut un caracter total, în sensul de a fi prezentă în cvasitotalitatea actelor politice și sociale ale întregii societăți. Nici chiar atunci când interesele vitale ale națiunii aflate în război erau amenințate, propaganda nu a putut atinge forme paroxistice, fie datorită profilului psiho-social național, fie datorită inevitabilelor mecanisme de reglare a societății, generate de principiul libertății de exprimare a diversității opiniilor, mecanisme prin care erau temperate orice excese.

Propaganda democratică nu a fost construită pe argumente ideologice sau rasiale, ci pe baza interesului individual (al unei persoane fizice sau juridice) conjugat cu cel național, chiar dacă consensualitatea acestuia a fost uneori contestată și contracarată - așa cum au făcut-o izolaționiștii americani din timpul celor două războaie mondiale sau pacifiștii și ecologiștii din timpul Războiului Rece. Chiar dacă autoritățile aflate la putere în statele democratice au aplicat, cu deosebire în timp de război, cenzura informațiilor, nici la acest capitol nu s-au produs acele excese caracteristice statelor totalitare. Prin natura structurii politice și sociale a societăților din statele democratice, propaganda nu a putut fi violentă și în întregime coercitivă, adică audiențele țintă să nu se fi putut eschiva obsedantelor mesaje propagandistice. Aceste elemente caracteristice credem că trasează o linie de demarcație între cele două forme de propagandă, democratică și, respectiv, totalitară.

Cronologic, statele totalitare care au dezvoltat și instituționalizat propaganda, ridicând-o, după primul război mondial, la nivelul politicii de stat au fost Rusia Sovietică/Uniunea Sovietică, Italia fascistă, Germania nazistă și Japonia militaristă. După cel de-al doilea război mondial, același model propagandistic poate fi identificat și în alte state conduse de regimuri totalitare comuniste, precum cele din China sau Coreea de Nord, Vietnam sau Cuba, România, desigur cu particularitățile specifice locale.

Pe baza practicilor dovedite de aceste state, se pot evidenția câteva caracteristici comune ale propagandei totalitare, și anume:

- a avut un centru unic de comandă și directivă politică instituțională;
- a fost totală, adică a afectat toate sectoarele vieții politice, sociale și culturale ale statului respectiv;
- s-a centrat pe cultul personalității liderului cu ambiții mesianice (Führerul Hitler, Tatuca Stalin, Conducătorul Ceaușescu, Mao Zedon, Fidel Castro - El lider Maximo);

- a fost impusă obligatoriu celor aflați sub autoritatea statului respectiv;
- a beneficiat de un puternic sistem de cenzură impus prin forța autorităților statului;
- a fost aplicată sistematic și pe scară largă, printr-un efort susținut asupra întregii populații;
- a fost susținută în principal pe argumente ideologice (fasciste, național-socialiste, marxist-leniniste), la care s-au adăugat, într-o măsură mai mare (Germania) sau mai mică (Rusia), aspecte de ordin rasial sau naționalist;
- efectele acestei propagande totalitare în afara granițelor în care a fost creată, au fost reduse (cu notabilele excepții ale unor intelectuali care au fost seduși de o retorică complicată și pe alocuri idealistă) din considerente de credibilitate și receptivitate.

Toate aceste caracteristici [24] desprinse din practica propagandistică a statelor totalitare comuniste, fasciste sau naziste au determinat în bună măsură încadrarea conceptului de propagandă într-o percepție definitorie care a supraviețuit celor care i-au dat viață.

Într-o lucrare publicată în 1988, politologii americani Edward Herman și Naom Chomsky au lansat și susținut teoria modelului propagandistic [25]. Cei doi au analizat lumea mass-media și au ajuns la concluzia, cu care suntem de acord, că datorită organizării industriei media în corporații, identic cu alte sectoare economice, aceasta a început să fie supusă aceluiași reguli și presiuni cărora le este dator să le facă față orice companie multinațională.

Herman și Chomsky pornesc de la realitatea că mass-media are nevoie constantă de fluxuri de informații necesare aprovizionării zilnice cu știri. Într-un sistem economic industrializat, în care cererea clienților privește noutăți despre evenimente globale multiple, sarcina poate fi îndeplinită doar de sectorul corporațiilor care dispun de resursele necesare.

Pentru aceasta, promotorii de știri, aici incluzând și guvernele, ajută mass-media folosind mijloace diverse precum: crearea de facilități; oferirea jurnaliștilor de copii de pe discursurile oamenilor politici în avans pentru a-și putea pregăti intervențiile în avanpremieră; programarea conferințelor de presă la ore care să coincidă cu transmiterea fluxurilor principale de știri; folosirea unui limbaj accesibil pentru redactarea comunicatelor de presă; organizarea atentă a conferințelor de presă și a oportunităților de imagine [26].

Herman și Chomsky își testează teoria pe evenimente contemporane, precum războiul din Vietnam, afacerea *Watergate*, afacerea *Iran-contra* sau evenimentele din Nicaragua. Concluzia la care ajung este una logică:

Modelul propagandistic este probabil unul din cele mai bine confirmate din domeniul științelor sociale [27].

În istoria propagandei, Germania nazistă și Uniunea Sovietică sunt exemple clasice. Metodele folosite (uneori în premieră), ca și rezultatele obținute (soldate în majoritatea cazurilor cu pierderi inestimabile de vieți omenești și de valori culturale și economice) reprezintă culmi ale fenomenului propagandei, culmi pe care lumea civilizată speră să nu le mai atingă niciodată.

Să facem o succintă caracteristică a acestor două tipuri de propagandă.

Propaganda de tip marxist-leninistă. Importanța lui Karl Marx și a filosofiei sale în structura sistemelor comuniste de la începutul sec. XX este binecunoscută. Marx nu poate fi, însă, condamnat decât parțial pentru deviațiile și libertatea pe care urmașii săi (Lenin, Stalin, Mao, Fidel și alți lideri marcanți comuniști) și le-au asumat în interpretarea operelor sale.

În anul 1912, înainte de a ajunge la putere, partidul comunist și-a înființat propriul ziar *Pravda*. Acesta a rămas până aproape de sfârșitul secolului, 1991, ziarul puterii comuniste, cenzurând toate informațiile care nu trebuiau să ajungă la populație, practica o politică unică: răspândirea ideilor marxist-leniniste atât în țară, cât și în străinătate.

În cartea *Propaganda politică*, Jean-Marie Domenach, subliniază că *propaganda de tip bolșevic se putea reduce la două expresii esențiale: dezvăluirea politică (sau denunțarea) și sloganul [28].*

Aceste dezvăluiri, în viziunea lui Lenin, reprezentau scoaterea la iveală a naturii reale a intereselor egoiste ale claselor dominante din societățile capitaliste, oferindu-se maselor proletare o *imagine clară* asupra situației și educându-le în același timp în *spiritul activității revoluționare*. Domenach consideră, că *găsim aici aplicarea concretă a demistificării marxiste: [...] propagandistul leninist trebuie să dezvăluie adevărul de dincolo de aparențe, adevărul luptei de clasă, și să nu lase spiritele să devieze sau să se împotmolească în explicații superficiale și false [29].*

Sloganul, reprezintă în fapt traducerea verbală a unei fraze ce ține de tehnica revoluționară și trebuie să exprime *cât mai clar, mai concis și cât mai eufonic obiectivul cel mai important al momentului: fie în perioada revoluționară, distrugerea adversarului și solidaritatea maselor; fie în perioada construcției socialiste, obiectivul planificării [30].* Domenach consideră, că sloganul pentru bolșevici nu a fost doar o agitație fără conținut, ci o condensare a tendinței politice din acel moment. Mai mult chiar, sloganul *trebuia să corespundă nu doar situației politice, ci și nivelului de conștiință al maselor [31].*

Propaganda nazistă, la rândul ei, a fost, după mulți autori, poate cea mai bine pusă la punct și cea mai eficientă formă de propagandă întâlnită până atunci. Vorbind despre funcțiile propagandei, Hitler spunea, că *propaganda nu își are originea în formarea științifică a individului, ci în atragerea atenției maselor asupra anumitor fapte, procese, necesități, a căror semnificație este astfel inclusă pentru prima dată în câmpul lor vizual* [32]. În cartea sa de căpătâi *Mein Kampf*, Hitler amintea că propaganda trebuie ajustată după *cea mai limitată inteligență a indivizilor cărora le este adresată* și că propaganda poate fi cu atât mai eficientă cu cât ia mai mult în considerare emoțiile maselor cărora i se adresează.

Inițiată de Adolf Hitler, propaganda nazistă a fost structurată și dezvoltată ingenios de către ministrul german al propagandei, Joseph Goebbels. Joseph Goebbels, a intrat în Partidul National-Socialist în 1924, urcând apoi foarte ușor în ierarhia partidului. În anul 1933, o dată cu accederea la putere a naziștilor, devine ministrul Propagandei Publice, poziție pe care o păstrează până la sfârșitul războiului (1945). Sub îndrumarea lui Goebbels, Partidul Nazist își înființează propria structură de presă (Eber Verlag), instituție care deținea peste o sută cincizeci de tipografii și edituri și cu un personal propriu depășind 35 000 de angajați. Cele mai importante principii ale propagandei în viziunea lui Goebbels [33] erau următoarele:

- a. Propaganda trebuie planificată și executată doar sub comanda unei autorități;
- b. În realizarea planificării unei acțiuni trebuie să se ia în calcul consecințele propagandei din acea acțiune;
- c. În implementarea unei campanii de propagandă trebuie să fie disponibile atât informațiile clasificate, cât și cele operaționale;
- d. Pentru a fi primită, propaganda trebuie să trezească interesul audienței și trebuie să fie transmisă printr-un mediu comunicațional puternic.

Propaganda nazistă nu mai era legată de progresul altor tehnici sau tactici, ci devenea prin forțe proprii o tactică în sine, o artă dusă la extrem, cu legile sale proprii, în care observăm că nu ideea era cea care conta, ci mai ales cuvântul.

Pornind de la aceste considerente, Domenach conchidea, că *aceasta este, desigur, cheia succesului propagandei naziste asupra poporului german: predominanța imaginii asupra explicației, a sensibilului frust asupra raționalului* [34].

Prof. univ. dr. Gheorghe Onișoru, București, scoate în evidență și un al treilea tip/model de propagandă - modelul războiului rece [35]. Acest

model este un produs al conflictului dintre cele două blocuri opuse ideologic, care a dominat relațiile internaționale peste 40 de ani. Temele majore ale modelului sunt legate de cursa spațială, bomba atomică, teoria dominoului, zidul Berlinului sau criza rachetelor cubaneze, pentru a ne opri doar la o scurtă selecție. În Statele Unite au folosit mijloacele cu cel mai mare grad de impact, pornind de la filmele produse la Hollywood și trecând prin literatură, afișe și alte forme ale propagandei. Administrația americană a folosit din plin serviciile secrete pentru a crește randamentul actului propagandistic. În acest sens, trebuie subliniat rolul jucat de posturile de radio Europa Liberă, Vocea Americii sau Radio Libertatea. De asemenea, opera lui George Orwell [36], în special *Ferma animalelor*, dar și *1984*, s-a constituit într-un excelent material utilizat pentru a critica sistemul totalitar sovietic, deși numele Uniunii Sovietice nu apărea în această alegorie în care eroii nu erau oameni, ci animale.

În partea opusă, Uniunea Sovietică va folosi întregul arsenal propagandistic al statului, folosind aceleași mijloace precum rivalii americani. Accentul cădea însă pe dorința de pace a puterii sovietice, prezentată în opoziție cu „imperialismul american”.

Succesele înregistrate de cei doi competitori, mai ales în cursa spațială și cea nucleară au reprezentat elemente de bază pentru creatorii de propagandă. Prima bombă atomică sau cu hidrogen, primul om în spațiu sau primul astronaut care pășește pe un alt corp ceresc sunt teme principale în ambele tabere. Pe același palier se afla imaginea, care presupune utilizarea unei tipologii conținând mesaje și idei. Eficiența mesajului transmis prin imagine crește dacă este simplu, emoțional, credibil și interesează receptorul (sau receptorii). Este motivul pentru care propaganda este indispensabilă pentru succesul unei operațiuni de imagine.

Astăzi, propaganda este difuzată mai ales prin mijloacele oferite de radio și televiziune, prin presa scrisă, dar și prin acțiuni cu impact mediatic, cum sunt colocviile, seminariile, sesiunile științifice sau dezbaterile. Putem vorbi despre existența unei acțiuni propagandistice tipice pentru perioadele de război, după cum latura religioasă este bine reprezentată. Victoria O'Donnell și Garth Jowett [37] au propus, în 2006, următoarele trei tipuri majore de propagandă, în funcție de sursă:

1. Propaganda albă sau deschisă - *propaganda care provine de la o sursă indentificată corect și care comunică informații corecte, însă maniera de prezentare este una tendențioasă.*

2. Propaganda neagră sau ascunsă - *propaganda a cărei sursă este*

falsă, iar conținutul său cuprinde invenții, fabricații, minciuni de cele mai variate tipuri. Acest tip de propagandă, bazat pe informații fabricate, puse de multe ori pe seama unor surse inexistente, este denumit adesea *dezinformare sau mare minciună*.

3. Propaganda gri - constituie forma de propagandă care *provine de la o sursă care ar putea să fie sau să nu fie corect identificată, iar acuratețea informației nu este sigură*. Propaganda gri este frecvent utilizată în acțiuni de dezinformare, deoarece conține informații practic reale, combinate cu informații integral false, și care creează per ansamblu un aspect aparent precis, dar greu de verificat [38].

În anul 2014 am fost martorii apariției unei **noi forme de propagandă - „război hibrid”**. Strategii NATO au fost complet luați prin surprindere în primăvara acestui an de apariția peste noapte și de nicăieri a zeci de mii de trupe fără însemne militare înarmate până în dinți care au ocupat Crimeea în câteva zile, în vreme ce Moscova, tuna și fulgera împotriva „fasciștilor”, care ar fi ocupat guvernul de la Kiev și l-ar fi forțat pe președintele „legitim” Viktor Ianukovici să se exileze la Moscova. A fost primul contact cu „războiul hibrid”, invenția strategică prin care Rusia încearcă – și până acum a reușit – să își proiecteze puterea în afara propriilor granițe și să compenseze deficitul de înzestrare militară în comparație cu Occidentul [39].

Războiul hibrid sau „non-liniar” este, potrivit profesorului Mark Galeotti [40] de la New York University, un **război postmodern, nedeclarat niciodată în mod oficial, dar purtat în permanență cu mijloace militare și non-militare, de la operațiuni sub acoperire la atacuri cibernetice și chiar până la operațiuni masive de lobby**. Și, desigur, vaste ofensive propagandistice îndreptate împotriva singurului adversar pe care l-a recunoscut Rusia vreodată: Vestul democratic. Dificultatea pentru Occident și pentru NATO – alianță de secol XX prin excelență – este să se adapteze la aceste forme perverse de război al secolului al XXI-lea. *Cum te aperi într-un asemenea război? – se întreabă Galeotti? - Nu te poți apăra cu tancurile împotriva atacurilor și nu poți lansa rachete de croazieră pentru a opri propaganda ostilă.*

Abia după anexarea Crimeii au identificat experții occidentali teoreticienii ruși ai războiului hibrid și au descoperit că mai ales generalii, fie ei de marină sau artilerie, au teoretizat această nouă artă. Însuși șeful marelui Stat Major, generalul Valeri Gherasimov, a scris încă din februarie 2013 într-o publicație militară că „în secolul al XXI-lea asistăm la ștergerea granițelor dintre starea de război și cea de pace. Rolul mijloacelor non-militare pentru atingerea scopurilor politice și strategice a crescut și în multe

cazuri acestea au depășit armele în ceea ce privește eficiența. Direcția de aplicare a metodelor de conflict s-a mutat către utilizarea pe scară largă a mijloacelor politice, economice, informaționale, umanitare și a altor măsuri non-militare. Toate acestea sunt suplimentate prin măsuri militare acoperite, inclusiv prin acțiuni de conflict informațional și acțiuni ale forțelor speciale” [41].

Ceea ce s-a petrecut în Ucraina începând din martie 2014 și până în martie 2015 a fost numit „război hibrid”, un concept ce așteaptă încă teoretizări și dezvoltări. În ceea ce ne privește, vom considera „războiul hibrid” drept o formă de conflict interstatal nedeclarat și neconvențional, desfășurat deschis sau acoperit pe multiple planuri: politic, militar, diplomatic, economic, energetic, financiar, propagandistic, mediatic, cibernetic, subversiv. Războiul hibrid s-ar putea traduce printr-o formă neconvențională și neligiferată de război informațional, în care componentele cinetice desfășurate de forțele speciale dețin o pondere substanțial mai mare. Potrivit analistului politic Dan Dungaciu, „războiul hibrid” combină intervențiile militare cu cele non-militare, societale, agresorul urmărind exploatarea unor slăbiciuni ale inamicului său precum tensiunile etnice, corupția și labilitatea instituțiilor sale, dependențele și vulnerabilitățile economice ale acestuia [42].

Noua formă de confruntare pe multiple planuri, inițiată de Rusia, dar în care s-a antrenat și Occidentul, alături de SUA, trebuia numită într-un fel care să se deosebească de celelalte forme de război cunoscute. O primă caracteristică a Războiului hibrid este lipsa declarațiilor formale de război dintre state, ceea ce oferă avantajul oricăror manevre diplomatice și politice. Legile consacrate ale războiului pe plan internațional sunt ignorate intenționat, ca urmare a faptului că această formă de conflict încă nu a fost codificată ca atare. Spre deosebire de alte forme de război, în cel hibrid componenta economică (sanctiuni, embargouri, fluctuația dirijată de prețuri, jocurile pieței libere) este foarte importantă. Propaganda, ce însoțește orice formă de conflict, folosește, în cazul celui hibrid îndeosebi, mesaje religioase (ortodoxie vs. catolicism) și naționaliste, și nu ideologice. De altfel, propaganda joacă, în cadrul războiului hibrid, un rol la fel de important cu cel al forțelor speciale sau al sancțiunilor economice și manevrelor diplomatice. Războiul propagandistic lansat de Rusia (prin extinderea rolului ”televiziunii de știri” a Kremlinului, RT, și prin lansarea unui serviciu-mamut de radio și de website-uri de știri, botezat Sputnik) nu este o metaforă, este parte a unui război cât se poate de real, chiar dacă hibrid, împotriva Occidentului democratic. Uniunea Europeană, deși conștientă de influența nocivă a

propagandei ruse, ezită să creeze propria instituție media care să contracareze ofensiva Kremlinului din scrupule etice și birocratice

Prin urmare, putem conchide, că propaganda este un fenomen important al sistemului internațional actual și că există premisele necesare evoluției și dezvoltării sale. Chiar dacă la începutul mileniului al III-lea, instituții oficiale sau politici de stat dedicate expres propagandei nu mai reprezintă o realitate pregnantă, fenomenul propagandei rămâne prezent în viața politică și socială a societății omenești, dar în forme mult mai sofisticate, eufemistice și subtile, generate de capacitățile tehnologice ale erei informaționale.

Referințe bibliografice

1. Harold D. Laswell (1902-1987) este unanim considerat fondatorul analizei de conținut și al domeniului psihologiei politice. În timpul celui de-al doilea război mondial, Laswell este interesat de analiza mesajelor propagandistice ale adversarilor, cu ajutorul metodelor analizei de conținut.

2. Ellul Jacques, *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes*, Trans. Konrad Kellen & Jean Lerner. VintageBooks, New York, 1965, pag.12 ; Ștefănescu, S., *Sociologia comunicării*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2010.

3. Sun Tzu (n. c.544 î.Hr. – d.496 î.Hr.) a fost un general chinez, iar *Arta Războiului* este o carte despre tactici și strategii militare. Este esența războiului psihologic utilizat, în special, în Războiul din Vietnam sau în cel al Indochinei (deceniile 4-5 ale sec-lui al XX-lea). Cartea este structurată în 13 capitole, fiecare fiind dedicat unui aspect al războiului: Evaluări, Conducerea războiului, Strategia ofensivă, Dispuneri, Energie, Puncte slabe și puncte forte, Manevra, Cele nouă variabile, Marșuri, Terenul, Cele nouă feluri de teren, Atacul prin foc și Folosirea agenților secreți. *Arta războiului* a fost introdusă în Occident de către un iezuit, părintele Joseph Marie Amiot, care l-a tradus și făcut cunoscut în Europa în 1772 (sub numele de Cele Treisprezece Articole), de unde s-a difuzat rapid la curțile regale și academiile militare. Ideile sale, ignorate în timpul epocilor de război total, și-au regăsit o aplicare în războaiele anti-coloniale menționate mai sus.

4. Sun Tzu, *Arta Războiului*, Editura: Antet, București, 2004, 94 pag.

5. Taylor, Philip M., *Munition of the Mind. A History of Propaganda from the Ancient World to the Present Day*, Manchester University Press, 1995, p.p. 104-107.

6. Papa Grigore al XV-lea, pe numele său laic Alessandro conte Ludovisi, s-a născut la 9 ianuarie 1554, la Bologna și a încetat din viață la 8 iulie 1623 la Roma. A fost un Papă al Bisericii Universale din 9 februarie 1621 și până la moartea sa. A studiat filosofie și teologie la Colegiu Roman (Collegio Romano) iezuit. În 1571 a început dreptul la Bologna, iar în 1575 și-a dat doctoratul tot la Bologna. Sub pontificatul său a fost sanctificat Ignatiu de Loyola, fondatorul

Ordinului Iezuit. Grigore al XV-lea a fost reformatorul sistemului electoral papal, introducând sistemul de vot secret la alegerea papei, fiind ultimul papă ales prin aclamații. A fost precedat de Papa Paul al V-lea și succedat de Papa Urban al VIII-lea.

7. The Sacred Congregation de Bona Fide (1622 - 1922), in „The Catholic Historical Review”, vol.6, nr.4, ianuarie 1922.

8. În 2011 în centrul capitalei italiene a fost inaugurat Muzeul Propaganda Fide, care prezintă 400 de ani de istorie misionară într-o expoziție fără precedent, ce se întinde pe 1.250 de m², bogată în capodopere și piese de arheologie ce povestesc „istoria întâlnirii Evangheliei cu culturile celor cinci continente”. Muzeul a fost amenajat în clădirea Cartierului general al Congregației de Propagandă Fide. Restaurarea clădirii, care a durat mai bine de șase ani, s-a dovedit extrem de costisitoare nu numai pentru Sfântul Scaun (20 milioane de euro), ci și pentru guvernul Italiei, care, potrivit presei locale, a alocat proiectului mai bine de 6,5 milioane, atrăgând o serie de critici în condițiile în care bugetul pentru cultură a suferit oricum reduceri drastice din cauza crizei economice.

9. Domenach, J.-M., *Propaganda politică*, Editura Institutul European, Iași, 2004, p. 32.

10. Taylor, 1995, *Munition...*, pp. 154-155.

11. Thomson, 1999, *Easily Led. A History of Propaganda*, Sutton Publishing, p. 222.

12. Ilcev, Ivan, *Are dreptate sau nu, e patria mea! Propaganda în politica externă a țărilor balcanice (1821-1923)*, traducere de Nicolae Moderău și Valentina Ristea, Curtea Veche, colecția Om, Idee, Societate, București, 2002, p.10.

13. Ibidem, p. 11.

14. Edward Bernays, *Propaganda*, New York, 1928.

15. Ibidem, p.19.

16. Ibidem, p.25.

17. <http://www.9am.ro/stiri-revista-presei/2008-02-02/propaganda-istoria-inceputurilor.html>, accesat la 18.11.2015.

18. Idem.

19. Edward Bernays, *Propaganda*.

20. Ibidem, p.26.

21. Idem.

22. Ellul Jacques, *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes...*

23. Călin Hentea, *Propaganda fără frontiere*, București: Nemira 2002. Călin Hentea, istoric militar, cel mai versat cunoscător al fenomenului propagandei la acest moment din România. Autor a 13 volume dedicate propagandei sub multiple forme și fațete, cele mai importante fiind *Arme care nuucid* (2004), *Enciclopedia Propagandei Românești* (2012), *Propaganda în război* (2014), *Statul și propaganda* (2014), *Spectacolul propagandei* (2014) ș.a.

24. Călin Hentea, *Statul și propaganda*, Editura: Institutul European, București, 2014.

25. Edward Hermann, Naom Chomsky, *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*, Pantheon Books, 1988.
26. Idem.
27. Idem.
28. Domenach, J.-M., *Propaganda politică...*, p.45.
29. Ibidem, pp.45-46.
30. Ibidem, p.46.
31. Idem.
32. Adolf Hitler, *Mein Kampf*, Editura Pacifica, 1993.
33. Leonard W. Doob, *Goebbels' Principles of Propaganda* în *The Public Opinion Quarterly*, Vol. 14, No. 3, (Autumn, 1950), pp. 419-442.
34. Domenach, J.-M., *Propaganda politică...*, p. 48.
35. Gheorghe Onișoru, *Despre propagandă și imagine în relațiile internaționale*, în *Revista Română de Geopolitică și Relații Internaționale – Vol. III – Nr. 2/2011*, pp. 33- 40.
36. George Orwell (n. 25 iunie 1903, India — d. 21 ianuarie 1950, Londra) a fost un scriitor englez, comentator al radio BBC, editorialist și reporter. El a luptat ca voluntar în Războiul Civil din Spania de partea comuniștilor. A scris romane, eseuri și critică literară. George Orwell este autorul a două faimoase romane satiră în care atacă totalitarismul: *Ferma Animalelor* (1945) și *O mie nouă sute optzeci și patru* (1949). Una dintre ideile care fundamentează teoria lui Orwell cu privire la puterea extraordinară a regimurilor totalitare: *Cine controlează trecutul controlează viitorul. Cine controlează prezentul controlează trecutul*. Opera lui George Orwell a devenit accesibilă publicului din Europa de Est abia după căderea comunismului, fiind tradusă și în limba română. *Un popor care alege politicieni corupți, impostori, hoți și trădători, nu este victimă, ci complice* - un aforism clasic de George Orwell.
37. Victoria O'Donnell și Garth S. Jowett, *Propaganda and persuasion*, Sage, 2006.
38. Ibidem, pp.17-20.
39. Mai pe larg vezi: Cristian Campeanu, *Propaganda, arma Rusiei în războiul hibrid împotriva Occidentului și a României*, în <http://www.romania-libera.ro/actualitate/international/propaganda—arma-rusiei-in-razboiul-hibrid-impotriva-occidentului-si-a-romaniei-367689>, accesat la 20.11. 2015; Matei Dobrovie, *Doctrina Gherasimov și războiul non-liniar dus de Rusia pe teritoriul Ucrainei*, în <http://romaniabreakingnews.ro/doctrina-gherasimov-si-razboiul-non-liniar-dus-de-rusia-pe-teritoriul-ucrainei/>, accesat la 20.11.2015.
40. <https://cersipamantromanesc.wordpress.com/tag/agresiunea-rusa-in-ucraina/>, accesat la 25.11.2015.
41. Călin Hentea, *Era Putin și războiul hibrid*, în http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/era-putin-razboiul-hibrid, accesat la 25.11.2015.
42. Dan Dungaci, *Este România în război “hibrid”? Ungaria, destabilizatorul NATO*, interviu acordat site-ului ziare.com în februarie 2015.

PROCESELE INTEGRAȚIONISTE ȘI DEZVOLTAREA SOCIAL – ECONOMICĂ

UNELE ASPECTE ALE TEORIEI INOVAȚIONALE ȘI ECONOMIEI INOVAȚIONALE

Vasilii SACOVICI,

doctor habilitat în politologie, profesor universitar, IRIM

Rezumat

În procesele contemporane ale globalizării și formării economiei inovaționale pentru fiecare stat, o condiție indispensabilă pentru dezvoltarea lui durabilă și asigurarea securității este organizarea rațională a sistemului inovațional național, capacitatea de a reacționa operativ la schimbările mediului intern și extern, să se adapteze rapid la situația dinamică prin intermediul politicilor inovaționale. Un aspect important, în acest context, reprezintă alegerea vectorului politic al orientării statului în domeniul științei inovațiilor. Pentru practica dezvoltării inovaționale, important este studiul și conștientizarea tuturor tezelor teoretice și a abordărilor științifice existente a dezvoltării economiei inovaționale.

Autorul articolului a expus un set de teze, preluate din lucrările fondatorilor teoriei inovațiilor și a dezvoltării inovaționale, cum ar fi: Kondratiev N. Șumpeter I., Juglar K., Kitchin J., Frimen K., Porter M.

Cuvinte-cheie: *inovații, economie inovațională, teorie inovațională, globalizare, politici inovaționale*

SOME ASPECTS OF THE THEORY OF INNOVATION AND INNOVATION ECONOMY FORMATION

Abstract

In the contemporary processes of globalization and formation of innovative economy for any state a fundamental condition for its sustainable and safe development is the rational organization of the national innovation system, the ability to respond quickly to changing internal and external environment, to quickly adapt to the dynamically changing situation through the use of innovative policy instruments. An important aspect in this regard is the choice of a guide state policy in the field of science innovation.

In this context, the study and understanding of all theoretical postulates and existing scientific approaches to the formation and development of innovative economy is very important for the development of innovative practices.

The author of this article presents the theoretical position of the founders of the innovation and innovative development theory of prominent scientists as N. Kondratieff, I. Schumpeter, K. Zhuglara, J. Kitchin, K. Freeman, M. Porter to existing laws on the formation of innovative economy, including on profound technological changes that occur during the development of innovation, on the approaches to the formation of national innovation systems, innovative business environment, economic clusters, as well as the impact of innovations on economic development.

Keywords: *innovation, innovation economy, innovative theory, globalization, innovation policies*

Основы теории инноваций были разработаны в рамках основных положений теории циклов и кризисов. Так, еще в 20-х гг. прошлого века ученый Н. Кондратьев, исследовав цикличность чередования фаз в промышленном производстве, предложил историческую периодизацию экономической жизни по длинным волнам (циклам) продолжительностью примерно в 40–60 лет, которые получили в дальнейшем в науке название «больших циклов Кондратьева» и стали теоретической основой происходящих общественных, экономических и технологических изменений.

Результаты научных исследований были изложены автором в 1925 г. в статье «Большие циклы конъюнктуры». Эта теория доказывала, что страны с рыночной экономикой в своем развитии регулярно проходят через стадии экономического подъема и спада, образующие

стандартные циклы, которые повторяются каждые 40–60 лет. Такие большие циклы, по мнению ученого, рождаются после или вместе с серьезными новшествами в экономической жизни общества (внедрение крупных изобретений и открытий ученых, появление на мировом рынке новых групп, стран и т. д.). При этом подъем волны обычно сопровождается особенно большим числом войн и всякого рода политических потрясений, включая революции. Реальной же материальной основой «длинных волн» является коренное обновление человечеством тех видов производственных сооружений и оборудования, которые имеют особенно длительные сроки службы (железные дороги, мосты, каналы, плотины и т. д.).

Таким образом, в сформулированной Кондратьевым теории были установлены определенные закономерности, в том числе о присутствии *глубоких технологических изменений* перед началом возрастающей волны каждого большого цикла, а также о сопутствии крупных социальных потрясений периодам возрастающих волн большого цикла⁸. Он всесторонне обосновал закономерную связь «повышательных» стадий этих циклов с волнами технических изобретений и их практического использования в виде инноваций. У истоков *повышательной фазы* или в самом ее начале происходит глубокое изменение всей жизни общества. Этим изменениям предшествуют *значительные научно-технические изобретения и нововведения*. В повышательной фазе первой волны, то есть в конце XVIII века, это были: развитие текстильной промышленности и производство чугуна, изменившие экономические и социальные условия общества. Рост во второй волне, то есть в середине XIX века Кондратьев связывает со строительством железных дорог, которое позволило освоить новые территории и преобразовать сельское хозяйство. Повышательная стадия третьей волны в конце XIX и начале XX века, по его мнению, была вызвана широким внедрением электричества, радио и телефона. Перспективы нового подъема Кондратьев видел в автомобильной промышленности. На периоды повышательной волны каждого большого цикла приходится наибольшее число социальных потрясений (войн и революций).

Циклическое развитие экономики сопровождается высоким

⁸ Кондратьев Н. Д. Мировое хозяйство и его конъюнктура во время и после войны. Вологда: Областное отделение Государственного издательства. Гл. 5, 1922.

уровнем экономической активности в течение длительного времени, а затем спадом этой активности до уровня ниже допустимого. Периодическая повторяемость экономических спадов ведет к обнищанию, голоду, страданиям людей, что не может не беспокоить развитое цивилизованное общество. Поэтому проблема цикличности всегда привлекала внимание ученых-экономистов и сегодня остается одной из центральных проблем экономической теории. В современной теории инноватики чередование деловых циклов принято связывать со сменой технологических ук-ладов в общественном производстве.

Учение Н. Кондратьева получило дальнейшее развитие в работах австрийского ученого *Йозефа Шумпетера*, который на основе его больших циклов конъюнктуры разработал *инновационную теорию длинных волн*, интегрировав ее в общую инновационную теорию экономического развития. Исходя из этого в науке родоначальником инноваций считают австрийского экономиста Йозефа Шумпетера. В своих трудах он впервые использовал термин «инновация» в современной ее интерпретации и рассмотрел роль инновации в экономическом росте.

В работе «Бизнес-циклы: теоретический, исторический и статистический анализ капиталистического процесса»⁹ автор настаивает на *инновационной природе* длинных циклов и подчеркивает, что толчком к развитию выступают новые комбинации факторов производства, получившие название *нововведений (инноваций)*. Й. Шумпетер развивая гипотезу Н. Кондратьева, представив экономическое развитие как последовательность восходящих пульсаций, обусловленных распространением соответствующих кластеров взаимосвязанных нововведений – саморегулирующихся и имеющие характерную форму волны¹⁰.

Он определяет инновации как любые изменения с целью внедрения и использования новых товаров, рынков и форм организации компании¹¹. Экономическая динамика, по Шумпетеру, основывается на распространении нововведений в различных формах – производство

⁹ Joseph Alois Schumpeter, *Business Cycles: A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process*. 1-ă ăăă. New York - London: McGraw-Hill, 1939.

¹⁰ Шумпетер, Й. История экономического анализа / Й. Шумпетер // Шумпетер [Электронный ресурс]. – 2015. – Режим доступа: <http://www.schumpeter.ru/reading.php?book=analiz&id=3>. (дата доступа – 24.09.2015).

¹¹ Шумпетер, Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. М.: Эксмо, 2007. 864 с.

новых товаров, применения новых технологий и новой техники, более эффективное использование уже известных материалов, освоение новых рынков сбыта, переход к более рациональным формам организации и методов управления, проведения реорганизации или подрыв монопольного положения других предприятий. Источником развития служат внутренние процессы, новые комбинации производственных факторов на основе инноваций¹².

По концепции И. Шумпетера отдельные фирмы и компании в течение заметного периода времени добиваются эффективной монополии в производстве отдельных *новых* видов продуктов. Они успешно развиваются, получая высокую прибыль, так как находятся под защитой законов об интеллектуальной и промышленной собственности. Однако монопольное положение с течением времени постепенно нарушается из-за конкуренции других товаропроизводителей. Поэтому организации-монополисты приступают к лицензированию технологии производства своих изделий. В результате ускоряется распространение нововведений-процессов в технологические цепи нового уклада в общественном производстве. При этом происходит структурная перестройка экономики, когда большинство технологических цепей производства продукции и оказания услуг обновляется, и деловые циклы развиваются в новом направлении под влиянием изменений в системе ценностей.

Шумпетер является основоположником *теории инновационного предпринимательства*. Он поставил в центр циклического развития экономики наряду с инновациями фигуру «новатора-предпринимателя». В своей первой крупной работе «Теория экономического развития» Шумпетер разрабатывает проблему развития, ставя в центр анализа те внутренние факторы, которые «взрывают» равновесие рыночной системы изнутри. По мнению австрийского ученого причиной динамических изменений экономической системы являются «*новые комбинации*», осуществляемые предпринимателями в форме производства новых благ, применения новых способов производства, коммерческого использования существующих благ, освоения новых рынков сбыта, новых источников сырья, изменений отраслевой структуры. Новатор, как предприниматель энергично отвлекает факторы производства от существующих каналов, открывает начало

¹² Шумпетер, Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. М.: Эксмо, 2007. 864 с.

новой динамической фазе. Благодаря активности в инновационной деятельности создаются новые ценности, происходит технический прогресс в средствах производства. Новатор-предприниматель выходит на рынок и нарушает равновесный кругооборот цен, издержек и доходов.

Новые комбинации факторов производства получили название *нововведений*. Нововведения представляют собой основу конкуренции нового типа в отличие от ценовой конкуренции. Шумпетер называл ее *эффективной конкуренцией*. В свою очередь, нововведения создают монополию нового товара или эффективную монополию, которая является естественным элементом экономического развития.

Принципиально новыми производственными комбинациями, которые и определяют динамические изменения в экономике, Шумпетер назвал следующие:

- создание нового продукта;
- использование новой технологии производства;
- использование новой организации производства;
- открытие новых рынков сбыта;
- открытие новых источников сырья.

В терминологии Шумпетера «нововведение» не является синонимом слова «изобретение», поскольку предпринимательская деятельность связана с применением уже имеющихся средств, а не с созданием новых. По Шумпетеру что-то новое в технике и технологии – это изобретение, а если включился бизнес, то это уже инновация (нововведение). Однако он подчеркивает, что наличие этих средств – это всего лишь «мертвые» возможности (потенциал). Нужна чья-то инновационная активность, пробивающая дорогу новому. Такой активной фигурой Шумпетер считал *новатора-предпринимателя*, в функцию которого входит реализация новой комбинации факторов производства. Предприниматель представляет собой главного субъекта экономического развития. Именно благодаря его активности осуществляется технический прогресс и экономика получает стимул к развитию.

Нововведения, по Шумпетеру, стержень конкуренции нового типа. Нововведения открывают возможность изменять не только технологию и продукцию, но и оказывают влияние на структуру спроса, условия формирования издержек и цен. В концепции Шумпетера с нововведениями связана и *монополия нового типа*. Монополию, которая представляет собой следствие нововведений, Шумпетер назвал *эффективной*. Монопольная прибыль, получаемая новатором, является

стимулом и вознаграждением за нововведения. В то же время сверхприбыль эффективной монополии, в отличие от обычной монопольной сверхприбыли, исчезает по мере того, как однажды использованные нововведения распространяются по всей экономике.

В настоящее время теория бизнес-цикла органично прогрессирует в рамках теории общественно-экономического развития, концепции экономической цикличности далеко перешагнули рамки чисто экономических отношений, учитывает поведенческие и психологические факторы цикла. Появилась возможность преодоления кризисов и спада в промышленном производстве за счет инновационного обновления капитала через научно-технические, технологические, организационно-экономические и управленческие нововведения.

С нововведениями, деятельностью предпринимателя Шумпетер связывает циклическую форму развития экономики. Но теория делового цикла Й. Шумпетера¹³ построена исходя из концепции общего равновесия.

С точки зрения Шумпетера, экономическая система растет и изменяется по завершении каждого бизнес-цикла, однако ни один из циклов не выглядит похожим на предыдущий или последующий, поскольку изменяются главные элементы цикличности продукты, фирмы и потребители, то есть система уже никогда не возвращается к прежнему равновесному состоянию. Новый цикл начинается в период очередной депрессии на новом уровне равновесия. Смена уровней равновесия по И. Шумпетеру и определяет долговременную траекторию экономического развития, в ходе которого экономическая система находится в динамическом равновесии.

Источником циклических колебаний, как мы уже отмечали, выступают нововведения, генерируемые предпринимателями, поскольку процесс генерации нововведений происходит неравномерно, неравномерным становится движение экономической системы по законам цикла. Поэтому, по мнению И. Шумпетера, традиционные экономические теории, описывающие экономику в более или менее неизменных условиях должны быть дополнены анализом динамических процессов, между равновесными состояниями при переходе к выпуску существенно новой продукции.

¹³ Шумпетер Й. А. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия. М.: Эксмо, 2007. 864 с.

Циклическое движение выпуска существенно новой продукции И. Шумпетер считает формой отклонения от равновесия, к которому всегда стремится экономическая система. Й. Шумпетер назвал эти процессы «*созидательным разрушением*».

Таким образом, Шумпетер выводит существование экономических циклов из периодов внедрения изобретений. Каждая инновация вызывает волну подражаний, расходящуюся во все стороны. Множество таких волн расходится одновременно, они накладываются друг на друга и такое движение (при суммировании всех волн) не может быть плавным и равномерным. Оно порождает периоды общего подъема, которые могут сменяться периодами общего спада. То есть, как только один передовой предприниматель преодолевает технологические и финансовые затруднения и открывает новые пути получения прибыли, другие поспешно следуют за ним. К концу такого периода процветания вся экономика приходит в расстройство. В этом суть подхода Шумпетера к анализу экономических циклов. Причину же экономических кризисов он видел в панике, связанной с прекращением экономического бума, выделяя психологический мотив как центральный в объяснении данного экономического явления.

Он писал: «Строго говоря, <...> революции происходят не непрерывно, а дискретно и отделяются друг от друга фазами относительного спокойствия. Но весь процесс в целом действительно непрерывен, то есть в каждый данный момент происходит или революция, или усвоения ее результатов, обе эти фазы, вместе взятые, образуют так называемый экономический цикл¹⁴».

Равновесное распространение нововведений-процессов в деловых циклах научно-технической, производственной и организационно-экономической деятельности, включая сферу оказания услуг, принято называть диффузией инноваций.

Наиболее типичными для диффузных процессов являются технологические инновации. Они непосредственно связаны с технологией производства, ее многократным повторением на различных объектах. Инвариантность технологических инноваций способствует ускоренному притоку капиталов в новый технологический уклад. Доминирование нового технологического уклада в экономике приводит

¹⁴ Шумпетер Й.А. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия // М.: Эксмо, 2007. С. 461.

к постепенному снижению прибыльности производства продукции и оказания услуг в предшествующем укладе.

Кроме того, И. Шумпетер предложил концепцию так называемой *«трехцикличной схемы» экономической динамики*, в рамках которой были объединены полувековые циклы Н. Д. Кондратьева, десятичные циклы К. Жуглара и двухлетние Дж. Китчина. Описывая их взаимосвязь, он делал вывод, что более продолжительный цикл необходимо включает менее продолжительные периоды развития, в результате чего «размах каждой более длинной волны создает близость равновесия для волны следующего порядка». При этом главной движущей силой цикличности опять же является инновационная деятельность предпринимателей. Это обнаруживается во внедрении новых технологий и новых форм организации производства. А следовательно – в появлении новой продукции и открытии новых рынков. Широкое распространение инноваций вызывает подъем производства, а следующий за ним спад (депрессия) выступает в качестве своеобразной адаптации хозяйственной жизни к изменившимся условиям, порожденным экономическим бумом.

За более чем вековую историю развития теорий делового цикла было предложено множество самых разнообразных версий. Многообразие теорий и концепций экономической цикличности обусловлено историческими факторами, различиями в точках зрения на природу цикличности, в частности, в отношении содержания порождающих цикл факторов, механизмов формирования и распространения колебаний. Теория бизнес-цикла органично прогрессирует в рамках теории общественно-экономического развития, концепции экономической цикличности далеко перешагнули рамки чисто экономических отношений. Теории делового цикла развиваются в направлении все более пристального внимания к микроэкономическим и эндогенным элементам механизма цикличности, учитывают поведенческие и психологические факторы цикла.

Существенный вклад в развитие идеи длинных волн экономического развития внес английский экономист К. Фримен. Особенность его подхода заключается в анализе конкретно-исторического содержания каждой длинной волны. К. Фримен рассматривает длинноволновый подъем не только как результат внедрения радикальных нововведений в одной или нескольких отраслях и их последующего

роста, но и как процесс диффузии технологической парадигмы от нескольких лидирующих секторов ко всей экономической системе. Он считал возможным распространение технологий в результате ряда социальных и институциональных изменений¹⁵.

В конце XX в. значительный вклад в научное исследование перехода к инновационной экономике внес американский ученый Майкл Портер, являющийся автором теории кластерного развития экономики, изложенной в работе «Международная конкуренция, конкурентное преимущество наций». Сутью данного концепта является выделение принципиально нового структурного элемента в совокупности конкуренции – кластера, представляющего собой передовой способ организации экономики, инициирующий процессы возникновения прогрессивных межотраслевых образований, развития новейших форм взаимодействия различных экономических субъектов¹⁶. Высшей формой конкурентных преимуществ у М. Портера является «движение инноваций», позволяющее максимально эффективно использовать любые мировые ресурсы¹⁷.

Кластер, по Портеру, «это группа географически соседствующих взаимосвязанных компаний и связанных с ними организаций, действующих в определенной сфере и характеризующихся общностью деятельности и взаимодополняющих друг друга» При этом размеры кластеров могут варьироваться от одного города до целого ряда соответствующих стран¹⁸.

Портер отдает приоритет в повышении конкурентоспособности или обеспечении экономического развития страны промышленному кластеру, как новой форме пространственной организации производства. Действительно географическая близость кластерных фирм обуславливает внутреннюю и внешнюю экономию фирм за счет использования общей научной и технологической инфраструктуры, усиления конкуренции между фирмами, возможности образования

¹⁵ Родионова, И.А. Мировая экономика: индустриальный сектор: учебник / И. А. Родионова.– СПб: Питер, 2005. – 496 с.

¹⁶ Porter, M.E. “The Competitive Advantage of Nations”, Free Press, New York, 1990. Porter, M.E. “The Competitive Advantage of Nations”, Free Press, New York, 1990.

¹⁷ Портер, М. Конкурентное преимущество: как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость / М. Портер. Минск: Альпина, 2008. 715 с.

¹⁸ Аганбегян А.Г. Новая система управления экономикой. М., 1988.

временных альянсов для взаимного повышения конкурентоспособности компаний, отраслей и, следовательно, экономики в целом.

Портеру принадлежит также концепция четырех стадий развития наций (страны). Согласно в ней государства проходят четыре стадии развития конкурентоспособности:

- 1) конкуренция на основе факторов производства (страны с низким доходом на душу населения);
- 2) конкуренция на основе инвестиций (страны со средним доходом на душу населения);
- 3) конкуренция на основе инноваций (страны с высоким уровнем жизни);
- 4) конкуренция на основе богатства.

Во время первых трех стадий страна испытывает экономический рост, повышает конкурентоспособность хозяйства и благосостояние населения, причем ее экономика переходит от формы развития на основе использования природных ресурсов к экономике, базирующейся на знаниях – экономике знаний. На четвертом этапе развитие замедляется и в стране начинается спад¹⁹.

Ключевыми моментами в развитии стран являются стадии перехода с одной ступени на другую. Необходимо отметить, что переход стран с первой на вторую ступень осуществляется легче, чем со второй ступени на третью. Также важным моментом в истории страны является идентификация начала перехода страны на четвертую ступень развития, которая заканчивается упадком. Ценность данной концепции М. Портера, состоит в том, что с помощью ее можно определить стадии развития страны в соответствующие механизмы повышения конкурентоспособности, то есть можно использовать в разработке и реализации ее как национальной, так и региональной политики экономического роста.

Центром кластера чаще всего бывает несколько мощных компаний, при этом между ними сохраняются конкурентные отношения. Этим кластер отличается от картеля или финансовой группы. Концентрация соперников, их покупателей и поставщиков способствует росту эффективной специализации производства. При этом кластер дает работу и множеству мелких фирм и малых предприятий. Кроме того, кластерная форма организации приводит к созданию особой формы инновации – *«совокупного инновационного продук-*

¹⁹ http://otherreferats.allbest.ru/economy/00258447_0.html (дата доступа – 4.10.2015 г.).

та»²⁰. Объединение в кластер на основе вертикальной интеграции формирует не спонтанную концентрацию разнообразных научных и технологических изобретений, а определенную систему распространения новых знаний и технологий. При этом важнейшим условием эффективной трансформации изобретений в инновации, а инноваций в конкурентные преимущества является формирование сети устойчивых связей между всеми участниками кластера.

Теория кластеров Портера стала общепризнанной концепцией в данной области знаний, а кластерная модель Портера, будучи инструментом повышения конкурентоспособности экономики региона или страны в целом используется при разработке экономической политики.

Теория М. Портера продолжает развиваться. Если М. Портер основой идентификации кластеров считает только географическую или территориальную близость, то в настоящее время все больше исследователей склоняется к мысли о многообразии видов кластеров.

В начале XXI в. мировая экономика активно пытается формировать новую парадигму научно-технического развития. Ее слагаемыми выступают: быстрое развитие «экономики знаний», усиление социальной ориентации новых технологий, глобальный характер создания и использования знаний, технологий, продуктов и услуг. Все это стало очевидными и неоспоримыми тенденциями современного мира. В результате научно-технического и инновационно-технологического прогресса происходит увеличение производительных сил, совершенствование форм и методов управления производством, структурное изменение экономики и социума, возрастание роли науки, знаний, образования в управлении, производстве и общественной жизни, а также инновационная трансформация технологического уклада. Эти перемены характерны в первую очередь для развитых стран, за которыми с той или иной степенью отставания движутся страны с переходными экономиками и развивающиеся страны. Все эти инновационные процессы вызвали научный интерес к практике происходящих изменений, научного прогнозирования и теоретико-методологических обоснований последующих изменений. Анализ их,

²⁰ Цихан Т.В. Кластерная теория экономического развития «Теория и практика управления» №5, 2003 г. http://subcontract.ru/Docum/DocumShow_DocumID_168.html (дата доступа – 4.10.2015г.).

по нашему мнению, необходим для формирования концепции и стратегии обеспечения национальной безопасности в условиях перехода на инновационный путь развития.

Научные разработки в инновационной сфере привели к тому, что теория инноваций оформилась в самостоятельное направление современной экономической теории. Возникла новая наука – «инноватика». Инноватика – наука, которая занимается изучением инновационных процессов, сущности нововведений, особенностей инновационного развития.

Свое название – «инноватика» – сформировала на базе термина *innovation* (инновация, нововведение), которое в XX в. ввел в научное обращение австрийский экономист Йозеф Алоиз Шумпетер видел в инновациях источник развития экономических систем²¹.

Объектами инновационных экономических отношений являются различные инноваций, нововведения. Субъектами инновационных экономических отношений выступают общество в лице государства, хозяйствующие субъекты и организации, а также отдельные индивиды, связанные с функционированием и развитием объекта инновационной деятельности.

Содержание инноватики:

- закономерности инновационного развития;
- деловые циклы и технологические уклады;
- понятие новации, инновации, их основные тTMйства;
- жизненный цикл инноваций;
- классификация инноваций;
- характеристика инновационных процессов, этапы осуществления;
- факторы, определяющие результативность инновационных процессов;
- методы инновационного менеджмента;
- виды эффектов в инновационной сфере.

Таким образом, рассматривая эволюцию теории инноваций, нужно отметить, что ей отводится принципиально важная роль в экономических процессах. Современное состояние мировой экономики доказывает, что уровень развития и динамизм инновационной сферы – науки, новых технологий, наукоемких отраслей и компаний – обеспечивает основу устойчивого экономического роста, определяет роль и положение государства в системе международных отношений,

²¹ Шумпетер Й.А. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия // М.: Эксмо, 2007. 864 с.

уровень его национальной безопасности. Следовательно, инновации представляют собой важнейшую экономическую категорию расширенного воспроизводства, играющую ключевую роль в реализации структурных сдвигов в экономике, формировании народнохозяйственных пропорций и позволяют обеспечить повышение эффективности общественного производства и повысить уровень национальной безопасности.

Характерной чертой современного мирового экономического развития является переход ведущих стран к новому этапу формирования инновационного общества – построению инновационной экономики.

Библиография

1. Кондратьев Н. Д. Мировое хозяйство и его конъюнктура во время и после войны. Вологда: Областное отделение Государственного издательства. Гл. 5, 1922.
2. Joseph Alois Schumpeter, *Business Cycles: A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process*. 1-е изд. New York - London: McGraw-Hill, 1939.
3. Шумпетер, Й. История экономического анализа / Й. Шумпетер // Шумпетер [Электронный ресурс]. – 2015. – Режим доступа: <http://www.schumpeter.ru/reading.php?book=analiz&id=3>. (дата доступа – 24.09.2015).
4. Шумпетер, Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. М.: Эксмо, 2007. 864 с.
5. Родионова, И.А. Мировая экономика: индустриальный сектор: учебник / И. А. Родионова.– СПб: Питер, 2005. – 496 с.
6. Porter, M.E. “The Competitive Advantage of Nations”, Free Press, New York, 1990. Porter, M.E. “The Competitive Advantage of Nations”, Free Press, New York, 1990.
7. Портер, М. Конкурентное преимущество: как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость / М. Портер. Минск: Альпина, 2008. 715 с.
8. Аганбегян А.Г. Новая система управления экономикой. М., 1988.
9. Цихан Т.В. Кластерная теория экономического развития «Теория и практика управления» №5, 2003 г. http://subcontract.ru/Docum/Docum-Show_DocumID_168.html
10. Сакович В. А. Основы глобалистики. Курс лекций. Кишинев: Tipogr. Centrală, 2009
11. Сакович В. А. Введение в глобалистику. Минск: МИТСО, 2015.
12. Шимов В. Н., Крюков Л. М. Инновационное развитие экономики Беларуси: движущие силы и национальные приоритеты. Минск, БГЭУ 2014.

REGLEMENTAREA DE STAT - FACTOR AL FUNCȚIONĂRII SISTEMELOR ECONOMICE NAȚIONALE

Natalia LOBANOV,

doctor habilitat în științe economice, profesor universitar, ASEM

Rezumat

Sistemul reglementării de stat a economiei naționale este o parte inedită a sistemului economic din orice țară. Experiența internațională ne sugerează, că în condițiile contemporane și în perspectiva strategică, eficiența funcționării sistemelor economice naționale depinde considerabil de nivelul și calitatea reglementării de stat, raționalitatea și consecutivitatea gestiunii statale, eficiența mecanismelor inovaționale. Totodată, reglementarea tranzacțiilor comerciale, efectuarea măsurilor de liberalizare sau protecționism, nu poate fi efectuată fără a ține cont de starea economică a țării, a întregului set de probleme ale dezvoltării economice și criteriilor de securitate economică.

Cuvinte-cheie: *reglementare, tranzacții comerciale, liberalizare, protecționism, globalizare*

STATE REGULATION AS A FACTOR IN NATIONAL ECONOMIC SYSTEMS' OPERATION

Abstract

The state regulation of the national economy is an essential aspect of the economic system in any country. International experience suggests that both in current

conditions and in the strategic perspective, the effectiveness of national economic systems considerably depends on the level and quality of state regulation, as well as on the rationality and consistency of state governance and the effectiveness of innovative mechanisms. At the same time, the regulation of commercial transactions, along with the implementation of liberalization or protectionism cannot be carried out without taking into account the economic condition of the country, the whole set of economic development issues and economic security criteria.

Keywords: *regulation, commercial transactions, liberalization, protectionism, globalization*

Sistemul reglementării de stat a economiei naționale este o parte inedită a sistemului economic din orice țară. Experiența internațională ne sugerează, că în condițiile contemporane și în perspectiva strategică, eficiența funcționării sistemelor economice naționale depinde considerabil de nivelul și calitatea reglementării de stat, raționalitatea și consecutivitatea gestiunii statale, eficiența mecanismelor inovaționale. Există o anumită contradicție între mecanismele de piață și reglementarea de stat, dar ea nu este antagonistă. În prezent, pentru toate țările dezvoltate este specifică etatizarea finanțelor și redistribuirea venitului național. Ca urmare, statele și guvernele acumulează o masă critică și își consolidează influența asupra dezvoltării economiei. În majoritatea țărilor dezvoltate reglementarea de stat deja nu concurează cu autoreglementarea de piață, ci dimpotrivă, majorează eficiența mecanismului pieței la macronivel. [1, p.94]

În general, rolul contemporan al statului s-a format istoric. În mai multe țări industrial dezvoltate, el a fost influențat de experiența Marii Depresiuni din 1929-1933, celui de-al doilea război mondial, competiția cu socialismul, în țările în curs de dezvoltare rolul economic al statului resimte trecutul colonial. Un rol important îl au așa factori, ca:

1. Nivelul de dezvoltare economică a țării care în funcție de nivelul relațiilor de piață și sectorului privat determină necesitatea într-o intervenție mai mare sau mai mică a statului;

2. Gradul de deschidere a economiei;

3. Mentalitatea populației, determinată de religie sau moștenire culturală;

4. Nivelul dezvoltării tehnologice, care determină prezența sau lipsa monopolurilor naturale, precum și necesitatea în reglementarea anumitor tipuri de activitate (piețe financiare, comunicații, transport);

5. Calitatea aparatului de conducere, care determină limitele intervenției eficiente a guvernelor în economie.

La prima vedere ar părea, cu cât mai scăzut este nivelul de dezvoltare

a țării, cu atât mai amplă ar trebui să fie intervenția statului, ce suplimentează piața și corectează mai multe din imperfecțiunile ei. Aceste imperfecțiuni sunt o consecință a insuficienței de informație, mobilității reduse a resurselor, rolului exagerat al unor firme pe piețele locale. Dar este cunoscut, că în țările mai puțin dezvoltate, eficiența gestiunii la toate nivelurile este mai redusă. Odată cu progresul economic, crește capacitatea structurilor de gestiune de a înlătura imperfecțiunile pieței și alte probleme. Mai mult, apar noi piețe ce necesită o reglementare de stat.

Economiștii apreciază, că rolul statului în economie după ponderea impozitelor sau cheltuielilor de stat în PIB. După acest criteriu rolul statului în economia țărilor industrial dezvoltate este mult mai înaltă (în medie de două ori) decât în țările în curs de dezvoltare. De exemplu, în Franța ponderea impozitelor în PIB este de 5 ori mai mare decât în China. Dar, în practică, deseori se întâmplă altceva. În ultimele decenii, într-un șir de țări în curs de dezvoltare, statul joacă un rol mai semnificativ în repartizarea investițiilor, creditelor, altor recurse, comparativ cu țările dezvoltate.

În multe țări pentru a lansa un business, mai cu seamă tranzacții comerciale cu exteriorul, este necesară permisiunea organelor de stat, iar uneori este nevoie de acceptare din partea anumitor departamente. Ca urmare, managerii sunt nevoiți să ducă tratative cu funcționari de stat, iar ele durează mai mult timp. O astfel de situație permite de a tergiversa sau de a bloca realizarea deciziilor întreprinderilor private, creează un mediu favorabil pentru corupție și majorează costurile de tranzacție. În unele cazuri statul este implicat nemijlocit în producerea de bunuri și servicii.

Dacă trecem în revistă opiniile vizând implicațiile statului în economie în general, și în relațiile economice cu exteriorul, în particular, constatăm, că începând cu A. Smith, mai mulți economiști pledează pentru minimizarea rolului statului, limitându-l la realizarea activității sociale de necesitate vitală, menținerea ordinii, apărarea țării. Din punctul lor de vedere, guvernul trebuie să garanteze dreptul de proprietate și inviolabilitatea contractelor, să apere libertățile economice și politice ale cetățenilor. Parțial, este o reacție la intervenția amplă a guvernelor în funcționarea pieței, specifică pentru Europa secolului al XVIII-lea. Economiștii clasici considerau, că această intervenție prejudiciază activitatea de gospodărire și împiedică creșterea economică. Eventual, din cauza unei asemenea abordări și experienței anterioare, în secolul al XIX-lea rolul economic al guvernelor era mai restrâns. În majoritatea țărilor industrializate cheltuielile de stat constituiau circa 10% din PIB, iar în teorie domina concepția „mâinii invizibile”. [2]

Concepțiile marxiste și socialiste, punând accentul pe egalarea veniturilor au contribuit la aceea, că și în țările cu economia de piață guvernele au început să se implice considerabil în redistribuirea resurselor. Experiența țărilor socialiste a acționat în direcția evoluției înspre economia mixtă, caracterizată printr-un rol mai însemnat al statului. Redistribuirea veniturilor, adică micșorarea veniturilor celor bogați și sporirea bunăstării celor săraci a devenit una din sarcinile principale ale politicii economice. [3]

Teoria keynesiană a sugerat, că pentru stabilizarea economiei este necesar de a susține veniturile cetățenilor în perioada oscilațiilor ciclice. În acest scop au fost propuse programe ale lucrărilor publice și plăți destinate șomerilor, extinderea sectorului de stat, utilizarea unor scheme de impozitare flexibile. [4] În majoritatea țărilor au fost introduse sisteme de pensionare de stat și alte forme de ajutoare pentru persoanele cu venituri ce nu depășeau un nivel prestabilit. Pentru a majora ocupația, erau utilizate întreprinderile de stat. Obiectivul consta în formarea unei economii mai puțin supuse oscilațiilor ciclice. Se presupunea că el poate fi realizat datorită existenței unui sistem de stat puternic. Abordarea keynesiană a fost un fundament teoretic pentru extinderea rolului economic al statului. Aceeași contribuție au avut și modificările tehnologice importante, care au devenit deosebit de evidente după al doilea război mondial. Concepția „bunurilor publice” înaintată de P.Samuelsan și P.Musgrave demonstra, că anume statul trebuie să fie responsabil pentru oferta unui șir de mărfuri importante pentru întreaga economie, deoarece piața singură nu este în stare să le asigure într-o cantitate necesară. Pe când sectorul privat este lipsit de stimulentele necesare producerii „bunurilor publice”, deoarece le consumă toți, indiferent de faptul, dacă plătesc pentru aceasta. [5]

De concepția „bunurilor publice” este legat conceptul externalităților (efectelor extra-piață).[6] Accepțiunea faptului, că consumul (la fel ca și producerea) unor mărfuri poate genera externalități pozitive sau negative, nereflectate în prețul acestor mărfuri, a devenit încă un argument în favoarea extinderii rolului statului în economie. În cazul de față se presupune, că măsurile întreprinse de guvern majorează costul producerii sau consumului mărfurilor cu externalități nedorite, și ce este esențial, micșorează costul mărfurilor cu efecte utile.

De rând cu argumentele teoretice de mai sus, care au influențat asupra activității guvernelor în toate țările, există argumente speciale referitoare la țările în curs de dezvoltare. În cercetările de altă dată adesea era prezentă teza, precum că statul dispune de posibilități, care nu sunt accesibile sectorului privat. De exemplu:

a) Sectorul privat nu are gestionari atât de calificați, ca în sectorul public;
b) Din cauza dimensiunilor anumitor tipuri de activitate sau proiecte sunt necesare astfel de resurse și cunoștințe, care pot fi generate sau mobilizate de stat;

c) Întru realizarea cu succes a anumitor activități este necesară informația disponibilă doar în sectorul public.

De aici concepția „neștiinței raționale” conform căreia pentru indivizi este tipică situația, când costurile de achiziție a informației depășesc utilitatea ei potențială.

În anii 50-60 ai secolului al XX-lea în țările în curs de dezvoltare a devenit populară ideea, că guvernele pot decide într-un mod optim, care sunt mărfurile de importanță vitală pentru populație. Astfel deciziile statului urmau să substituie piața. Legislația stimula (prin taxe fiscale, acordarea creditelor, facilitarea accesului la valuta străină) investițiile, orientate spre producția mărfurilor respective. În același timp se limita sau chiar era interzisă utilizarea anumitor resurse (credite, valuta) pentru producerea mărfurilor „secundare” sau obiectelor de lux. Producția internă a mărfurilor de primă necesitate adesea este protejată prin bariere protecționiste.

Pentru anii 50-60 ai secolului trecut - perioada celei mai vaste intervenții în economie, - erau specifice următoarele idei referitoare la rolul și eficiența structurilor de stat:

- Activitatea statului este orientată numai spre binele societății și nu există dovezi ai comportamentului fraudulos al funcționarilor. Problema a ieșit la suprafață în anii 70, iar cercetările privind corupția – în anii 90 ai sec.XX;

- Statul este un organism integrat, în care toate deciziile importante sunt adoptate pe principii de raționalitate și transparență. Respectiv, contradicțiile între diferite direcții ale politicii de stat ar fi imposibile. Cercetările privind corelația obiectivelor pe termen scurt și lung au apărut relativ nu demult;

- Deciziile economice pot fi revizuite. Dar apar situații, când deciziile privind majorarea avantajelor sociale sunt adoptate mult mai ușor decât acele referitoare la reducerea lor, iar deciziile privind mărirea aparatului de stat comparativ cu reducerea acestuia.

- Instrumentele politicii economice sunt supuse unui control deplin al administrației de stat, care se poate bizui pe o activitate conștiincioasă și eficientă a funcționarilor, care traduc în viață deciziile adoptate la un nivel superior. În realitate, însă, aici apar multiple probleme, care au început să fie cercetate.

După cum demonstrează experiența, idealizarea sau romantizarea politicii economice este ruptă de realitate [7], căci:

1. Statul nu este monolitic, ci se caracterizează prin mai multe centre ce elaborează politici, având propria sa viziune față de interesele publice;

2. Strategia economică promovată de stat nu poate fi întotdeauna consecventă sub aspect spațial și temporal;

3. Strategia poate fi determinată de interesele și grupelor de influență;

4. Birocrația poate fi ineficientă, în stare să denatureze directivele primite sau să utilizeze instrumentele politicilor economice în interesele sale.

Conștientizarea acestor momente a suscitât un scepticism referitor la rolul statului în economie și o atenție mai mare față de mecanismele pieței. A avut loc o revizuire radicală a ideilor, care anterior contribuiau la creșterea intervenției statale în economie.

Păreră, precum că o astfel de intervenție poate fi o soluție a majorității problemelor, de acum nu are o susținere atât de puternică, ca acum 20-30 ani. Rezultatele practice ale intervenției statului în economie în linii mari, au provocat decepții, în special, în țările în curs de dezvoltare cu orientare socialistă, în care intervenția statului n-a îmbunătățit repartizarea resurselor, n-a contribuit la creșterea economică, n-a creat un mediu mai stabil de gospodărire.

Din contra, se menține o neomogenitate considerabilă în repartizarea resurselor, coeficientul Gini și alți indicatori ai inegalității veniturilor, în ansamblu, nu s-au ameliorat. Iar în țările cu o intervenție masivă a statului în economie nu este mai puțină inechitate decât în țările cu economii mai liberal. Inflația, șomajul, dezechilibrele macroeconomice ca și pe timpuri, sunt caracteristice pentru numeroase țări, și mai ales pentru acelea, în care se practică un amestec al statului în economie. Totodată există și exemple de dezvoltare reușită, acolo unde rolul statului este limitat și focalizat – țările din Asia de Sud-Est, Chile, Noua Zeelandă.

Așa dar, în ultima perioadă de timp are loc o reevaluare a rolului, pe care mecanismele de piață îl pot avea în economie. Ca urmare, avem o reducere treptată a intervenției statului și o sporire a credibilității față de capacitățile de distribuire a pieței. În funcționarea structurilor de stat observăm o deplasare de la substituirea pieței la susținerea și suplimentarea ei. Pentru un număr tot mai mare de țări în curs de dezvoltare sunt specifice următoarele trăsături:

- Privatizarea întreprinderilor;
- Reducerea taxelor vamale la export și restricțiilor cantitative în tranzacții comerciale, ce le face mai sensibile la modificarea prețurilor relative;
- Liberalizarea reglementării creditelor și ratelor dobânzii ce conduce la restabilirea unor funcții importante de distribuție a pieței de credit;

· Mai puțin populară este reglementarea prețurilor și alte restricții care atentează la libertatea activității economice.

Am examinat evoluția rolului economic al statului, cauzele extinderii ei considerabile în secolul al XX-lea și al reculului pe parcursul ultimului deceniu. Mișcarea regresivă nu este un efect al ideologiei, ci mai degrabă, un rezultat al conștientizării faptului, că majorarea intervenției statale nu a asigurat sporirea necesară a bunăstării publice. Totodată analiza științifică a contribuit la reconștientizarea rolului statului în economie. Este evident, că acest rol va fi altul, decât în trecut, când tehnologiile utilizate erau mai simple, informația mai greu accesibilă, iar economia mai puțin deschisă. În economia globală postindustrială statul va juca un rol mai semnificativ și mai rațional în reglementare, iar sectorul privat urmează să poarte o responsabilitate mai mare în domeniile, care, tradițional, erau în competența statului, cum ar fi infrastructura și serviciile comunale, asigurarea cu pensii, educația, ocrotirea sănătății.

Globalizarea și concurența între țări în domeniul fiscal reduc posibilitățile statelor în utilizarea politicilor de redistribuire, în special, celor realizate printr-o scală pozitivă a impozitelor. Concurența duce la micșorarea veniturilor bugetelor centrale comparativ cu bugetele locale, de exemplu, impozitului la venit și activitatea de antreprenariat. Globalizarea reduce posibilitatea promovării măsurilor de stabilizare și redistribuire, deoarece guvernele naționale au la dispoziție din ce în ce mai puține resurse necesare pentru aceasta. Tot odată, va spori rolul guvernelor naționale în reglementarea vieții sociale, ținând cont că doar o creștere economică poate să creeze locuri de muncă și să lichideze sărăcia.

Odată ce tranzacțiile comerciale cu exteriorul afectează interesele economice ale diferitelor grupe de populație statul, în mod legislativ, stabilește anumite reguli și condiții pentru desfășurarea tranzacțiilor de comerț exterior. Istoric, s-au constituit două direcții diametral opuse a politicii respective: protecționismul și liber-schimbismul.

Adepții liber-schimbismului declară principiul neamestecului statului în viața economică. Ei consideră, că legile economice, concurența, piața liberă de orice intervenție, sunt în stare să realizeze autoreglementarea gospodăriei și să asigure profitul ca o condiție a funcționării normale a acesteia. Statul, în opinia lor, generează trândăvie, reduce capacitatea de producție, alimentează birocrăția și corupția.

Cum orice construcție teoretică apare, se dezvoltă și se menține într-acea măsură, în care este convenabilă anumitor forțe și cât corespunde intereselor specifice ale lor, liber-schimbismul nu este o excepție. El este favorabil țărilor, care îi subminează pe concurenți prin forța sa de competiție.

Aceste idei erau ușor acceptate în Anglia, atunci când aceasta era “atelierul lumii” și “regina mărilor”. Totodată Europa continentală atesta liber-schimbismul ca o invenție meschină a Angliei.

Unele inconveniente ale concepției abordate pot fi depistate nu doar de pe poziții practice, dar și în context metodologic, căci este ignorat un postulat obiectiv: orice societate este stabilă în măsura, în care se sprijină pe un principiu interactiv, ce reprezintă expresia sa concentrată. Într-o asemenea postură apare statul în funcția sa socială de asigurare a vitalității, nominalizată încă de Platon. Datorită realizării acestei funcții, fiecare persoană este în drept să mizeze pe autosupraviețuire. Or, economia de piață, astfel cum este ea tratată în doctrina liberului schimb, nu garantează realizarea acestui drept major, deoarece nu se angajează să asigure fiecărui om un minim al mijloacelor de consum.

Spre deosebire de adepții liber-schimbismului, promotorii protecționismului susțin necesitatea unei intervenții active a statului în viața economică. Extremul acestei concepții își găsește întruchiparea în etatizarea nu numai a economiei, dar și a întregii vieți sociale, naționalizarea deplină, socializarea forțată, planificarea imperativă (experiența URSS și altor state socialiste).

Așa dar, politica liber-schimbismului este orientată spre crearea condițiilor menite să contribuie la dezvoltarea tranzacțiilor internaționale cu mărfuri, servicii, factori de producție. În cazul de față avantajele economice de pe urma participării țării la diviziunea mondială a muncii se manifestă în cea mai mare măsură, dar întreprinderile sunt nevoite să ducă o luptă de concurență mai dură cu concurenții din străinătate. Politica liber-schimbismului cel mai des se promovează ca parte a politicii generate de formare și dezvoltare a economiei deschise și măsurilor de extindere a accesului mărfurilor locale pe piețele externe în cadrul eforturilor bi- și multilaterale de liberalizare a tranzacțiilor internaționale.

Adepții protecționismului, spre deosebire de părtașii liber-schimbismului consideră, că statul este în stare să susțină esențial economia națională și de aceea trebuie să sprijine acele ramuri care nu sunt eficiente, dar importante din punctul de vedere macroeconomic, asumându-și în vederea stabilității tuturor subiecților economici, responsabilitatea pentru unele domenii sau ramuri ale economiei naționale. Ca urmare aparatul de stat este însărcinat cu diverse funcții organizațional-economice.

De regulă, politica tradusă în practică este o combinație a elementelor protecționismului și liber-schimbismului. Accentuăm, că protecționismul are un caracter național, pe când politica liberului schimb adesea este rezultatul acordurilor reciproce între state pe bază bi- sau multilaterală. Cum fiecare țară este cointerесată în accesul mărfurilor și serviciilor sale pe piețele

externe, restricțiile adesea sunt abolite ca rezultat al cedărilor reciproce.

Menționăm, că liber-schimbismul mai mult corespunde sarcinii unei utilizări eficiente a condițiilor favorabile pentru dezvoltarea economiei. În ansamblu, iar protecționismul este utilizat pentru soluționarea unor probleme particulare, care, cel mai frecvent, sunt legate de depășirea anumitor dificultăți.

Liber-schimbismul și protecționismul sunt două direcții contrare, diametral opuse. Între ele se află un șir de politici intermediare care își au expresia în viziuni diverse. Ele diferă prin particularități importante, care vizează tratări ale unui nivel concret de intervenție a statului în economie, forme și metode de acțiune, dimensiunile optime ale sectorului de stat etc. Considerăm, că variantele radicale sunt lipsite de perspectivă. Căutarea unei soluții optime între necesitatea influenței statului și imperativul asigurării libertății personale a agenților economici și cetățenilor este o trăsătură inerentă a procesului istoric. Această căutare are loc încontinuu, ținând cont de experiența anterioară, erorile constatate și evaluarea perspectivelor.

În fond, societatea și statul formează un sistem unic de interacțiune, ghidat de grupul dominant din societate. El determină volumul și funcțiile statului în economie, care se schimbă odată cu reînnoirea intereselor acestui grup. De pe aceste poziții poate fi explicat faptul, de ce în Anglia și SUA la începutul secolului al XX-lea lipsea mașina birocratică ramificată. Dar, din acest fapt nu poate fi dedusă concluzia despre slăbiciunea gestiunii de stat.

O acțiune activă a puterii politice are loc în orice țară și se desfășoară încontinuu. Din această acțiune nu poate fi exclus aspectul gestiunii de stat a domeniului economic. Apărând postulatele liberului schimb, statele occidentale în prezent nu renunță la utilizarea metodelor din arsenalul protecționist. Politica economică este influențată atât de reprezentanții protecționismului, cât și ai liber-schimbismului, care dispun de lobby în structurile legislative, coparticipă la adoptarea sau respingerea actelor legislative. Ca urmare, ambele direcții pot fi prezentate ca școli conceptuale și în calitate de surse ale formării instrumentelor alternative ale politicii economice.

La compararea eficienței instrumentelor (chiar dacă nu în ansamblu, atunci în anumite racursi), ar putea contribui elaborarea criteriilor unei eficiențe optime a economiei în condițiile neamestecului statului, pe de o parte, și a intervenției, pe de altă. Spre regret, astfel de criterii încă nu sunt elaborate. Știința economică nu a avansat departe de constatarea faptului, că statul poate contribui la dezvoltarea economică, dar poate și frâna progresul sau să acționeze concomitent în ambele direcții. Considerăm, că elaborarea acestor criterii este tergiversată de inexistența în viața reală atât a liber-schimbismului

curat cât și a protecționismului “pur”. Liber-schimbismul și protecționismul sunt două paralele între care se mișcă locomotiva tranzacțiilor comerciale.

Concluzie. Analiza proceselor de liberalizare a tranzacțiilor comerciale din punctul de vedere a intereselor globale ale unor țări și regiuni demonstrează, că în realitate există o legitate clară: ideologia liberalizării tranzacțiilor comerciale, bazându-se pe concluziile teoriei economice despre eficiența ei în stimularea creșterii economice, este în contradicție cu practica cotidiană a protecționismului în țările dezvoltate. Din contra, țările cu economii în tranziție la începutul anii 90, iar țările în curs de dezvoltare în anii 70 ai secolului trecut au întreprins pași semnificativi privind liberalizarea tranzacțiilor comerciale.

Reținerea liberalizării din partea țărilor dezvoltate se manifestă în faptul că are loc o introducere activă de către aceste țări a barierelor netarifare în relațiile economice internaționale, care presupun, prin esență, un nivel înalt al relațiilor concurențiale ceea ce a nivelat eficiența acordurilor privind reducerea tarifelor. Fiecare din parteneri cum ar fi SUA și UE prin reglementarea de stat îi susțin pe producătorii autohtoni, pe seama consumătorilor naționali, pierderilor bugetare, precum și pe seama țărilor terțe.

La fel, se manifestă o reticență față de liberalizare din partea țărilor în curs de dezvoltare. Are loc activizarea politicii protecționiste pentru susținerea ramurilor industriale tinere, ce duce la transferul impozitelor asupra producătorilor agricoli, atât prin impozitarea directă, cât și cea indirectă. Protecționismul reciproc apare și în relațiile dintre țările cu economii în dezvoltare și țările dezvoltate, deși în etapa actuală se observă o liberalizare asimetrică; în special, a țărilor în dezvoltare.

Referințe bibliografice

1. МакКоннел К., Брю Л. Экономика: Принципы, проблемы, понятия. т.1. М.: Инфра, 1999, 399 с.
2. Smith A. Avuția națiunilor. Cercetare asupra naturii și cauzelor ei. București: Ed. Academiei, 1962, 747 p.
3. Маркс К. Капитал. Том второй, книга II. Процесс обращения капитала. М.: Изд. Политической литературы, 1978, 648 с.
4. Кейнс Дж.М., Общая теория занятости, процента и денег. М., 1948
5. Самуэльсон П.Э., Нордхаус В.Д. Экономика. 16-е изд. М., 2003, 688 с.
6. Пигу А. Экономическая теория благосостояния, в 2-х томах. Том 1. М.: Прогресс, 1985, 512 с.
7. Тинберген Ян. Пересмотр международного порядка. М.: Прогресс, 1980, 416 с.

PROBLEME DE METODOLOGIE A EVIDENȚEI TURIȘTILOR INTERNAȚIONALI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Iurii KROTENKO,

doctor habilitat în științe economice, profesor universitar, IRIM

Rezumat

În articol sunt expuse bazele evidenței turiștilor internaționali. Este supusă analizei evidența activității turistice din Moldova și structurilor ce primesc turiști. Este descrisă experiența evidenței activității turistice și hoteliere din unele state. Sunt formulate recomandări orientate spre perfecționarea evidenței turiștilor internaționali în Moldova.

Cuvinte-cheie: *evidența turiștilor internaționali, experiența mondială a evidenței turiștilor, Contul auxiliar al turismului, Recomandări internaționale la statistica turismului, Republica Moldova*

METHODOLOGY PROBLEMS OF ACCOUNT- ING FOR INTERNATIONAL TOURISTS AND WAYS OF THEIR SOLUTIONS IN THE REPUB- LIC OF MOLDOVA

Abstract

The article considers fundamentals of accounting for international tourists. It analyzes the state of registration of tourist activity in Moldova and structures to receive tourists. It describes the experience of accounting for tourism and hospitality activities in individual countries. The article pro-

vides recommendations for the improvement of accounting for international tourists in Moldova.

Keywords: *account for international tourists, international experience of accounting for tourists, the Tourism Satellite Account, International Recommendations for Tourism Statistics, the Republic of Moldova*

Актуальность проблемы. Туризм, провозглашенный «феноменом XX-го века», остается и в начале третьего тысячелетия одной из наиболее значимых отраслей мировой экономики. На его долю приходится 10% глобального валового внутреннего продукта, 6% мирового экспорта товаров и услуг, 30% глобального экспорта услуг [11]. Значительные место и роль международного туризма в глобальной экономике предопределяют актуальность методологических аспектов проблемы развития туристической сферы в мире. Важно отметить, что Всемирная туристическая организация (ЮНВТО), как и Всемирная торговая организация (ВТО) неоднократно привлекали внимание мирового сообщества к данному вопросу. В стадии решения проблема внедрения методологической основы сбора и обработки сопоставимых статистических данных по туризму в разных странах, независимо от уровня развития их национальных статистических систем. Для Молдовы существенна проблема адаптации национальной методологической базы статистики туризма к международным нормам [9].

Исследование проблемы. Важным элементом международной системы регуляторных мер в методологии статистики туризма, предпринимаемых на глобальном уровне, являются усилия Статистического отдела Организации Объединенных Наций (СО ООН) и Всемирной туристической организации (ЮНВТО) по комплексному укреплению методологического и оперативного потенциала стран в области статистики туризма. Среди основополагающих мероприятий в этой сфере следует отметить разработку и воплощение в национальную статистическую практику участников мирового сообщества рекомендаций по статистике туризма и методологических основ вспомогательного счета туризма. Эти основополагающие документы призваны обеспечить большую согласованность статистики туризма с другими видами официальной статистики стран и дальнейшее развитие системы национальных вспомогательных счетов туризма.

Базовые рекомендации по статистике туризма, были одобрены Статистической комиссией ООН в 1993 году и опубликованы в 1994

году [6]. В последствии на международном уровне были сформулированы методологические основы вспомогательного счета туризма. Общая концептуальная основа создания вспомогательного счета туризма, была разработана в 2000 году межсекретариатской рабочей группой, сформированной СО ООН. В работе группы приняли участие Статистическое бюро Европейских сообществ (Евростат), Организация экономического сотрудничества и развития (ОЭСР) и ЮНВТО.

Целями разработки и внедрения в национальные практики единого вспомогательного счета туризма явились:

- осуществление анализа всех аспектов спроса на товары и услуги, связанные с деятельностью посетителей;
- отслеживание оперативной связи спроса с предложением товаров и услуг, связанных с деятельностью посетителей, в рамках той же национальной экономической системы;
- установление того, как туристическое предложение соотносится с другими видами экономической деятельности.

На тридцать пятой сессии Статистической комиссией ООН (март 2004 года) было принято решение подготовить пересмотренный вариант рекомендаций по статистике туризма [5]. В том же 2004 году в рамках проведения четвертой сессии Комитета по координации статистической деятельности ООН по просьбе статистической комиссии ООН была создана Межучрежденческая координационная группа по статистике туризма, целью которой стало обновление методологической основы статистики туризма. В состав координационной группы вошли ЮНВТО, СО ООН, Международная организация труда (МОТ), ОЭСР, Евростат, Международный валютный фонд (МВФ) и Всемирная торговая организация (ВТО).

Разработка проекта пересмотренных международных рекомендаций по статистике туризма и обновление методологической основы вспомогательного счета туризма осуществлялись ЮНВТО в тесном сотрудничестве с Межучрежденческой координационной группы по статистике туризма и под ее контролем.

В проект международных рекомендаций были включены выводы и заключения Комитета по статистике и вспомогательному счету туризма ЮНВТО, предложения национальных статистических и туристических администраций, а также рекомендации международных организаций. Пересмотренный проект международных рекомендаций был принят Группой экспертов ООН по статистике туризма в июне 2007 года.

Деятельность Межучрежденческой координационной группы по обновлению методологической основы вспомогательного счета туризма концентрировалась на сокращении концептуальных различий между Вспомогательным счетом туризма и другими смежными с ним документами, в частности, Руководством по статистике международно-торговли услугами, Руководством по платежным балансам и международной инвестиционной позиции, Системой национальных счетов и статистическими материалами по миграции.

Современная редакция методологической основы вспомогательного счета туризма призвана обеспечить более высокий уровень внутренней согласованности статистики туризма с общей статистической системой страны, а также повысить уровень международной сопоставимости соответствующих данных [2]. При этом международные рекомендации по статистике туризма обеспечивают методологическую основу сбора и обработки сопоставимых статистических данных по туризму в разных странах, независимо от уровня развития их национальных статистических систем. В рекомендациях также содержится информация для пользователей данных по статистике туризма; общие указания в отношении источников и методов сбора данных; руководство по составлению национальной статистики в области туризма [3].

Современная редакция методологической основы вспомогательного счета туризма, содержит Перечень категорий типичных туристских потребительских продуктов и типичных для туризма видов деятельности (отрасли туризма). К отраслям туризма относят размещение посетителей; деятельность по обеспечению питания и напитков; пассажирский транспорт (железнодорожный, дорожный, водный, воздушный и аренда транспортных средств); деятельность туристических агентств и других организаций, занимающихся бронированием; деятельность, связанная с оказанием услуг в культурной области; деятельность, связанная с оказанием спортивных и рекреационных услуг; розничная торговля характерными для конкретной страны типичными туристскими товарами; прочие типичные виды деятельности в туризме, характерные для конкретной страны [2, с.31].

ЮНВТО при учете международных туристических прибытий использует четыре методических подхода по сериям международных туристских прибытий:

- TF - международные туристские прибытия на границу (за исключением посетителей на один день);

- VF - международные туристские прибытия посетителя на границу (туристов и однодневных посетителей);
- THS - международные туристские прибытия в гостиницы и другие аналогичные учреждения;
- TCE - международные туристские прибытия в коллективные туристические учреждения.

В странах СНГ при учете международных туристов и предоставлении этих данных статистическим службам ООН применяют различные методики. В частности, по серии TF отчитываются Россия, Армения, Азербайджан, Белоруссия, Таджикистан, Туркменистан, Узбекистан и Украина, а также США, Франция, Китай, Великобритания, Италия, Испания и др. Молдова предоставляет ЮНВТО результаты учета международных туристских прибытий по серии TCE. Ни одна страна СНГ не использует более эту методику, однако ее применяют Румыния, Финляндия, Германия, Гваделупа и еще несколько стран. В то же время, входящий в СНГ Киргизстан отчитывается по серии VF, как и Япония, Корея, Тайвань, Вьетнам, Иран, Австралия, Эквадор и др. [10].

Различие в методических подходах приводит, соответственно, к разным уровням числовых значений. В Молдове, например, международные туристические прибытия рассчитывают по показателю TCE и в 2014 г. они составили 94 тыс. Однако при использовании показателя, применяемого в Швейцарии (THS), число международных туристических прибытий в Молдове снизится до 88 тыс., а по отчетности туристических агентств и туроператоров численность иностранных посетителей, прибывших в страну с их помощью за 2014 г., составила лишь 14 тыс., т.е. отличается от представленных международным организациям более чем в 6,5 раз.

При расчете показателя TCE в число проживающих в средствах размещения включают иностранных граждан, проживающих независимо от цели приезда не только в гостиницах и аналогичных структурах, но также в общежитиях для приезжих, оздоровительных структурах, лагерях отдыха и других структурах отдыха и в детских лагерях. При этом часть иностранцев, проживающих, например, в гостиницах и общежитиях для приезжих не являются туристами, т.к. прибыли в Молдову в целях осуществления оплачиваемой деятельности в посещаемом месте (на работу – строители, наладчики, менеджеры и др.). В оздоровительных структурах, лагерях отдыха и других структурах отдыха и в детских лагерях также могут находиться

иностранные граждане, не являющиеся в Молдове туристами (работники по найму, нерезиденты и члены их семей).

Использование различных методических подходов к учету по сериям международных туристских прибытий сопровождается и соответствующими специфическими особенностями в методологиях национального учета численности международных туристов.

Например, в статистическом ежегоднике Российской Федерации туризм не выделяется в отдельный информационно-статистический блок, а включен в девятый раздел «культура, отдых и туризм» (из 27 разделов статистического ежегодника России) [7, с.241-262]. Данный раздел содержит 38 таблиц, среди которых немало относящихся к международно признанному описанию отраслей туризма (типичных для туризма видов деятельности). Это, в частности, деятельность театров, цирков, зоопарков, музеев; памятники истории и культуры, объекты культурного и археологического наследия, учреждения культурно-досугового типа; показатели работы общедоступных библиотек; детские оздоровительные учреждения; деятельность коллективных средства размещения (в том числе гостиниц и аналогичных средства размещения); перевозки пассажиров и пассажирооборот внутреннего водного транспорта на туристских и экскурсионно-прогулочных маршрутах; международные туристические поездки по целям (въездные и выездные); деятельность туристских фирм; число спортивных сооружений и развитие массовых видов спорта.

Однако данный раздел статистического ежегодника России «культура, отдых и туризм» не содержит четкого структурирования по сфере туризма, в соответствии с международными рекомендациями. Включение туризма как самостоятельного вида деятельности в один из 27 разделов ежегодника, слабо соответствует его роли и значению в мировой экономике (10% глобального ВВП).

В Республике Молдова учет по отрасли «туризм» осуществляет Национальное бюро статистики, которое утвердило проектом на 2016 г. следующий перечень форм статистической отчетности:

· №1-А-SC „Вместимость коллективных структур по приему туристов с функциями размещения”. Годовой отчет. Должна представляться территориальному органу статистики в срок до 20 января 2016 г. хозяйствующими субъектами, осуществляющими фактическое управление коллективными структурами размещения, независимо от формы собственности.

· №1-B-SC „Размещение туристов в коллективных структурах по приему туристов с функциями размещения”. Квартальный отчет. Должна представляться территориальному органу статистики в срок до 20 числа месяца, следующего за отчетным периодом, хозяйствующими субъектами, осуществляющими фактическое управление коллективными структурами размещения, независимо от формы собственности.

· №1-tur „Туристическая деятельность туристических агентств и туроператоров”. Квартальный отчет. Должна представляться территориальному органу статистики в срок до 25 числа месяца, следующего за отчетным периодом, всеми экономическими агентами, осуществляющими туристическую деятельность на основании лицензии по туризму [8].

Форма №1-A-SC „Вместимость коллективных структур по приему туристов с функциями размещения” состоит из введения (год начала деятельности структуры в сфере размещения туристов) и пяти разделов:

- Раздел 1. Тип и категория структуры размещения туристов (согласно свидетельству о присвоении категории);
- Раздел 2. Наличие вместимости структур размещения туристов;
- Раздел 3. Площадь, занимаемая структурой размещения туристов;
- Раздел 4. Период функционирования структуры размещения (круглогодично или сезонно);
- Раздел 5. Предоставление услуг структурой размещения туристов.

Форма №1-B-SC „Размещение туристов в коллективных структурах по приему туристов с функциями размещения” состоит из двух разделов:

- Раздел 1. Число прибывших посетителей (туристов) и число ночевок;
- Раздел 2. Вместимость структуры размещения

Форма №1-tur „Туристическая деятельность туристических агентств и туроператоров” состоит из двух разделов:

- Раздел 1. Основные показатели туристической деятельности.
- Раздел 2. Данные о численности обслуженных туристов (включая экскурсантов), по странам.

Определение понятий туристическое агентство и туроператор, приведенные в указаниях по заполнению формы № 1-tur, полностью идентичны определениям закона РМ «Об организации и осуществлении туристической деятельности» [1]. Идентичны также

определения туристический пакет (каникулярный пакет, пакет для поездки), организованный туризм, внутренний туризм. Однако определения понятий турист, экскурсант, въездной туризм, выездной туризм в разной степени отличаются от их толкования, приводимого в законе. Более того, есть расхождения и с рекомендациями вспомогательного счета туризма ООН [2].

В целом из статистического учета туристов в Молдове выпадают самостоятельные туристы, а приводимые в формах №1-A-SC и №1-B-SC данные не соответствуют реальному туристическому потоку, так как учитывают не только туристов, но также и иные категории посетителей (в частности, лиц, проживающих во временных средствах размещения, но осуществляющих оплачиваемую деятельность в посещаемом месте и др.).

Согласно Международным рекомендациям по статистике туризма турист (или ночующий посетитель) осуществляет поездку включающую ночевку, а однодневный посетитель (или экскурсант) — в прочих случаях. При этом понятие туризм представляет собой подкатегорию понятия путешествия, а понятие посетители — подкатегорию понятия путешественники [3]. Эти и ряд других рекомендаций международных организаций по статистике туризма не учтены в достаточной мере в формах статистической отчетности.

Вместе с тем, закон Молдовы об организации и осуществлении туристической деятельности (принят в 2006 г.) сегодня не соответствует по ряду параметров требованиям ЮНВТО. Действовавшая до 2015 года стратегия устойчивого развития туризма в Молдове по некоторым аспектам не отвечала нормам и требованиям мирового сообщества, а также европейским подходам к проблеме развития туризма. Принятая ей на смену в 2014 году новая стратегия развития туризма в стране более совершенна в отдельных разделах, но при этом не адаптирована с действующим законом о туризме. Более того в Молдове не введен в действие в полном объеме Вспомогательный счет туризма, разработанный Департаментом по экономическим и социальным вопросам ООН и его статистическим отделом.

Сегодня закон и стратегия Молдовы недостаточно соответствуют мировым тенденциям развития туристического рынка и рекомендациям ЮНВТО. Так, в стратегии лечебно-оздоровительный туризм — это форма, в законе – вид, а в материалах ЮНВТО здоровье – это цель или назначение туристической поездки.

В рамках III (заключительного) рабочего семинара (2013 г.) Программы ЮНВТО по укреплению потенциала в области статистики туризма для стран СНГ и Грузии (SCBP - Statistics Capacity Building Programmes) агентство по туризму Республики Молдова, обнародовало для международной общественности проблемы, которые требуют особого внимания органов государственной власти страны. Это:

- необходимо организовать и внедрить выборочное обследование домашних хозяйств о спросе в области туризма, а также совершенствовать показатели и источники информации о внутреннем и международном туризме;

- остается сложной проблема учета на границе количества въехавших, выехавших граждан, по целям поездок, путешествующих граждан;

- не начата работа по освоению спутниковых (вспомогательных) счетов туризма [9].

Все это требует пересмотра подходов к туризму и его нормативной базе в Молдове в направлении ее адаптации к европейским и международным требованиям.

Учитывая, что в области национальных приоритетов в туризме (сельский, виноградо-винодельческий и экологический туризм) за последние 10 лет не произошло никаких значительных изменений к лучшему, целесообразно трансформировать направления туристической деятельности в русле общеевропейских и общемировых тенденций.

ЮНВТО четко различает следующие цели туристических поездок:

- досуг, отдых, отпуск;
- друзья, родственники, религия, лечение, другие;
- деловые поездки;
- без уточнения.

В соответствии с этими целями и должно быть реформировано национальное законодательство и нормативная база туризма в Молдове.

Учитывая сложившуюся в Молдове ситуацию, отметим, что стране необходима концепция развития туризма, адаптированные закон и стратегия, перспективные планы деятельности по основным отраслям туризма (размещение, питание, транспортировка, развлечения и др.), современная нормативная база функционирования предприятий туристических отраслей, территориальные целевые программы и пр. Причем это должны быть документы, соответствующие международным и европейским нормам и правилам. Для примера отметим, что в Молдове

есть не одна гостиница категории 5* (пять звезд), но часть из этих гостиниц не соответствует международным нормам или средствам размещения категории три звезды Турции. Более того, ряд пятизвездочных гостиниц Молдовы с натяжкой могут относиться к таковым и по национальным Методологическим нормам и критериям классификации структур по туристическому приему с функциями размещения и питания [4].

В Методологических нормах предусмотрены такие структуры по туристическому приему с функциями размещения как гостиница-квартира (5, 4, 3, 2-звездные); туристическая вилла; бунгало; агротуристический пансион, вместимостью до 20 комнат; квартира или комната, арендуемая в частных жилищах (3, 2, 1-звездные) и др. Однако в этих нормах и правилах не предусмотрены hostels, которые реально работают в молдавской столице. В методологических нормах приводятся такие структуры как квартира со свидетельством о присвоении категории 5-ть звезд и комната в квартире с документом на размещение туристов категории 3-и звезды, но эти объекты слабо адаптированы к иным элементам национальной системы структур по туристическому приему с функциями размещения.

Правительство дважды модернизировало данный документ. В частности, 30.07.2010 слова «прием туристов» заменили словами «туристический прием», что не стало значительным результатом деятельности правительства в области совершенствования методологии туристического учета.

Выводы:

В мировой экономике перманентно будируется вопрос формирования единой международной унифицированной методологической основы статистики туризма. Совместные усилия ООН, ЮНВТО, Евростата и ОЭСР привели к разработке и публикации в 2010 г методологической основы Вспомогательного счета туризма, а также Международных рекомендаций по статистике туризма. Вместе с тем внедрение этих документов осуществляется сравнительно медленно. Немало фактов недостаточной согласованности между отдельными национальными данными, показателями и отчетными материалами, что ведет к возможности получения недостаточно обоснованных выводов и рекомендаций.

Отчетные данные отдельных стран предоставляемые в ЮНВТО различаются по методологии. Так, информация о международных туристических прибытиях исчисляется четырьмя разными методами (показателями TF, VF, THS, TCE). Эти показатели различаются между

собой, что резко снижает достоверность межгосударственных сравнений и затрудняет поиск путей совершенствования туристической деятельности в отдельных странах, регионах, и в мировой экономике в целом.

Таким образом, действующие системы статистического учета туристов в рамках СНГ в основном соответствуют международным подходам и данные о международных туристических прибытиях и доходах от туризма включаются в статистический ежегодник ЮНВТО. Данные по Молдове, например, включаются в статистический ежегодник ЮНВТО с 2012 года. Однако учет международных туристических прибытий в отчете ЮНВТО по Молдове представлен в методологии ТСЕ (международные туристские прибытия в коллективные структуры размещения), в то время как Россия, Украина и Белоруссия ведут учет по методологии ТФ (прибытия туристов на границу) как США, Франция, Великобритания и др., а, например, Киргизстан отчитывается по методологии VF (прибытия посетителей на границу включая и пребывающих в стране без ночевки).

Национальная нормативная база отдельных стран СНГ не всегда соответствует рекомендациям международных организаций. В Молдове, например, в сфере туризма не применяется ряд норм и правил ООН, ОЭСР, ЮНВТО и Евростата. Это касается, в частности, внедрения в стране Вспомогательного счета туризма: рекомендуемая методологическая основа, разработанного Департаментом по экономическим и социальным вопросам ООН и его статистическим отделом (издан в 2010 г.). Эти проблемы Молдовы были неоднократно предметом обсуждения на уровне международных организаций и по мнению международного сообщества требуют безотлагательного решения.

Применяемые в СНГ методики, учетные формы и туристические термины не всегда адаптированы и не в полной мере отвечает современным требованиям международной статистики. Это относится к таким отраслям статистики туризма как деятельность туристических агентств и туроператоров, гостиничных услуг для туристов и иным отраслям туризма (деятельность по обеспечению питания и напитков; пассажирский транспорт; деятельность, связанная с оказанием услуг в культурной области; деятельность, связанная с оказанием спортивных и рекреационных услуг; розничная торговля характерными для конкретной страны типичными туристскими товарами; прочие типичные виды деятельности в туризме, характерные для конкретной страны).

Странам СНГ, включая Молдову, целесообразно в большей степени учитывать необходимость унификации национальных статистических

форм учета и методик расчета отдельных показателей отраслей туризма в рамках сообщества и более единообразно адаптировать национальное законодательство к Международным рекомендациям по статистике туризма и Вспомогательному счету туризма.

Действующие сегодня в Молдове закон, стратегия развития туризма, методология национальной статистической базы недостаточно соответствуют мировым тенденциям развития туристического рынка и рекомендациям ЮНВТО и требуют адаптации к международным нормам.

Библиография

1. Об организации и осуществлении туристической деятельности в Республике Молдова. Закон №352 от 24.11.2006. // Официальный монитор Республики Молдова, 2007, №14-17. 02 февр.
2. Вспомогательный счет туризма: рекомендуемая методологическая основа, 2008 год. - Люксембург, Мадрид, Нью-Йорк, Париж, 2010 год. Издание Организации Объединенных Наций. 145 с.
3. Международные рекомендации по статистике туризма, 2008 год. - Мадрид и Нью-Йорк, Издание Организации Объединенных Наций, 2010, 179 с.
4. Методологическим нормам и критериям классификации структур по туристическому приему с функциями размещения и питания. Постановление правительства РМ №643 от 27.05.2003. // Официальный монитор Республики Молдова, 2003, №99-103, 06 июня.
5. Официальные отчеты Экономического и Социального Совета, 2004 год, Дополнение № 4 (E/2004/24), глава III, раздел С, пункт 6 (с и d).
6. Рекомендации по статистике туризма, Статистические документы, серия М, №83, издание Организации Объединенных Наций, в продаже под № R.94.XVII.6.
7. Российский статистический ежегодник. 2015: Стат.сб./Росстат. - М., 2015. – 728 с.
8. Формы статистической отчетности 2016 г. Туризм. Национальное бюро статистики Республики Молдова. // <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ru&id=4933&idc=526>.
9. SCBP, for the CIS countries and Georgia - III Workshop. Baku, Azerbaijan, 10-12 June 2013. Statistics and Tourism Satellite Account. World Tourism Organization (UNWTO). <http://statistics.unwto.org/event/scbp-cis-countries-and-georgia-iii-workshop>.
10. UNWTO Tourism Highlights, 2015 Edition. <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416899>.
11. Why tourism? <http://www2.unwto.org/content/why-tourism>.

ASPECTELE ATRACTIVITĂȚII TURISTICE DIN NORDUL AFRICII

Alexandru GRIBINCEA,

doctor habilitat în științe economice, profesor universitar, IRIM

Corina GRIBINCEA,

cercetător, INCE

Rezumat

Turismul cultural este un fenomen în creștere la nivel mondial. Turiștii vizitează diverse locuri cu scopul de a experimenta culturile locale. Deși are multe de oferit, Maghreb-ul încă nu a dezvăluit pe deplin tot potențialul din sector. Călătorii din întreaga lume doresc să viziteze ruinele antice, peisajul, valorile peisagistice. Având condiții meteo favorabile pe tot parcursul anului și o tradiție adânc înrădăcinată de ospitalitate, Maghreb reprezintă o destinație excelentă pentru turiștii străini. Cu toate acestea, zona nu a reușit să fie vizitată de turiști din Europa sau chiar Egipt - Nordul Africii. Se remarcă o creștere accentuată în turismul cultural, în călătorii, ce vizitează locuri pentru a experimenta obiceiurile și tradițiile locale și pentru a întâlni oameni din diferite medii. În mod tradițional, turismul includea de la mersul la plajă, la vizitarea destinațiilor interesante, turismul cultural presupune îmbinarea agrementului cu cunoașterea.

Cuvinte-cheie: *turism cultural, obiective turistice, structura de primire turistică, infrastructura turismului*

MATTERS OF NORTH AFRICA TOURIST ATTRACTION

Abstract

Cultural tourism, which involves tourists visiting places to experience local cultures, is a growing worldwide phenomenon. Though having much to offer, the Maghreb has still not taken full advantage of its potential in the sector. With some

of the world's bestpreserved ancient ruins, a diverse topography, mild year-round weather, and a deep-rooted tradition in hospitality, the Maghreb should be a prime destination for international tourists. Yet, the area has never been able to come close to the tourist arrivals of Europe or even Egypt - North Africa's prime tourist destination. Recent years have seen a sharp increase in cultural tourism, in which travelers are visiting places to experience local customs and traditions and to meet people from different backgrounds. Traditionally, tourism has been about going to the beach or looking for an exciting place. But now, travellers don't just want to relax. They want to learn.

Keywords: *cultural tourism, sightseeing, tourist reception, tourism infrastructure support*

Introducere. Africa de Nord este o fișie de țări a Mării Mediterane și o parte a Oceanului Atlantic din continentul african. Acestea sunt țările din Africa Arabă, numită Maghreb, aflată la hotarele Asiei și Africii Egiptene. Oportunitățile turistice tuturor țărilor magrebiene sunt aproximativ identice, dar fiecare fiind influențată, într-o mare măsură dintr-o parte de instabilitatea politică, din altă parte – de elemente atractive - oceanul și marea caldă. Cele mai populare printre turiști se consideră Egiptul, Tunis, Maroc, și alte țări învecinate, aflate în grupa de risc.

Scopul cercetării constă în investigarea elementelor atractive din zona Maghrebului, dezvăluirea elementelor din patrimoniul mondial UNESCO și identificarea de oportunități pentru firmele autohtone din zonă de aplicare a vectorului destinațiilor turistice.

Metodologia cercetării se reduce la utilizarea metodei descriptive, analitice, comparative, statistică, inducție și deducție.

Rezultate și analize. Un obiectiv de atracție turistică din zona vestică este Maroc. Cu întinderile sale nesfârșite de nisip, porturile fortificate ale pescarilor, oazele de verdeață și Munții Atlas care îi stau de strajă, coasta Marocului, dar și regiunile sale rurale oferă nenumărate atracții turistice. Avansată în orașele imperiale Fez, Meknes și Marrakesh, cu exemplele lor superbe de arhitectură islamică timpurie, doar aici se înțelege de ce Maroc reprezintă o destinație excelentă de vacanță.

Meknes este unul dintre cele patru orașe imperiale din Maroc, al cărui nume și faimă sunt strâns legate de Sultanul Moulay Ismail. Acesta a transformat Meknes într-un oraș impresionant, un amestec de stiluri spaniole și maur, înconjurat de ziduri înalte și porți mărețe. Meknes este atât un oraș imperial, în care se află o mulțime de monumente istorice și frumuseți naturale, dar și cea mai apropiată așezare de ruinele romane din Volubilis. Volubilis era un im-

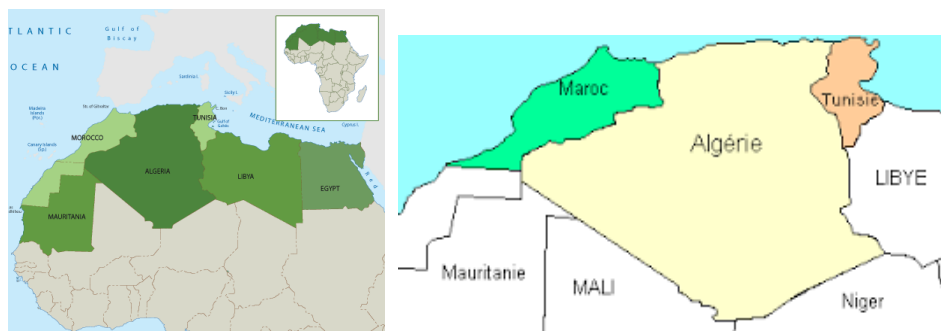

Fig. 1. Localizarea țărilor din Maghreb

portant oraș roman, situat lângă granița de vest, aparținând romanilor și care în zilele noastre este cunoscut ca fiind Marocul. Acesta era centrul administrativ al provinciei Mauretania Tingitana. Pământurile fertile din aceste locuri produceau grâne și ulei de măsline, care erau exportate către Roma, contribuind la prosperitatea și bogăția provinciei. Romanii au evacuat cea mai mare parte a Marocului, la sfârșitul secolului 3 e.n., dar oamenii au continuat să locuiască încă mulți ani în Volubilis. Alt oraș - Chefchaouen (sau Chaouen) este un oraș montan fermecător, aflat în partea de nord-est a țării. Această medină pitorească, care are drept fundal Munții Rif, este împânzită de case văruițe în alb, cu accente distincte de albastru. Chefchaouen este și o destinație populară pentru cumpărături, prin selecția variată de obiecte de artizanat, pe care nu le găsești nicăieri în altă parte în Maroc, cum ar fi veșminte din lână și pături țesute manual. Brânza de capră din aceste locuri este și ea populară în rândul turiștilor. Regiunea din jurul localității Chefchaouen reprezintă unul dintre principalii producători de canabis din Maroc. Hașișul se vinde și el peste tot în oraș, dar este un domeniu rezervat în mare parte nativilor din Chaouen. Todra Gorge se află în partea cea mai de est a Munților Atlas. Atât râul Todra, cât și Dadesm au săpat în munte canioane marginite de stânci. Ultimii 600 de metri ai defileului Todra sunt cei mai spectaculoși, întrucât aici canionul se îngustează, dând naștere unei poteci de numai 10 metri lățime, în locuri cu pereți prăpăstioși și netezi din stâncă, înalți de 160 de metri și care îl mărginesc de o parte și de alta. Essaouira este un port de pescari, protejat de un golf natural. În secolul 16, el era cunoscut sub numele de Mogador. Actualul oraș Essaouira a fost construit în secolul 18, pentru a da avânt schimburilor comerciale cu puterile europene. În zilele noastre, Essaouira este faimos pentru practicarea

kitesurfing-ului și a windsurfing-ului, vântul bățând aici cu putere și în mod constant. Umbrele de soare sunt folosite pe plajele de aici, drept protecție împotriva vântului și nisipului. O călătorie de-a lungul văii este fără doar și poate una dintre cele mai pitorești din întregul Maroc. Valea Draa este intersectată de fluviul Draa, care izvoraste din munții Atlas și se varsă în Oceanul Atlantic, deși în realitate, cursul de apă seacă înainte de a ajunge în ocean. Dunele Erg Chebbi se afla în Desertul Sahara. Acestea au o înălțime de 150 de metri, iar la umbra lor nu poți să te simți astfel decât mic și neînsemnat. Fes-al-Bali, cea mai mare dintre cele două medina din Fes, este un oraș medieval care s-a păstrat aproape intact de-a lungul timpului. Având o populație de aproximativ 150000 de locuitori, este cea mai mare zonă locuită din lume, din punct de vedere al populației, în care nu există mașini. Mărfurile sunt transportate cu ajutorul măgarilor, caruțelor și al motocicletelor. Întreaga medină este înconjurată de ziduri înalte, străjuite de porți istorice. Ad' Benhaddou este unul dintre orașele fortificate din Ouarzazate, aflat de-a lungul fostei rute a caravanelor dintre Sahara și Marrakech. Dincolo de zidurile orașului se află 6 fortărețe și câteva case. Djemaa El-Fna este piesa de rezistență a oricărei vizite în Marrakech și una dintre atracțiile de top din Maroc. În timpul zilei, centrul medinei se umple de vrăjitori cu șerpi și oameni cu maimuțe, dar și de standuri cu mărfuri. Pe măsură ce timpul trece, oferta distracțiilor se schimbă: vrăjitorii pleacă și lasă locul prezicătorilor, magicienilor și al negustorilor de leacuri tradiționale. Odată cu lăsarea întinericului, Djemaa El-Fna se umple de standuri cu mâncare, iar aglomerația de aici atinge apogeul. Copacul de argan este o specie endemică de arbore regăsită în Rezervația Biosferei Arganeraie, în sud-vestul Marocului. Exploatarea arganului și a fructelor sale a fost atestată de cronicari medievali. Folosit în principal în alimentație, uleiul de argan a reprezentat un ingredient al farmaciei antice și al preparatelor de înfrumusețare, care în zilele noastre s-au răspândit în întreaga lume. Toate aspectele culturale legate de arborele de argan, inclusiv cultivarea, extracția uleiului, prepararea rețetelor și a produselor derivate, precum și meșteșugul uneltelor tradiționale pentru diverse operațiuni, contribuie la coeziunea socială, înțelegerea între oameni și respectul reciproc între comunități, arată descrierea UNESCO.

Țărâm al contrastelor, amestec de civilizații, Tunisia degajă un magnetism aparte... De la malul mării, presărat de vestigii ale timpurilor de mult apuse și până la dunele Saharei printre care-și croiau drumul caravanele tuaregilor, pretutindeni simți chemarea acestui pământ ce nu va întârzia să te încante. Cartagina - leaganul civilizației tunisiene. În zăre, Cartagina își

profilează, mândră, silueta-i trimilenară Cindva, frumoasă Didona - printeța Tyrului - se-ndragosti de aceste meleaguri și porunci ridicarea Orașului Nou, Kart Hadasht, ce deveni Karthago, semeața rivală a Romei. Istoria reține ca dată a fondării Cartaginei anul 814 d. H. Mai târziu, prin secolul al IV-lea, aceste tărâmurii aveau să fie străbătute, în lungi plimbări meditative, de pașii autorului "Confesiunilor", Sf. Augustin. Legende spun însă ca fenicienii, ajunși pe coastele actualei Tunisii, întâlneau triburile de berberii ce ocupau zona. Berberii, prezenți astăzi din Egipt pînă în Maroc, Mali și Niger, stapineau pe-atunci Libia, ale carei hotare atingeau tarmul Atlanticului. Conviețuirea cartaginezilor cu aceștia din urmă a fost pasnică, bazându-se pe schimburi, împrumuturi, din această osmoză nascîndu-se acel substrat ce stă, fără îndoială, la temeliea culturii și civilizației tunisiene. Interesați de alfabetul fenicienilor, berberii au adoptat limba și scrisul punice, confecționîndu-și propria lor grafie, libyque, dovezi scrise în acest sens putînd fi admirate în Muzeul Bardo. Toleranța, generoasă și tenace, Cartagina deveni, rînd pe rînd, feniciană, punică, romană, vandală, bizantină și apoi arabă. Din acest savuros melanj de civilizații, Cartagina păstrează și astăzi vestigii de o inestimabilă valoare: porturile, canalul, cartierul "Hannibal" - din epoca punică, termele, apeductul, teatrul și templele perioadei romane, pentru a aminti doar cîteva dintre acestea. Acest leagăn de civilizație a determinat, la inițiativa președintelui Zine El Abidine Ben Ali, construirea Parcului Arheologic al Cartaginei - Sidi Bou Said. Înaintînd către centrul țării sau spre munți, în nord, întinderi albe se dezvăluie privirii neobosite - lacurile sărate, în mare parte secate, și, în preajma lor, grațioasele flamingo, ale căror siluete sunt parcă desprinse din vîpăile asfințitului. Monastir - tărîmul de vis. Nisipul fin al plajelor, soarele cvasipermanent și priveliștea ce-ți taie răsuflarea au făcut din această zonă un loc paradiziac, în care hotelurile, numeroase și luxoase, dar și foarte bine echipate, oferă turiștilor adevărate momente de relaxare și confort. Tunis - o capitală inclusă în patrimoniul UNESCO. În urmă cu 13 secole, pe îngusta bandă ce separă lacul Sedjoumi de lacul Tunis, la convergența drumurilor comerciale ale Africii Romane, cuceritorii Cartaginei bizantine au pus piatra de temelie a Tunisului, oraș care va detrona Kairouan și Mahdia, vechile capitale ale dinastiilor fatimide. Veritabil oraș-cetate, Tunisul este închis cu ziduri de întărire, întrerupte de porți ce comunică cu exteriorul, una dintre acestea fiind Poarta Franței, reminiscentă a ultimei colonizări. În medina ("oraș vechi" - zonă prezentă în mai toate orașele arabe) printre cupolele albe și zveltele minarete a caror chemare adună credincioșii la rugăciune se remarcă

Zitouna, cea mai importantă moschee și, totodată, “actul fondator” al Tunisului, aceasta fiind prima construcție ridicată aici. Urmând parcă modelul unui fagure, trama arhitecturală a cartierului se dezvoltă, organic, în jurul moscheii: librari, parfumeri, matăsari, croitori, bijutieri, vinzători de mirodenii, către periferie regăsindu-se reprezentanții meseriilor mai zgomotoase sau poluante. Trecerea prin Tunis nu poate omite vizitarea Muzeului Bardo, fosta reședință a beilor otomani și depozitar a numeroase descoperiri arheologice, între care amintim renumitele mozaicuri romane. Datorită importanței sale geografice și istorice, a inconfundabilului stil arhitectural și, mai ales, a organizării sociale tipice, Tunisul a fost recunoscut ca model desăvârșit al civilizației urbane arabe în Maghreb și inclus astfel în patrimoniul cultural mondial de către UNESCO. Sousse - “perla Sahelului”. Parasind Tunisul, spre sud, și urmând un traseu în care peisajele se succed într-o inegalabilă diversitate, la mai puțin de două ore de mers cu mașina întâlnești Sousse, al treilea oraș ca mărime al Tunisiei, după Tunis și Sfax. Drumul străbate viile Grombaliei, livezile Hammametului, culturile și livezile de maslin ale Sahelului. Ținta favorită a amatorilor de sport și inedit, dar și destinație preferată a tinerilor, datorită animației efervescente a nopților pline de sunet și culoare, Sousse degajă exuberanță, optimism și o formidabilă vitalitate. O plimbare pe puntea corabiei “de pirați” pe Mediterană, *scuba diving* la o adâncime de zece metri, printre pești viu colorați, o partidă de golf sau un zbor cu parapanta - sunt doar câteva dintre aventurile pe care le poți trăi pe acest tărâm al vacanței. Stațiune balneară dar și oras maritim, Sousse beneficiază de un climat moderat ce favorizează evadarea din cotidian și relaxarea, în orice moment al anului.

Patrimoniul UNESCO din Tunisia include - 1979, Amfiteatrul roman din El Djem, 1979, Situl arheologic din Cartagina, 1979, Medina din Tunis, 1980, Parcul național Ichkeul, 1985, Orașul punic Kerkuan (Kerkouane) și necropola sa, 1988, Medina din Sousse, 1988, Medina din Kairouan, 1997, Situl arheologic din Dougga (Thugga).

Patrimoniul UNESCO din Algeria include - 1980, Fortificația montană Beni Hammad, 1982, Ruinele romane de la Djémila, 1982, Valea M’Zab, 1982, Picturile rupestre din zona Tassili n’Ajjer, 1982, Ruinele romane de la Timgad, 1982, Ruinele vechiului oraș Tipasa, 1992, Orașul vechi (Kasbah) din Alger.

În dependența de țara Maghrebului clima diferă. Așa, în Maroc, în orașele Fes, Meknes, Marrakesh, vara este foarte caldă, deoarece domină vântul dinspre Sahara. În munți timpul este mai blând, mai ales noaptea.

Însă ploile în zonă sunt o raritate. În unele orașe de pe țărmul Atlantic (or. Adagir, dimineața este ceață. În Tanger – dimpotrivă, este cel mai cald. Populația constituie 64 milioane locuitori – cea mai numeroasă după populație din zonă. Cea mai mare după teritoriu – Algeria. Dacă clima este mai constantă, atunci populația este în declin din cauza migrației, reducerea natalității, diferite cauze economico-demografice.

Populația locală sunt arabi și berberi. În sec. XIX-XX au venit francezii, italienii și spaniolii. În zonă însă, populația locală mai mult vorbesc araba. Algerul dispune de 15 hoteluri cu patru stele, comparativ cu 245 hoteluri similare în Tunis și Maroc. Algerul dispune de 57290 paturi pentru turiști. După destinație structurile de primire se devizează în: stațiuni balneo-climaterice și ape termale - 22986 paturi, hotelurile în orașe – cu 27874 paturi, turismul extremal din Sahara – 5146 paturi, turismul climateric – 1234 locuri.

În Tunis, turismul aduce anual peste 2 miliarde USD venit anual, în Maroc – peste 2 miliarde USD, asigurând cu locuri de lucru peste – 600 mii oameni. Marocul îl vizitează anual circa 2,5 milioane turiști, numărul lor crescând. Se așteaptă, ca numărul lor să atingă peste 11 milioane turiști străini. Numărul de turiști străini în Tunis atinge cota 6 milioane, din care jumătate sunt europeni. Însă la moment nu există programe bine definite de dezvoltare al turismului, afectat de probleme politice și instabilitate. Algerul anual este vizitat de 755, 3 mii turiști, dar spre regret doar 147,6 mii au fost străini, ceilalți fiind algerieni, localizați peste hotare. Din cauza războiului civil și conflictelor interne, structurile de primire și complexele turistice se află în degradare. Numărul de rețele hoteliere nu este suficient nici pentru acei turiști, care totuși sau încumetat să viziteze țara, iar deservirea lasă de dorit. Lipsesc cadre calificate, specialiști în marketing și business. Către anul 2000 în Algeria existau 5 hoteluri de cinci stele, comparativ cu 76 hoteluri în Tujis și Maroc.

Concluzii. Cele mai numeroase sunt structurile de primire de trei stele. În concordanță cu clasa serviciilor prestate, hotelurile se divizează în modul următor: hotelurile de 5 stele (lux), Hilton și Sofitel în Alger – 1606 paturi, alte hotelurile de 5 stele – 3810 paturi, hotelurile 4 stele – 3257 paturi, hotelurile 3 stele – 21653 paturi, hotelurile 2 stele – 6475 paturi, hotelurile 1 stea – 2766 paturi, celelalte – 18923 paturi. Rămâne să descoperim în continuare această zonă turistică. Algeria și țările învecinate din Maghreb dispun de potențial enorm pentru dezvoltarea turismului (Maroc, Tunis, Libia), cum din punct de vedere al valorilor naturale așa și vestigiile istorice. Pentru aceste țări acest domeniu al turismului ar fi o sursă stabilă de valută. Dezvoltarea slabă a turismului se

datorează divergențelor politice interioare, interesele politice externe (față de hidrocarburi).

Referințe bibliografice

1. Cultural Tourism on the Rise in Maghreb. [http://www.africatravelassociation.org/userfiles/Magharebia July 142006.pdf](http://www.africatravelassociation.org/userfiles/Magharebia%20July%20142006.pdf)
2. <http://themaghrebtourism.blogspot.com/>
3. http://www.algeriayp.com/company/5080/MAGHREB_Tourisme
4. <http://www.maghrebarabe.org/en/activities.cfm?id=31>
5. Impact of the crisis on tourism in the Maghreb. [http://www.ennaharonline.com/en/economy/ 279.html](http://www.ennaharonline.com/en/economy/279.html)
6. Voyager au Nord Afrique Maghreb Tourism Travelling. [http://www.algeria.com/videos/voyager +au +nord +afrique+maghreb](http://www.algeria.com/videos/voyager+au+nord+afrique+maghreb)

INVESTIȚIILE STRĂINE DIRECTE - FORMĂ DINAMICĂ A DEZVOLTĂRII RELAȚIILOR ECONOMICE INTERNAȚIONALE

Tatiana ANDREEVA,

doctor în științe economice, IRIM

Rezumat

În prezentul articol se examinează conceptul de investiții străine directe, importanța și solicitarea acestora la etapa actuală de dezvoltare a relațiilor economice internaționale, se atenționează la tendința atragerii investițiilor străine directe în economia țărilor, în acest sens, demonstrându-se că investițiile străine directe constituie una dintre cele mai dinamice forme de dezvoltare a economiei mondiale. Cu siguranță, varietatea formelor investițiilor străine directe determină amploarea și impactul multilateral pe care acestea le pot avea asupra dezvoltării social-economice a țărilor–recipiente de investiții, ceea ce face examinarea investițiilor străine directe ca unul dintre cei mai dinamici și importanți factori ai dezvoltării economice. Acestea capătă o deosebită importanță în perioada de tranziție caracterizată prin modificări esențiale ale condițiilor macroeconomice de funcționare a economiei. Fluxul capitalului străin ușurează soluționarea multor dificultăți care stau în fața țărilor–importatoare de capital, prin urmare, atragerea și includerea eficientă a investițiilor străine în sistemul factorilor de dezvoltare economică, este unul dintre cele mai importante, strategice și tactice obiective ale Republicii Moldova. În primul rând, capitalul străin servește drept instrument de accelerare a integrării Republicii Moldova în economia mondială și soluționarea divergențelor dintre creșterea în mod continuu a necesităților în resursele investiționale și limitările lor interne. În al doilea rând, utilizarea investițiilor străine directe contribuie reciproc la răspândirea diversificată a practicii internaționale și know-how. În al treilea rând, capitalul străin într-o măsură cunoscută poate contribui la renovarea și modernizarea producției, la fel și sporirea activității de investiționare în țară. În al patrulea rând, fluxul investițiilor străine directe contribuie la dezvoltarea relațiilor de piață și crearea relațiilor civilizate dintre stat și business. O deosebită actualitate

problema data o capătă în țările-recipiente de capital străin, care se află în perioada de tranziție la economia de piață și care se confruntă cu o lipsă acută a resurselor financiare interne. Reieșind din acestea, investițiile străine directe ca una dintre formele circulației internaționale a capitalului, constituie și sectorul cel mai dinamic al acestuia.

Cuvinte-cheie: *investiții, investiții străine directe, economia mondială, relații economice internaționale, creștere economică*

FOREIGN DIRECT INVESTMENT AS ONE OF THE MOST DYNAMIC FORMS OF INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS DEVELOPMENT

Abstract

This article considers the concept of direct foreign investments, their importance and relevance to the present stage of international economic relations development, it shows a tendency to attract FDI in the economy of the countries, in connection with which it is proved that FDI is one of the most dynamic forms of development of the world economy. There is no doubt that, the variety of direct foreign investment forms determines the scale and multilateral impact that they can have on the economic and social development of the recipient countries of investment, that makes the consideration of FDI as one of the most dynamic and important factors of economic growth. A particular importance they acquire in the transformation period, characterized by profound changes in the macroeconomic conditions of the economy functioning. The inflow of foreign capital simplifies the solution of many problems facing the country-importer of capital, therefore engaging and effective incorporation of foreign direct investment in growth factors is the most important strategic and tactical problems of the Republic of Moldova. Firstly, foreign capital is one of the instruments to accelerate the integration of Moldova into the world economy and resolve the contradictions between the steadily increasing demand for investment resources and their inherent limitations. Secondly, the use of FDI promotes borrowing and distribution of diverse international experience and know-how. Third, foreign capital to a certain degree could facilitate in the updating and modernization of production, as well as in investment activity in the country. Fourth, FDI inflows influences the development of market relations and the formation of civilized relations between gov-

ernment and business. This problem gets a particular relevance in the recipient countries of foreign capital, in transition to a market economy and experiencing an acute deficit of internal financial resources. In this way, foreign direct investment are the most dynamic sector as a form of international capital movements.

Keywords: investments, foreign direct investment, the world economy, international economic relations, economic growth

Introduction. Investment plays a vital role in maintaining and enhancing the country's economic potential. Namely, to investment activity is given a key role in the process of international economic relations, the large-scale political, economic and social reforms aimed creating a supportive environment for sustainable economic growth. One of the instruments of attraction of investments into the economy of the country is fa enabling environment, legislation, insurance, investment opportunity which is inherent in the nature of its economy. With large volumes of temporary free funds, both its own and concentrated in reserves, the organization engaged in investment activities. Investments have an effect on the current and future results of operations. Herewith investment must be carried out effectively, in consideration of scientific and technical progress, since investing in outdated means of production technology will not give a positive economic effect. The rational use of investment often contributes to the active movement of resources and to the growth of production volume. In the process of globalization of the world economy, international flows of investment capital are more important in comparison with the international trade in goods and services. It is not self-evident that the sustainable economic development of the country is impossible without effective participation in global economic processes, including without active use of the advantages of attracting foreign direct investment.

Main text. In the views of the pre-reform years, the concept of "investment" is used the term "capital expenditure". The investments were considered, as a rule, as a major economic factor, characterizing the activities of mainly the construction industry. The main object of the economists study was primarily capital investments as the cost of the process of movement, advanced in the reproduction of fixed assets. Thus capital investments were analyzed in two ways: first, as an economic category and, secondly, a process associated with the movement means (resources). As an economic category the investment was interpreted as a separate system of economic relations, related to the movement of the cost, advanced in the long term order into fixed assets, from the moment of allocation of funds to the real compensa-

tion. The main attention was paid to the capital investment funding structures, contractual relationship customers and other participants of the investment process, the role of banks as a financing and credit agencies [1, p.37].

It was assumed that the different nature of the reproduction and use of working capital and fixed assets shall be provided by different sources of their replenishment. At the same time, if the first refers to the current costs and reproduced many times during the year, the latter accounted for as non-recurring costs, and because the source of their reproduction formed separately from current expenditure [1, p.37].

Therefore, it is important that the inclusion of capital investments (investment) costs for the formation of fixed assets and non-recurring costs for the implementation of NTP activities and for working capital. It should be noted that fixed assets, as the material basis of production, can not function on their own in isolation from the working capital as they interact in a dialectical unity in equal measure is a prerequisite and the result of expanded reproduction, although, of course, the conditions of their turnover subject to different laws. In this regard, a natural consequence of the expansion of the new concept of costs attributable to the capital, was the appearance of the turnover of investment research that is essentially marked the beginning of a new approach to the study of the individual stages of the investment cycle [2, p.43].

The appearance of the investment turnover studies and the beginning of the individual stages of the investment cycle study allowed to take the concept of capital expenditure expansion, comprising the relationship of investment and expanded reproduction. In other words, it was argued that the investment cycle is completed the commissioning of fixed assets and production capacity. In this way they laid the foundations of scientific research in economic research on investment relationships with expanded reproduction. It is also important to appreciate that this theoretical approach in its further development is reflected in the practice of the use of other tools, the so-called economic mechanism: planning, financing and stimulating investments.

However, only with the formation of the country's fundamentals and market relations changed scientific paradigms, arise and develop a purely market-based approaches to the assessment and prediction of forms, methods and principles of the investment activity.

At the same time within this conceptual representation, there were many versions of "investment", whose appearance is due to the nature and traditions of different economic schools and trends.

For example, according to the Austrian school of "marginal utility."

investments are treated as exchange meet today's needs to meet them in the future. The most general definition, which can be given to the act of investment capital, according to French economist P. Massa, is the following: investment is an act of sharing to meet today's needs to meet it in the future with the help of invested wealth. [3, p.27].

In this definition, in our opinion, most clearly identified the essential characteristics of the investment, its duality: on the one hand, they reflect the value of the accumulated income on savings targets, the amount of investment resources, i.e. potential investment demand. On the other hand, the investments are in the form of investments (costs), determining the increase in the value of capital assets, ie as realized investment demand and supply.

The concept given to this phenomenon by a famous scientist-economist John Keynes is remarkable. As investment he understood "the current value of the increase of capital assets as a result of production activities of the period 'or' that part of the income for the period, which was not used for human consumption" [4, p.117]. We can agree with this definition, because, firstly, here is considered the dynamism of investment, i.e., it is disclosed a reconciliation of the investment resources transformation in embedding, given the very broad classification of investments and investment activity objects shall be approved by the end of the investment cycle, commissioning fixed assets and new production capacities.

However, the subject of this study, due to foreign direct investment relationship, determines the need to make certain additions, more precisely reveal the specifics of the study scope.

The appeal to the current international theoretical concepts and practices can be more clearly interpreted this concept. Thus, the UN Trade and Development Conference (UNCTAD) gives the following definition of foreign direct investment "is a cross-border investment in which a resident of one economy (direct investor) acquires a lasting interest in another economy (direct investment enterprise)." [5, p.35]. At the same time a long-term interest is meant to establish a long-term business relationship between the direct investor and the direct investment enterprise, as a result, the first gets the casting vote in the management of the latter.

Thus, foreign direct investments (hereinafter - FDI) – it is a form of foreign capital participation in the implementation of investment projects in the recipient countries of investments, which is characterized by the active participation of the investor (or its representatives) in the organization. At the same time, as direct investment its understood the direct (first-hand) investing in

production, acquisition of real assets. FDI - the most popular forms of investment for developing economies, as it allows the implementation of large and important projects, in addition to the country comes the latest technology (for example, when creating productions), new corporate governance practices, etc.

According to the IMF definition of foreign direct investment are recognized in the case when a foreign owner owns at least 25% of the share capital of the company. In different countries the share of giving right of control is defined in different ways. According to US law - not less than 10%, in the European Communities - 20-25%, in Canada, Australia and New Zealand - 50% [6, p.954]. Foreign direct investor in the Republic of Moldova may be an individual or legal person-non-resident, who owns more than 10% of the share capital of the reporting entity.

These aspects of the theoretical foundations of the foreign direct investment essence from the perspective of the problem, have a great importance to determine the extent of their influence on the economic development of host countries, direct participation in building productive capacity and, thus, contributing to economic growth. Thereby, foreign direct investment figures are an important indicator of the country's participation in the international economic relations process and play an important role in assessing the investment attractiveness of the national economies.

According to the OECD definition, a benchmark for foreign direct investment in 2008, accepted methods for calculating the main indicators - FDI indicators that reflect the degree of globalization through FDI figures. This set of indicators most commonly used to measure the volume of international investments, committed in order to obtain long-term benefits in the country or abroad. It also gives a possibility to compare the countries on the basis of the relative importance of FDI, i. e.:

- a) financial flows;
- b) income streams transported;
- c) FDI positions expressed as a percentage of gross domestic product (GDP) [7, p.31].

The data about financial flows of FDI (inflows and outflows), expressed by the percentage GDP, that shows the globalization degree of the economy, which is based on the economic climate in a given period of time, i. e. commits the changes for this period and reflects the information on the relative importance of business income - recipients of direct investment in the reporting country, and abroad.

Data on FDI positions, expressed as a percentage of GDP, show the

extent of globalization at a time. These structural indicators reflect the degree of interdependence of national economies. The ratio of positions on outbound investment (outflows) to GDP shows the weight of economic entities of the country concerned (or the extent of their presence) in other economies. They also illustrate, respectively, the degree of dependence of the national economy on the economies of other countries and the level of penetration of the country's economic entities to foreign markets. Comparing the results obtained for incoming and outgoing FDI, reflecting the relative importance of the country as an exporter or recipient of FDI.

Among other indicators can be called - the level of concentration of FDI. This is calculated based on the (Herfindahl index) and is designed to measure the concentration levels of FDI across countries and regions or areas of the economy. It is defined as follows:

$$HHI = S_1^2 + S_2^2 + \dots + S_n^2, \quad (1)$$

where S_1, S_2 - expressed as a percentage of the market share of various business entities (share of sales firms in the industry, defined as the ratio of company's sales volume to the volume of total industry sales) [7, p.36].

This indicator measures the degree of diversification of investments:

- by the countries of origin of capital and recipient countries;
- by sector.

Moreover, it is a reduction in a higher degree of globalization. In this way, than more diversified investments across countries and regions, the greater the globalization degree of the economy.

Large countries are less dependent on the international division of labor, from the globalization process, as more endowed with natural, human, financial resources, can make a bet on the development on the basis of internal factors and resources.

Thus, globalization index level is not constant, unchanging value, it changes, i.e. In some years the country may increase or decrease the value of the index. This can be explained by periodic inclination scales from protectionism to liberalism, i.e., in some years may be tougher exchange rate, financial regulation and other economic regulators.

Another additional indicator - the dynamics of FDI categories: analysis by country and sector of the economy. This indicator provides detailed information about the relative proportion of the FDI flow and positions on various types, as well as a breakdown, both inbound and outbound on investment. The information is based on aggregated data on the constituent elements of

FDI (equity capital, reinvested earnings and other capital) with details on the geographical distribution of investment and by sector. The emphasis is on specific markets or countries. General model characterizing the market share - in the broadest sense - may vary depending on the degree of globalization and competitiveness of the economy or its individual sectors, depending on the countries and sectors of the economy. With the growth of the index contribution to the globalization process becomes more significant.

Finally, the specific gravity indicator FDI individual types. Analysis of individual types of FDI is a part of the information needed to analyze the impact of FDI on the economy, in particular, the country - recipient.

Indirect impact of investment on the economy is different and depends on the type of FDI and their share in total investment in the economy. If you use this indicator to analyze the countries and sectors of the economy, it can give very valuable information. However, the availability of such detailed official statistical information may be limited for reasons of confidentiality.

Another indicator of the foreign direct investment importance for the functioning of the national economy is the indicator of the accumulated foreign direct investment share in the GDP, which is calculated by the formula:

$$FDIGDP = FDIstock / GDP, \quad (2)$$

where FDIGDP - the share of FDI stock to GDP;

FDIstock - the value of the accumulated FDI;

GDP - gross domestic product [7, p.32].

The analysis of foreign investment in accordance with the standard definition of the OECD for foreign direct investment, adopted in 2008, recommended method of calculating the following indicators - FDI indicator, which reflects the degree of participation of foreign capital in the formation of fixed capital (productive capacity) enterprises or the economy as a whole (industry). Based on the adopted definition of capital - are investments in the assets of the organization, used for the production and sale of goods for profit. Part of the capital, defined as fixed assets (fixed assets or funds), is one of the main components of the production potential. Without it's impossible industrial and commercial activity [8, p.614].

In this regard, macroeconomic analysts at research level, this indicator is of particular importance. The ratio of FDI and investment in fixed assets is calculated using the formula:

$$FDIFCI = FDIInward / FCI, \quad (3)$$

where FDIFCI - the share of FDI in investments in fixed assets;

FDIInward - the value of FDI invested;

FCI - investment in fixed assets [7, p.33].

The formula above is used in the analysis of the foreign direct investment (FDI) impact on the production potential.

One of the first attempts to assess the impact of FDI flows on long-term economic development of the national economy was the Leontief model [9]. It reproduces the functioning of the two groups of countries: developed and developing, the relationship between which is provided by the flow of productive investment, exporting from developed to developing countries [9, p.201].

For developed countries V. Leontiev's model boils down to combining the two elementary principles of relations multiplier and accelerator that allows to obtain the final differential equation describing the dynamics of output in the developed countries of the group:

$$Y(t) - (s/b) Y(t) = 0,$$

where Y - the issue of (gross domestic product) in this group of countries, s - the rate of accumulation (investment) or investment multiplier, b - coefficient of incremental capital investment or accelerator [7, p.33].

The model of Leontiev's above is a milestone in the modeling of the overflow cross-country investment process and can serve as a classic tool in understanding global trends. However, the use of Leontiev's model is expedient mainly for understanding the qualitative picture of the development of global economic processes, while for detailed quantitative calculations on individual country needs a slightly different model scheme.

The interest is in another area the role of foreign investment research in strengthening the dynamism of economic growth, reflected in the construction of economic relationships between indicators of investment activity of local and foreign firms [7]. A feature of these models is a one-sided account of the connection between the two investment flows, while at the same time take into account the possibility of bilateral and impact on each other. Seeking effect is usually achieved in describing the dynamics of two or more of the population with the help of models "predator-prey". However, the use of this model to take into account the forward and backward linkages in the development of the two economy sectors, involves a complex empirical analysis to establish the specific nature of the links between them, which makes the entire methodical approach is technically very laborious.

Conclusion. Thus, the hypothesis of the FDI impact on the economic development of recipient countries has now become a widely recognized

and received the status of obvious and natural growth factor of national economies.

However, the degree of this influence and the possibility of using foreign direct investment to adjust strategic and tactical objectives of economic policy are still unclear as to the practical, as well as with the research side.

The special importance of the new generator management, based on foreign direct investment are countries in transition, including the Republic of Moldova. Moreover, foreign direct investment is the most dynamic factor in the development of countries with economies in transition and one of the most dynamic forms of international economic relations and the world economy as a whole.

Bibliography

1. Егиазарян Б. К вопросу об уточнении понятия «капитальные вложения». В: Финансы СССР, 1970, №10. с.37-41.
2. Красовский В.П. Оборот капитальных вложений и резервы капитального строительства. В: Вопросы экономики, 1973, №8, с.43.
3. Массе П. Критерии и методы оптимального определения капиталовложений. Москва: Статистика, 1971. 503 с.
4. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег: учебник. Москва: Прогресс, 1978. 307 с.
5. Подшиваленко Г.П. и др. Инвестиции: учебное пособие. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: КНОРУС, 2004. 208 с.
6. Хлестова И.О. Законодательство и международные договоры о защите иностранных инвестиций. В: Московский журнал международного права, 1992, № 2, с. 952-954.
7. Балацкий Е.В. Прямые иностранные инвестиции и внутренняя инвестиционная активность. В: Мировая экономика и международные отношения, 1999, №11, с.14-21.
8. Хачатуров Т.С. Эффективность капитальных вложений. В: Избранные произведения в 2-х томах. Т.1. Москва: КНОРУС, 1996. 700 с.
9. Леонтьев В. Экономические эссе. Теории, исследования, факты и политика. Москва: Политиздат, 1990. 415 с.

INOVAREA CA DIRECȚIE PRIORITARĂ ÎN CREȘTEREA ECONOMICĂ

Angela CEBAN,

doctor în științe economice, IRIM

Elena BĂDĂRĂU,

doctorandă, IRIM

Rezumat

Inovarea este activitatea oamenilor și a organizațiilor de a schimba pe ei înșiși și mediul înconjurător. Aceasta înseamnă rutine cu întreruperi și modalități dominante de gândire, introducerea lucrurilor și comportamentelor noi și lansarea noilor standarde. Rutinele sunt algoritmurile calculatoarelor, care în modelele economice simulează alegerile, activitățile și evenimentele, care în lumea reală se desfășoară în moduri rutinate sau nerutinate. În acest articol este propusă o metodă de apreciere cât de bine corespund rutinele cu date reale. Mai mult decât atât, din moment ce modelele economice nu sunt “simplificare a realității”, dar ele sunt mai degrabă “complexificare de argumente”, discuția de rutine și efectele combinate în modele este un instrument pentru gimnastică pentru a maturiza cercetarea de societăți posibile non-lineare, pentru a permite asigurarea “experimentelor de gândire” și sugestii, a căror îndeplinire necesită o analiză profundă. Rutinele consistă din proceduri repetitive și bine structurate, dar ele pot include unu sau mai multe componente întâmplătoare, ca rezultat fiind capabile să simuleze comportamente destul de dezordonate. În viața lor, oamenii urmăresc rutinele cu scopul de a alege și de a lua măsuri, bazându-se pe o serie de informații, evaluări, intuiție și starea de spirit, eventual în comunicare cu ceilalți.

Cuvinte-cheie: rutine, inovare, inovație radicală, inovație progresivă, model, circuitul de inovare

INNOVATION AS A PRIORITY DIRECTION TO ECONOMIC GROWTH

Abstract

Innovation is the work of people and organizations to change themselves and the environment. This means interrupt routines and prevailing ways of thinking, introducing new things and behaviors and launch of new standards. Routines are computer algorithms that simulate the economic models understandings, activities and events that are conducted in real world in routine or non routine ways. In this article it proposed a method for assessing how well routines match with real data. Moreover, since economic models are not “simplification of reality”, but they are rather “intrication argument” discussion routines and combined effects in models are a tool for gymnastics to mature research possible nonlinear society to allow the “thought experiments” and suggestions, whose fulfillment requires profound analysis. Routines consist of repetitive and structured procedures, but they may include one or more components accidental as a result is quite capable of simulating disordered behaviors. In their lives, people follow routines in order to elect and to take action, based on some information, assessments, intuition and mood, possibly in communication with others.

Keywords: routines, innovation, radical innovation, progressive innovation, model, innovative circuit

Oamenii, organizațiile și spațiile de interacțiune funcționează conform numărului mare de rutine activate, replicate, selectate, moștenite, modificate și adaptate, luând în considerare contexte specifice interne, externe și circumstanțele. Rutinele sunt executate răspunzând anumitor condiții de declanșare și parametrilor de influență și constelații de valoare care reflectă situațiile posibile. Rutinele de obicei au roluri și scopuri; cu toate acestea, efectivitatea lor în realizarea primului se bazează pe alte rutine, realizându-se de același reprezentant sau de alții. Cel mai mult din ce este regulat și previzibil cu privire la comportamentul de afaceri este plauzibil subsumat sub denumirea de “rutina” în special dacă noi înțelegem că durata include dispozițiile relativ constante și euristice strategice care formează abordarea unei firme cu care se confruntă înafara rutinei. Cert este faptul că nu orice comportament de afaceri urmează modele regulate și previzibile.

Rutinele sunt principala metodă de a lua decizii și de a genera evenimentele în modelul anti- neoclasicist, precum modelele economice de evoluție bazate pe agenți, raționalitate, și siguranță. Pe scurt, rutinele

sunt atât caracteristicile realității, cât și modele, al căror interes se stabilește în potențialul export de la un domeniu la celălalt.

În ceea ce privește metoda de elaborare a inovației macroeconomice este o schimbare relevantă în variabilele de politică, ca în nivelul de impozitare sau ratele dobânzilor de referință. Rata dobânzii este profitul peste un anumit timp datorită ajutorului financiar. Într-o oarecare structură de împrumut, rata dobânzii este diferentă (în procente) între bani returnați înapoi și banii primiți mai devreme, luând în considerare perioada de timp care a trecut. Dacă ți s-a dat împrumut 100 de lei și tu dai 120 de lei înapoi după un an, rata dobânzii pe care ai plătit-o este de 20% pe an.

Rata nominală a dobânzii este stabilită în contractele dintre părțile implicate. Ratele reale a dobânzii reglează acele nominale pentru a menține în considerare inflația. Ca de exemplu, dacă inflația era de 15%, rata reală a dobânzii poate fi de $20\% - 15\% = 5\%$ într-un mod simplificat de calcul.

Circuitul de inovare. Inovarea este o dezvoltare complexă a descoperirilor (Ex. legile fizice noi) și invenții (Ex. un mecanism nou) adus în afaceri și în mediul social (ex. introdus pe piață) cu speranțe să conducă la răspîndire (adoptată de noi utilizatori). În timpul drumului de răspîndire, îmbunătățirea atât a ideii, cât și punerea ei în aplicare necesită adesea inovări. Inovațiile de succes sunt deseori imitate de alți jucători ai aceleiași industrii, sau aplicate prin analogie în alte sfere. Imitarea este comportamentul conștient sau inconștient de copiere.

Un caz tipic este, cînd un inovator își protejează inovația prin drept pentru a evita imitarea altor concurenți sau prin ascunderea elementelor-cheie a procesului de producere, deoarece există o relație între vizibilitate și imitare, cu cît mai largă și mai profundă este vizibilitatea unui proces de valoare de imitare, cu atît mai probabil este ca ceilalți vor fi capabili să imite. [1]

Imitația poate acoperi punctul de pornire, procedura ori rezultatul final al activității altor persoane. În interacțiunea personală, imitarea este deseori considerată social corectă, deoarece impune schimbul reciproc. Imitația este costisitoare și nesigură, cu consecință că circuitul de inovare cuprinde instituțiile financiare și problema de către cine se va finanța inovarea și cît de mult ea este critică.

Inovarea poate fi:

- inovare de produs (bunuri noi sau servicii puse în vânzare);
- un proces de inovare, care schimbă modul în care un anumit bun este produs în firmă sau dincolo de lanțul de aprovizionare.
- inovație de comportament, atunci cînd o rutină de organizare este

înlocuită cu cea nouă, care cuprinde caracteristicile principale ale “modelului de afaceri”.

Destul de des, inovația se dovedește a fi un amestec dintre toate cele 3 categorii “pure”, în cazul introducerii unui nou produs care necesită competențe productive și schimbări în organizare. Cu atât mai mult, ceea ce este un produs al inovării pentru un furnizor, poate fi un proces de inovare pentru un utilizator, ca și în cazul când o mașină nouă care revoluționează procesul de fabricație. În această situație, investiția este metoda prin care inovația se răspîndește asupra economiei.

În toate aceste cazuri, inovația necesită niveluri suficiente de investiții complementare, precum și alte condiții de coordonare între reprezentanți. Teoria economică standardă ține cont de inovațiile precum exogen, reducînd problema la decizia de a adopta noi tehnici și efectele care urmează. Alte abordări, în special evoluționiste și abordările secvențiale, sunt mai mult interesate în procesele generatoare de inovare, pe care le consideră ca fiind mai puțin în parte, endogene economice, și care merită să fie studiate din acest punct de vedere.

Deși se întîmplă că inovațiile sunt stabilite de către firmele individuale, mulți savanți împărtășesc sentimentul că procesele inovatoare apar, iau loc, implică sau sunt permise de complementaritatea sau cooperarea unui grup de diferite firme. Există senzația că apariția proceselor inovatoare are de a face cu mediile inovative.

Cu toate acestea, economiștii tind să aibă memorie scurtă. Cele mai multe dintre categorii conceptuale care sunt utilizate pentru investigarea cazului sistemelor inovatoare au fost create de către oamenii de știință care se ocupă cu subdezvoltarea. De asemenea, economiștii uneori tind să suprapună preocupările lor într-un mod dezordonat, forțînd problemele vechi, cum ar fi necesitatea de a promova dezvoltarea în mai multe etichete care sunt la modă, cum ar fi cea a sistemelor inovatoare. Cu atât mai mult, se face o continuă confuzie între cazul adoptării noilor tehnologii (și promovarea acestuia) și faptul de a crea o inovație.

Acest lucru explică de ce noi am simțit nevoia de a analiza problema de sisteme inovatoare, oferind o definiție mai precisă a categoriilor conceptuale și a instrumentelor analitice implicate. Cu toate acestea, tehnologia este deseori centrul unei inovații, de asemenea, comercializarea, finanțele, organizația, toate pot fi surse ale inovațiilor. Într-un sens mai larg, inovația cuprinde introducerea lucrurilor cunoscute în piețe noi și în diferite industrii. [2]

O deosebire importantă trebuia să fie făcută între inovația radicală și inovația progresivă. Prima evaluare de aproximație a diferențelor între inovația radicală și inovația progresivă poate fi văzută în tabelul următor:

Tabelul 1. Deosebirea dintre inovația radicală și inovația progresivă

<i>Trăsătura</i>	<i>Inovație Radicală</i>	<i>Inovație Progresivă</i>
Semnificație	Noutate majoră (ex. Produse complet noi)	Perfecționări minore ale produselor și proceselor existente
Orientări generale	O privire nouă la problema veche: o altă viziune a lumii	Determinarea în rezolvarea problemelor într-un anumit cadru
Cunoștința de bază	Diversificarea, cu utilizare a analogiei și a instrumentelor dezvoltate în alte industrii/ conexe	Specific
Oameni tipici declanșează inovarea	Individualiști critici Echipe cu misiunea orientată	Lucrători din prima linie
Organizația unde inovația are loc	Străini și noi candidați	Revin

Este inutil să mai spunem, că această schemă este cu mult prea mecanică. Totodată, merită să ne amintim de faptul că inovația radicală provine de la o nouă înțelegere a lumii complexe în care noi trăim. Mulți factori determină caracteristicile și evoluția unei societăți umane. Ei includ evenimente, clima, grupuri, natura umană, individualități, infrastructura, inovațiile, resursele naturale, organizațiile, tendințele și valorile. Aceasta este rezultatul a două mega tendințe. Una dintre ele este globalizarea, care este bine cunoscută și discutată la nesfârșit. Cealaltă este cheia conștientizării noii discipline care se mișcă încet din instituțiile de cercetare în afaceri, mass-media, profesiile legate de asta și sectorul public. Una dintre regulile fundamentale ale disciplinei este că multe sisteme dinamice împărtășesc anumite trăsături comune, în ciuda mării diversități în alte aspecte.

Pentru a descrie un proces de inovare, condusă de către piața locală, legată de un software gratuit, noi am introdus o piață cu un număr mare de întreprinderi, fiecare fiind caracterizată de o diferită structură a costului, unde veți putea studia evoluția profitului într-un anumit timp, conform schimbărilor în cerința tehnologiei endogene. O declarație – cheie va raporta modul în care cererea interacționează cu inovația tehnologică.

Descrierea modelului

Modelul actual cuprinde numai firme artificiale. În acest model, fiecare întreprindere are un anumit nivel de costuri fixe (FC) pe o perioadă, indiferent de nivelul producției (Q) și un cost variabil mediu constant (AVC), astfel încât costurile totale (TC), sunt exprimate prin această formulă:

$$TC = FC + AVC \times Q$$

Costurile marginale (MC) sunt egale cu costurile variabile. Într-adevăr, dacă în precizare am explicat nivelul producției la care costul este calculat, putem scrie:

$$MC = TC(Q+1) - TC(Q) = FC - FC + AVC \times (Q + 1 - 1) = AVC$$

Costurile variabile totale vor fi pur și simplu proporționale cu nivelul producției Q. Costurile marginale nu sunt în creștere. Fiecare întreprindere are nivelul său de costuri fixe și variabile. Ca de exemplu, o întreprindere poate avea următoarea structură a costurilor:

$$TC = 1027 + 37 \times Q$$

Altul poate avea:

$$TC = 1138 + 41 \times Q$$

Prima întreprindere este mai eficientă decât a doua la fiecare nivel de producție. Bunul este similar, dar nu identic cu scopul fiecărei întreprinderi care își stabilește prețul propriu și este posibil ca bunurile cu prețuri înalte să fie vândute în cantități mai mari decât bunul cu prețul mic, deoarece acestea sunt considerate de către cel puțin o parte din consumatori ca au o calitate superioară. Acest lucru este destul de realist și corespunde cu rezultatele empirice a pieței.

Întreprinderile anunță prețul și arată produsul consumatorilor potențiali, care la rândul său procură cantitatea totală pe care ei o doresc.

La nivelul de bază a modelului, nu există nici o schimbare tehnică: costurile fixe și variabile nu evoluează peste timp.

Oferta are argumente pro și contra: fiecare reducere a costurilor fixe duce la creșterea costurilor variabile și invers. Cu alte cuvinte, administratorul trebuie să facă o alegere reală. Propunerea care implică creșterea costurilor fixe și variabile, administrarea întreprinderii pur și simplu o va respinge, pentru că ea va genera mai multe costuri pentru fiecare nivel de producție. Pentru a face o decizie, administrația poate urmări diferite reguli. În cazul principal, administrația va lua în calcul nivelul actual al producției și se va uita dacă o nouă structură a costurilor va reduce costurile totale la acest nivel. Dacă este așa, va accepta schimbarea și în perioada următoare, întreprinderile vor fi capabile să utilizeze noua structură. [3]

Cererea este sensibilă la preț, în sensul că, dacă prețul aceluiași bun se schimbă, cererea reacționează cu o anumită elasticitate la propriul preț.

Matricea elasticității prețului întretăiat este pustie în versiunea de bază a modelului. În opțiunea de bază, prețul se menține constant peste timp. Dar o regulă de modificare a prețului care depinde de condiția de piață poate să fie impusă.

Cel mai frapant rezultat al modelului se referă la cererea și tipul de inovare adoptat de către firme. Dacă cererea este fixată în prelungiri, numărul de inovații care reduce costurile fixate este, în mod neregulat mai mare sau mai mic decât numărul de inovații care duc la costurile variabile mai mici. Dar, dacă există o tendință de scădere a cererii, firmele vor prefera masiv reducerea costurilor fixe, în timp ce o creștere pe termen lung a cererii este favorabilă felului de inovare care reduce costurile variabile. Acest lucru se întâmplă lăsând mecanismul care generează inovația, exact la fel, cu același nivel de posibilități tehnologice.

Lunga dezbatere cu privire la importanța relativă a „impulsului tehnologic” și “cererea prin tragere” în favorizarea inovării ia în acest fel o nouă dimensiune, prin raportarea tipului de inovare la tendințele pieței.

O scădere a cererii tinde să aducă cantitatea vândută sub punctul pragului de rentabilitate a multor firme. Astfel, o scădere a costurilor variabile compensate printr-o creștere a costurilor fixe va fi mai degrabă respinsă de către managerii de top raționali care se limitează la orientarea către profit. Din punctul de vedere al consumătorului, o achiziție a unui nou bun (nou consumatorului sau nou pentru piață) implică o oarecare încredere și dorința de a încerca, probabil din cauza nemulțumirii față de produsele actuale.

Pe scurt, primul determinant al inovării este efortul inovator, măsurat prin cheltuielile de cercetare și dezvoltare în instituțiile publice și private (inclusiv universități și centre de cercetare), numărul de cercetători și dotările lor de laborator/mașini - pe scurt, investiții tangibile și investiții intangibile. Dar inovarea poate fi declanșată, de asemenea, prin aplicarea creativității și metode adecvate (de exemplu, Kaizen) pentru procesele normale de producție (învățare prin practică-inovare-prin facere).

Inovarea poate apărea pe plan intern al organizațiilor, dar se confruntă cu rezistențe, deoarece ar putea implica modificări ale pieței. Unii spun că „mai mult de 90% din noile proiecte de dezvoltare a produselor propuse de departamentele de cercetare și dezvoltare nu sunt aprobate de alte departamente în etape ulterioare, și, ca rezultat nu vor mai deveni produse noi”.

Inovarea este un fenomen complex, ale cărei efecte sunt adesea ambivalente, de exemplu ceea ce duce la direcția opusă, în funcție de obiectivele inovatorului, oportunitățile tehnologice, precum și de

constrângerile societății. În particular, inovarea poate exercita un impact asupra următoarelor variabile:

- schimbarea și modificarea legilor (de exemplu, legea cu privire la protecția mediului);
- costuri (în principal în procesul de inovare);
- utilizarea de materii prime (de exemplu economisirea energiei);
- abilitățile necesare de forță de muncă (ambivalent, atât în direcțiile de standardizare / simplificare / reducere sau de abilitare);
- structura ocupării forței de muncă, astfel, ponderea relativă a grupurilor sociale;
- productivitatea;
- calitatea bunurilor, produselor / serviciului;
- vânzări, dat fiind că noile nevoi ar putea corespunde noului bun;
- diferențierea produselor;
- varietatea bunurilor / servicii disponibile atât consumătorilor, cât și utilizatorilor de afaceri;
- modele de consum;
- exporturi, atunci când produsul nou este dorit, de asemenea și în străinătate și nu a avut nici un înlocuitor adecvat;
- numărul de firme care operează pe piață, inovarea se datorează noii lansări sau reducerea acesteia în cazul în care operatorii tradiționali domină traiectoria de inovare, care devine o barieră la intrarea pe piață;
- profitabilitatea, potențială atât prin costuri mai mici decât la concurenți, cât și de calitate superioară;

Unele efecte sunt bazate pe asimetria dintre inovator și concurenții săi. Altele depind de difuzarea largă a inovării, care la rândul ei poate fi amplificată de prezența aranjamentelor instituționale, cum ar fi un sistem de impozit de difuzie. Difuzia este, la rândul ei, rezultatul creșterii cotei de piață a inovatorului, precum și imitațiile altora. Ambele forțe sunt de obicei legate de investiții. Această micro-dinamică explică, cel puțin, în parte, fluctuațiile puternice și violente din investiția totală. Efectele la nivelul întregii economii de inovare sunt analizate în această lucrare. În termeni mai largi, inovarea este fezabilitatea tehnologică pentru împlinirea viselor care, care dacă va fi susținută de finanțare și sprijin instituțional, vor modela lumea de mâine. [4]

Deși inovațiile pot fi de multe ori văzute ca un artefact sau un eveniment, Giovanni Dosi a subliniat că un flux de inovații tinde să se auto-organizeze de-a lungul "trajectoriei tehnologice", de exemplu, tendințele de îmbunătățire a anumitor caracteristici ale produsului / performanțe care în mod repetat

folosesc tehnici euristice similare (de exemplu, tendința de a face chipurile de calculator mai rapide și puternice prin miniaturizare). În unele cazuri, este chiar posibil de a prognoza evoluțiile viitoare ale valorilor succesive ale tehnologiilor, bazându-se pe tendințele cantitative trecute (de exemplu, Legea lui Moore de dublare a vitezei la fiecare 18 luni). Inovațiile tind să se grupeze în timp și spațiu, dat fiind că adesea este o puternică interdependență și complementaritate între ele.

Referințe bibliografice

1. Bogliacino, F., Pianta, M. (2011). "Engines of growth. Innovation and productivity in industry groups", *Structural Change and Economic Dynamics* 22, pp. 41-53.
2. Cassia, L., Colombelli, A., Paleari, S. (2009). Firms' growth: Does the innovation system matter, *Structural Change and Economic Dynamics* 20 (2009), pp. 211-220. Charles, I.J. (1995). "R & D-based models of economic growth", *Journal of Political Economy* 103, No. 4.
3. Coad, A., Rao, R. (2008). "Innovation and firm growth in high-tech sectors: A quantile regression approach", *Research Policy*, 37, pp. 633-648.
4. Filippetti, A., Archibugi, D. (2011). "Innovation in times of crisis: National Systems of Innovation, structure and demand", *Research Policy*, 40, pp. 179-192.

INTEGRAREA ÎN UNIUNEA VAMALĂ VERSUS INTEGRAREA ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ - DIRECȚII DE DEZVOLTARE A RELAȚIILOR ECONOMICE EXTERNE A REPUBLICII MOLDOVA

Ludmila GOLOVATAIA,

doctor în științe economice, conferențiar universitar, IRIM

Tatiana MOLEȘTEANU,

master în științe economice, IRIM

Rezumat

Autorul consideră că relațiile economice externe și comerțul internațional la etapa actuală reprezintă o sferă de relații de piață dintre țări, condiționate de diviziunea internațională a muncii și cooperarea economică între parteneri. Comerțul exterior constituie totalitatea schimburilor comerciale externe (export, import și reexport) ale unei țări cu restul lumii. El include atât fluxurile de bunuri materiale, cât și serviciile. Orice țară, dezvoltată sau în curs de dezvoltare, este cointereseată de extinderea acestei importante sfere a economiei.

Cuvinte-cheie: *relațiile economice externe, comerțul internațional, cooperarea economică, export, import, reexport, integrare economică, politici comerciale etc.*

CUSTOMS UNION'S INTEGRATION VERSUS INTEGRATION INTO THE EUROPEAN UNION AS THE DEVELOPMENT DIRECTIONS OF MOLDOVA'S INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

Abstract

The author considers that external economic relations and international trade at present time become a sphere of market relations between countries as a result of international labor division and economic cooperation between the partners. Foreign trade constitutes the entirety of foreign trade (export, import and re-export) in the country with the world. It includes both flows of goods, services as well. Any country, developed or developing, it is interested in expanding this important spheres of the economy.

Foreign trade represents the totality of foreign trade (imports, exports and re-exports) of the country with the outer world. It includes both, products flows and services. Any country, developed or developing ones, is interested in expanding of this important sector of the economy.

Keywords: *foreign economic relations, international trade, economic cooperation, export, import, re-export, economic integration, trade policy etc.*

În experiența internațională, tot mai des se întâlnește practica participării țărilor în cadrul mai multor acorduri regionale de integrare economică. În cazul semnării acordurilor de comerț liber asimetric sau simetric, acest lucru se efectuează relativ simplu, dat fiind libertatea rezervată de către parteneri de a elabora și promova independent politicile comerciale. Totuși, combinarea acestor parteneriate se face mai dificilă, deoarece trebuie convenite cu toți membrii acordului.

Economiile mici, cum este cea a RM, pot câștiga în mai multe feluri de pe urma semnării mai multor acorduri de liber schimb ce acoperă comerțul cu partenerii principali [2, p.36]:

◆ În cazul în care o economie are regim preferențial de comerț cu țări care mențin un tarif înalt între ele, aceasta poate deveni o locație atractivă pentru investițiile partenerilor economici, pentru a putea obține acces liber pe alte piețe.

◆ Diminuarea costurilor de producție ca urmare a reducerii taxelor de import a materiilor prime.

◆ Participarea la mai multe ALS permit îmbunătățirea termenilor de schimb, importând produse mai ieftine astfel avînd posibilitatea să crească exporturile.

Pe de altă parte, aderarea unei economii mici la o Uniune Vamală care implică majorarea tarifelor vamale, poate perturba comerțul intern, iar protejarea excesivă a pieței poate împiedica stabilirea prețurilor în conformitate cu cele mondiale. Astfel, aderarea unei economii mici la o Uniune Vamală poate genera mai multe efecte negative: reducerea încasărilor bugetare, perturbarea comerțului, reducerea puterii de cumpărare a consumatorului.

În pofida stabilirii unor relații preferențiale cu zeci de state și promovînd o politică generală de liberalizare în cadrul OMC, care au generat un grad înalt de deschidere, reieșind din mai mulți indicatori analizați în anul 2013, putem constata că performanța comerțului exterior rămîne a fi relativ joasă, confruntîndu-se cu o serie de provocări în materie de competitivitate:

◆ Nivelul redus al exporturilor pe cap de locuitor - 614,3 USD; gradul redus de acoperire a importurilor prin export - 41,5% și un nivel redus al ponderii exporturilor în PIB, comparativ cu importurile – 29,8% și respectiv 71,9%.

◆ Ponderea mică a exporturilor în exportul mondial – 0,01%.

◆ Volumul, relativ înalt al reexporturilor – 37,9%.

◆ Specializarea îngustă, cu precădere în exportul de produse alimentare, agricole, îmbrăcăminte și mobilă.

Republica Moldova a fost inclusă în lista UE cu privire la țările beneficiare de preferințe autonome încă de la mijlocul anilor 90. Pînă în prezent, regimul preferențial a fost extins, astăzi producătorii autohtoni beneficiind de acces scutit de taxe pentru majoritatea produselor. Volumul exportat, însă nu a cunoscut evoluții semnificative și structura exporturilor nu s-a modificat esențial, iar cauzele principale pot fi explicate prin:

◆ Criza statelor europene.

◆ Avantajele comparative ale RM deținute, preponderent, pentru produse agroalimentare și industriile intensive în forță de muncă. Toate aceste produse sunt expuse puternic riscului climateric, și respectiv condițiilor economico-financiare ale contractorilor europeni în cazul ultimelor.

Acordul de Liber Schimb cu UE a fost semnat pentru a extinde și a diversifica relațiile economice externe ale Moldovei, dar și pentru a facilita investițiile, în condițiile în care UE furnizează peste 60% din bunurile capitale în țara noastră. Totodată, Republica Moldova a semnat Acordul de Liber Schimb din zona CSI, pentru a-și consolida relațiile comerciale din această regiune.

Ambele acorduri de liber schimb permit participarea Republicii Moldova în alte zone de comerț liber și niciunul din ele nu prevede crearea barierelor comerciale mai restrictive față de terți. În acest context, Moldova poate să-și desfășoare concomitent activitățile economice externe în ambele zone de liber schimb. La fel, trebuie de menționat că participarea unui stat în mai multe zone de liber schimb reprezintă o situație firească, iar exemple în acest sens sunt multiple.

Totuși, unele prevederi ale Acordului de Liber Schimb cu CSI, cum ar fi Anexa 6, creează condiții discriminatorii față de Moldova. Astfel, statele Uniunii Vamale (UV) pot introduce taxe vamale față de alte țări din CSI care creează zone de liber schimb cu terți, însă la rândul lor, țările CSI din afara UV, așa cum este și Moldova, nu pot să instituie tarife vamale pentru UV, dacă se angajează în ZLS cu terți.

De fapt, s-a încercat sabotarea creării ZLS dintre Republica Moldova și UE. Astfel, Rusia a introdus atât bariere de ordin tarifar, cât și de natură netarifară, iar restricțiile introduse nu sunt argumentate economic și nici juridic. În plus, limitările aplicate nu au nici o conexiune cu crearea ZLSAC dintre Republica Moldova și UE [4].

Oportunitățile și riscurile semnării ALSAC cu UE și a integrării R. Moldova în Uniunea Vamală Rusia-Kazahstan-Belarus

Republica Moldova poate fi caracterizată ca fiind o economie cu un grad înalt de deschidere, care este determinat de dimensiunile mici ale suprafeței geografice, demografiei și ale veniturilor populației, dar și de o politică comercială liberală.

În condițiile RM, carențele de competitivitate a exporturilor sunt determinate de potențialul redus de producere al economiei naționale din cauza mai multor factori: mediul general de afaceri, sistemul financiar subdezvoltat, infrastructura calității și transporturilor redusă.

Republica Moldova a fost inclusă în lista UE cu privire la țările beneficiare de preferințe autonome încă de la mijlocul anilor 90. Până în prezent, regimul preferențial a fost extins, astăzi producătorii autohtoni beneficiind de acces scutit de taxe pentru majoritatea produselor. Totodată, oportunitățile oferite de acest regim nu sunt exploatate la maxim, iar cotele oferite pentru o mare parte din produsele agroalimentare rămân a fi nevalorificate din cauza exigențelor înalte privind calitatea produselor.

Deși relațiile comerciale ale RM cu UE au devenit foarte fragile în ultimii ani, cauza fiind instabilitatea economică și financiară a partenerilor vestici, care își revin greu după criza din 2009, UE rămîne a fi principalul

partener comercial al RM. În deceniul precedent, comerțul cu UE a sporit foarte rapid. În perioada 2001-2012, exporturile au atins un ritm mediu anual de creștere de 17,7% peste media generală de creștere a exporturilor, iar importurile au sporit cu o medie anuală superioară mediei generale [5].

Tabelul Nr. 1

*Ritmul mediu anual de creștere al comerțului R. Moldova cu țările
Uniunii Europene (2001-2012), %*

Export RM- EU	17,7%	Export EU- RM	14,6%
Export RM total	14,7%	Export EU total	7,3%
Import RM-EU	17,3%	Import EU- RM	16,0%
Import RM total	19,1%	Import EU total	7,4%

Sursa: elaborat în baza datelor disponibile pe WITS

Aceste tendințe au influențat pozitiv comerțul intra-regional dintre ambii parteneri. Totodată, acesta rămâne a fi nesemnificativ, dat fiind ponderea mică a RM în comerțul exterior al UE.

În același timp, deși RM are stabilite relații comerciale cu majoritatea statelor UE, atât exporturile, cât și importurile sunt concentrate doar în câteva state principale: România, Italia, Polonia, Germania, Marea Britanie.

Reieșind din cele menționate, dar și din analizele existente la acest subiect, ALSAC prezintă o serie de oportunități, dar și de provocări pentru economia RM [3]:

Oportunități:

1. Lărgirea pieței de desfacere, prin eliminarea barierelor comerciale de orice gen.
2. Sporirea activității de export a antreprenorilor autohtoni, printr-un cadru de reglementare a relațiilor comerciale pe termen lung.
3. Facilitarea accesului la materie primă calitativă la prețuri mai mici care ar putea influența pozitiv creșterea productivității naționale.
4. Demonopolizarea unor sectoare importante ale economiei și sporirea concurenței.
5. Creșterea activității inovaționale a întreprinderilor, creșterea importului de tehnologii etc.
6. Sporirea interesului investitorilor străini pentru economia moldovenească.
7. Creșterea eficienței și transparenței în activitatea instituțiilor publice.

Riscuri:

1. Sporirea ostilității partenerilor estici față de relațiile economice cu Republica Moldova, care ar putea genera:

- aplicarea interdicțiilor la importul produselor moldovenești;
- stabilirea unor condiții nefavorabile pentru livrările de gaze.

2. Instabilitatea politică și nerealizarea măsurilor necesare sporirii competitivității sectoarelor naționale;

3. Mersul lent al reformării infrastructurii calității.

De menționat că, multiple studii efectuate, al căror obiect de analiză a fost impactul ALSAC cu UE asupra economiei naționale, au ajuns la concluzia că, în pofida provocărilor pe care le prezintă, avantajele de care ar putea beneficia Republica Moldova de pe urma semnării unui acord de liber schimb aprofundat și cuprinzător cu UE, depășesc riscurile asociate acestuia.

Uniunea Vamală - alternativă de eficientizare a relațiilor economice externe în spațiul CSI

Perioada în care au început pregătirile Republicii Moldova pentru negocierea Acordului de Asociere și ALSAC a coincis cu sporirea interesului statelor din spațiul CSI de a aprofunda procesul de integrare economică în bază multilaterală. În 2011, a fost semnat acordul privind Zona de liber schimb în spațiul CSI, care a înlocuit multitudinea de acorduri bilaterale de comerț liber.

Dat fiind trecutul mai mult sau mai puțin comun, legăturile – economice, politice ale Republicii Moldova cu țările Uniunii Vamale sunt încă relativ strânse. Aceasta este piața de desfacere pentru o treime din produsele moldovenești. La fel, găzduiește, aproximativ o treime din emigranți, care efectuează mai mult din jumătate din remiterile transferate anual în țară.

Tot această zonă, dar mai cu seamă Federația Rusă, reprezintă originea exclusivă a importurilor de gaze în Republica Moldova. Per ansamblu, importurile din Uniunea Vamală și investițiile efectuate de aceste state au o pondere mai modestă în total, în ultimii ani înregistrându-se chiar un proces dezinvestițional și, în același timp, intensitatea relațiilor economice cu țările UV se datorează, mai cu seamă relațiilor stabilite cu – Federația Rusă (care deține circa 20% din comerțul extern, 36,9% din stocul de emigranți originari din RM și 21% din stocul de ISD2012).

Tabelul Nr. 2

Relațiile economice și sociale ale RM cu țările CSI și UV

	CSI	Uniunea Vamală	Federația Rusă
Comerț exterior			
Export, mil. USD 2012	928,1	786,2	655,1
Export, % în total, 2012	42,9	36,4	30,3
Import, mil. USD 2012	1623,7	1015,6	816,9
Import, % în total 2012	31,1	19,5	15,7
Investiții străine directe			
Stocul de ISD în capital social, mil.USD, 2011	764	724	725
Stocul de ISD,% în total stoc, 2011	22,4	21,3	21,3
Migrație și remitențe			
Nr. total de emigranți, mii persoane, 2010	464,9	296,6	284,3
Nr. total de emigranți, % în total 2010	60,3	38,5	36,9
Vol. remitențelor, mil. USD, 2012	1220,8	1120,6	1114,7
Vol. remitențelor,% în total, 2012	67,7	62,2	61,9

Sursa: Conform datelor Biroului Național de Statistică, Băncii Naționale a Moldovei, bazei de date statistice în comerțul internațional Comtrade, FMI, Banca Mondială (Bilateral Migration and Remittances)

Regimul comercial cu membrii actuali ai Uniunii Vamale, s-a bucurat de un tratament preferențial în cadrul CSI, chiar de la obținerea independenței țării. Pentru a reduce șocul suportat în acea perioadă, inclusiv cauzat de specializarea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești în sectoare puțin caracteristice specificului economiei, au fost semnate acorduri de comerț liber între statele fostului spațiu sovietic. Totodată, până la sfârșitul anului 2012, acestea au funcționat în baza înțelegerilor bilaterale, deși, ideea creării unui regim multilateral de comerț liber a fost conceptualizată încă la începutul anilor 90 [1].

Prezentul acord de liber schimb în cadrul CSI prevede mai multe măsuri care ar avea drept rezultat facilitarea comerțului dintre țările semnatare:

1. Eliminarea barierele tarifare. Totodată, unele dintre statele membre și-au rezervat dreptul de a păstra anumite taxe vamale la import și export, termenul menținerii acestora fiind fixat în acord sau urmând să fie stabilit prin acorduri bilaterale. Conform anexelor 1 și 2 ale Acordului privind crearea zonei de liber schimb, principalii parteneri ai Republicii Moldova din acest spațiu – Ucraina, Belarus, Kazahstan și Federația Rusă mențin tarife vamale la export pentru o serie de produse.

2. Eliminarea barierelor netarifare în conformitate cu normele OMC;
3. Acordarea tratamentului național;
4. Aplicarea în caz de necesitate a unor măsuri de salvagardare, antidumping și compensatorii și toate acestea fără a fi în contradicție cu prevederile OMC ș.a.

Uniunea Vamală *Rusia-Kazahstan-Belarus* a intrat în vigoare în anul 2010. Începând cu anul 2010, a fost pus în aplicare tariful comun la import, iar în iulie 2011, au fost eliminate și hotarele dintre țările participante la uniune – mai întâi între Federația Rusă și Belarus, iar mai apoi între Federația Rusă și Kazahstan.

Suplimentar condițiilor stipulate în acordul privind crearea zonei de liber schimb, care prevede reducerea barierelor tarifare și netarifare în comerț, Uniunea Vamală mai presupune:

- înlăturarea controalelor vamale în comerțul reciproc;
- transferul controlului vamal la hotarul extern al uniunii vamale;
- anularea procedurilor vamale pentru produsele care au fost puse în liberă circulație în cadrul uneia dintre țările membre;
- aplicarea unui cod vamal unic (tarif unic la import, reglementări tarifare unice etc.).

Reieșind din caracteristicile Uniunii Vamale și condițiile actuale de dezvoltare ale economiei naționale, aderarea în cadrul acestei formațiuni ar însemna pentru Republica Moldova următoarele oportunități și riscuri:

Oportunități:

- ◆ Înlăturarea barierelor administrative în comerțul reciproc ca urmare a suprimării controalelor vamale la frontierele interne;
- ◆ Posibilitatea reducerii valorii unitare de import pentru o serie de produse importante pentru economia națională: resursele energetice, îngrășăminte, produse metalifere.
- ◆ Reducerea probabilității impunerii de către Federația Rusă a embargourilor pentru produsele moldovenești.
- ◆ Extinderea exporturilor moldovenești pe marja intensivă. Indicele de complementaritate al exportului moldovenesc cu importurile UV, este relativ mare ceea ce, teoretic, ar permite sporirea exporturilor pe aceste piețe.

Provocări:

- ◆ Majorarea, practic, dublă a tarifului mediu vamal al Republicii Moldova, contrar angajamentelor asumate în cadrul OMC.
- ◆ Posibilitatea retragerii parțiale a concesiilor din partea partenerilor comerciali membri ai OMC, inclusiv UE.

- ◆ Sporirea concentrării geografice a exporturilor și, prin urmare, vulnerabilitatea comerțului la șocuri externe.
- ◆ Deturnarea comerțului pentru anumite produse.
- ◆ Sporirea prețurilor materiilor prime și a produselor intermediare importate pentru producere.
- ◆ Deteriorarea termenilor de schimb.
- ◆ Limitarea accesului la tehnologii noi și bunuri capitale. În prezent, chiar și în condițiile existenței taxelor vamale la import, aproximativ jumătate din importuri parvin din UE, inclusiv majoritatea bunurilor capitale și a produselor intermediare;
- ◆ Întârzierea reformelor structurale și ale modernizării economiei naționale întrucât, celelalte state ale UV urmează și ele același proces, iar posibilitatea că acestea vor contribui la asigurarea transferului de tehnologii necesare economiei, de knowhow, inclusiv în domeniul managementului și marketingului etc. sunt foarte mici, comparativ cu cele ce ar putea parveni din statele dezvoltate europene.

Astfel, depinde, în mare parte, de autoritățile naționale, mediul de afaceri și întreaga societate civilă, dacă prezentul accord ALSAC va constitui pentru Republica Moldova un factor care va condiționa invadarea pieței locale cu produse de import, descurajând producția autohtonă sau un catalizator al creșterii economice pe termen lung, oportunitățile oferite de către acesta fiind multiple: acces liber pe una dintre cele mai mari piețe de desfacere, lărgirea accesului la o gamă mai largă de materii prime calitative, noi investiții, instituții mai eficiente, concurență intensă ș.a.

Cât privește, însă, aprofundarea proceselor integraționiste în spațiul estic, estimările efectuate indică că aderarea la Uniunea Vamală Rusia-Belarus-Kazahstan ar fi asociată la moment cu o serie de riscuri pentru dezvoltarea comerțului Republicii Moldova, dar și pentru perspectivele de dezvoltare ale economiei în ansamblu. Deși acest proces ar putea condiționa eliminarea barierelor rămase în comerțul reciproc – taxele la export a partenerilor comerciali din acest spațiu și a unor bariere de ordin netarifar, riscurile rămân a fi semnificative – concentrare geografică înaltă, exporturile spre care dau dovadă de o volatilitate înaltă, deturnarea comerțului pentru o serie de produse de import, iar pentru altele scumpiri în lanț, care ar putea atrage după sine presiuni inflaționiste și înrăutățirea termenilor de schimb, temperarea sau chiar stoparea unor reforme importante ș.a. Totodată, UV rămâne a fi un partener economic important pentru Republica Moldova și la această etapă eforturile urmează a fi direcționate, inclusiv spre

consolidarea relațiilor economice în cadrul formulei existente de cooperare
- Acordul multilateral privind Zona de liber schimb cu țările CSI [2, p.49].

Referințe bibliografice

1. Dodu-Gugea, Larisa. Competitivitatea țărilor Europei Centrale și de Est în condițiile globalizării / Dodu-Gugea Larisa, Gribincea Alexandru; Inst. de Relații Intern. din Moldova – Chișinău: “Print-Caro” SRL, 2010. – 142 p.

2. Victoria Clipa, A. Stratan, Republica Moldova: provocări și perspective ale integrării în Uniunea Vamală Rusia - Kazahstan-Belarus vs. semnarea acordului de Comerț Liber Aprofundat și Comprehensiv cu Uniunea Europeană, Chișinău 2013, 51 p.

3. Expert – Grup. Quo vadis Moldova: integrarea Europeană, integrarea Euroasiatică sau status quo?<http://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/item/849-quo-vadis-moldova-integrarea-european%C4%83-integrarea-euroasiatic%C4%83-sau-status-quo?&category=7> [accesat 08.05.15]

4. <http://expert-grup.org/ro/activitate/comunicate-de-presa/item/1114-comunicat-uecsi&category=188> [accesat la 01.05.15]

5. www.statistica.md;

6. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

METODE ȘI PRACTICI DE SECURIZARE A INFORMAȚIEI

Elena BĂDĂRĂU,
doctorandă, IRIM

Rezumat

În tehnologia mondială up-front, securitatea informației este inevitabilă. La calcularea capacității de stocare este nevoie de aceste dispozitive, care sunt în creștere enormă și se cere o cale sigură de stocare a datelor în model eficient al costurilor. Acest articol descrie modul în care “cloud” utilizează tehnici criptografice cu o degradare minimă a performanței. Algoritmul de criptare este utilizat ca cea mai frecventă tehnică pentru a proteja datele în mediul “cloud”. Datele referitoare la un client pot fi clasificate ca date publice și private. Articolul sugerează o metodă adecvată, în care algoritmi de criptare cu diferite lungimi-cheie sunt utilizați în diverse medii.

Cuvinte-cheie: *criptare, cheie de criptare, chei simetrice, chei asimetrice, permutarea, transpoziția*

METHODS AND INFORMATION SECURITY PRACTICES

Abstract

In the technology up-front world, security of information are inevitable. When computing capacity and storage need of these devices are increasing tremendously, it demands the secure way of storing the data in cost efficient model. This article describes how cloud using cryptographic techniques with minimal performance degradation. The encryption algorithm is most commonly used technique to protect data within cloud environment. The data related to a client can be categorized as public

data and private data. In article is propose a suitable method that cryptographic algorithms with different key lengths are used in various environments.

Keywords: encryption, encryption key, symmetric keys, asymmetric keys, permutation, transposition

Din antichitate pînă în prezent informația confidențială era păstrată în secret în diferite moduri. Lumea s-a dezvoltat, dar problema păstrării în secret a informației și problema comunicațiilor securizate a rămas actuală.

Criptarea este studiul principiilor și tehnicile prin care informațiile pot fi transformate din forma sa originală într-un alt citit, astfel încât să poată fi cunoscute de doar destinatarul (titular al “secret tasta”), ceea ce face dificil de citit de către o parte neautorizată. Prin urmare, numai destinatarul mesajului poate citi cu ușurință informațiile.

Există două tipuri de chei de criptare: cheie simetrică (cheie de criptare unică) și asimetrică.

Criptarea este procesul de conversie a unui text clar la un cod criptat și decriptarea este procesul invers de a recupera textul original dintr-un text cifrat. De fapt, studiul de criptografie acoperă mult mai mult decât doar criptare și decriptare. Este o ramură specializată a teoriei informației cu multe contribuții din alte domenii ale matematicii. Criptografia modernă se ocupă de studiul de algoritmi criptografici care pot fi implementate în tehnologii informaționale.

La baza oricărui tip de sistem de criptare se află o teorie matematică bine fundamentată, în funcție de care sistemul poate fi utilizat într-un scop sau altul. La elaborarea sistemelor de criptare sunt aplicate cele mai noi rezultate din teoria numerelor, teoria informației, teoria probabilităților, statistică matematică, matematică discretă, teoria grupurilor etc. [1]

La moment, cel mai frecvent în criptografie sunt folosite două tehnici: [2]

· criptografia prin chei simetrice (chei secrete sau chei private). În acest caz, expeditorul și destinatarul mesajului folosesc o cheie comună secretă.

· criptografia prin chei asimetrică (chei publice). În acest caz expeditorul și destinatarul folosesc în comun o cheie publică și, individual, câte o cheie privată.

Permutarea sau transpoziția. Ideea acestei metode constă în permutarea (schimbarea cu locul) a caracterelor, ceea ce exclude posibilitatea de spargere a mesajului prin utilizarea metodei statisticii apariției caracterelor. În această metodă, cheia nu este standardă, lista substituirilor fiind înlocuită cu schema de ordine. De exemplu, dacă ordinea într-un cuvânt

clar este obișnuită: 1, 2, 3, 4, 5, 6, într-un text criptat prin permutare ordinea poate fi oricare din cele maxim $6! = 1 \cdot 2 \cdot 3 \cdot 4 \cdot 5 \cdot 6 = 720$ variante posibile. Astfel, cuvântul INAMIC poate fi scris CIMANI (ordinea 6, 5, 4, 3, 2, 1), MICIAN (ordinea 4, 1, 6, 5, 3, 2) ș.a.m.d. Mai mult permutările unui astfel de cifru pot fi acționate într-o matrice, în care ceea ce nu încapă într-o linie se aliniază în următoarea. De exemplu, fie mesajul NOTEAZĂ ȘI TRANSMITE SUS într-o matrice cu cinci coloane devine

N	O	T	E	A
Z	A	S	I	T
R	A	N	S	M
I	T	E	S	U
S				

Citind în ordinea liniilor, mesajul criptat va fi NOTEAZASIT RANSAM ITESU S, iar dacă asupra liniilor prin transpoziția controlată prin chei vom aplica regula 1, 2, 3, 4, 5 = 2, 4, 1, 3, 5, mesajul anterior devine

Z	A	S	I	T
I	T	E	S	U
N	O	T	E	A
R	A	N	S	M
S				

adică textul criptat va fi citit pe linii ZASIT ITESU NOTEA RANSM S.

Regulile pot fi aplicate atât asupra liniilor, cât și asupra coloanelor sau și asupra liniilor și coloanelor matricei. Metodele de cifrare ce combină metoda substituției cu cea a transpoziției sunt aproape imposibil de spart.

Cifrul lui Cezar (după numele împăratului roman, care l-a inventat) este cea mai simplă metodă de criptare prin substituție. La baza acestei metode stă însumarea modulo 26 a caracterelor mesajului și numărului de repetiții ale cheii. Amintim c notația $a \equiv b \pmod{c}$ înseamnă că restul împărțirii numărului a la numărul b este numărul c , de exemplu $15 \equiv 1 \pmod{2}$, $7 \equiv 2 \pmod{5}$, $26 \equiv 0 \pmod{13}$. Literelor alfabetului latin de la A la Z li se atribuie valori de la 0 la 25 (a se vedea tabelul 1.1), iar pentru cheie este necesar să se ofere doi parametri:

- D – numărul literelor ce se repetă, reprezentând chei;
- K – cu rol de cheie.

Tabelul 1

		Correspondența litere – numere																									
Litera		A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
Numărul		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25

Vom prezenta în continuare un exemplu. Fie $D=3$ și $K=BAC$, iar mesajul secret este „CONTUL MEU”. Utilizând corespondențele literă – număr din tabelul 1.1. se obține:

C	O	N	T	U	L	M	E	U
2	14	13	19	20	11	12	4	20

Valorile numerice ale cheii sunt $BAC=102$. După aceste corespondențe cheia criptală 102 se adună literelor mesajului, astfel

Tabelul 2

Cheia repetată	1	0	2	1	0	2	1	0	2
Mesajul	2	14	13	19	20	11	12	4	20
Echivalentul numeric al textului criptat	3	14	15	20	20	13	13	4	22
Textul criptat	D	O	P	U	U	N	N	E	W

Tabelul 3

Cheia repetată	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Mesajul	2	14	13	19	20	11	12	4	20
Echivalentul numeric al textului criptat	5	17	16	22	23	14	15	7	23
Textul criptat	F	R	O	W	X	O	P	H	X

Dacă suma dintre valoarea cheii și numărul aferent literei este mai mare ca 26, se determină modulo 26 din sumă. Exemplu:

Fie $D=3$, $K=ROZ$, mesajul EXAMEN. Atunci, utilizând corespondențele din tabelul 1.1. se obține

E	X	A	M	E	N
4	23	0	12	4	13

Tabelul 4

Cheia repetată	17	14	25	17	14	25
Mesajul	4	23	0	12	4	13
Echivalentul numeric al textului criptat	21	37(11)	25	29(3)	18	38(12)
Textul criptat	V	L	Z	D	S	M

Cum valorile 37, 29 și 38 nu au echivalentul în alfabetul latin sau calculat $37 \equiv 11 \pmod{26}$, $29 \equiv 3 \pmod{26}$ și $38 \equiv 12 \pmod{26}$, obținându-se echivalentul numeric al textului criptat 21 11 25 3 18 12 și textul criptat VLZDSM.

Cifrurile de mai sus pot fi descrise prin ecuația. [4]

$$C = (M + b) \pmod{N},$$

unde:

M – mesajul textului în formă numerică

b – un număr natural fix

N – numărul literelor din alfabetul utilizat (N=26 pentru alfabetul latin)

C – textul criptat scris în formă numerică.

Observăm, că cifrul lui Cezar este ușor de spart, deoarece el se bazează pe o substituție simplă, iar statistica frecvențelor de apariție a literelor din textele cifrate va conduce la caracterele adevărate. Cifrurile polimorfice se bazează pe cifruri cu substituție multiplă. De exemplu, putem folosi trei alfabete (patru, cinci etc.) pentru substituție: prima literă din textul clar se înlocuiește cu prima literă din primul alfabet, a doua literă din textul clar se înlocuiește cu prima literă din al doilea alfabet, a treia literă din textul clar cu prima literă din al treilea alfabet, a patra literă din textul clar cu a doua literă din primul alfabet, a cincea literă – cu a doua din al doilea alfabet și așa mai departe.

Cifrul lui Vernam. Ideea cifrului Vernam constă în utilizarea unei chei formate dintr-un șir de caractere alese aleatoriu și fără repetiții. Fiecare literă a cheii se însumează modulo 26 la o literă a mesajului clar. În cifrul Vernam fiecare literă a cheii se utilizează o singură dată pentru mesajul dat. Numărul literelor din mesajul clar coincide cu numărul caracterelor ce formează cheia. Cifrul Vernam se folosește pe larg pentru cifrarea mesajelor scurte. Considerăm următorul exemplu: se criptează mesajul:

Tabelul 5

Mesaj clar	FITI ATENTI	5	8	19	8	0	19	4	13	19	8
Cheie Vernam	WQMDNXZOPH	22	16	12	3	19	23	25	14	15	7
Suma caracterelor		27	24	31	11	19	42	29	27	34	15
Modulo 26 sin sumă		1	24	5	11	19	16	3	1	8	15
Textul cifrat		B	Y	F	L	T	Q	D	B	I	P

Cifrul carte - acest tip de cifru apelează la diverse surse, de obicei o carte, pentru a cripta un text. Cheia, cunoscută de expeditor și destinatar, poate fi formată din pagina cărții și numărul rândului de pe pagina în care se află textul.

Codurile sunt folosite pentru a transmite construcții predefinite din anumite domenii. (cum se foloseau la pagere). De regulă, sunt două rânduri de cărți, una conține semnificația în clar a mesajelor în ordinea alfabetică și

codul corespunzător, cealaltă conține ordinea crescătoare a codurilor și în dreptul lor semnificația în clar. [5]

Ascunderea informațiilor se practică din cele mai vechi timpuri. La momentul actual mesajele secrete pot fi ascunse în fișiere audio MP3, în fișiere video, imagini sau în instrucțiunile executabile ale unui program.

La moment, securitatea datelor în sistemele informatice poate fi definită ca fiind ansamblul de măsuri luate la nivelul necesar asigurării secretului informației împotriva accesului neautorizat. Securitatea calculatoarelor își propune să protejeze atât calculatorul, cât și elementele asociate - clădirile, imprimantele, modem-urile, cablurile, precum și suporturile de memorie, atât împotriva accesurilor neautorizate, cât și altor amenințări care pot să apară. În principal se urmărește asigurarea securității informației stocate sau transmise. Confidențialitatea, uneori numită secretizare, își propune să interzică accesul neautorizat al persoanelor la informația care nu le este destinată.

Confidențialitatea reprezintă țelul suprem al securității calculatoarelor. Pentru asigurarea confidențialității trebuie știut care sunt informațiile care trebuie protejate și cine trebuie sau cine nu trebuie să aibă acces la ele. Aceasta presupune să existe mecanisme de protecție a informațiilor care sunt stocate în calculatoare și care sunt transferate în rețea între calculatoare. În Internet, confidențialitatea capătă noi dimensiuni sub forma unor măsuri de control al confidențialității. Țările dezvoltate, precum Statele Unite, Canada, Australia, Japonia etc. au reglementat prin lege controlul confidențialității.

Referințe bibliografice

1. Bulat M. Cataranciu S. Zgureanu A., "Mulțimi de Relații Multi-are și Criptarea Informației" Chișinău 2013 CEP USM.
2. Popa Sorin „Securitatea sistemelor informatice” note de curs și aplicații pentru studenții Facultății de Inginerie, Bacău 2007.
3. Andress, M. – Surviving Security: How to Integrate People, Process and Technology, SAMS, Indianapolis, 2002, pp. 59-63.
4. Davis D. – “The Problems Catch Up With The Solution”, in Card Technology, April 2003.
5. Denning D.E. – Information Warfare and Security, Addison-Wesley, Reading, Massachusetts, 1999.

DREPTUL INTERNAȚIONAL EUROPEAN: DIMENSIUNEA PRACTICĂ

UNELE ASPECTE CE ȚIN DE TERORISMUL INFORMATIC

Constantin LAZARI,

doctor în drept, conferențiar universitar, IRIM

Rezumat

Viața de astăzi presupune un mod de a trăi și a lucra într-o lume de conectivitate la nivel mondial. Noi putem să facem schimb de conversație sau de a face tranzacții de milioane de dolari, tranzacții monetare cu oameni de pe cealaltă parte a planetei, rapid și ieftin. Cu toate acestea, această evoluție rapidă și radicală ridică unele probleme socio-economice și juridice, inclusiv în sectorul de activitate criminală în cazul în care computerul deschide posibilitatea unor acțiuni ilegale ale unui personaj extrem de sofisticat în comiterea de crime clasice, cum ar fi furtul sau fraudă.

Astfel, articolul abordează problema Cyberterorismului, care este o crimă internațională destul de diversă și complexă în ceea ce privește pericolul creat pentru ordinea socială. Evident, este dovedit astăzi că acest fenomen este perpetuu și de aceea, impune necesitatea de a-l ști, în detaliu, în scopul de a-l stăpâni, preveni și în mod corespunzător de a-l sancționa.

Cuvinte-cheie: *securitatea națională, criminalitatea informatică, terorismul cibernetic, delincvență cibernetică*

INFORMATION TERRORISM: CONCEPTUAL APPROACHES

Abstract

The world today implies a way of living and working in a world of global connectivity. We can exchange conversation or make transactions of millions of dollars, monetary transactions with people on the other side of the planet quickly and inexpensively. However, this quick and radical evolution raises some socio-economic and legal issues, including in criminal activity sector where the computer opens the possibility of illegal actions of a highly sophisticated character in committing classic crimes such as theft or fraud.

Thus, the thesis approaches the problem of Cyber Terrorism, which is a quite diverse and complex international crime in terms of the danger it creates for the social order. Obviously, it is proved today that this phenomenon is perpetual and so, it imposes the need to know it, in details, in order to master, prevent and properly sanction it.

Keywords: national security, cybercrime, cyber-terrorism, cyber delinquency

Motto: Cheia terorismului nu o reprezintă actul în sine, ci frica de acel act.
(Keith Olbermann)

Spectrul amenințărilor asimetrice și atipice a devenit extrem de variat și se află în continuă diversificare și internaționalizare, ele fiind de importanță majoră: crima organizată, proliferarea armelor de distrugere în masă, traficul de droguri, corupția, acțiunile teroriste și activitățile ilegale de finanțare a terorismului. În marea lor majoritate, acestea se întrepătrund sau se relaționează, deoarece urmăresc impunerea prin violență a unor revendicări de natură diversă, aparținând unor grupuri cu interese minoritare.

Lumea de astăzi, presupune o modalitate de trăi și de a lucra într-o lume de conectivitate la nivel mondial. Putem face schimb de conversație sau putem realiza tranzacții de milioane de dolari, tranzacții monetare cu oamenii de pe partea cealaltă a planetei rapid și ieftin. Proliferarea de calculatoare personale, acces facil la Internet, precum și o piață în plină expansiune pentru noile dispozitive de comunicare ne-au schimbat modul în care ne petrecem timpul liber și modul în care facem afaceri.

Totodată, această evoluție rapidă și radicală, ridică și o serie de **probleme de ordin socio-economic și juridic**, inclusiv în sectorul activității

crimiale - calculatorul deschizând posibilitatea unor acțiuni ilegale cu un caracter înalt sofisticat la săvârșirea unor infracțiuni clasice cum este furtul sau fraudă. Toate aceste acțiuni ilegale au făcut să apară și **necesitatea ocrotirii valorilor sociale tradiționale împotriva atacurilor ilicite prin intermediul calculatoarelor**, susceptibile să producă pagube economice semnificative. Deoarece dreptul tradițional a devenit insuficient, neputând acoperi problemele noi, devine obligatoriu și modificarea normativului existent, o dată cu apariția noilor categorii de infracțiuni. Chiar dacă interesul și gradul de conștientizare a fenomenului criminalității informatice a crescut în ultimii ani, tehnologia informației (IT) și personalul care investighează aceste infracțiuni a dus și mai duce lipsă de instrumente și expertiza necesară pentru a rezolva această problemă.

Accesibilitatea digitală universală deschide noi oportunități pentru cei lipsiți de scrupule. Milioane de dolari sunt pierdute de către ambele părți, întreprinderi și consumatori, datorită activității criminale. Mai rău este că, computerele și rețele pot fi folosite pentru a hărțui victime sau pentru atacuri violente. Acestea pot să coordoneze și să desfășoare activități teroriste care ne amenință pe noi toți. Din păcate, în multe cazuri, instituțiile, organizațiile de aplicare a legii au rămas în spatele acestor criminali, fiind lipsite de tehnologie și personal calificat pentru a aborda această amenințare nouă, în creștere, care a și fost denumită criminalitate informatică.

Activitatea ilicită desfășurată pe calculator aduce atingere nu numai indivizilor, ca componenți ai societății, dar și societății în ansamblu. Ea atinge grav, sub diferite forme, patrimoniul național, inclusiv **securitatea națională**. Pornind de la aceste aspecte, precum și de la considerente sociale manifestate zilnic în viața socială, prin demersul nostru de cercetare științifică încercăm să semnalăm importanța fenomenului nou creat și, totodată, lămurim o serie de aspecte care trluiesc orientate spre o direcție benefică societății și dezvoltării acesteia.

Terorismul este cel mai periculos și mai nociv efect al puterii, în sensul că se legitimează prin forța cea mai brutală și folosirea ei lipsită de orice scrupul, în condițiile în care singura regulă este cea dictată de terorist, fie el un individ, grup sau stat.

În zilele noastre, terorismul a devenit internațional, or transnațional, prin faptul că au apărut organizații și grupări teroriste care, prin metodele folosite și întinderea acțiunilor pe care le întreprind, depășesc frontierele unei țări, includ naționalități din diferite state. Tinzând să se internaționalizeze, terorismul a devenit, deja, **o gravă amenințare la adresa păcii și**

înțelegerii între popoare. El dezvoltă, prin acțiunile sale, neîncrederea și chiar ostilitatea atunci când apare ca atare, fiind susținut, subvenționat sau organizat în scopuri agresive, de diversiune, de destabilizare națională și internațională.

În cadrul unei societăți libere, democratice, cetățenii nu simt nevoia de a se înarma individual pentru a-și asigura protecția. Apărarea vieții și proprietății acestora reprezintă, în mod normal, apanajul statului. Din acest considerent, terorismul a și determinat mutații în strategia de securitate a statelor, a organizațiilor de tip militar (NATO). Terorismul a impus chiar o regândire a conținutului interesului național și a modalităților sale de promovare și apărare, de fapt, este o reactivare, generalizare a realismului politic de tip american.

Delicvența cibernetică reprezintă un fenomen al zilelor noastre, cu importante repercusiuni în viața social cotidiană. Computerul a devenit un factor criminogen ce pune la dispoziția conduitei criminale atât un **obiect** – informația conținută și procesată de sistemele informatice, cât și un **instrument**. El oferă un repertoriu deosebit de tehnici și strategii de înfăptuire a infracțiunilor, dar, în același timp, și îmbogățește sfera criminalității cu noi infracțiuni informatice.

Cyber-terorismul reprezintă **convergența cyber-spațiului și a terorismului**, cu referire la atacuri și amenințări cu atacul împotriva calculatoarelor, rețelelor și a informației stocate în acestea, atunci când sunt realizate cu scopul de a intimida sau a constrânge un guvern sau o populație în promovarea unor obiective politice sau sociale. Pentru a fi calificat ca un atac cyber-terorist, el trebuie să conducă la violențe împotriva persoanelor sau proprietății, or, cel puțin, să facă destul rău pentru a genera frică. Subliniem că, Internetul și sistemele de rețele similare, interconectate, sunt ideale pentru operațiunile teroriste, deoarece ele oferă capacități pentru comunicare de către organizații teroriste la nivel mondial.

Terorismul cibernetic este mult mai complex decât o fraudă informațională, acesta vizând pe de o parte, activitățile desfășurate în spațiul virtual de către entitățile teroriste, în ceea ce privește recrutarea, propaganda, comunicarea anonimă la distanță, coordonarea și controlul activităților, inclusiv activitățile proprii ale **intelligence**, apoi, pe de altă parte, el presupune îmbinarea metodelor și mijloacelor specifice criminalității informatice, în săvârșirea unor acte de terorism la adresa unor medii cibernetiche strategice, de importanță deosebită.

În Agenda europeană privind securitatea, Comisia Europeană stabilește strategia Uniunii Europene pentru a face față amenințărilor la adresa

securității din Uniunea Europeană în perioada **2015-2020**. UE și statele membre ale acesteia se confruntă cu provocări importante în materie de securitate. Terorismul, criminalitatea organizată și **criminalitatea informatică** constituie amenințări din ce în ce mai mari la adresa societăților din toate colțurile Europei, iar caracterul și amploarea lor s-au schimbat esențial. Europa se confruntă cu efectele generate și de instabilitatea politică din vecinătatea sa imediată, care reprezintă un pericol pentru interesele în materie de securitate ale UE. **Criminalitatea informatică** oferă un potențial imens de câștig infractorilor, pe măsură ce viețile noastre, inclusiv comerțul și activitățile bancare, se mută tot mai mult în mediul online. În condițiile în care tot mai multe informații cu caracter personal sunt stocate în format digital, criminalitatea informatică subminează securitatea personală și dreptul la viață privată. Infracții abuzează de tehnicile moderne, cum ar fi Internetul, pentru a face comerț online ilicit cu droguri și arme și alte tranzacții ilegale. Lupta împotriva criminalității online vizează și infracțiuni precum exploatarea sexuală a copiilor. De aceea, îmbunătățirea asigurării respectării legii, cât și a răspunsului judiciar la criminalitatea informatică, reprezintă o prioritate a Agendei europene privind securitatea.

În această ordine de idei, prim-vicepreședintele **Frans Timmermans** a declarat: „*Terorismul, criminalitatea organizată și criminalitatea informatică sunt provocări complexe și evolutive la adresa securității, care nu țin cont de frontierele europene. Pentru noi, europenii, a venit, așadar, timpul să conlucrăm mai intens și mai strâns, astfel încât să luăm toate măsurile necesare pentru ca cetățenii noștri să fie în siguranță. Ne dorim ca prin această agendă comună la nivelul UE să convingem autoritățile naționale să coopereze cu mai multă eficacitate, într-un spirit de încredere mutuală. Teroriștii atacă valorile democratice pe care le prețuim. Vom fi intransigenți în ceea ce privește drepturile fundamentale și vom acționa în direcția combaterii cauzelor primare ale radicalizării, promovând o veritabilă cultură a toleranței în societățile noastre*”.

De asemenea, **Dimitris Avramopoulos**, comisarul european pentru migrație, afaceri interne și cetățenie, a menționat: „*Nu există securitate fără libertate și, în același timp, nu există libertate fără securitate. Comisia preia inițiativa și prezintă o agendă a UE privind securitatea, concentrată asupra domeniilor în care Uniunea Europeană are capacitatea de a genera o schimbare reală. Această agendă nu este doar un răspuns la recente evenimente tragice. Ea este reînnoirea strategiei noastre comune de securitate într-un nou mediu politic și juridic în care toți suntem de acord că trebuie să*

avem încredere unii în alții, să ne coordonăm în mod eficace și să ne comunicăm reciproc informații pentru combaterea unor amenințări care evoluează. Pe agendă figurează acțiuni concrete prin care aceste principii esențiale pot fi transformate într-o realitate palpabilă: un set de măsuri ferme, de la măsuri preventive până la protecție, detecție și asigurare a aplicării.”

Așadar, fenomenul de infracțiune informatică a căpătat astăzi o amploare deosebită și din acest considerent, **importanța și actualitatea** temei, propuse pentru cercetare, nu trebuie să fie subestimată. Pe lângă numeroasele aplicații pe care le are în aproape toate domeniile activității umane, calculatorul poate fi folosit astăzi, incisiv pentru spargerea bazelor de date și a programelor, pentru falsificarea de înscrisuri valorice și de dovezi, pentru cifrările spargerilor de tip mafirot, chiar manipulări și abuzuri care pot aduce mari prejudicii, și astfel, pot amenința chiar **EXISTENȚA statului de drept**.

O definiție acceptată a terorismului internațional ar fi (terorismul): *”reprezintă utilizarea sau amenințarea cu utilizarea unei violențe, ce creează o stare generalizată de teamă în scopuri politice, de către un individ sau un grup atunci când el acționează în favoarea sau împotriva unei autorități guvernamentale, când asemenea acțiuni urmăresc să influențeze atitudinea și comportamentul unui grup social mai cuprinzător decât victimele imediate și când prin naționalitatea sau legăturile externe ale autorilor, localizarea lor, natura victimelor lor, instituționale sau umane, sau mecanismul de înfăptuire, ramificațiile lor depășesc frontierele unui stat”.*

Menționăm, apariția **cyberspațiului** a făcut ca el să devină **coloana vertebrală** a ceea ce numim astăzi **Societatea Informațională - Societatea Cunoașterii** (SI – SC). Descriind mediul **Internetului**, el poate fi prezentat ca o rețea de rețele, un mediu informațional și de calcul cu resurse și servicii extrem de bogate, biblioteci și baze de date, care reunește, prin facilitățile de informare și comunicare oferite, o comunitate de persoane din toate domeniile vieții economico-socială, răspunzând la solicitări diverse. Doar o scurtă incursiune în **www** ne permite să observăm consecințele evoluției Internetului. În prezent, Internetul nu mai este folosit exclusiv pentru cercetare și comunicații universitare sau militare, prin intermediul lui noi facem cumpărături, ne administrăm conturile bancare *online*, putem căuta rețetele culinare preferate, or putem citi cărți prin **www** și astfel, **utilizările de astăzi ale Internetului sunt nelimitate**.

Terorismul transfrontalier este un fenomen în dezvoltare continuă, devenind un pericol social din ce în ce mai letal la adresa securității naționale, regionale și mondiale în condițiile modificării continue a motivațiilor, tacticilor,

modalităților de acțiune a țințelor vizate și a creșterii sprijinului logistic, nivelului de susținere a unei părți a opiniei publice și specializării pregătirii teroriștilor. Dimensiunile actuale ale violenței terorismului contemporan sunt de natură să zdruncine stabilitatea relațiilor normale de conviețuire pașnică, să afecteze legăturile politice, culturale, economice și de altă natură dintre țări și popoare în conformitate cu normele morale și principiile dreptului internațional. Terorismul internațional reprezintă o amenințare strategică nu doar pentru SUA și țările Uniunii Europene, dar și pentru Rusia, China, India, cât și pentru multe alte țări, inclusiv Republica Moldova.

Între termenii **terorism** și **drept internațional** există o legătură strânsă. Terorismul, fiind un fenomen universal, o infracțiune internațională, care se practică atât în țimp de pace, cât și în țimp de conflict armat, de asemenea și dreptul internațional acționează, atât în timp de pace, cât și în timp de război fie internațional, or neinternațional.

Atât la nivel universal, în cadrul ONU, cât și regional, în cadrul Consiliului Europei, și a altor organizații regionale, or subregionale, au fost adoptate multiple convenții, rezoluții, hotărâri cu referire la prevenirea și combaterea terorismului.

Astfel, în 2015, Comisia Uniunii Europene lansează un forum al UE cu marile companii informatice, în vederea combaterii propagandei teroriste pe Internet și în rețelele de socializare, creând un **Centru european de combatere a terorismului**, care și va ajuta Agenția UE să intensifice sprijinul acordat autorităților naționale de aplicare a legii pentru desfășurarea unor acțiuni de combatere a luptătorilor teroriști străini, a finanțării terorismului, a conținuturilor extremiste violente din mediul *online* și a traficului ilicit de arme de foc.

Analizând aspectul tehnologiilor de securitate a informațiilor concluzionăm, că ceea ce numim astăzi **pericole cibernetice** (*cyberthreats*), ele vor deveni pe viitor tot mai prezente în etapele noi de tranziție către o societate informatică – societate a cunoașterii.

Infracțiunea informatică înseamnă folosirea calculatorului ca obiect prin intermediul căruia se săvârșește o infracțiune deci, o faptă care prezintă un pericol social, săvârșită cu vinovăție și prevăzută de legea penală. Dimensiunea transnațională a criminalității informatice justifică necesitatea absolută a unei **cooperări efective**, atât la nivel european, cât și mondial, bazată pe asistență reciprocă în ceea ce privește metodele de urmărire și tragere la răspundere.

Descriind și analizând elementele componente ale infracțiunilor informaționale, inclusiv a ciberterorismului, ne conducem de prevederile

Convenției privind criminalitatea informatică, din 23 noiembrie 2001, de la Budapesta, de Manualul Națiunilor Unite pentru prevenirea și controlul infracționalității informatice, cât și de Metodologia Uniunii Europene în ce privește conținutul constitutiv al infracțiunilor informatice,

De asemenea, prezentăm și unele exemple de atacuri cibernetice, subliniind că adevăratul început al războiului cibernetic se datează cu **anul 2010**, o dată când a apărut prima armă cibernetică (*virusul Stuxnet*). Descriem cunoscuta formă de acțiune și, totodată, cea mai spectaculoasă prin efect, cunoscută sub numele de **Denial of Service (DoS)**.

Menționăm tipurile de infracțiuni, cum ar fi: falsificarea de dovezi, voalarea înșelătoriilor prin computer și cifrarea spargerilor mafioate; teletransmisia de date pentru tănuire; pornografia de toate genurile, inclusiv cea infantilă; comandă de organe pentru transplant; sabotarea prin viruși; distribuirea materialelor ilegale (pornografice, propagandist-teroriste) sau *software* nelicențiat; spionaj economic și militar; spargerea de jocuri; fapte ilegale de șantaj și constrângere; falsificări de monede, înscrisuri, acte; digitizarea fotografiilor false și falsificări pe baza aparatelor foto cu schițare digitală; traficul de stupefiante; comerțul ilegal cu arme; diverse forme de delict economice; infracțiuni privind protecția mediului înconjurător; furtul de carduri; omorul săvârșit prin intermediul calculatorului (modificarea premeditată de diagnostice etc.); comerțul cu carne vie; atacuri de tip terorist; manipularea sistemelor de pază și protecție; utilizarea frauduloasă a Internetului; fraudă datorată falsei identități și a spionilor în rețea (*snipers*); furtul timpului de navigare pe Internet; blocarea rețelelor prin supraîncărcare; fraude datorate acțiunilor protestatate, elitiste sau de afirmare ale hackerilor; atacurile împotriva serverelor **DNS** (*Domain Name Server*); fraude datorate intrușilor (furtul de parole – *password sniffers*), compromiterea securității la nivelul întregii rețele; fraude asupra rețelelor virtuale private (VNP); abuz de informații – obținerea de informații folositoare sau coduri de acces și vânzarea acestora; atacul în centrale PABX private și publice (prin servicii DISA sau voicemail); mesaje electronice nesolicitate (*spams*) etc.

Explicăm, că cyber-atacurile pot fi, atât de natură domestică, cât și terorism neconvențional, explicând conținutul lor. Totodată, atragem atenția și la dezastrele care pot surveni în domenii vitale, cum ar fi: cele ce țin de alimentație și sănătate, infrastructură, sistem financiar, transporturi, serviciile de urgență și siguranța publică, cel al comunicațiilor militare etc. și, desigur, consecințele produse în urma săvârșirii unor asemenea infracțiuni.

Activismul poate fi definit ca fiind: *o utilizare normală a Internetului,*

*fără intenții perturbatoare, dar în scopul realizării unei anumite agende politice sau revendicative ori pentru susținerea unei cauze. Însă **atavismul** îmbinat cu manifestări de **hackivismul cibernet**, după cum s-a produs în conflictul de la Kosovo, și este caracterizat ca fiind **primul război dus prin intermediul Internetului**.*

Este de menționat că actorii guvernamentali, cât și cei neguvernamentali, au folosit Rețeaua pentru diseminarea de informații, facilitarea propagandei, demonizarea inamicilor și solicitarea de sprijin pentru propriile acțiuni. Iar **hackerii** au folosit Internetul pentru a exprima obiecțiile cu privire la agresiunile venite, atât din partea Iugoslaviei, cât și a NATO, prin dezafectarea computerelor guvernamentale sau prin atacarea paginilor de web ale diverselor instituții. Indivizi izolați au folosit, de asemenea, rețeaua globală pentru a le spune și celorlalți istorii cutremurătoare despre adevăratele orori petrecute în zona de conflict, în timp ce activiștii le amplificau dând-le importanță internațională de care ei aveau nevoie. Totodată, Internetul a fost utilizat de oamenii de pretutindeni, care aveau oportunitatea de a discuta pe marginea conflictului și de a face schimb de fotografii, imagini și videoclipuri, care nu erau făcute publice prin intermediul mass-media obișnuite.

Referindu-ne nemijlocit la ciberterorism am menționat: *”Cyberterorismul este atacul premeditat, motivat politic împotriva informației, sistemelor informatice, programelor informatice și datelor; rezultând în violența împotriva țintelor necombatante, de către grupări sub-naționale sau agenți clandestini”*. Termenul *”cyberterorism”* face referire la utilizarea tacticilor și tehnicilor de război informatic de către organizații teroriste, afectând cyberspațiul. Cyberterorismul operează exclusiv în spațiul virtual, el nu distruge fizic infrastructura care susține existența spațiului virtual. În vreme ce teroriștii informatici urmăresc un impact asupra acțiunilor persoanelor *”reale”* din lumea *”reală”*, acestea operează în lăuntru lumii virtuale a cyberspațiului pentru a manipula acești actori. În prezent, majoritatea experților în domeniu au constatat: **terorismul cibernet** și atacurile cibernetice reprezintă un **pericol la fel de mare** pentru securitatea națională **ca și un atac cu rachete balistice**.

O dată cu dezvoltarea Societății Informaționale, activitățile cu caracter terorist s-au extins inclusiv în mediul virtual, utilizând Internetul pentru activități de propagandă, acțiuni psihologice (crearea unor puternice stări de anxietate); culegerea de informații, finanțare, recrutare și mobilizare, organizate în rețele, schimb de informații și comunicare, planificare și coordonare etc.

În prezent, se constată o dependență din ce în ce mai accentuată a entităților

socio-economice, a instituțiilor publice și guvernamentale de sistemele informatice, ce le gestionează în mare măsură resursele, dar mai ales comunicarea informațiilor esențială existenței și dezvoltării organizaționale, făcând ca acestea să fie tot mai vulnerabile la impactul pe care îl pot avea amenințările cibernetice împotriva mediilor informatice. Internetul și sistemele de rețea similare, interconectate, sunt ideale pentru operațiunile teroriste, ele oferă capacități de comunicare organizațiilor teroriste la nivel mondial.

În **concluzii și recomandări** menționăm:

- entitățile teroriste au identificat în **rețeaua Internet un adevărat "izvor" inestimabil de resurse** care poate fi folosit în interes strategic, tactic-operativ;
- activitățile teroriste în spațiul cibernetic sunt într-o creștere exponențială;
- a apărut o nouă dimensiune a violenței, și anume, **violența cibernetică**;
- **terorismul cibernetic** reprezintă o nouă formă de manifestare a terorismului în general;

- atât Legea nr. 112 din 22.05.2008 *privind aprobarea Concepției securității naționale*, cât și Legea nr. 539, din 12.10.2001 *cu privire la combaterea terorismului*, inclusiv Codul penal al Republicii Moldova nu conțin prevederi legale care s-ar referi la prevenirea și combaterea ciberterorismului;

- Centrul Antiterorist al Serviciului de Informații și Securitate, creat în baza Hotărârii Guvernului Republicii Moldova nr. 1295, din 13.11.2006, nu se preocupă, nemijlocit (reieșind din atribuțiile sale și prevederile legale), de prevenirea și contracararea ciberterorismului;

- este stringent necesar să fie înființat un Centru de colectare a informațiilor - "**Cyber Intelligence**" în cadrul Serviciului de Informații și Securitate, care și ar fi inițiatorul adoptării unei **Strategii Naționale de Securitate Cibernetică** (inclusiv a legilor necesare, introducerea infracțiunilor respective în Codul penal etc.), în care să se identifice toate disfuncționalitățile, vulnerabilitățile și factorii de risc la adresa infrastructurilor critice ale comunicației informatice și cibernetice, mecanismele de identificare, cunoaștere, diagnoză, predictibilitate, prevenire, combatere și contracarare a amenințărilor războiului informațional, a terorismului cibernetic, identificarea instituțiilor abilitate chemate, potrivit competențelor, să răspundă acestor provocări, precum și includerea acestora în cadrul unui sistem cu planificare și coordonare unitară.

Dimensiunea transnațională a criminalității informatice justifică necesitatea absolută a unei cooperări efective a tuturor statelor, inclusiv și a Republicii Moldova, bazată pe asistență reciprocă în ceea ce privește metodele de prevenire, urmărire și tragere la răspundere a persoanelor care se fac vinovate.

DREPTUL LA UN REMEDIU EFECTIV ÎN CONVENȚIA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI

Violeta MELNIC,
doctor în drept, IRIM

Rezumat

Prin consacrarea dreptului la un recurs efectiv, Convenția pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale creează o garanție suplimentară de punere în valoare efectivă a drepturilor convenționale, asigurându-se că punerea în aplicare a mecanismului internațional de protecție se face doar în situația în care sistemele naționale ale statelor europene nu răspund în mod corespunzător la încălcările drepturilor omului.

Articolul își propune să realizeze o analiză a chestiunilor legate de aplicabilitatea dreptului la remediu efectiv, consacrat de articolul 13 în conexiune cu articolul 2 și articolul 3 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Cele mai oportune remedii sunt de natură judiciară, deși și alte remedii nejudiciare sunt permisibile. Acest raționament reiese din caracterul și locul judiciarului într-un stat care oferă o balansare a intereselor și care este considerat a fi un sistem imunitar al Statului și a societății în general.

Eficacitatea este o cerință de bază, astfel încât remediile să fie pasibile, să ofere nu numai constatări declarative, dar și o reparație de facto a situației.

Eficacitatea trebuie să urmărească rezultatul pe care poate să-l obțină un potențial reclamant și trebuie să se conducă după regulile oferirii reparațiilor pe modelul Curții Europene (restitutio in integrum, satisfacții echitabile, recunoașteri a încălcărilor etc.).

Individualitatea remediului se referă la obligația de interpretare de la caz la caz și cu referință la situația individuală a unei persoane care beneficiază de acest drept. Prin urmare, caracteristici generale ale unui remediu se pot lua în considerație doar în situația în care remediuul nu a fost epuizat și doar pentru aprecierea eficacității acestuia pentru a răspunde la întrebarea trebuia ori nu acesta să fie folosit.

În Republica Moldova, în principiu există o serie de acte normative care ar putea fi considerate ca garantând dreptul la un remediu, dar care totuși nu pot fi considerate ca reglementând un mecanism de remediere cu caracter general. Toate legile și normele poartă un caracter special sau se adresează unor situații speciale.

Desigur, principalele acte normative cu caracter general se consideră codurile de procedură (civilă, penală și partea procedurală a codului cu privire

la contravenții). Ele oferă cadrul general judiciar de remediere pentru marea majoritatea de pretinse încălcări. Totuși, domeniul lor de aplicare depășește acțiunea de remediere stricto sensu, și sunt anumite situații pe care nu le acoperă.

Legile speciale, care reglementează o anumită sferă restrânsă de relații oferă uneori propriile sale mecanisme de remediere (spre exemplu, Legea nr. 45 cu privire la combaterea violenței domestice sau Legea nr. 121 de asigurare a egalității) fie fac referire la mecanisme de remediere comune prin adresarea unor acțiuni în justiție (spre exemplu Legea nr. 1545).

În concluzie, rațiunea regulii epuizării este de a acorda oportunitatea de a preveni sau de a repara pretinse violări ale Convenției autorităților naționale, prioritar instanțelor judiciare. Regula este bazată pe supoziția, reflectată în articolul 13, că ordinea legală domestică va asigura un remediu efectiv pentru violarea drepturilor declarate în Convenție. Acesta este un aspect important a naturii subsidiare a mecanismului Convenției.

Cuvinte-cheie: Curtea Europeană, recurs efectiv, remedii naționale

THE RIGHT TO EFFECTIVE REMEDY IN THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS

Abstract

This article aims to analyze the issues relating to the applicability of the right to effective remedy as enshrined in Article 13 in conjunction with Article 2 and Article 3 of the European Convention on Human Rights. The most appropriate remedies are likely to be judicial ones, though other non-legal remedies are permissible. This reasoning is clear from the nature and place of the judiciary in a state that provides a balancing of interests and is thought to be an immune system of the State and society in general.

In conclusion, the author mentions that the reason of exhaustion rule is to give the opportunity to prevent or repair the alleged violations of the Convention to national authorities, primarily the courts. The rule is based on the assumption, reflected in Article 13, that the domestic legal order will provide an effective remedy for violations of the rights stated in the Convention. This is an important aspect of the subsidiary nature of the Convention mechanism.

Keywords: European Court, effective remedy, domestic remedies

I. Considerații generale privind dreptul la un remediu efectiv

Convenția Europeană a Drepturilor Omului reprezintă un tratat internațional care are a fi aplicat în ordinea juridică internă a statelor contractante. Stabilind faptul că primul judecător al Convenției este judecătorul național, Curtea Europeană a Drepturilor Omului subliniază că rolul său este de a interveni numai atunci când persoanele nu obțin satisfacție la nivel național, garantarea drepturilor consacrate de Convenție, care presupune atât respectarea lor de către autoritățile naționale, cât și înlăturarea eventualelor încălcări fiind o sarcină ce revine, în primul rând fiecărui stat parte.

În atingerea acestui scop, prin consacrară dreptului la un recurs efectiv, Convenția creează o garanție suplimentară de punere în valoare efectivă a drepturilor convenționale, asigurându-se că punerea în aplicare a mecanismului internațional de protecție se face doar în situația în care sistemele naționale ale statelor europene nu răspund în mod corespunzător la încălcările drepturilor omului, fără a se încerca însă transformarea instanței de contencios european într-un substitut al căilor interne de atac.

Acest articol își propune să realizeze o analiză a chestiunilor legate de aplicabilitatea dreptului la remediu efectiv, consacrat de articolul 13 în conexiune cu articolul 2 și articolul 3 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Concepte-cheie în materia remediilor

Desigur cel mai relevant text din Convenție este Articolul 13 care spune că, *Orice persoană, ale cărei drepturi și libertăți recunoscute de prezenta Convenție au fost încălcate, are dreptul de a se adresa efectiv unei instanțe naționale, chiar și atunci când încălcarea s-ar datora unor persoane care au acționat în exercitarea atribuțiilor lor oficiale.*

Totuși, după cum se va observa mai jos, conceptul de remediu în Convenție depășește domeniul de aplicare exclusivă a articolului 13.

Pentru analiza instituirii unui mecanism al remedierii sunt necesare clarificări cu privire la anumite noțiuni principale sau concepte-cheie utilizate în limbajul specific al jurisprudenței Curții Europene. Astfel, următoarele precizări se impun.

- **Remedii** sunt mijloace legale, mecanisme procesuale, institute de drept, proceduri generale și speciale etc., luate individual și în ansamblu menite să ofere o remediere a pretenșelor încălcări ale drepturilor garantate de Convenție.

- **Remediere** este o situație de reversare a pretenșei(-lor) violării (-ării) la starea de fapt și de drept precum că violarea nu ar fi avut loc. În acest sens, o remediere este similară cu principiul *restitutio in integrum*, dar nu are aceleași efecte cum ar fi repunerea părților în situația anterioară.

Există două tipuri de remedii – specifice și generale.

◆ **Remedii specifice** sunt destinate pentru anumite tipuri dedicate de încălcări pretinse ale Convenției (spre exemplu pentru compensarea în materia procedurilor judiciare cu durată excesivă și neexecutare în termen rezonabil - legea *Pinto* în Italia, Legea *Burdov 2* în Rusia sau Legea 87 în Republica Moldova).

◆ **Remedii generale** urmăresc reparații pentru toate tipuri de pretinse încălcări ale Convenției. Aceste remedii la rândul lor pot fi de două categorii:

- Remedii generale constituționale;
- Remedii generale judiciare.

Existența unui drept la un remediu incorporat în Convenție conduce după sine la formarea **regulii epuizării remediilor naționale**, care este o pre-condiție procedurală de admisibilitate a pretențiilor (Articolul 35 din Convenție).

În acest sens, a nu se confunda obligația epuizării unui reclamant cu **obligația statului de a oferi o cale de remediere**, ultima fiind o condiție materială de fond. Cu alte cuvinte, Statul trebuie să pună la dispoziție un remediu pentru a-și satisface obligația procedurală născută în temeiul articolului 13 din Convenție în special, iar reclamantul trebuie să-l utilizeze având obligații în baza regulii de epuizare.

Dacă din această ecuație lipsește un element (fie omisiunea Statului, fie omisiunea reclamantului de a-și satisface obligațiile) atunci relația între aceste obligații corelative se rupe și intervine o încălcare sau inadmisibilitate după caz.

Logica convenției, după cum s-a mai notat mai sus, definește dreptul la remediu ca un drept preeminent procedural.

Garanții (aspecte) procedurale pe lângă cele ale dreptului material garantat de Convenție au fost dezvoltate în jurisprudența Curții Europene și la **articolele 2 și 3** din Convenție. Deși, expres articolele din Convenție nu stipulează aceste drepturi procedurale, Curtea în special a urmărit logica că un drept material nu poate exista fără garanții procedurale de exercitare a acestuia și a vizat dacă Statul a oferit în speță:

- Remedii penale;
- Remedii civile;
- Remedii disciplinare.

II. Dreptul la un remediu prin prisma Articolului 13 din Convenție

Articolul 13, desigur este deja corolarul dreptului la remedii, preeminente un drept procedural de aplicabilitate generală, cu excepția situațiilor când dreptul material deja include o protecție procedurală.

Totodată, dreptul recunoscut de articolul 13 nu este un drept subiectiv

propriu, ci mai degrabă un mijloc de apărare a drepturilor și libertăților recunoscute de Convenție. **Dreptul la un recurs efectiv poate fi considerat un drept complementar, care nu are o existență independentă și care nu poate fi invocat decât în legătură cu un alt drept recunoscut de Convenție.**

Totuși, în jurisprudența Curții Europene, acestui drept i-a fost conferită o anumită autonomie:

- Pe de-o parte, Curtea a înțeles să dea un efect util articolului 13 din Convenție, hotărînd că reclamantul se poate prevala de acest text fără a fi nevoit să facă mai întâi dovada încălcării unui alt drept recunoscut de Convenție, întrucît articolul 13 consacră dreptul de a se plînge de o „pretinsă” violare a unor drepturi sau libertăți, atît timp, cît această pretinsă violare poate fi susținută cu minime argumente. Astfel, Curtea acceptă faptul că se poate constata o violare a articolului 13, chiar dacă a constatat inițial faptul că nu a existat o altă încălcare a Convenției.

Cît privește conținutul dreptului conferit de articolul 13 din Convenție, cîteva elemente merită reținute:

- Prin raportare la art. 35 par. 1 din Convenție, recursul „efectiv” în sensul articolului 13 este un recurs „util”, pe care reclamantul trebuie să-l exercite înainte de sesizarea Curții, pentru a îndeplini condiția epuizării căilor de recurs interne. Concluzia se impune, după pronunțarea hotărîrii *Kudla contra Poloniei*, și în ceea ce privește recursul „efectiv” conferit reclamantului de dreptul intern pentru a se plînge de durata procedurii.

- „Instanța națională” vizată de articolul 13 nu trebuie să fie neapărat, conform jurisprudenței Curții, o instanță de judecată, atît timp cît organul învestit cu soluționarea recursului prezintă anumite garanții de independență și imparțialitate, iar procedura conferă la rîndul ei anumite garanții.

- Recursul trebuie să fie atît „efectiv”, cît și în drept. Eficacitatea recursului se apreciază în funcție de natura plîngerii referitoare la dreptul substanțial și nu depinde de „certitudinea unui rezultat favorabil” pentru reclamant. De exemplu, în cazul drepturilor intangibile, atunci cînd reclamantul pretinde că a fost victima unor „tratamente inumane și degradante” în sensul articolului 3 din Convenție, articolul 13 impune nu numai „desfășurarea unei anchete detaliate și efective”, cu scopul identificării și pedepsirii persoanelor răspunzătoare (așa cum obligă de altfel articolul 3), dar și asigurarea „accesului efectiv al reclamantului la anchetă”, desfășurarea anchetei într-un termen rezonabil și eventual acordarea unei despăgubiri.

Prin instituirea dreptului la un recurs efectiv în fața unei „instanțe naționale”, articolul 13 din Convenție reflectă, pe plan procedural, caracterul subsidiar al

sistemului european de protecție a drepturilor omului, astfel că dispozițiile sale sunt strâns legate de cele cuprinse în art. 35 parag. 1 care impun obligația pentru reclamant ca, înainte de a se adresa Curții cu o plîngere împotriva încălcării unui drept apărut de aceasta, să epuizeze căile interne de atac. După cum a decis jurisducția europeană, pe temeiul articolului 1 din Convenție care dispune că părțile contractante recunosc oricărei persoane aflate sub jurisdicția lor drepturile și obligațiile pe care aceasta le definește, autoritățile.

În cauza *ID contra Moldovei*, Curtea a statuat că articolul 13 din Convenție garantează disponibilitatea la nivel național a unui remediu, indiferent de forma acestuia, pentru implementarea esenței drepturilor și libertăților prevăzute de Convenție, disponibilitate ce trebuie să fie asigurată în ordinea juridică internă. Efectul articolului 13 din Convenție este astfel încît să impună acordarea unei căi de atac interne pentru a putea remedia substanța unei „plîngeri disputabile”, în conformitate cu prevederile Convenției și să ofere o redresare corespunzătoare.

Totodată, Curtea reafirmă că articolul 13 din convenție garantează existența în dreptul intern a unei căi de atac, care să permită prevalarea de drepturile și libertățile din convenție, astfel cum sunt consacrate în aceasta. Prin urmare, această dispoziție are drept consecință impunerea unei căi de atac interne care permite instanței naționale competente să se pronunțe cu privire la conținutul unei „plîngeri credibile” întemeiate pe convenție și să ofere măsurile de reparație corespunzătoare, chiar dacă statele contractante beneficiază de o anumită marjă de apreciere cu privire la modul de a se conforma obligațiilor impuse de aceasta.

Domeniul de aplicare a obligației care decurge din articolul 13 variază în funcție de natura capătului de cerere pe care reclamantul îl întemeiază pe convenție. Cu toate acestea, calea de atac prevăzută la articolul 13 trebuie să fie „efectivă” atît în practică, cît și în drept, în sensul că exercitarea acesteia nu trebuie să fie împiedicată în mod nejustificat de actele sau omisiunile autorităților din statul pîrît (*Aydın împotriva Turciei*).

Articolul 13 din Convenție este unul complementar, iar protecția acordată de el **nu este absolută**, în sensul că căile și metodele de remediere sunt la discreția statului¹.

Remediu trebuie să fie efectiv restricționat la **un scop anumit** și să fie **efectiv în contextul** unei cauze particulare².

Dreptul la un remediu nu poate fi interpretat ca fiind un drept general

¹ Kudla

² Klass and Others

de a contesta o lege sau practici judiciare incompatibile cu Convenția³. Cu alte cuvinte, dreptul la un remediu nu garantează *actio popularis*, deopotrivă ca și Convenția în general⁴.

Remediu urmează a fi interpretat ca fiind o manifestare a **principiului subsidiarității** și a regulii **epuizării remediilor naționale⁵**.

Remediu nu poate fi interpretat ca fiind o **nouă cale de atac** împotriva soluției date de o instanță pe fond⁶.

Un remediu efectiv de asemenea constituie **o cale obligatorie de epuizat** până la adresarea la Curtea Europeană, iar Statele deja au dovedit că instituirea remediuului efectiv nu este o sarcină imposibilă⁷.

Remediu urmează să asigure **executarea în substanță** a unui drept fundamental garantat de Convenție⁸.

Remediu de asemenea trebuie să asigure o **satisfacție potrivită⁹**.

Deși obiectul remediuului depinde de natura plîngerii, totuși acesta urmează a fi „**eficient**” **în drept așa în practică¹⁰**.

„Eficacitatea” remediuului **nu** depinde de o anumită **certitudine** cu privire la **rezultatul soluționării plîngerii¹¹**.

Remediu **nu obligatoriu** urmează a fi unul **judiciar**, dar dacă nu, eficacitatea lui depinde de garanțiile pe care le acordă¹².

Un singur remediu, chiar dacă nu acordă toate garanțiile eficacității, totuși dacă **o serie de remedii luate în conjuncție** pot garanta eficacitatea, remediu poate întruni cerințele articolului 13¹³.

Curtea Europeană **nu va putea indica măsuri** sau formula recomandări cu privire la executare, cu excepția:

· dacă cazul impune adoptarea măsurilor de ordin individual redeschiderea de proceduri¹⁴, eliberarea reclamantului deținut¹⁵, reexaminarea cazului

³ James and Others

⁴ A se vedea în acest sens și raționamentele din Dudgeon

⁵ Kudla

⁶ Kaya c. Turciei

⁷ Gonzalez Marin c. Spaniei (dec.)

⁸ Kaya

⁹ Kaya

¹⁰ Ýlhan c. Turciei

¹¹ Silver and Others c. Regatului Unit

¹² Chahal c. Regatului Unit

¹³ Chahal

¹⁴ Popovici, Vetrenco, Levinta

¹⁵ Assanidze v. Georgia, Ilascu si altii, Ivanțoc și alții

penal de un alt tribunal¹⁶, restituirea titlului de proprietate¹⁷ etc.

· dacă există o disfuncționalitate sistemică care generează multiple încălcări se obligă statul la instituirea de remedii prin adoptarea de legi compensatorii¹⁸, modificarea sau anularea de legi/norme care generează violări continue¹⁹.

III. Remedii naționale existente în Republica Moldova

Pentru aprecierea oportunității introducerii unui mecanism general de remediere este necesar de a face o scurtă analiză a remediilor deja existente în legislația și practicile Republicii Moldova și a situațiilor unde aceste remedii sunt insuficiente sau lipsesc în genere. Logica analizei urmărește tipurile pretinselor încălcări și mecanismele speciale de remediere. Astfel, un remediu general eventual introdus va trebuie să acopere vidurile existente.

Investigarea efectivă care trebuie efectuată în temeiul articolelor 2 și 3 din Convenție are scopul de a menține încrederea publică cu privire la respectarea de către autorități a supremației legii și pentru prevenirea oricărei aparențe de implicare sau de tolerare a actelor ilegale, de a asigura implementarea efectivă a legilor naționale care protejează dreptul la viață și dreptul de a nu fi supus relexor tratamente și, în cazurile care implică agenții sau organele de stat, de a asigura tragerea acestora la răspundere pentru decesele care s-au înregistrat sub responsabilitatea lor (a se vedea, printre multe altele, *McKerr v. Regatul Unit*, nr. 28883/95, §§ 111 și 114, CEDO 2001 III, și *Paul și Audrey Edwards v. Regatul Unit*, nr. 46477/99, §§ 69 și 72, CEDO 2002-II).

Jurisprudența Curții în cauzele versus Republica Moldova

Republica Moldova are hotărâri adoptate de Curte în care s-a recunoscut în principal și inter alia violarea articolului 2 și 3 prin prisma articolului 13 din Convenție.

Nu trebuie desconsiderată orice hotărâre sau decizie a Curții în favoarea unei sau altei, deoarece fiecare caz la Curte constituie prin definiție o excepție de la regula aplicării directe a Convenției și principiul subsidiar al protecției oferite de Convenție. Prin urmare, un caz sau altul examinat de Curte prezintă anumite particularități și caractere specifice.

¹⁶ *Gençel*

¹⁷ *Gladysheva*

¹⁸ *procedurile-pilot, Broniowski v. Poland, Hutten Czapska v. Poland, Olaru and others v. Moldova*

¹⁹ *Iordache și alții, Mașaeu, Ciubotaru*

În anumite situații, Curtea rezervă un caz anumit prin prisma căruia dorește să instituie anumite practici pozitive în respectarea dreptului declarat de Convenție, inclusiv și aceluia declarat de articolul 2 și 3 din Convenție. Anume aceste cazuri, la care însăși Curtea în continuare face referință în cadrul examinării altor cauze, și care prezintă anumite similitudini cu unul deja examinat, se potrivesc cel mai bine criteriului unui grad înalt de importanță (*high importance*). Desigur și cazurile împotriva Republicii Moldova au lăsat o urma relevantă în practica Curții, cărora li s-a oferit un înalt grad de importanță, despre care se va vorbi mai jos.

Studiul respectiv se axează doar pe hotărârile Curții, deoarece deciziile de radiere de pe rol în rare cazuri constituie o importanță vădită, întrucât la pronunțarea acestora Curtea nu face decât să reitereze niște postulate deja bine definite și constatate în hotărâri.

Articolul 2 din Convenție

În materia dreptului respectiv cel mai principal remediu constituie sistemul penal luat în ansamblu și investigația penală. Acest remediu la moment relevă mai multe aspecte cu privire la eficacitatea acestuia și în special:

· Ineficacitatea controlului judecătoresc din partea judecătorului de instrucție asupra procedurilor pre-judiciare²⁰. Judecătorul de instrucție nu poate să înlăture efectiv încălcările decât să delege înlăturarea lor aceluiași organ (procuror) care le-a generat.

În cauza *Eduard Popa contra Moldovei*, Curtea conchide că urmărirea penală în legătură cu alegațiile reclamantului despre maltratare nu a fost adecvată sau suficient de efectivă. Prin urmare, Curtea respinge obiecția Guvernului privind neputința căilor de recurs interne și constată că a avut loc o încălcare sub aspect procedural ale articolelor 2 și 3 din Convenție. Dar totodată, avînduse în vedere constatările sale, nu s-a impus vreo chestiune separată prin prisma articolelor 13 din Convenție.

În partea ce ține în mod special de cauza *Eduard Popa*, trebuie amintită critica efectuată de Curte referitor la modul de organizare a anchetei de către procuratură, precum și lacunele importante ale acesteia, evidențiate de către Curte, printre ele numărîndu-se:

· faptul că ancheta fusese concentrată asupra furtului hainei reclamantului, și nu a agresiunii din partea poliției;

²⁰ Timuș și Țăruș

· omiterea procedurii de identificare; lipsa oricăror eforturi întru identificarea polițiștilor vizați.

În *Timuș și Țaruș contra Moldovei*, a existat o încălcare a articolului 13 combinat cu articolul 2 din Convenție, deoarece Curtea a considerat că, avînd în vedere caracterul inadecvat al urmăririi penale efectuat în legătură cu circumstanțele decesului, o acțiune civilă care s-ar baza pe aceleași fapte și pretenții nu ar fi avut parte de succes. Prin urmare, Curtea a considerat că nu s-a demonstrat faptul că a existat un recurs efectiv care ar fi permis reclamanților să pretindă compensare pentru uciderea fratelui lor de către poliție (a se vedea, *mutatis mutandis Corsacov c. Moldovei*, nr. 18944/02, § 82, 4 aprilie 2006, și *Gurgurov c. Moldovei*, nr. 7045/08, § 73, 16 iunie 2009).

Articolul 3 din Convenție

Violența domestică

Legea 45²¹ cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie oferă dreptul pentru a obține o măsură de stopare a încălcării. Caracterele sunt:

· Remediul injonctiv – permite stoparea continuității și înlăturarea riscurilor recidivei încălcărilor.

· Trebuie să fie aplicabil doar în conjuncție cu alte remedii penale²² sau eventual civile.²³

· Mecanismul de executare a măsurilor injonctive este disputabil.

· Nu oferă alte forme de reparații.

Condiții inumane de detenție

S-ar putea spune că există doar remedii civile instituite prin practica judecătorească²⁴. Caracteristicile acestor remedii sunt:

· Nu sunt certe, deoarece variază în dependență de evoluția practicii judiciare.

· Nu oferă măsuri injonctive obligatorii în materia articolului 3, cum ar fi schimbarea locurilor de detenție ori ameliorarea condițiilor inumane.

· Cuantumul satisfacțiilor rămîne la discreția instanțelor.

Legea 1545,²⁵ caracteristicile acestui remedii sunt următoarele:

²¹ LEGE nr. 45 din 01.03.2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie

²² *Eremia și alții*

²³ *B. sau T.M. și C.M*

²⁴ *Ciorap 2*

²⁵ Lege nr. 1545 din 25 februarie 1998 privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești. A se vedea *Mătăsaru și Savițchii și Țopa* (dec.)

- Remediul compensatoriu – de asemenea oferă doar drepturi la compensații și nu oferă posibilități de o altă formă de reparație.

- Aplicabilitate limitată – definește strict în articolul 3 din Legea domeniului de aplicare, referindu-se exhaustiv doar la anumite tipuri de încălcări.

- Impune multe restricții procedurale de aplicare.

- Practica judiciară tinde să-l extindă la situații pentru care nu a fost prevăzut.

- Eficacitatea este încă disputabilă.

Tortură, rele tratamente aplicate de agenții statului

Cum este și în situația articolului 2, unicul remediu în speță este o investigație penală eficientă și de rezultat²⁶. O situație particulară în acest tip de remediere reprezintă din nou controlul judiciar al procedurii prejudiciare exercitat de judecătorul de instrucție. Caracterele principale a acestui din urmă remediu constituie:

- Nu oferă o remediere efectivă din momentul în care judecătorul de instrucție nu poate influența efectiv fondul soluției pe cauză, iar discreția rămîne oricum pe seama procurorului ale cărui acțiuni sunt contestate²⁷.

Acțiunea civilă sau compensațiile nu trebuie privite ca alternativă și nu vor constitui un remediu. Compensațiile civile sunt inefective din momentul în care aspectul civil este legat de elementul penal²⁸, care este principalul remediu.

Tortură, rele tratamente aplicate de terți

De asemenea, unicul remediu constituie un sistem eficient de investigație²⁹, cu o singură considerațiune că rezultatul acesteia nu este un standard *sine qua non*. Raționamentul aplicabil aici este că Convenția nu garantează urmărirea penală privată³⁰. Relația cu remedii civile este la fel de dependentă de acțiunea penală.

Un grup de cauze contra Moldovei, care sînt oportune în cazul dat, vizează în mod special relele tratamente și tortura aplicate pe parcursul detenției provizorii, inclusiv cu scopul de a obține mărturii; lipsa unei anchete efective în acest sens (încălcarea articolului 3 sub aspectul material și procedural), și absența unei căi efective de recurs (încălcarea articolului 13). Două din cauze vizează inclusiv încălcări ale dreptului la viață în timpul detenției provizorii și absența unei anchete efective în acest sens (încălcarea sub aspectul material și procedural a articolului 2).

²⁶ grupul de cauze *Corsacov*

²⁷ *Ipati*

²⁸ *Corsacov, Breabin, Gurgurov, Parnov*

²⁹ *I.G., N.A.*

³⁰ *Members (97) of the Gldani Congregation of Jehovah's Witnesses v. Georgia*

Clasificarea hotărârilor este destul de relativă, dar este utilă în principal pentru practicieni, și anume acei juriști care activ participă în procedurile în fața Curții. Nu trebuie desconsiderată orice hotărâre sau decizie a Curții în favoarea unei sau altei, deoarece fiecare caz la Curte constituie prin definiție o excepție de la regula aplicării directe a Convenției și principiul subsidiar al protecției oferite de Convenție.

Prin urmare, un caz sau altul examinat de Curte prezintă anumite particularități și caractere specifice. Totuși, în anumite situații, Curtea rezervă un caz anumit prin prisma căruia dorește să instituie anumite practici pozitive în respectarea dreptului declarat de Convenție, inclusiv și celui declarat de articolul 3 din Convenție. Anume aceste cazuri, la care însăși Curtea în continuare face referință în cadrul examinării altor cauze, și care prezintă anumite similitudini cu unul deja examinat, se potrivesc cel mai bine criteriului unui grad înalt de importanță (*high importance*). A se avea în vedere că acest grad de importanță se apreciază exclusiv pentru jurisprudența și practica versus Moldova, exceptând importanța pentru întreaga practică a Curții.

Desigur și cazurile împotriva Moldovei au lăsat o urma relevantă în practica Curții, cărora li s-a oferit un înalt grad de importanță, cum ar fi *Ilașcu și alții c. Moldovei și Rusiei*, *Guja c. Moldovei*, *Paladi c. Moldovei* toate examinate de Marea Cameră a Curții.

În continuare, gradul de importanță a hotărârilor se va expune în raport cu domeniul de aplicare a articolului 3 din Convenție în care Curtea s-a pronunțat și a constatat violări.

Asupra condițiilor inadecvate de detenție Curtea s-a pronunțat în spețele *Ilașcu și alții c. Moldovei și Rusiei* (vizavi de reclamanți Ilașcu, Ivanțoc, Leșco și Petrov-Pop), *Ostrovar*, *Becciev*, *Istratii și alții*, *Ciorap*, *Paladi*, *Malai*, *Popovici*, *Turcan Dorel*, *Modîrca*, *Valeriu și Nicolae Roșca*, *Stepuleac*, *Gavrilovici*, *Străisteanu și alții*.

Hotărâri cu o relevanță sporită pentru practica Curții în spețele versus Moldova vizavi de condițiile de detenție constituie *Ostrovar*, *Becciev și Ciorap*.

Cu privire la rele tratamente în custodia autorităților/ în custodia poliției, Curtea a găsit o violare a articolului 3 din Convenție în cauzele *Corsacov*, *Boicenco*, *Pruneanu*, *Colibaba*, *Levința*, *Victor Savițchi*, *Breabin*, *Gurgurov*, *Buzilov*, *Valeriu și Nicolae Roșca*, *Pădureț*.

În *Corsacov*, *Pruneanu*, *Colibaba*, *Levința*, *Gurgurov*, *Buzilov*, *Valeriu și Nicolae Roșca*, *Pădureț* relele tratamente aplicate reclamanților au atins nivelul torturii veritabile, adică cele mai grave tratamente în sensul articolului 3 din Convenție.

În cauzele *Boicenco, Breabin, Victor Savițchi, Petru Rosca* Curtea a calificat rele tratamente sub aspectul conceptului de tratamente degradante, în special uzul excesiv de forță din partea poliției (exceptând cauza *Breabin* unde tratamentele degradante s-au aplicat intenționat, fără depășirea limitelor forței, dar rezultatul relor tratamente nu a permis calificarea faptei ca tortură sub aspectul articolului 3 din Convenție, ci doar ca tratamente inumane și degradante).

Printre cauzele care prezintă un înalt grad de relevanță pentru spețele din această categorie pot fi nominalizate și *Boicenco, Corsacov și Pruneanu*.

Toate cauzele sus-menționate sunt incluse în categoria spețelor unde s-a constatat și s-au conturat principii referitoare la o **investigație eficientă a pretinselor rele tratamente și tortură**. Din acest punct de vedere, relevante și cu un înalt grad de importanță pentru practica vizavi de standardul unei investigații eficiente la fel constituie spețele *Boicenco, Corsacov, Pruneanu, dar și Gurgurov*, mai ales vizavi de procedurile și obligația examinării și expertizării medicale a victimelor de rele tratamente în custodia poliției. Suplimentar este necesar de indicat speța *Stepuleac* în care Curtea la fel a constatat violarea articolului 3 sub aspectul său procedural, din cauza ignorării în general a plîngerilor adresate din partea reclamantului.

Spețele *Valeriu și Nicolae Roșca și Pădureț* cu certitudine pot fi considerate baza jurisprudențială pentru aprecierea efectului preventiv al interdicției torturii și obligațiilor pozitive a statului de a proceda la o investigație orientată la rezultat în cazul plîngerilor de rele tratamente și tortură.

Cu privire la obligația statului de a sigura o asistență medicală corespunzătoare și adecvată în cadrul detenției, Curtea a indicat în cauzele *Șarban, Boicenco, Holomiov, Istratii și alții, Paladi, Modarca, Stepuleac*.

Din aceste hotărâri extrem de importante pentru practică, la fel constituie și spețele *Șarban, Boicenco, Holomiov*.

Curtea a calificat sub aspectul articolului 3 din Convenție alte forme de umilire relevate în spețele *Șarban și Istratii și alții contra Republicii Moldova*. O speță excepțională o reprezintă cauza *Ciorap* unde Curtea s-a pronunțat în favoarea violării articolului 3 prin prisma alimentării forțate a deținutului. În toate din cele de urmă situații, spețele reprezintă constatări de o importanță primordială pentru jurisprudența Curții versus Moldova.

Alte cauze pronunțate de Curte, la fel se referă la rele tratamente și tortură suferite de reclamanți aflați în custodia poliției (violarea articolului 3) și eșecul autorităților să efectueze investigații eficiente în acest sens (încălcare procedurale ale articolului 3). În anumite cazuri, lipsa unei anchete efective ce a dus la încălcarea dreptului la un recurs eficient consfințit de articolul 13.

În toate aceste cazuri, autoritățile nu și-au îndeplinit obligațiunile din cauza unei investigații ineficiente.

În speța *Ipate contra Moldovei*, reclamantul a protestat prin automutilare avînd un conflict cu colaboratorii. Curtea a constatat că reclamantul a fost maltratată dincolo de orice îndoială rezonabilă.

În alte trei cazuri, cum ar fi *Popa, Mătășaru și Savitschi și Eduard Popa contra Republicii Moldova* dificultatea de a demonstra dacă a existat sau nu o explicație plauzibilă leziunilor reclamanților, eșecul revine autorităților statului din cauza că nu a existat o investigație eficientă în ceea ce ține plîngerile reclamanților. Prin urmare, Curtea a constatat doar încălcări de ordin procedural.

Revenind la încălcările procedurale, Curtea a enumerat o serie de deficiențe ce au loc în investigațiile efectuate de autorități:

- impertinența Procuraturii (în cazurile *Boicenco, Gurgurov*);
- eșecul de audiere a martorilor care ar putea confirma maltratarea (cazul *Breabin, Corsacov și Colibaba*);
- faptul că procurorii au luat decizii făcute doar în baza declarațiilor polițiștilor care erau acuzați de maltratare, neluînd în considerație declarațiile reclamanților (cauza *Buzilov și Pruneanu*).
- atitudinea neserioasă a autoritatilor în ceea ce privește plîngerile reclamantului, a dus la o investigație ineficientă a acestora (cauza *Popa*).
- investigația unilaterală, luînduse în considerație doar declarațiile organelor de stat, fără luarea în considerare corespunzătoare a observațiilor reclamantului (*Eduard Popa*).

În cauza *Valeriu și Nicolae Roșca*, Curtea a ridicat problema impunității și a lipsei de efect preventiv a legislației care interzice tortura. Curtea a constatat că autoritățile nu au reușit să aplice sancțiunile corespunzătoare persoanelor care s-au făcut vinovate de tortură (art. 101/1 din Codul penal). În schimb, a fost aplicată o sancțiune mai blîndă pentru abuz de putere (art. 185 din Codul penal).

În *Corsacov, Breabin, Gurgurov, Pruneanu și Struc contra Republicii Moldova*, Curtea a constatat de asemenea că reclamanții nu a avut parte de un recurs efectiv prin care s-ar putea cere despăgubiri pentru relele tratamente ce le-au fost aplicate (violarea articolului 13).

În cauza *Gavriliță*, Curtea Supremă a acordat reclamanților o despăgubire ca urmare a creanțelor civile, indiferent de cursul urmăririi penale cu privire la plîngerile lor de maltratare. Avînd în vedere jurisprudența sa anterioară, Curtea a constatat o astfel de compensație fiind insuficientă.

Cauzele *Taraburca, Iurcu și Buhaniuc* implică un număr mare de presupuse rele tratamente ale reclamantilor aflați în custodia poliției în timpul evenimentelor post-electorale de la Chișinău în aprilie 2009, precum și lipsa unui recurs efectiv în acest sens (violarea articolului 3 sub aspect material și procedural).

Curtea a luat aceeași abordare cum a făcut-o anterior, în cazuri similare, deși acesta a declarat că “spre deosebire de cazurile anterioare, pe care le-a examinat în ceea ce privește Republica Moldova cu privire la cazuri individuale de presupuse rele tratamente, prezentele cauze pare a fi parte dintr-un număr mare de acuzații similare de maltratare comise într-o perioadă relativ scurtă de timp (evenimentele post-electorale din 2009).

De asemenea, Curtea a reiterat că investigația nu a respectat cerințele procedurale, cum ar fi :

- incapacitatea de a iniția o anchetă penală adecvată;
- tergiversări inexplicabile în cadrul investigației și în informarea reclamantului despre rezultatul ei;
- o parte a anchetei a fost efectuată însuși de către autoritatea a cărei angajați au fost învinuiți de majoritatea maltratărilor aduse celor acuzați.

Curtea a menționat în continuare îngrijorările sale exprimate în ceea ce privește independența și calitatea serviciilor avocaților de stat – ce a asigurat asistența juridică în timpul evenimentelor relevante, modul sumar în care judecătorii au examinat cazurile în interiorul secțiilor de poliție, precum și lipsa măsurilor împotriva relelor tratamente prin investigarea judecătorilor și procurorilor în timpul evenimentelor din aprilie 2009.

În același timp, în câteva cauze Curtea a evidențiat lipsa unei căi efective de recurs, care ar permite solicitarea unor compensații pentru suferințe rezultate din tortură și relele tratamente în perioada de detenție provizorie, cum ar fi cauzele *Corsacov, Pruneanu, Breabin, Gurgurov contra Moldovei*.

În acest sens, Curtea notează că, având în vedere caracterul neadecvat al anchetelor conduse împotriva colaboratorilor poliției, o cerere civilă având la bază aceleași fapte și plângeri nu ar avea nicio șansă de succes. Este de remarcat și faptul că practica judiciară a extins aplicarea legii privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești (Legea nr. 1545), incluzând posibilitatea de solicita o compensație pentru relele tratamente suportate în timpul detenției provizorii, chiar dacă autorul infracțiunii nu a fost identificat.

Această extindere a fost inițiată de Curtea Supremă, prin adoptarea unor decizii și recomandări, explicînd prevederile legale relevante și oferind instanțelor naționale indicații referitor la modul de tratare a cererilor de compensații în rezultatul violării Convenției, inclusiv în privința sumei atribuite în calitate de despăgubire, aceasta urmînd a fi cel puțin comparabilă cu suma acordată de Curte în situații similare.

Aceste schimbări reprezintă evoluții pozitive și ar putea fi completate prin anumite măsuri accesorii, pentru a asigura respectarea acestora în practica cotidiană. Spre exemplu, ar fi binevenită prezentarea unor hotărîri emise, între timp, de instanțele naționale în acest sens.

Aruncînd o privire asupra jurisprudenței străine a Curții, cum ar fi cauza *Rupa împotriva României*. Curtea reafirmă că art. 13 din Convenție garantează existența în dreptul intern a unei căi de atac care să permită valorificarea drepturilor și libertăților prevăzute de Convenție, astfel cum le consfințește aceasta.

Consecința acestei prevederi este, că impune o cale de atac internă care să abilitze instanța națională competentă să fie sesizată cu conținutul unui „capăt de cerere pertinent“, întemeiat pe Convenție, și să ofere reparația potrivită, chiar dacă statele contractante se bucură de o anumită marjă de apreciere în ceea ce privește modalitatea de a se conforma obligațiilor care le sunt impuse de această prevedere. Sfera de aplicare a obligației ce rezultă din articolul 13 variază în funcție de tipul capătului de cerere pe care reclamantul îl întemeiază pe Convenție.

Totuși, calea de atac prevăzută de articolul 13 trebuie să fie „efectivă“ atît în drept, cât și în practică, în special în sensul că exercitarea sa nu trebuie să fie împiedicată nejustificat prin actele sau omisiunile autorităților statului pîrît (*Aydın împotriva Turciei*, menționată mai sus, pp. 1895-1896, § 103; *Cobzaru împotriva României*, nr. 48.254/99, § 80, 26 iulie 2007).

Cînd un individ formulează o pretenție cu aparență de veridicitate, referitoare la acte de violență contrare articolului 3 din Convenție, noțiunea de cale de atac efectivă presupune, pe lângă o anchetă aprofundată și efectivă de tipul celei pe care o impune articolul 3 din Convenție, un acces efectiv al reclamantului la procedura de anchetă și plata eventuală a unei despăgubiri.

În cauza *Soare și alții contra României nr.24329/02*, care este una de o importanță înaltă, Curtea spune că avînd în vedere importanța fundamentală a drepturilor garantate de articolul 2 și 3 din convenție, articolul 13 impune, atunci cînd se află în litigiu circumstanțele unui deces sau ale unei agresiuni potențial letale, investigații aprofundate și efective, care să poată conduce

la identificarea și sancționarea persoanelor răspunzătoare pentru fapte și care să presupună un acces efectiv al reclamantului la procedura de anchetă, pe lângă plata unei despăgubiri, dacă este cazul.

IV. Cadrul normativ al Republicii Moldova relevant în materia remediilor

În Republica Moldova, în principiu, există o serie de acte normative care ar putea fi considerate ca garantînd dreptul la un remediu, dar care totuși nu pot fi considerate ca reglementînd un mecanism de remediere cu caracter general. Toate legile și normele poartă un caracter special sau se adresează unor situații speciale.

Desigur principalele acte normative cu caracter general se consideră codurile de procedură (civilă, penală și partea procedurală a codului cu privire la contravenții). Ele oferă cadrul general judiciar de remediere pentru marea majoritatea de pretinse încălcări. Totuși, domeniul lor de aplicare depășește acțiunea de remediere *stricto sensu*, și sunt anumite situații pe care nu le acoperă.

Legile speciale, care reglementează o anumită sferă restrînsă de relații oferă uneori propriile sale mecanisme de remediere (spre exemplu Legea nr. 45 cu privire la combaterea violenței domestice sau Legea nr. 121 de asigurare a egalității) fie fac referire la mecanisme de remediere comune prin adresarea unor acțiuni în justiție (spre exemplu Legea nr. 1545).

Deci, în Republica Moldova legislația oferă un sistem mixt de remediere a pretinselor încălcări prin:

- Justiția civilă în general.
- Justiția penală în general.
- Controlul judiciar general al sistemului administrativ cu posibilitatea contestării actelor în ordinea de contencios administrativ.
- Controlul judiciar special și instituit prin legi speciale asupra actelor autorităților în anumite situații speciale (Legea 1545, Legea 45)
- Controlul quasi-judiciar exercitat prin comisii ori organe colective de control specializate instituite printr-o lege cu posibilitatea unui control judiciar *posteriori* (spre ex. Consiliul Național Antidiscriminare).
- Controlul cu caracter diriguitor al unor institute sau instituții statale cu funcții de sesizare a altor instituții competente judiciar (spre ex. Ombudsman, Centrul de protecție a datelor personale etc.)

Totuși, un remediu și în special în situația aplicabilității articolului 13 din Convenție este mereu apreciat raportîndu-se la circumstanțele individuale ale cauzei, iar Curtea Europeană nu se va angaja în dispută cu privire la

calitatea și eventualele deficiențe ale unui remediu, dacă acesta a oferit o remediere efectivă situației reclamantului.

În întregul sistem de drept al Republicii Moldova, luat în ansamblu, și având în vedere jurisprudența Curții Europene în cauzele *versus* Moldova, în afară de deficiențele remediilor existente deja, s-a constatat în general lipsa oricăror remedii pentru următoarele tipuri de pretinse încălcări ale Convenției:

- Spețele provenite din regiunea transnistreană cu privire la încălcarea drepturilor³¹

- Condiții inumane de detenție – după cum s-a indicat mai sus nu relevă existența remediilor, iar remediile instituite prin practica judiciară au un caracter doar compensatoriu și nu acordă măsuri reparatorii ori injonctive. Respectiv, ele nu vor servi temei de a considera remedii eficiente și conduc la concluzia că remedii nu există.

- Securitatea raporturilor juridice, în special manifestate prin anularea arbitrară a hotărârilor judecătorești definitive (civile și penale) – datorită specificului încălcării pot fi remediate doar prin recursuri extraordinare care nu constituie remedii *ipso iure*.

- Arest nemotivat, nejustificat – constituie una din încălcări răspândite în jurisprudența Curții Europene în cauzele împotriva Moldovei. A nu se confunda cu noțiunea arestului ilegal pentru care, aparent, există remediu prin legea 1545 în special. Arest standardul motivărilor impuse de Curtea Europeană. O compensație pentru un arest nemotivat nu poate fi, nici ipotetic, solicitată în temeiul Legii 1545.

Concluzii

Cerințele care guvernează obligația Statului de a institui remedii se referă în principal la următoarele:

Rolul primar al autorităților, mai cu seamă a instanțelor judecătorești, de a oferi remediere și reparație pentru o încălcare.

Cele mai oportune remedii sunt de natura judiciară, deși și alte remedii nejudiciare sunt permisibile. Acest raționament reiese din caracterul și locul judiciarului într-un stat care oferă o balansare a intereselor și care este considerat a fi un sistem imunitar al Statului și a societății în general.

Eficacitatea este o cerință de bază, astfel încât remediile să fie pasibile, să ofere nu numai constatări declarative, dar și o reparație de facto a situației. Acest principiu reiese din regula fundamentală că Convenția nu garantează

³¹ *Ilașcu și alții* (dec.), *Catan și alții* (dec.)

drepturile iluzorii, ci efective, iar Convenția ca un tratat internațional, trebuie să fie construită cu referință la obiectul și scopul acesteia și potrivit cu principiul eficacității.

Eficacitatea trebuie să urmărească rezultatul pe care poate să-l obțină un potențial reclamant și trebuie să se conducă după regulile oferirii reparațiilor pe modelul Curții Europene (restitutio in integrum, satisfacții echitabile, recunoașteri a încălcărilor etc.).

Individualitatea remediului se referă la obligația de interpretare de la caz la caz și cu referință la situația individuală a unei persoane care beneficiază de acest drept. Prin urmare, caracteristici generale ale unui remediu se pot lua în considerație doar în situația în care remediu nu a fost epuizat și doar pentru aprecierea eficacității acestuia pentru a răspunde la întrebarea trebuia ori nu acesta să fie folosit.

În concluzie, rațiunea regulii epuizării este de a acorda oportunitatea de a preveni sau de a repara pretinse violări ale Convenției autorităților naționale, prioritar instanțelor judiciare. Regula este bazată pe supoziția, reflectată în articolul 13, că ordinea legală domestică va asigura un remediu efectiv pentru violarea drepturilor declarate în Convenție. Acesta este un aspect important a naturii subsidiare a mecanismului Convenției.

Referințe bibliografice

Tratate internaționale

1. Convenția pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home&c=fra>

Acte normative,
justice.md

2. Legea nr. 45 din 1.marite .2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie

3. Legea nr. 1545 din 25 februarie 1998 privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești.

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului contra Republicii Moldova, <http://hudoc.echr.coe.int/>

4. I.G, N.A.

5. Ilascu si altii, Ivanțoc și alții

6. Iordache și alții, Mașaeu, Ciubotaru

7. Timuș și Țăruș

8. Ipati

9. Eremia și alții
10. B. sau T.M. și C.M
11. Ciorap 2
12. Corsacov, Breabin, Gurgurov, Parnov
13. Popovici, Vetrenco, Levinta
14. Mătășaru și Savițchii și Țopa
Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului contra altor state, [http://
/hudoc.echr.coe.int/](http://hudoc.echr.coe.int/)
15. procedurile-pilot, Broniowski v. Poland
16. Hutten Czapska v. Poland,
17. Assanidze v. Georgia, Gonzalez Marin c. Spaniei
18. Ýlhan c. Turciei
19. Silver and Others c. Regatului Unit
20. Chahal c. Regatului Unit
21. Gldani Congregation of Jehovah's Witnesses v. Georgia
22. Kaya c. Turciei
23. Assanidze c. Georgia
24. Broniowski v. Poland, Hutten Czapska v. Poland

PROBLEMATICA SUPREMAȚIEI CONSTITUȚIEI – ABORDĂRI NAȚIONALE VERSUS EXPERIENȚA INTERNAȚIONALĂ

Tatiana DABIJA,
doctor în drept, IRIM

Rezumat

Constituția Republicii Moldova începe cu proclamarea statului nostru ca stat de drept, democratic în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate (art.1). De altfel, enunțul constituțional respectiv este prezent și în constituțiile altor state, de exemplu, Constituția României, adoptată în 1991, art. 1 alin. (3), Constituția Spaniei, adoptată în 1978, art. 1 alin (1), etc.

Iată de ce, problema statului de drept (la general) a fost examinată de mai mulți cercetători, atât din occident, cât și din Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: *democrație, suveranitate, constituție, controlul constituționalității legilor, sistem de drept, justiție națională, stat de drept, supremația constituției*

SUBJECT MATTER OF CONSTITUTION SUPREMACY - NATIONAL APPROACHES VERSUS INTERNATIONAL EXPERIENCE

Abstract

Constitution of the Republic of Moldova begins with the proclamation of our state as legal state, democratic in which human dignity, rights and freedoms, free development of human personality, justice and political pluralism represent su-

preme values and are guaranteed (Article 1). Moreover, appropriate constitutional statement is present also in the constitutions of other countries, for example, the Constitution of Romania, adopted in 1991, art. 1 par. (3), Constitution of Spain, adopted in 1978, art. 1, par. (1), etc.

That is why the issue of legal state (in general) has been examined by several researchers, both from the West and from the Republic of Moldova.

Keywords: *democracy, sovereignty, constitution, control of the constitutionality of laws, legal system, national justice, legal state, supremacy of constitution*

Introducere. În cele ce urmează, am identificat, că în doctrina autohtonă, dar și în cea de sorginte post-sovietică din spațiul CSI și chiar în România, problema controlului constituționalității legilor nu este abordată și respectiv examinată în conexiune cu conceptul de stat de drept.

Tocmai din aceste considerente, ne-am pus drept scop, să evidențiem corelațiile și interrelațiile dintre controlul constituționalității legilor și statul de drept.

Metode aplicate. În contextul celor relatate în prezentul articol, am considerat oportun efectuarea unei cercetări minuțioase prin metode analitico-logice, comparative, sistemice și prospective a repertoriului normativ privind consfințirea problematicii supremației constituției – abordări naționale versus experiența internațională, studiu prevăzut în materia dreptului constituțional, în special în Constituția Republicii Moldova. Metoda analizei logice (analiza deductivă, inductivă, generalizare, specificare etc.), utilizată pe larg în conținutul cercetării și, în special, la efectuarea sintezei opiniilor diferiților autori privind problematica cercetată asupra legilor autohtone și experiența internațională în speță. Metoda analizei comparative s-a utilizat îndeosebi la compararea actelor normative și doctrinei diferitor state în materia vizată. Metoda analizei sistemice, indispensabilă pentru cercetarea normelor juridice naționale și internaționale de ordin instituțional, material și procedural. Metode prospective, folosite pentru a descrie tendințele existente în domeniul problematicii privind supremația constituției – abordări naționale versus experiența internațională.

Rezultatele cercetării. În literatura occidentală, respectivei interrelații i se acordă o atenție sporită. Spre exemplu, dacă e să vorbim de Germania, atunci trebuie să evidențiem, că precursorul actualelor instanțe de control constituțional este savantul german **Georg Jellinek**, care în lucrările sale consacră ideea statului de drept potrivit căreia nu numai indivizii trebuie să se supună regulilor juridice, ci și organele statului, activitatea acestora fiind

condiționată de drept. Ideea statului de drept își găsește concretizarea în Constituție, care din acest motiv trebuie garantată și apărată împotriva in justiției parlamentare, iar organul specializat destinat apărării Legii Fundamentale nu poate fi decât o Curte Constituțională de felul Tribunalului Imperial, afirmă în lucrarea sa **T.Cârnaț** [7, p.93].

Din abordările mai recente privind problema statului de drept în conexiune cu controlul constituționalității legilor, vom menționa lucrările a doi savanți de bază: americanul **J.M.Kelly** cu lucrarea sa capitală – „A Short History of Western Legal Theory” [19] și australianul – **Geoffrey De Q.Walker** – cu cea mai importantă lucrare a sa: „The Rule of Law: Foundation of Constitutional Democracy” [22].

O abordare complexă a problemei statului de drept a fost realizată de savantul britanic – **Hilaire Barnett** în monografia sa capitală (peste 1000 de pagini) de drept constituțional și administrativ [2]. Autorul respectiv, a abordat câteva probleme ce frământă jurisprudența constituțională contemporană: incertitudini în abordări privind statul de drept în jurisprudența occidentală [378, p.76]; statul de drept – ca doctrină filosofică [2, p.77-80]; statul de drept – ca teorie politică (liberalism, conservatorism și statul de drept; marxismul și statul de drept; statul de drept pe dimensiunea internațională) [2, p.81-102].

Totodată, doctrina occidentală a produs și alte studii în materia statului de drept. Printre cei mai renumiți doctrinari evidențiem: **Tom Bingham** [3]; **Philip K. Howard** [15]; **Tom Ginsburg** [14]; **John Bell** [4]; **Randy E. Barnett** [5]; **Edward M. Harris** [16]; **Friedrich Kratochwil** [20].

În urma unei radiografii a surselor doctrinare, concluzionăm, că în doctrina occidentală, problema statului de drept, de cele mai dese ori, este abordată prin prisma următoarelor precepte: cerințele structurale ale legilor; consimțământul poporului; elementul moral al statului de drept; statul de drept în Grecia Antică (cu referire la gânditorii și reformatorii: Solon; Pericle; Herodot; Platon; Aristotel și alții); statul de drept în Roma Antică (Legea celor XII Table; Cicero; Marcus Aurelius și alții); redescoperirea statului de drept în Europa Occidentală (după a.1100); Magna Charta Libertatum din 1215 – ca prima expresie constituțională a conceptului de stat de drept; Realizarea practică și justificarea teoretică a conceptului de stat de drept și rolul lui John Lock; Fundamentele statului de drept: constituțiile, separația puterilor și controlul judiciar; Dezvoltarea modernă a statului de drept; Impactul statului de drept asupra creșterii economice și dezvoltării sociale; Statul de drept în promovarea democrației și protecția drepturilor omului;

Critica doctrinară a reformelor adiacente statului de drept; Limitări culturale și structurale a reformelor cu referire la statul de drept; Reforme funcționale versus transpunerea elementelor statului de drept etc.

În doctrina din **România**, conceptul statului de drept a fost cercetat de către savantul **Tudor Drăganu**, care consideră, că statul de drept trebuie înțeles „ca un stat care, organizat pe baza principiului separației puterilor în stat, în aplicarea căruia justiția dobândește o reală independență, și urmărind prin legislația sa promovarea drepturilor și libertăților, inerente naturii umane, asigură respectarea strictă a reglementărilor sale de către ansamblul organelor lui în întreaga sa activitate” [12, p.12].

În spațiul **Republicii Moldova**, de problemele edificării statului de drept s-a preocupat savantul **Gh.Costachi**, care în una din lucrările sale fundamentale menționează, că „... statul de drept presupune mai întâi de toate recunoașterea și respectarea priorității ființei umane (a drepturilor, libertăților și intereselor acesteia), realizarea cărora se poate asigura doar prin supremația legii și a dreptului. Respectiv, acestea trebuie să fie și reperatele de bază în organizarea și exercitarea puterii de stat” [11, p.15]. Și mai departe – în condițiile statului de drept este exclusă orice încercare a statului de a edicta dispoziții autoritare care contravin principiilor fundamentale ale dreptului, drepturilor și libertăților constituționale ale cetățenilor. Un impediment important în acest sens este posibilitatea recunoscută cetățenilor de a se adresa instanțelor de judecată în cazurile în care prin acțiunile și dispozițiile organelor de stat sunt încălcate drepturile și libertățile constituționale și de a cere statului abrogarea actelor ce lezează drepturile și libertățile omului [11, p.21].

Foarte des în doctrină se subliniază destul de justificat, că esența statului de drept rezidă în caracterul legilor, în corespunderea acestora cu natura de drept a lucrurilor, orientarea spre asigurarea drepturilor și libertăților omului [8, p.104]. Prin urmare, pornind de la faptul, că legile constituie premise ale instaurării legalității și condiții ale existenței și manifestării acesteia, e fundamentală corespunderea lor cu necesitățile dezvoltării sociale.

Așadar, pentru statul de drept, este absolut necesar, deși nu e suficient, ca toți, inclusiv statul, să respecte legile. În același timp, e imperativ ca aceste legi să corespundă dreptului, să fie în concordanță cu cerințele acestuia în calitatea sa de formă și normă generală și necesară a libertății individului [9, p.17].

Desigur, în realitate, legile, chiar dacă emană de la organul reprezentativ suprem al statului, fiind deci expresia voinței generale, totuși, deseori nu

corespund cerințelor dreptului, fapt ce a determinat crearea unui mecanism de control a conținutului legilor, a corespunderii acestora cu valorile general-umane.

Statul de drept presupune mai întâi, respectarea legilor conform Constituției. Toată activitatea desfășurată de stat trebuie să se supună legilor constituționale. Constituția este chemată să instituie așa o ordine, în care legea și dreptul să fie indisolubile. În acest sens, supremația Constituției și a legii pot fi cu adevărat definitorii pentru statul de drept, subliniază savantul **T.Cârnaț** [10, p.1423].

Totodată, considerăm absolut justă tratarea științifică de către **Gh.Avornic** a subiectului principiilor statului de drept, prin care rolul important este conferit principiului supremației legii [1, p.304].

Generalizând cele expuse, atragem atenția asupra faptului, că statul de drept nu trebuie să se reducă doar la existența Constituției, la afirmarea și recunoașterea supremației acesteia, acțiunii ei directe asupra relațiilor din societate. Concomitent, este necesară orientarea atenției spre controlul constituționalității legilor, mediatizarea acestui proces și implicarea cât mai multor actori competenți: de la societatea civilă și până la instituțiile administrației publice centrale.

Pe de altă parte, să nu uităm de textul constituțional autohton, care subliniază tranșant, că Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile cetățenilor, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate [6, art.1 alin.3].

Împărtășim întru totul opinia dlui **Costachi Gh.**, care afirmă, că statului de drept îi este inerentă o Constituție democratică, care să-și îndeplinească eficient funcțiile, adică să instaureze în cadrul societății un regim constituțional democratic real, respectat de către toți [11, p.109].

Pentru edificarea statului de drept, în Republica Moldova este necesară sporirea rolului Constituției ca Lege fundamentală ce stimulează dezvoltarea proceselor democratice, pluralitatea ideologică, asigurarea drepturilor fundamentale ale omului, controlul eficient și imediat al constituționalității legilor.

Considerăm, că statul de drept poate fi atins doar prin asigurarea supremației Constituției, care la rândul său poate fi asigurată prin următoarele garanții:

1. Supravegherea generală a aplicării prevederilor Constituționale – în activitatea cotidiană a autorităților publice, a persoanelor investite cu atribuții publice în competența cărora intră aplicarea normelor constituționale;
2. Îndatorirea fundamentală a cetățeanului de a respecta Constituția;
3. **Controlul constituționalității legilor** – considerat ca cea mai sigură

garanție a supremației Constituției, fiind o activitate organizată de verificare a conformității legilor cu Constituția.

Vom încheia examinarea problemei statului de drept, concluzionând, că Republica Moldova are foarte mari curențe la capitolul edificării statului de drept. În consecință, Curtea Constituțională, prin mecanismul ei de control al constituționalității legilor va fi nevoită să vegheze asupra respectării statului de drept.

Or, este o misiune destul de complicată a Curții Constituționale având în vedere faptul, că Republica Moldova ocupă locul **75 din 99** de state într-un clasament privind „Indicele statului de drept 2014” [21, p.60].

Indicele a fost evaluat în raport cu 47 de indicatori din opt domenii: constrângerile asupra puterii guvernamentale, lipsa de corupție, guvern deschis, respectarea drepturilor fundamentale, ordinea și securitatea, mediul regulatoriu, justiția civilă și justiția penală [21, p.6].

Astfel, Moldova are cele mai mari probleme la capitolul corupției - locul 88. În ceea ce ține de justiția civilă și de cea penală, Moldova este plasată pe locul 76 și respectiv 82; constrângerile asupra puterii guvernamentale - 79; guvern deschis - 58, respectarea drepturilor fundamentale - 68, ordine și securitate - 40, mediul regulatoriu – 79 [21, p.21].

E firesc să ajungem la concluzia, că statul de drept nu poate constitui o realitate, atâta vreme cât el este declarat doar în Constituție. Evident, că controlul constituționalității legilor nu este unica soluție și panacee pentru toate problemele legate de edificarea statului de drept, dar prin instituirea unui mecanism eficient de control al constituționalității legilor, Republica Moldova se va apropia mai mult de acea arhitectură a statului de drept valabilă pentru statele din occident.

În mod special, privitor la problema constituirii statului de drept în Republica Moldova, a se vedea tezele formulate de **Gh.Avornic**, printre care cele importante fiind: limitarea puterilor și cultura dreptului [1, p.310-317].

Prin urmare, existența unei jurisdicții constituționale distincte este o exigență fundamentală în realizarea reală a dimensiunilor statului de drept.

Prin urmare, concluzionăm, că statul de drept este un stat al respectării Constituției. Statul de drept presupune, mai întâi, respectarea legilor conforme Constituției. Toată activitatea desfășurată în stat trebuie să se supună legilor constituționale [13, p.66]. Statul de drept presupune o ordine normativă, în care regulile de drept se subordonează unele altora într-o anumită ierarhie: regulile emanând de la organele administrației se supun legilor, iar legile se supun Constituției.

În calitate de concluzie preliminară, urmează să menționăm încă un aspect. Așa cum am văzut din abordările de mai sus, conceptul de stat de drept presupune existența unor elemente constitutive, pe care le-am și enumerat. Totuși, pentru o acuratețe mai bună în utilizarea noțiunilor aferente conceptului stat de drept, propunem să fie utilizată matricea folosită în Raportul **Consiliului Europei** privind Starea democrației, drepturile omului și a statului de drept în Europa [17]. Respectivul Raport, fiind elaborat și aprobat în cadrul lucrărilor celei de-a 124 Sesiune a Comitetului de miniștri la Viena, la data de 5-6 mai 2014, apare ca rezultat al efortului personal al Președintelui Consiliului Europei – **Thorbjorn Jagland**. În concepția Raportului, cele 3 repere-probleme fundamentale ale statului de drept sunt: 1) sistemul judiciar [17, p.22-23]; 2) corupția [17, p.24-25]; 3) spălarea banilor [17, p.26-28].

Pornind de la faptul, că în Republica Moldova au fost semnalate nenumărate cazuri de probleme în interiorul sistemului judiciar (exceleța sa Dl William H. Moser, ambasadorul SUA în RM: „... Eu cred, că Moldova ar trebui să ia exemplul de la Țările Baltice. Cele 3 state nordice au fost parte a Uniunii Sovietice ca și Moldova. Dar au ajuns la un nivel înalt al democrației foarte rapid. Și unul dintre cele mai bune lucruri pe care le-au înfăptuit a fost curățarea sistemului judecătoresc. Automat, a crescut gradul de transparență, încrederea cetățenilor în sistem, s-a dezvoltat și sistemul economic și cetățenii au un nivel de bunăstare mai înalt. Iată de ce noi credem, că această reformă e atât de importantă pentru Moldova. Or, atâta timp cât va fi corupție și opacitate în instituțiile statului, nu va fi posibilă o creștere economică durabilă, cu deschiderea unor noi locuri de muncă și cu un nivel mai bun de trai pentru cetățenii Moldovei...” [18, p.1.]), învinuiri de corupție aduse de înalții demnitari europeni, dar și probleme în cadrul sistemul financiar-bancar (atacuri raider și pierderea de către stat a Băncii de Economii), este lesne de înțeles că Republica Moldova are mari probleme la capitolul edificării și asigurării statului de drept.

Pe acest fundal, se evidențiază pozitiv Curtea Constituțională, care este o entitate cu verticalitate și care apără drepturile omului și Constituția de tentative de subminare. Iar hotărârile și deciziile adoptate de Curtea Constituțională în ultimii ani, vin să susțină aceste afirmații.

Prin urmare, în urma studiului realizat în domeniul fundamentelor teoretico-practice ale conceptului de realizare a controlului constituționalității legilor, se pot formula următoarele concluzii:

1. Fundamentarea științifică a supremației constituției trebuie căutată

în dialectica fenomenului statal juridic, în complexitatea și logica fenomenelor economice, politice, sociale și juridice, în relațiile dintre ele, identificând corect și distingând cauzele și condițiile, de efecte și consecințe și, bineînțeles, de garanții. Astfel văzute lucrurile, apare clar, după părerea noastră, că fundamentarea științifică a constituției înseamnă identificarea cauzelor care determină conținutul și forma sa, precum și poziția sa supraordonată din sistemul de conducere socială. Plecând de la constituție, va trebui, deci, să identificăm lanțul de determinări, de nivele de determinare a supremației acesteia. Pe un plan mai general, identificarea acestui lanț de cauze și efecte este înlesnită corelațiilor dintre drept și economie, dintre drept și putere, dintre stat și economie, dintre toate aceste categorii și politică. Pornind de la ipoteza, că dacă statul și dreptul sunt mijloace de realizare a politicii, iar politicul este determinat sau condiționat de starea socială, atunci și constituția (partea principală a dreptului) este determinată în ultima instanță (cât privește conținutul, forma, funcțiile și poziția sa juridică) de condițiile materiale și culturale din societatea dată.

2. Supremația Constituției nu este o simplă afirmație, ci o realitate incontestabilă. Menționată la nivel de principiu general al Constituției, ea reprezintă o obligație opozabilă în aceeași măsură atât autorităților statului, cât și tuturor celorlalte subiecte de drept. Aceasta implică o serie de consecințe juridice, bucurându-se în același timp și de o serie de garanții. Acestea pot fi formulate în mai multe feluri, dar ceea ce trebuie scos în evidență este faptul, că supremația Constituției beneficiază de garanții la nivelul întregului sistem de drept (care fac ca sistemul normativ să fie aplicat și respectat) și de garanții juridice specifice Constituției. Aceste garanții sunt: controlul general al aplicării Constituției, îndatorirea fundamentală a cetățenilor de a respecta Constituția și controlul constituționalității legilor.

3. Una din garanțiile cele mai eficace de executare a dispozițiilor constituționale reprezintă controlul constituțional, care nu numai că sporește eficiența procesului legislativ, dar și micșorează simțitor procedura unor efecte nocive de către legea neconstituțională. Necesitatea controlului constituționalității legilor și a altor acte normative este atât de evidentă, încât implică firește, fondarea unui organ de jurisdicție constituțională.

4. Controlul de constituționalitate s-a răspândit în întreaga lume în ultimele decenii. Acest fenomen a fost justificat de diverse teorii, pe care le-am identificat prin cercetarea noastră. Este vorba de: (1) teoriile ideatice, care vizualizează adoptarea controlului de constituționalitate drept un produs de o conștientizare tot mai pronunțată a preceptelor privind statul de drept și

protecția libertăților individuale; (2) teorii de guvernare bazate pe multi-nivele, care susțin, că controlul constituționalității legilor este adoptat pentru a coordona statele în sistemul federal; (3) teorii de piață electorală, care susțin, că controlul constituționalității legilor este adoptat, atunci când instituțiile care adoptă constituția se cred înlăturate de la putere după adoptarea constituției; și (4) teoriile difuze care postulează că controlul constituționalității legilor este introdus ca răspuns la evoluțiile constituționale din statele străine.

5. Controlul constituționalității legilor în tinerele democrații din Europa au devenit un factor puternic înrădăcinat în viața politică și constituțională din aceste țări. Pe de altă parte, introducerea controlului de constituționalitate nu a fost precedată de dezbateri aprofundate cu privire la avantajele și dezavantajele modelului preluat și transpus în sistemul de drept național. De aici și unele probleme, inclusiv doctrinare la nivelul Republicii Moldova privind problematica controlului constituționalității legilor.

6. Statul de drept nu trebuie să se reducă doar la existența Constituției, la afirmarea și recunoașterea supremației acesteia, acțiunii ei directe asupra relațiilor din societate. Concomitent, este necesară orientarea atenției spre controlul constituționalității legilor, mediatizarea acestui proces și implicarea cât mai multor actori competenți: de la societatea civilă și până la instituțiile administrației publice centrale.

7. Pentru edificarea statului de drept în Republica Moldova este necesară sporirea rolului Constituției ca Lege fundamentală ce stimulează dezvoltarea proceselor democratice, pluralitatea ideologică, asigurarea drepturilor fundamentale ale omului, controlul eficient și imediat al constituționalității legilor.

8. Statul de drept nu poate constitui o realitate atâta vreme cât el este declarat doar în Constituție. Evident, că controlul constituționalității legilor nu este unica soluție și panacee pentru toate problemele legate de edificarea statului de drept, dar prin instituirea unui mecanism eficient de control al constituționalității legilor, Republica Moldova se va apropia mai mult de acea arhitectură a statului de drept valabilă pentru statele din occident.

9. Pentru o acuratețe mai bună în utilizarea noțiunilor aferente concepțului stat de drept, propunem să fie utilizată matricea folosită în Raportul Consiliului Europei privind Starea democrației, drepturile omului și a statului de drept în Europa, potrivit căreia cele 3 repere-probleme fundamentale ale statului de drept sunt: 1) sistemul judiciar; 2) corupția; 3) spălarea banilor.

10. În conformitate cu Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova Nr.9 din 14.02.2014 pentru interpretarea articolului 135 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova [166], în sensul articolului 135 alin.

(1) lit. a) din Constituție, controlul constituționalității legilor cuprinde legile adoptate de Parlament, atât după, cât și înainte de publicarea în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, la sesizarea Președintelui Republicii Moldova și a celorlalți subiecți cu drept de sesizare.

Referințe bibliografice

1. Avornic Gh. *Tratat de Teoria generală a statului și dreptului*. Vol.1. Chișinău, 2013. 460 p.
2. Barnett H. *Constitutional and Administrative Law*. London: Cavendish Publishing Limited, 2002. 1117 p.
3. Bingham T. *The Rule of Law*. New York: Penguin Global, 2011. 213 p.
4. Bell J. *Judiciaries within Europe: A comparative Review*. London: Cambridge University Press, 2010. 418 p.
5. Barnett R. *The Structure of Liberty: Justice and the Rule of Law*. New York: Oxford University Press, 2014. 400 p.
6. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 1 din 18.08.1994. Art. nr. 1. În vigoare din 27 august 1994.
7. Cârnaț T. *Drept constituțional*. Chișinău: Print-Caro SRL, 2010. 514 p.
8. Costachi Gh. *Direcțiile prioritare ale edificării și consolidării statului de drept în Republica Moldova*. În: *Contribuții științifice la edificarea și consolidarea statului de drept*. Materialele Conferinței științifice internaționale consacrată jubileului de 70 de ani al profesorului universitar Gheorghe Costachi, 3 mai 2011, Chișinău. Academia de Științe a Moldovei. p.104.
9. Costachi Gh. Muruianu I. *Reflecții asupra concepției contemporane a statului de drept*. În: *Revista Națională de Drept*, 2009, nr.5, p.17.
10. Cârnaț T. *Statul de drept: principii și trăsături definitorii*. În: „Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova la etapa actuală”. Materialele conferinței internaționale științifico-practice din Bălți, 2004. Chișinău: Tipogr. Centrală, 2004. p.1423.
11. Costachi Gh. *Direcții prioritare ale edificării statului de drept în Republica Moldova*. Ed. Tipografiei centrale. Chișinău, 2009. 327 p.
12. Drăganu T. *Introducerea în teoria și practica statului de drept*. Cluj, 1992. 223 p.
13. Dabija T. *Evoluția semantică a noțiunii de constituție – proces de cristalizare a supremației*. În: *Revista Națională de Drept*, Nr. 3, martie 2010, p.63-66.
14. Gingsburg T. *Rule by Law: The Politics of Courts in Authoritarian Regimes*. New York: Cambridge University Press, 2008. 392 p.
15. Howard P. *The Rule of Nobody: Saving America from Dead Laws and Broken Government*. New York: W.W. Norton & Company, 2014. 256 p.

16. Harris E. *The Rule of Law in Action in Democratic Athens*. New York. Oxford University Press, 2013. 496 p.
17. Jagland Th. *State of Democracy, Human Rights and The Rule of Law in Europe*. Viena: Council of Europe, 2014. 72 p.
18. Judecătorii au o problemă – corupția. Interviu cu Ambasadorul SUA în R.Moldova, William H.Moser. În: Ziarul de Gardă, Nr.443, 1 august 2013. p.1.
19. Kelly J. *A Short History of Western Legal Theory*. New York: Oxford University Press, 1992. 488 p.
20. Kratochwil F. *The Status of Law in World Society: Meditations on the Role and Rule of Law*. New York: Cambridge University Press, 2014. 323 p.
21. Raportul privind Indicele Statului de Drept – 2014. The World Justice Project Rule of Law Index – 2014. Full Report. 228 p. http://worldjusticeproject.org/sites/default/files/files/wjp_rule_of_law_index_2014_report.pdf (vizitat 15.03.2014).
22. Walker G. *The Rule of Law: Foundation of Constitutional Democracy*. Melbourne: University Press, 1989. 501 p.

PROCEDURA ÎN FAȚA CURȚII DE JUSTIȚIE A UNIUNII EUROPENE DIN PERSPECTIVA DREPTURILOR FUNDAMENTALE ALE OMULUI

Beatrice ȘTEFĂNESCU,

*doctor în drept, Universitatea “Mihail Kogălniceanu” din Iași,
Judecător al Judecătoriei Iași - Secția civilă, România*

Cristina ALBESCU,

Baroul de Avocați Iași, România

Marian RUSSO,

doctorand, consilier juridic, România

Rezumat

Diversitatea problemelor juridice cu caracter practic întâlnite în activitatea de desfășurare a justiției au dezvoltat și adus în planul principal al lumii contemporane necesitatea ca în cadrul marelui sistem de drept european să existe un sistem judiciar care să asigure îndrumarea corectă, doar în temeiul dictonului latin “ius a iustitia”.

Această diversitate tratează inclusiv existența unei “lumi paralele” - respectiv lumea virtuală electronică, lume în care valorile umane necesită o ocrotire, dacă nu sporită, dar măcar egală cu cea din viața reală, fizică. În aceste condiții, prin articolul de față, am încercat să pătrundem, metodic, în pașii și valorile care sunt caracteristice Curții de Justiție a Uniunii Europene.

Cuvinte-cheie: *cooperare, drepturile omului, sistem de drept, Uniunea Europeană, siguranță juridică*

PROCEEDINGS BEFORE THE EUROPEAN UNION COURT OF JUSTICE FROM THE PERSPECTIVE OF FUNDAMENTAL HUMAN RIGHTS

Abstract

The diversity of pragmatic law-related issues, often found in the making of justice, has developed and brought out the essential-to-contemporary-world necessity of a properly guiding law system in the European law system, alike the latin dictum “jus a justitia”.

This diversity treats, including the existence of a “parallel world”, - respectively, the electronic virtual world-, a world in which the human values require protection, if not a highly increased one, at least one equal with the real, physical world.

Hereby, we have attempted through this article to treat and analyse, step-by-step, the values which are characteristic to the European Union Justice Court.

Keywords: *cooperation, human rights, law system, European Union, legal security*

Cooperarea transfrontalieră eficace în materie penală a presupus cu necesitate crearea unui spațiu în care libera circulație să fie garantată. Abordată din această perspectivă, încheierea acordurilor bilaterale de către statele membre prin sisteme standardizate a constituit cheia asigurării unei cooperări rapide între autoritățile judiciare.

Anul 2009 a reprezentat momentul de debut al statelor membre pentru adoptarea unor standarde minime care reglementează modul în care acestea cooperează. Acestea sunt o inițiativă de pionierat: un set de standarde procedurale obligatorii, supra-naționale.

În aceste condiții este evident că, foarte multe reglementări din dreptul penal național sunt datorate legislației UE și, prin urmare, a crescut implicit domeniul de aplicare pentru avocații apărării penale și a instanțelor judecătorești specializate.

Toate actele normative naționale în materie penală și nu numai, pot fi interpretate de către Curtea de Justiție a Uniunii Europene (CJUE). Prin urmare, hotărârile Curții pot face diferența între refuzul sau acceptarea măsurii de extrădare spre exemplu. În schimb, în ciuda acestui fapt, trimiterile la CJUE cu privire la măsurile de drept penal sunt relativ puține, iar acest lucru se datorează faptului că, pe de o parte avocații nu privesc

CJUE ca pe un organism de real ajutor, iar pe de altă parte magistrații nu sunt deschiși spre obținerea de ghidare din partea CJUE.

Regulamentul de procedură prevede o reglementare clară privind conținutul cererii de pronunțare a unei hotărâri preliminare, după cum urmează:

- Rezumatul obiectului litigiului și constatările de fapt ale instanței de trimitere. Acest lucru este important pentru a permite CJUE să înțeleagă modul în care problema dreptului UE apare într-un anumit caz. Fără acest context va fi dificil pentru CJUE în a oferi un răspuns util;

- Prevederile din legislația națională aplicabile în cazul respectiv, inclusiv cu trimiteri la jurisprudența care explică modul în care sunt interpretate aceste prevederi;

- Motivele care au determinat instanța națională să se intereseze cu privire la interpretarea dispozițiilor dreptului Uniunii, precum și relația dintre aceste prevederi și legislația națională aplicabilă.

Opinăm că cererea va trebui să cuprindă, esențialmente, și următoarele chestiuni:

- Întrebările în sine, care ar trebui să se refere în mod direct la solicitarea de interpretare a dispozițiilor dreptului Uniunii Europene. Este posibil să se pună întrebări pe cale de consecință (de exemplu, în cazul în care răspunsul la întrebarea anterioară este X, atunci ...);

- Dacă este cazul, o cerere separată de aplicare a procedurii de urgență (PPU).¹

În acest sens, poate fi exemplificată o speță relevantă, respectiv Cauza **C 131/12 de pe rolul Curții de Justiție a Uniunii Europene**, iar pentru a analiza subiectul în detaliu vom face o distincție între *Prezumția de nevinovăție ca drept subiectiv* și *Dreptul de a fi uitat*. Mai exact, încercăm să aflăm răspunsul la întrebarea - ***Unde încetează prezumția de nevinovăție, poate începe dreptul de a fi uitat?***

Este de notorietate faptul că, marea reformă a dreptului penal și a procedurii penale a produs-o revoluția franceză din anul 1789. Reprezentanții poporului francez, constituiți în Adunarea Națională, au adoptat la 26 august 1789 **“Declarația Drepturilor Omului și Cetățeanului”**. Printre principiile care instituie garanții de ordin procesual menite să apere în special drepturile mai frecvent violate de regimul absolutist, găsim consacrat principiul potrivit căruia *“Orice om trebuie considerat nevinovat până la probarea culpabilității sale. Dacă se consideră indispensabil să fie arestat, orice severitate care n-ar fi necesară pentru a se asigura de persoana sa,*

¹ <https://www.fairtrials.org/wp-content/uploads/2012/10/CJEU-Guide-final1.pdf>

trebuie să fie în mod riguros reprimată prin lege”. Acest text este considerat ca fiind **prima consacrare legală a prezumției de nevinovăție**.²

Revirimentul prezumției de nevinovăție a început odată cu sfârșitul celui de-al doilea război mondial, când au fost adoptate instrumente juridice internaționale și regionale de protejare a acesteia. Respectul demnității umane și a drepturilor fundamentale materiale sau procesuale – inclusiv al prezumției de nevinovăție - revenea astfel în prim plan, ca reacție la abuzurile grosolane și la crasa nesocotire la care fusese supus. Rațiunea din spatele acestui reviriment și a instrumentelor internaționale adoptate în perioada consecutivă finelui celui de al doilea război mondial este esențialmente aceea potrivit căreia protejarea drepturilor omului este nu doar un deziderat, ci un imperativ, o condiție indispensabilă a păcii și securității internaționale.

Prezumția de nevinovăție, în forma sa renăscută, se justifica nu atât prin necesitatea combaterii arestărilor abuzive și a abominabilei torturi, cât prin considerente ce țin de echilibrarea raporturilor între stat și individ, a protejării echității procesuale și a salvagărdării valorilor fundamentale lezate prin condamnări nelegale.³

Așa cum rezultă din prezentarea istorică, evoluția prezumției de nevinovăție nu poate fi despărțită de evoluția drepturilor omului. Astfel, la 10 decembrie 1948, Adunarea Generală a O.N.U. a adoptat și proclamat Declarația Universală a Drepturilor Omului.

Considerând că, scopul Consiliului Europei este acela de a realiza o uniune mai strânsă între membrii săi și că unul dintre mijloacele pentru a atinge acest scop este apărarea și dezvoltarea **drepturilor omului și a libertăților fundamentale** ia naștere articolul 11 alin. 1 din Declarație care prevede că *“Orice persoană acuzată de comiterea unui act cu caracter penal are dreptul să fie presupusă nevinovată până când vinovăția sa va fi stabilită în mod legal în cursul unui proces public în care i-au fost asigurate toate garanțiile necesare apărării sale.”*⁴

Pe plan internațional, prezumția de nevinovăție mai este reglementată expres și în art.66 al Statutului Curții Penale Internaționale de la Roma, potrivit căruia *“Orice persoană va fi considerată nevinovată până ce*

² A.Ș. Tulbure, *Prezumția de nevinovăție. Contribuții la integrarea europeană*, Ed. Red, Sibiu, 1996, pp.18;22-23.

³ V. Pușcașu, *Prezumția de nevinovăție*, Ed. Universul Juridic, București, 2010, pp.11-14.

⁴ <http://dorin.ciuncan.com/documentare/prezum%C8%9Bia-de-nevinova%C8%9Bie/> accesat 18.04.2016.

vinovăția sa va fi stabilită în fața Curții, în concordanță cu legea aplicabilă.” De asemenea, pot fi amintite dispozițiile Cartei africane a drepturilor omului și popoarelor, adoptată la 27 iunie 1981 la Nairobi Kenya, care în art.7 dispune: *“Orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale. Acest drept cuprinde: ... b. Dreptul la prezumția de nevinovăție până când vinovăția sa va fi stabilită de o jurisdicție competentă.”*

La nivelul Uniunii Europene, textul de avut în vedere este cel al Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, proclamată la Nisa la 7 decembrie 2000, care face referire la prezumția de nevinovăție în art. 48, aparținând cap.VI Justiție. Acest articol prevede: *“Orice acuzat este prezumat nevinovat până când vinovăția sa va fi legal stabilită.”*

În sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului (C.E.D.O), semnată la 4 noiembrie 1950 la Roma, prezumția de nevinovăție are o reglementare identică celei din Carta europeană, fiind inclus în articolul șase, care reglementează dreptul la un proces echitabil. Potrivit art. 6 al.2. din CEDO: ***“Orice persoană acuzată de o infracțiune este prezumată nevinovată până ce vinovăția sa va fi legal stabilită.”***⁵

În virtutea celor expuse din perspectivă istorică, apreciem că scopul instituirii prezumției de nevinovăție a avut la bază protejarea individului împotriva abuzurilor. Nu în ultimul rând, se poate concluziona faptul că, prezumția de nevinovăție reprezintă un drept subiectiv – fundamental al fiecărui individ. Protejând prezumția de nevinovăție⁶ ca drept subiectiv, sunt protejate, implicit, și alte drepturi ale persoanei cum sunt libertatea, demnitatea sau viața privată.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului admite⁷ faptul că, prezumția de nevinovăție apasă și asupra altor persoane sau organe decât cele judecătorești.

Ceea ce este important de remarcat este faptul că, prezumția de nevinovăție nu se adresează numai judecătorului, ci tuturor organelor de stat, cu anumite limitări în ceea ce privește activitatea de acuzator a Ministerului Public.

Aceste autorități, în special cele care se ocupă cu anchetele penale, trebuie să se dovedească foarte prudente, cu privire la declarațiile publice referitoare la cauze aflate în cercetare, cu scopul de a feri persoanele implicate de a fi socotite vinovate înainte de judecarea lor.

⁵ V. Pușcașu, *op.cit.*, pp.17-22.

⁶ M. Udriou, *Procedură penală. Partea generală. Noul Cod de procedură penală*, Ed. C.H.BECK, București, 2014, p.19.

⁷ CEDO, *Daktaras c. Lituania*, 10 octombrie 2000, 42095/98; *Lavents c. Letoniei* 28 noiembrie 2002, nr. 58442/00; *Cauza Samoilă și Cioncă c. României*.

Apreciem ca fiind extrem de utilă demersului nostru sublinierea importanței alegerii cuvintelor de către organele judiciare în declarațiile pe care le realizează înainte ca o persoană să fie judecată și recunoscută ca vinovată de săvârșirea unei infracțiuni. Însă, nu trebuie acceptate interpretări excesive în această materie, deoarece organelor judiciare le va fi deosebit de dificil în activitatea de administrare a probelor și luare a unor măsuri procesuale, să aducă în discuție problemele referitoare la stabilirea în concret a vinovăției inculpatului.⁸

Dreptul la informare al publicului cu privire la procedurile penale precum și dreptul la liberă exprimare al jurnaliștilor trebuie să fie exercitate astfel încât să nu fie adusă atingere prezumției de nevinovăție.

Recomandarea Comitetului de miniștri (2003) 13 cu privire la difuzarea informațiilor prin mass-media în legătură cu procedurile penale prevede printre altele următoarele principii: publicul trebuie să poată primi informații despre activitățile autorităților judiciare și ale serviciilor de poliție prin intermediul mass-media (principiul nr.1). Opiniile și informațiile care privesc proceduri penale în curs nu ar trebui să fie comunicate sau difuzate prin mass-media, doar dacă acestea nu aduc atingere prezumției de nevinovăție a suspectului sau acuzatului (principiul nr.2). De asemenea, autoritățile judiciare și poliția trebuie să se abțină de la a da publicității informații care ar putea să dăuneze în mod substanțial echității procedurilor (principiul nr.10).⁹

Încălcarea prezumției, ca drept subiectiv, nu conduce la aplicarea sancțiunii nulității actelor prin care a fost adusă atingere dreptului protejat, însă poate conduce la angajarea răspunderii delictuale a autorității sau persoanei vinovate în condițiile art.1349 și art. 1357 Noul Cod Civil, precum cazul atingerii onoarei și reputației.¹⁰

În aceste condiții, prin pronunțarea unei hotărâri definitive de condamnare sau achitare, înseamnă că a fost stabilită cu efecte *erga omnes* vinovăția, respectiv nevinovăția unei persoane. Cu alte cuvinte, acesta ar fi momentul până la care se poate vorbi de respectarea prezumției de nevinovăție.

În funcție de soluția definitivă pronunțată, ulterior, poate interveni **dreptul de a fi uitat, recunoscut recent de către Curtea de Justiție a Uniunii Europene.**

Există o limită în ceea ce privește dreptul de informare al publicului în balanță cu respectarea garanțiilor și drepturilor persoanelor cercetate,

⁸ A. Crișu, *Drept procesual penal*, Ediția 2, Ed.Hamangiu, București, 2011, pp.83-84.

⁹ <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jspd=51365&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>

¹⁰ M. Udriou, *op.cit.*, p.20.

respectiv prezumția de nevinovăție. În aceeași ordine de idei, credem că, poate exista o limită în raport de același drept de informare al publicului în raport cu dreptul de a fi uitat.

Considerăm că, indiferent de soluția pronunțată, de achitare sau condamnare, orice cetățean are dreptul la un moment dat să “dispară” din opinia publică ca fiind condamnat sau achitat.

În situația unei achitări, credem că este mai mult decât justificat dreptul de a fi uitat, pentru a echilibra - într-o măsură chiar infimă - publicitatea negativă, care, este de notorietate, că nu funcționează într-un sens pozitiv pentru persoana în cauză.

Este la fel de important ca, în situația unei campanii de presă cu caracter de influențare a opiniei publice și eventual a actului de justiție, să fie păstrată limita amintită mai sus. Spre exemplu, după 2-3 articole în mediul virtual al internetului despre arestarea unei persoane sau prezentarea faptelor în detaliu în tipica exprimare “a săvârșit”, “este dovedit”, “avem certitudinea”, și, ulterior după cercetarea judecătorească să reiasă nevinovăția cu putere deplină, se poate ajunge la concluzia că, indiferent de perioada de timp trecută de la achitare, mediul virtual nu îl va ajuta să fie “uitat”. Astfel că, indirect, orice perspectivă de dezvoltare profesională îi este umbrită persoanei în cauză prin prisma conflictului cu legea penală. În astfel de cazuri, apare interesul oricărei persoane de a apela la apărarea drepturilor sale, prin obligarea motoarelor de căutare să șteargă anumite informații.

Primul curajos care a câștigat o astfel de luptă este **Costeja González, în cauza C 131/12 de pe rolul Curții de Justiție a Uniunii Europene**.¹¹

Acesta a solicitat ștergerea unor link-uri către două pagini din arhivele online ale unui cotidian spaniol care conțineau numele acestuia în legătură cu vânzarea de imobile la licitație în cadrul unei proceduri de executare silită în vederea plății unor datorii către asigurările sociale. Trebuie amintit că, publicarea inițială s-a efectuat în urmă cu 16 ani, persoana în cauză având mai mult decât dreptul ca aceste informații să nu mai fie asociate cu numele său prin intermediul internetului.

Imediat după soluționarea cauzei, operatorul Google pune la dispoziția publicului o primă modalitate de apărare a drepturilor fundamentale la respectarea vieții private și a datelor cu caracter personal: https://support.google.com/legal/contact/lr_eudpa?product=websearch

¹¹ <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d2dc30d534d9665b47fb466b92a8e5485b31aa37.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxuNbNb0?text=&docid=152065&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=462155>

Este interesant cum o companie, fie ea și Google, are puterea de a aprecia asupra relevanței informațiilor publicate și mai ales dacă, reprezintă sau nu o informație de interes public.

Un punct de interes al hotărârii îl constituie următorul: *o prelucrare a datelor cu caracter personal precum cea în discuție în litigiul principal, realizată de operatorul unui motor de căutare, poate afecta în mod semnificativ drepturile fundamentale la respectarea vieții private și la protecția datelor cu caracter personal în cazul în care căutarea cu ajutorul acestui motor este efectuată plecând de la numele unei persoane fizice, întrucât prelucrarea menționată permite oricărui utilizator de internet să își formeze, prin intermediul listei de rezultate, o idee de ansamblu structurată cu privire la informațiile referitoare la această persoană care pot fi găsite pe internet, care ating în mod potențial o multitudine de aspecte ale vieții sale private și care, fără motorul de căutare menționat, nu ar fi putut sau ar fi putut doar foarte greu să fie combinate, și să stabilească astfel un profil mai mult sau mai puțin detaliat al acesteia. În plus, efectul ingerinței în drepturile amintite ale persoanei vizate este **agravat** ca urmare a rolului important pe care îl au în societatea modernă internetul și motoarele de căutare, care conferă informațiilor cuprinse într-o asemenea listă de rezultate un **caracter ubicuu**. (punctul 80) Tocmai acest din urmă caracter relevă importanța solicitării celui în cauză.*

În același timp, *operatorul unui motor de căutare este obligat să elimine de pe lista de rezultate, afișată în urma unei căutări efectuate plecând de la numele unei persoane, linkurile către paginile web publicate de terți și care conțin informații referitoare la această persoană și în ipoteza în care acest nume sau aceste informații nu sunt șterse în prealabil sau simultan de pe paginile web respective, iar aceasta, dacă este cazul, chiar dacă publicarea lor în sine pe paginile menționate este licită. (...)*

Persoana vizată poate, având în vedere drepturile sale fundamentale prevăzute la articolele 7 și 8 din cartă, să solicite ca informația în cauză să nu mai fie pusă la dispoziția marelui public prin intermediul includerii sale într-o asemenea listă de rezultate, aceste drepturi prevalează în principiu nu numai asupra interesului economic al operatorului motorului de căutare, ci și asupra interesului acestui public de a avea acces la informația respectivă cu ocazia unei căutări referitoare la numele acestei persoane. Nu aceasta ar fi însă situația, dacă ar reieși că, din motive speciale, precum rolul jucat de persoana respectivă în viața publică, ingerința în drepturile sale fundamentale este

justificată de interesul preponderent al publicului menționat de a avea acces, prin intermediul acestei includeri, la informația în cauză.¹²

Precedentul creat este în favoarea multor justițiabili, atât în privința apărării dreptului la viață privată, cât și în situația excepțională a motivelor speciale care **justifică ingerința**.

Finalmente, opinăm că, interpretarea oferită **Directivei 95/46/CE** care reglementează cadrul juridic general al protecției datelor personale la nivelul Uniunii Europene, transpusă în România prin Legea 677/2011 pentru protecția persoanelor cu privire la prelucrarea datelor cu caracter personal și libera circulație a acestor date, vine în sprijinul magistratului în procesul său de judecată și analiză corectă a unor situații de fapt în raport cu legislația aplicabilă.

În raport de cele de mai sus, apreciem că prezumția de nevinovăție trece, în perioada contemporană,¹³ alături de alte instituții ale procedurii penale, printr-un vast proces de regândire și reșezare, pe alte temelii în contextul apariției noilor Coduri penal și de procedură penală. Urmând modelul unor state europene, multe instituții noi, în strânsă legătură cu prezumția de nevinovăție, își vor face apariția și în câmpul procedurii noastre penale. La nivel mondial, prezumția de nevinovăție suferă un proces de reconsiderare, mai mult sau mai puțin profundă, în contextul dezvoltării fenomenelor specifice terorismului și criminalității organizate, în genere.

Fără îndoială, în momentul actual, o dezbatere publică mai vastă, îndeosebi cu privire la scopul dreptului penal și al procedurii penale, ar fi mai mult decât necesară. Redactarea noilor Coduri s-a făcut având printre obiective și pe acela al stabilirii unui echilibru corespunzător între cerințele pentru o procedură penală eficientă, protejarea drepturilor procedurale elementare, dar și a celor fundamentale ale omului pentru participanții la procesul penal și respectarea unitară a principiilor care privesc desfășurarea echitabilă a procesului penal.

Astfel, din lectura analizei de față, observăm evidența faptului că prezumția de nevinovăție realizează o importantă funcție de evitare a erorilor judiciare, de garantare a justei soluționări a cauzelor și de menținere a prestigiului justiției.

¹² <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d2dc30d534d9665b47fb466b92a8e5485b31aa37.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxuNbNb0?text=&docid=152065&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=462155>

¹³ V. Pușcașu, *op.cit.*, pp.9-10.

Referințe bibliografice

1. A. Crișu, Drept procesual penal, Ediția 2, Ed.Hamangiu, București, 2011.
2. M. Udroi, Procedură penală. Partea generală. Noul Cod de procedură penală, Ed. C.H.BECK, București, 2014.
3. V. Pușcașu, Prezumția de nevinovăție, Ed. Universul Juridic, București, 2010.
4. A.Ș. Tulbure, Prezumția de nevinovăție. Contribuții la integrarea europeană, Ed. Red, Sibiu, 1996.
5. CEDO, Daktaras c. Lituania, 10 octombrie 2000, 42095/98; Lavents c. Letoniei 28 noiembrie 2002, nr. 58442/00; Cauza Samoilă și Cioncă c. României, Culegere de practica CEDO, vol. 1 și 2, Universitatea “Mihail Kogălniceanu”, Iași, 2004.
6. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jspd=51365&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>
7. <https://www.fairtrials.org/wp-content/uploads/2012/10/CJEU-Guide-final1.pdf>

REGIMUL JURIDIC AL TRANSPORTULUI PUBLIC URBAN ÎN LEGISLAȚIA DIN REPUBLICA MOLDOVA

Iurie MIHALACHE,

doctor în drept, conferențiar universitar, IRIM

Viorica ALEXEEVA,

asistent judiciar

Rezumat

Articolul analizează starea actuală din domeniul reglementării juridice a relațiilor, care decurg din transportul urban de călători. Autorul își exprimă poziția cu privire la necesitatea abordării specificului încheierii contractului de transport de pasageri, care este un contract cu caracter public. Suplimentar, în articol se examinează problema lipsei legislației corespunzătoare care să confirme faptul încheierii contractului de transport cu eliberarea bonului de casă. Autorul propune soluții de îmbunătățire a calității transportului urban de călători.

Cuvinte-cheie: *transport public urban, licență, contract de transport, pasager, răspundere contravențională*

LEGAL STATUS OF URBAN PUBLIC TRANSPORT IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA LEGISLATION

Abstract

The article examines the current state of the legal regulation of relations arising from the urban public transport. The author expresses his position on the need to address specifics of the contract of carriage of passengers, which is a public merger agreement. In addition this article discusses the problem of the

lack of established by the legislation of mandatory confirmation from the carrier (urban transport) of the fact of conclusion of a public contract of carriage of passengers by issuing tickets established sample. The author proposes solutions to improve the quality of urban transport.

Keywords: *urban public transport, licence, tickets, transportation agreement, passenger, administrative liability*

Vue d'ensemble. La stratégie de développement territoriale, sociale et économique d'une ville dépend en grande partie du réseau de transport public. Il exerce une grande influence sur le développement économique et social de la ville et peut servir comme un moyen d'accélération ou de ralentissement de son développement. Le transport urbain de passagers est très nécessaire dans la vie sociale des habitants et dans le fonctionnement global de la ville. Les services de transport de passagers à Chisinau sont effectués par l'Entreprise municipale "Transport électrique", l'Entreprise municipale "Bus Urban Park" et 45 entités économiques – détenteurs de licences de transport par taxi¹. De cette façon, les gens peuvent accéder à différentes zones de la ville, peuvent effectuer les besoins quotidiens: travail, éducation, affaires, activités sociales et économiques, et ceci est réalisé en intégrant la ville dans un système intégré de fonctionnement et de la coopération, le lien entre ses différentes composantes².

Selon les statistiques, 75% de la population européenne vit dans des zones urbaines, de sorte que le transport urbain est une composante importante de la demande de mobilité³. Les estimations montrent que la demande annuelle pour le transport dans la ville de Chisinau est d'environ 454 millions de passagers. La répartition des demandes de transport peut être réalisé dans la proportion suivante: (a) les modalités de transport privé de minibus – 36,6%, (b) les autobus – 35,3%, (c) transport personnel – 19%, (d) taxi – 6% et (e) les autobus municipaux – 4,1%⁴. Étant moins

¹ Gheorghita A. *Complexul de transport public din municipiul Chișinău: analize, perspective, căi de eficientizare* // Materialele Conferinței Științifice Internaționale „Sisteme de Transport și Logistică”, Ediția a V-a, mun. Chișinău, 11-13 decembrie 2013. – Chișinău: Evrica, 2013, p.36.

² Гуржей С.Ю. *Правовое регулирование перевозок городским общественным пассажирским автомобильным транспортом*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность 12.00.03 (Предпринимательское право); науч. рук. В.В. Кванина. – Челябинск, 2007, p.2-4.

³ Brebbia C.A., Miralles J.L. *Urban Transport XXI*. – Ashurst Lodge: WIT Press, 2015, p.56.

⁴ Moldova în cifre = Молдова в цифрах: Breviar statistic / Biroul Naț. de Statistică al Republicii Moldova; col. red.: L.Spoială (preș.), V.Volcov, M.Godiac. – Chișinău: Statistica, 2015, p.61.

cher, le transport public urbain est destiné, avant tout, pour déplacer la population à faible revenu. Dans ce contexte, les collectivités locales prévoient des avantages aux personnes socialement vulnérables: des voyages gratuits, des abonnements à prix réduits, compensations etc.

Comme les coûts du carburant augmentent, l'accent est mis sur le transport urbain électrique, qui peut couvrir les questions de l'efficacité énergétique et de la pollution⁵. Dans ce contexte, nous mentionnons que le trolleybus devient le moyen le plus propre et le moins cher de transport. Les premiers trolleybus à Chisinau ont été réalisés en 1949⁶ et actuellement municipalité compte environ 300 trolleybus et itinéraires répartis sur 29 numéros couvrant pratiquement toute la zone de la ville⁷. Toutefois, les opérateurs municipaux ne sont pas en mesure de couvrir ses coûts de la vente de billets. En particulier, les services de bus sont vraiment loin (quatre fois) pour couvrir les coûts grâce à la vente de billets⁸. Nous soulignons que depuis 1889, il y avait des tramways à Chisinau. Au départ, ils ont été montés sur des rails et hippomobiles sur la rue Alexandrovskiaia (maintenant le boulevard) sur une longueur de 6 km, par la suite, en 1913, la municipalité à abandonné les tramways hippomobiles en faveur des moyens électriques. En 1961 les vieux trams ont été retirés du circuit et remplacés par de nouveaux trams.

L'organisation des transports urbains est établie par le Code des transports routiers⁹ et le Règlement du transport routier de passagers et de bagages nr.854/2006¹⁰. L'ouverture des routes urbaines régulières nouvelles et la

⁵ Tănăsescu F. *Transportul electric urban în marile aglomerări urbane: prezent și perspective* // Proceedings: lucrările celei de-a VII-a ediții a Conferinței anuale a Academiei de Științe Tehnice din România. – București: Agir, 2012, p.55-56.

⁶ Gorincioi T. *60 de ani de la lansarea troleibuzului, 120 de ani de la primul tramvai*, http://www.capitala.md/index.php?option=com_content&view=frontpage&Itemid=1&lang=ru (vizitat 23.03.2015).

⁷ Portalul oficial al Primăriei municipiului Chișinău, <http://www.chisinau.md/troleibuze> (vizitat 24.03.2015).

⁸ Romani F., Hamöller G., Boeswillwald P. *Strategia de transport a municipiului Chișinău. Programul de consultanță privind reglementarea și restructurarea transportului public.* – Karlsruhe, București, 2013, p.8.

⁹ *Codul transporturilor rutiere*, nr.150 din 17.07.2014 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr.247-248.

¹⁰ *Regulamentul transporturilor auto de călători și bagaje*, aprobat prin Hotărârea Guvernului R.M. nr.854 din 28.07.2006 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr.124-125.

modification des routes existantes est effectuée par la Mairie. El élabore des règles pour le transport de passagers et de bagages sur son territoire, après qu'ils soumettent l'organisme spécialisé pour la coordination du gouvernement central. Le droit primordial d'effectuer les itinéraires urbains réguliers est accordée aux opérateurs de transport enregistrées sut le territoire de la ville et qui possèdent des unités de transport propres.

Caractéristiques. Le transport public urbain est caractérisé par certaines fonctionnalités, telles que: l'accessibilité, la masse, la régularité et l'uniformité. L'accessibilité signifie que chacun peut bénéficier des transports et des services publics, sans la nécessité de présenter une pièce d'identité. Le principal devoir de l'individu est d'acheter le billet, confirmant verbalement la conclusion du contrat de transport. La deuxième caractéristique se réfère au transport de masse étant pour le déplacement des personnes dans les groupes. Peu importe le nombre de personnes présentes dans le véhicule, le transporteur est tenu de réaliser des voies de circulation sur le calendrier approuvé par le gouvernement local. Une troisième caractéristique est liée à la périodicité de la circulation. L'uniformité du transport public est exprimée à la fois par l'organisation spécifique de transport et les conditions contractuelles qui sont les mêmes pour tous les passagers.

Tant la législation que la littérature juridique ne définit pas le concept „transport public urbain”. Dans la pratique il y a des difficultés d'interprétation concernant: l'essence des relations de transport de personnes avec le transport public urbain, le cercle des sujets de ces rapports, les moyens d'interaction, droits et obligations des parties¹¹. Aussi, il n'y a pas de critères clairs par lesquels les transporteurs peuvent s'encadrer dans la catégorie „transport public urbain”¹². Afin de remédier ce problème, les enseignants

¹¹ Лещинская Н.И. *Некоторые проблемы законодательных дефиниций в области перевозок пассажиров транспортом общего пользования* // Человек, психология, экономика, право, управление: проблемы и перспективы: материалы XIII Международной научной конференции аспирантов и магистрантов, г. Минск, 19 мая 2010 г., Минский ин-т управления, под ред. канд. наук В.В. Гедранович. – Минск, 2010, p.166.

¹² Лещинская Н.И. *О некоторых мерах по совершенствованию законодательства в области перевозок пассажиров транспортом общего пользования* // Человек, психология, экономика, право, управление: проблемы и перспективы: материалы XV Международной научной конференции аспирантов и магистрантов, г. Минск, 16 мая 2012 г., Минский ин-т управления; под ред. канд. наук В.В. Гедранович. – Минск, 2012, p.165.

N.Lescinscaia, V.Macarevici¹³ et O.Condarevici¹⁴ propose de modifier la législation de chaque État et d'introduire des larges dispositions légales consacrés aux transports urbains de passagers.

Le chercheur A.Lebedev recommande la création d'un système de transport métropolitain formé par la fusion de l'Entreprise municipale "Transport électrique", l'Entreprise municipale "Bus Urban Park" et l'Entreprise d'Etat "Chemin de Fer de Moldova". L'auteur suggère que le système de transport métropolitain doit comprend quatre zones: Zone 1 - Chisinau (comprenant des autobus, trains, trolleybus); Zone 2 - environ 10 km à l'extérieur de Chisinau (bus, trains, bus express); Zone 3 - aux centres de district: Strășeni Noi, Hancesti (bus, train); Zone 4 - aux centres de district: Criuleni, Orhei, Calarasi, Causeni, Leova, Nisporeni, Basarabeasca (bus, train)¹⁵. Ce système métropolitaine fournira l'accès rapide au centre de Chisinau (gare, la gare routière centrale). A cet égard, la gare routière centrale doit être réorganisé pour faciliter l'accès des transports publics dans la région.

Les experts de la Banque Européenne pour Reconstruction et Développement propose de structurer les transports publics à Chisinau sur trois couches: la première - constituer des lignes de trolleybus, la seconde - les autobus, les minibus. Il est nécessaire de créer des points de transfert intermodal en mettant en œuvre la structure tarifaire du péage intégré¹⁶. Les avantages des réformes du transport dans ce cas sont multiples: les gens peuvent facilement atteindre le centre; croissance du trafic de passagers, qui se traduira par des recettes supplémentaires; opportunités de développement du réseau; la stabilité financière; les minibus auront un rôle distinct dans le système de transport; les horaires de trolleybus, bus et minibus seront synchronisés pour permettre l'utilisation de moyens de transport rapide et efficace.

Les relations qui se posent entre les transporteur et les passagers sont basées sur le contrat de transport régi par les dispositions du Code civil. Ces relations se distinguent par certaines particularités:

1. La conclusion du contrat coïncide avec le moment de l'achat du billet, que est la seule preuve du contrat de transport. Le billet ne précise pas le lieu d'occuper le passager. De même, le billet ne fournit pas de précisions par rapport aux stations. Ces conditions ne sont pas inclus dans le contenu du contrat de transport urbain.

2. Le contrat de transport public de passagers ne comprend pas le contrat de transport de bagages. Le passager peut emmener les bagages à main libre, mais si il veut mener plus grande bagages, il devra conclure un

contrat pour les bagages. En réalité, la loi ne fait pas de distinction entre les billets pour passagers et des billets pour bagages; les billets sont les mêmes¹⁷. En outre, les bagages à main restent avec les passagers pendant le déplacement, parce que les stations de transports publics urbains ne disposent pas des compartiments de bagages.

3. Il y a certaines catégories de personnes (invalides, pensionnés, anciens combattants, députés, policiers etc.) qui ont le droit au voyage gratuit. Pour ces individus le contrat de transport est gratuit et unilatéral, fait valoir le professeur *H.Svart*¹⁸. Dans ce contexte le doctrinaire *Á.Novic* souligne que le paiement est effectué; le débiteur est non seulement les passagers, mais aussi les autorités locales qui transfère les sommes d'argent sur le compte des entreprises de transport pour couvrir cette dépense¹⁹.

La question de la nature juridique du contrat de transport de personnes bénéficiant des voyages gratuites dans les transports publics a été approché par le professeur *Gh.Chibac* dans le Commentaire du Code civil de la République de Moldova. Selon l'auteur, „le contrat de transport est onéreux, mais le transport de passagers peut être gratuit dans certains cas. Le transport gratuit n'est pas régi par les règles prévues dans le Code civil. A titre d'exception, les règles prévues dans le Code civil sont applicables lorsque le transport est effectué dans l'activité entrepreneuriale par une personne

¹³ Лещинская Н.И., Макаревич В.Д. *Особенности правового регулирования городского транспорта общего пользования в Германии и Беларуси* // Вестник Белорусского государственного экономического университета (Belarusi), 2010, nr.5, p.92-99.

¹⁴ Кондаревич О.С. *Правовое регулирование организации городских и пригородных перевозок пассажиров в регулярном сообщении* // Управление в социальных и экономических системах: Материалы XVIII международной научной-практической конференции, г. Минск, 30-31 мая 2009 г.; ред. кол.: Н.В. Суша. – Минск, 2009, p.388; Кондаревич О.С. *Об отнесении автомобильных перевозчиков к организациям автомобильного транспорта общего пользования* // Юридический журнал (Federația Rusă), 2007, nr.2, p.17.

¹⁵ Lebedev A. *Cum sistemul de transport public din municipiul Chișinău ar putea deveni mai eficient*, publicat la 16.03.2015, <http://diez.md/2015/03/16/cum-sistemul-de-transport-public-din-municipiul-chisinau-ar-putea-deveni-mai-eficient/> (vizitat 25.11.2015).

¹⁶ Romani F., Hamöller G., Boeswillwald P., *op. cit.*, p.63.

¹⁷ Mihalache I. *Contractul de transport auto de pasageri și bagaje* // Revista Națională de Drept, 2011, nr.1, p.21.

¹⁸ Шварц Х.И. *Правовое регулирование перевозок на автомобильном транспорте.* – Москва: Юридическая литература, 1966, p.162.

¹⁹ Новик А.А. *Правовое регулирование пассажирских перевозок городским транспортом общего пользования* // Транспортное право (Federația Rusă), nr.1, 2005, p.35-36.

qui fournit des services de transport public. C'est le cas du transport gratuit des différentes catégories de personnes avec bus, minibus et trolleybus²⁰.

Le problème est que le budget locale couvre dans une manière insuffisante les frais engagés pour le transport gratuitement de personnes. Par conséquent, l'Etat a beaucoup de dettes par rapport aux entreprises de transport. Les transporteurs n'accepte pas le transport gratuit des passagers. Ils s'adressent avec actions dans l'instance judiciaire contre l'administration locale pour retourner les dettes²¹. De cette façon, les entreprises de transport sont obligés de fonctionner à perte. Une solution est de retirer le droit de voyager gratuitement pour certaines catégories de citoyens. Ces catégories de personnes doivent bénéficier d'une rémunération mensuelle versée à titre de supplément de pension. Ce système est actuellement appliqué avec succès par la Mairie de Chisinau depuis le mois de septembre 2009 après que le conseil municipal a décidé de retirer les droits aux transports gratuites.

4. Les catégories de personnes ayant droit au voyage gratuit sont prévus dans la législation, mais les collectivités locales peuvent en outre prendre des décisions afin d'élargir le nombre de cette population. Si ces décisions ont été prises, la décision du conseil local et la liste des bénéficiaires de voyage gratuit sera affiché dans le salon des bus et des trolleybus. Par exemple, la liste des personnes habilitées à voyage gratuit sur les transports en commun dans la municipalité de Chisinau est établie par l'annexe 3 de la décision no.8/8 du Conseil Municipal du 15.09.2009 et dans cette catégorie sont: a) les élus locaux (au sein de l'unité administrative et territoriale) conformément à l'article 23 de la Loi sur le statut des élus locaux no.768/2000 (Journal officiel, 2000, no.34); b) la police, en vertu de l'article 64 de la Loi sur la police et le statut de la police no.320/2012 (Journal officiel, 2013, no.42-47); c) les soldats et officiers des organes de sécurité de l'Etat en vertu de la Loi sur l'état des organes de sécurité no.619/1995 (Journal officiel, 1997, no.10) et la décision du Conseil municipal no.8/8 de 15.09.2009. Selon la loi, le système de sécurité de l'État se compose du Service d'Information et de Sécurité, Département de la Police de Frontière, Service de Douane (article 13, paragraphe (1)); d) les enfants jusqu'à 7 ans. Le Règlement nr.854/2006 détermine que le passager a le droit d'être accompagné gratuitement par un enfant âgé de 7 ans, sinon occupant une

²⁰ Chibac Gh. *Comentariul Codului civil al Republicii Moldova*. Volumul II. Ediția a II-a. – Chișinău: ARC, 2006, p.572.

²¹ Новик А.А., *op.cit.*, p.36.

place particulière sur le siège (point 10 (a)); e) les gardes de personnes. Conformément à la Loi sur les gardes populaires no.1101/1997 (Journal officiel, 1997, no.22-23), membre de la Garde Populaire de service a le droit d'utiliser gratuitement les transports urbains (sauf taxi), tel qu'établi par les autorités locales (article 9 section.(1) (g)). Aussi, pour être en mesure de voyager gratuitement dans les transports publics, un membre de la garde populaire est tenu de porter brassard, porter une carte de membre et un badge (article 8 (f)); f) les anciens combattants, en vertu de la Loi sur les anciens combattants no.190/2003 (article 14 (1) point (d)) (Journal officiel, 2003, no.84-86). Par la décision no.8/8 du 15.09.2009 le Conseil municipal a décidé que les héros de l'Union soviétique, les héros du travail socialiste, les personnes décorées avec mentions «gloire» de trois degrés ont aussi le droit de voyager gratuitement dans le transport public urbain.

5. Les passagers du transport public urbain peuvent bénéficier d'abonnements, valables pour une certaine période de temps. L'avantage d'abonnement est qu'il fournit aux passagers le droit de se déplacer aux routes qui sont servis par la même organisation de transport et sans aucune limitation à cet égard. Le prix d'abonnements ne dépend pas du nombre de trajets, mais de la période de souscription. Par exemple, dans les kiosques de la ville de Chisinau les abonnements de trolleybus peuvent être achetés pour 1 mois et 15 jours. Les transporteurs ont la possibilité de recevoir les argents à l'avance, tant que les services de transport seront rendus à l'avenir.

Nous soulignons que la structure tarifaire actuelle des passagers de transports publics urbains ne fidélise pas les passagers. Les abonnements mensuels sont trop chers en comparaison avec un seul billet dans d'autres villes. Le système de charge par lequel les billets sont vendus dans l'intérieur des véhicules est contraire aux normes européennes. Une solution à ce problème serait que l'achat des billets soit effectué dans des points de vente autorisés. Le prix des billets pour être augmenté de façon significative, tandis que le prix de souscription devrait être inférieur. En outre, les trolleybus, autobus et minibus doivent être intégrés dans un système de péage unique, permettant aux passagers de changer entre les voies et moyens sans avoir à payer de frais supplémentaires.

Le Règlement no.854/2006 établit une série d'exigences pour les véhicules: indiquer le nom de points initial et final; indicateurs secondaires pour les pointes de départ, finale et intermédiaire selon les prescriptions en vigueur, d'effectuer le transport conformément à la capacité nominale du bus, selon la fabrication (pct.31). La porte d'entrée dans les bus est destinées pour l'embarquement des enfants d'âge préscolaire, les femmes enceintes, les personnes âgées, les personnes handicapées présentant des signes visibles

de handicap, les enfants des écoles primaires, les personnes qui exercent un contrôle. Première quatre places à gauche sont réservés aux passagers ayant des enfants d'âge préscolaire, femmes enceintes, citoyens handicapés et âgés. Ces lieux sont marquées avec des signes qui incluent l'inscription «Pour les enfants et les passagers à mobilité réduite» (pct.32).

Selon la décision du Conseil municipal no.8/8 de 15.09.2009, le prix pour un trajet en trolleybus dans la ville de Chisinau est de 2 lei (environ 0,1 euro), dans le bus – 3 lei (environ 0,15 euro). En outre, le transport de passagers sur les routes urbaines sont organisées selon: les abonnements mensuels pour les adultes et pour les étudiants, des billets pour certaines catégories de citoyens bénéficiant de facilités prévues par la législation. Le passager est obligé de payer le prix jusqu'à la station suivante, au compteur ou au conducteur.

Le mode de paiement des taxes dans le transport urbain est prévu dans le Règlement nr.854/2006. Pour les transports public sur le territoire de Chisinau, qui est le plus achalandé, les règles sont fixées par le Conseil Municipal Chisinau et approuvé par la décision no.3/35 de 22.06.2000. Il faut mentionner que les paiements peuvent être effectuées directement aux conducteurs. Les autobus de ligne urbains peuvent pratiquer la compostation et payer les frais de transport par compostage des coupons respectifs (point 33 du Règlement nr.854/2006). Malheureusement la compostation pratiqué dans la République de Moldova ne répondent pas aux exigences européennes.

Les détenteurs de billets d'embarquement sont tenus de présenter en forme ouverte le compteur. Si les passagers ont des bagages, il est nécessaire d'acheter un billet pour chaque bagages, sauf les bagages (sacs à main, porte-documents) avec poids et volume réduit qui sont conservés dans la main. Les titulaires d'abonnements doivent payés séparément le transport des bagages. En d'autres termes, les abonnements fournissent un droit seulement à la personne, et non pas aux bagages. Au cas d'excès de poids des bagages, le voyageur va acheter un billet pour eux.

Le passager est obligé d'attendre le véhicule aux stations ou sur le trottoir. À son tour, le conducteur des moyens de transport doit stationné à chaque station aussi longtemps que cela est nécessaire pour le passagers, et commencer le départ après la fermeture des portes. Les voyageurs sont obligés de prendre la barre ou de poignées pendant le mouvement dans le salon, pour éviter un traumatisme. L'embarquement est interdit aux passagers étant ivre, il est interdit de boire de l'alcool, de fumée ou à déranger les autres passagers. De même, il n'a pas le droit de se livrer à des mécanismes d'ouverture de portes, de même que le conducteur est responsable pour cela. Le conducteur doit porter des uniformes de travail, pour être gentil, de percevoir le paiement de voyage et émettre des billets.

L'amende pour non-paiement de la taxe de transport est de 50 lei (environ 2,4 euro). Les sanctions sont appliquées par les contrôleurs d'entreprises municipaux „Transport électrique” et „Bus Urban Park”. Le paiement de l'amende ne le libère pas de payer la taxe de transport. Si le voyageur ne veut pas payer les frais pour le voyage, il est obligé de quitter le véhicule sans condition. La décision du Conseil Municipal no.10 de 27.11.2009 prévoit qu'au cas de voyage sans documents de transport (billets, abonnements, billets droit de voyager gratuitement avec les cartes d'étudiant) lorsque le passager accepte payer des amendes sur place, le proces-verbal n'est pas nécessaire. Si les voyageurs ne paient pas les amendes sur place, ils sont pris à la station de police à payer une amende de la manière et montant fixé par le Code de contravention.

Conclusions et recommandations. 1. Le transport public urbain exige l'exécution d'un ensemble de mesures visant: la politique de tarification; la rénovation du matériel roulant; concurrence loyale à tous les types de transport public de passagers; exclure la duplication des routes; optimisation du réseau de routes, principalement dans les artères centrales et principales de Chisinau; exclure le transport de faible capacité dans le centre de la ville de Chisinau, en introduisant d'autobus et trolleybus.

2. Le principal problème du transport public de Chisinau est la manque des visions pour prendre des décisions de développement et d'optimisation. Acquisition de nouveaux trolleybus, détournement et annulation des itinéraires de minibus sont plutôt solution ad hoc que partie d'une stratégie globale. La solution que je propose est la création d'une nouvelle structure intitulé – Société de Transport à Chisinau, en fusionnant les entreprises municipales „Transport électrique” et „Bus Urban Park”. Nous soulignons que des structures similaires opèrent dans des villes comme Paris, Lisbonne, Madrid, Amsterdam, Helsinki etc. La gestion des transports publics serait centralisée et efficace.

3. Le système actuel de péage dans les transports urbains, basée sur la collecte des billets de papier, ne répond pas aux normes européennes. Les abonnements sont trop chers par rapport à un billet de voyage et la structure tarifaire ne favorisent pas les clients fidèles. La solution serait l'introduction du système de péage électronique dans les bus et les trolleybus de Chisinau. Par système de péage électronique les passagers pourront payer avec des cartes de voyage. Les cartes peuvent être chargées via différents dispositifs, y compris les terminaux, qui seront installés à proximité des stations de transport public en attente. Avec la mise en œuvre du système de péage électronique va être approuvé une nouvelle structure de tarification pour les services de transports publics et des changements dans le Code de contravention pour

sanctionner les passagers qui ne respectent pas leurs obligations de paiement.

4. Le coût d'un billet dans les transports publics urbains en Moldavie est très faible. Avec le prix de 2 lei (trolleybus) et 3 lei (bus) les transporteurs ne peuvent pas couvrir les coûts de l'entreprise. Une autre situation existe dans les grandes villes européennes: à Sofia (Bulgarie), par exemple, le coût des déplacements à trolleybus est de 0,5 euro, à Varsovie (Pologne) - € 0,7, Bucarest (Roumanie) - € 0,4 Budapest (Hongrie) - le tarif pour un seul voyage en métro, bus, tramway et ferroviaire est à 1,08 euro. Dans d'autres villes européennes les frais de voyage sont plus élevés, par exemple, à Londres (Angleterre) est de 2,5 euros. Par conséquent, le prix du billet doit être accru pour offrir la possibilité de remplacer les minibus avec des autobus lourds. Par exemple, à Prague (République Tchèque), mais aussi dans d'autres villes européennes, la population se déplace en métro, tram et trolleybus. Les minibus circulent seulement sur la périphérie²¹.

5. Les véhicules de transport public des grandes capitales européennes sont équipées de dispositifs spéciaux (compost, des tourniquets, des validateurs) pour le paiement de billets. Par exemple, la Fédération de Russie (Moscou, Saint-Pétersbourg et d'autres villes), les autobus, les trolleybus et les tramways sont équipés de tourniquets. Embarquement des passagers s'effectue seulement par la porte d'entrée ou sont fixées des tourniquets (le métro représente une exception). Dans les grandes villes de la Roumanie (Bucarest, Iasi, Cluj-Napoca, Constanta) les billets peuvent être achetés à partir des cabines (situées dans les gares les plus fréquentées de la ville). Avant de commencer le transport, le conducteur a le droit de vérifier les billets. En outre, récemment (mai 2015) ont été installés des mécanismes automatiques pour l'achat des billets. Instructions pour l'utilisation des machines sont simples: choisir le type de voyageur et le nombre de voyages²². La même méthode de facturation pour les billets est présent dans les villes d'Italie, de la France, d'Espagne, d'Allemagne etc.

6. À première vue, on pourrait penser que pour les personnes qui ont le droit de voyager gratuitement, le contrat de transport est aussi gratuit, en réalité, les paiements sont effectués par les autorités locales. L'administration locale transfère régulièrement des sommes d'argent aux entreprises de transport pour couvrir les frais de voyage gratuit.

²² <http://www.myczechrepublic.com/ru/prague/buses.html> (vizitat 09.12.2015).

²³ Les machines ont été achetées par des fonds européens, qui visent à moderniser les transports publics à Iasi. Chaque machine coûte ^10.000 (http://www.adevarul.ro/locale/iasi/Automate-bilete-statiile-transport-Iasi_0_586741852.html (vizitat 09.06.2015)).

FUNDAMENTAREA CONCEPTUALĂ A COMPETENȚEI TERITORIALE A STATULUI ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL PUBLIC

Doina CAZACU,

doctorandă, Institutul de Cercetări Juridice și Științe Politice, AȘM

Rezumat

Abordarea conceptului de competență teritorială a statului nu poate fi separată de suveranitate. Complexitatea ambelor concepte a determinat geneza diverselor teorii, care diferă, fie de criteriu de raportare, fie de modul de exercitare sau negare a acesteia.

Pe fonul transformărilor esențiale pe plan internațional din perioada inter-și post-belică, legate de procesul de eliberare socială și națională, a dus la apariția de noi state naționale pe fostele teritorii coloniale, abordările doctrinare nu mai sunt atât de categorice în privința negării în totalitate a suveranității.

Pe de altă parte, în doctrina de specialitate, este negată utilizarea termenului de “competență”, fiind utilizată noțiunea de “jurisdicție.”

***Cuvinte-cheie:** concept, competența teritorială, jurisdicție, suveranitate, limitarea competenței*

BACKGROUND OF CONCEPT OF TERRITO- RIAL STATE JURISDICTION IN INTERNA- TIONAL PUBLIC LAW

Abstract

Approaching the concept of jurisdiction of state sovereignty can not be sepa-

rated. The complexity of both concepts has led the genesis of various theories that differ either connecting factor be how to exercise or deny it.

On the background of the basic transformations international inter- and post-war period, related to the social and national liberation, led to the emergence of new nation states in the former colonial territories, doctrinal approaches are not so categorical denial on the fully sovereignty.

On the other hand, the legal doctrine is denied use of the term “competence” is used the concept of “jurisdiction.”

Keywords: concept, territorial jurisdiction, sovereignty, limiting jurisdiction

Indubitabil că așa un concept cum este ”competența teritorială” a statului este precedată de suveranitate. Ca și concept juridic, aceasta se cristalizează în secolul al XVI-lea, în lucrarea lui Jean Bodin, *Les six livres de la Republique*, care se bazează pe argumentarea conceptului de suveranitate indivizibilă și absolută.[6, 226] Astfel, în acea perioadă, suveranitatea se definea prin competența exclusivă de a judeca, a legifera, a bate moneda, a preleva impozite și taxe, a declanșa războiul și de a încheia pacea.

Suveranitatea a fost abordată prin instituirea mai multor teorii, printre care menționăm teorii cu privire la caracterul ”anacronic” al suveranității, susținătorii căreia sunt Ph. Jessup, Ch. G. Fenwick, Mc Dougal, Cl. Eaglton, H. Morgenthau, care vin să discrediteze noțiunea de suveranitate și pun accentul pe necesitatea creării ”statului mondial”. [26, p.164] Această teorie a fost susținută și de J. Buchmann, care evidențiază: “*cauza profundă a neputinței dreptului internațional și a anarhiei internaționale se datorează în distribuirea pluralistă a puterii între statele-națiuni*”. [4, p. 67]

Pe fonul transformărilor esențiale pe plan internațional din perioada inter- și post-belică, legate de procesul de eliberare socială și națională, a dus la apariția de noi state naționale pe fostele teritorii coloniale, abordările doctrinare nu mai sunt atât de categorice în privința negării în totalitate a suveranității. Astfel, Kunz J. afirmă: “statele suverane nu mai sunt singurele subiecte de drept internațional, dar ele continuă să rămână subiectele cele mai importante, care au toate drepturile și obligațiile internaționale și care sunt în același timp creatorii dreptului internațional, ai tuturor subiectelor nestatale ale acestui drept... Noul drept internațional impune o adevărată limitare a suveranității lor, dar, în general, nu este vorba decât de limitări ale suveranității. Nu s-a reușit încă ca suveranitatea să fie restrânsă în mod real și mai puțin încă ca ea să fie înlăturată.” [19, p. 84]

Ideea diminuării noțiunii de suveranitate prin “aplicarea fictivă a

principiului egalității națiunilor” este susținută și de către Friedmann W., care indică asupra unei suveranități “iluzorii” prin prisma raportului dintre statele mici și cele mari. [15, p. 335]

Inechitatea statelor mici în raport cu cele mari, prin depășirea suveranității celor din urmă, ca rezultat al dezvoltării industriale și prin crearea de monopoluri, este punctul de referință al autorului Marshall A. Acesta în egală măsură susține că viața politică, socială și economică a statelor capitaliste dezvoltate este influențată de marile uniuni monopoliste, care determină la rândul său inegalitatea dezvoltării economice între diferite țări. [23, p. 11]

O altă teorie ar fi aceea a “competențelor”, aceasta a fost dezvoltată în special în perioada celor două războaie mondiale, de către juriști cunoscuți cum ar fi: Kelsen H., Scelle G., Rousseau Ch., Coplin W. Astfel, potrivit lui Kelsen H., citat de către Moca Gh., “suveranitatea nu este decât o ipoteză că o ordine normativă este o ordine supremă, a cărei obligativitate nu poate fi dedusă din nici o altă ordine superioară”. Autorul de asemenea susține că, o ordine supremă nu poate fi caracteristică statului, deoarece ar exclude posibilitatea existenței concomitente a două sau mai multe state, iar supremă ar putea fi numai o ordine suprastatală și ar exercita funcțiile statului, numite “competențe”. [26, p. 173]

Autorul Geamănu Gr. consideră că teoria competenței are un caracter neștiințific, deoarece consideră că dreptul internațional ar concede statelor o simplă “competență” asupra teritoriului, element integrant, dar și esențial al statului asupra căruia acesta își exercită suveranitatea din momentul formării statului, nu în virtutea unei delegări de competențe *a posteriori* de către ordinea juridică internațională. [16, p. 410]

Potrivit teoriei lui G. Scelle, relațiile internaționale nu sunt relații între state, ci între colectivități, iar dreptul internațional nu face decât să delimiteze competențele diferitor colectivități. [16, p. 410] Competența, după cum este definită de G. Scelle, reprezintă puterea conferită indivizilor, membri ai societății de a emite acte de voință, care se vor realiza în mediul social. Esența acestei teorii reduce suveranitatea teritorială a statului la o competență *ratione loci*, deci la o competență locală.

Teoria competențelor, analizată supra, de fapt reprezintă o negare a existenței suveranității statelor, excluzând-o prin acțiunea colectivităților.

La fel, împotriva teoriei competențelor s-a pronunțat și Titulescu N., potrivit căruia “suveranitatea nu ar mai fi decât o simplă putere a statului de a se mișca liber în limitele fixate de drept, adică o anumită competență specială deținută de guverne, pe baza dreptului internațional”. [32, p. 846]

Nu susținem ideile, prin care se neagă categoric existența suveranității,

deopotrivă, ne raliem opiniei autorilor francezi P. Daillier, A. Pellet care susțin că statul se comportă în mod normal, ca și suveran în teritoriul său, iar ansamblul competențelor sale sunt tradițional desemnate prin formula “suveranitate teritorială”. [9, p. 458]

Rousseau Ch. consideră că, funcția esențială a dreptului internațional este în a determina și reglementa competențele statului, deci a sferei lor de acțiune. Autorul arată o triplă funcție a dreptului internațional:

a) determinarea competenței între state, fiecare stat având o sferă geografică de acțiune;

b) determinarea obligațiilor negative (datoria de a se abține) sau pozitive (datoria de colaborare, de asistență etc.), care se impun statelor în exercitarea competenței lor, având ca rezultat substituirea competenței discreționare printr-o competență legală, limitată;

c) reglementarea competenței instituțiilor internaționale. [31, p. 138]

Moca Gh., consideră că abordarea lui Rousseau Ch. este una incompatibilă cu principiul suveranității, cu drepturile inerente depline suveranității a fiecărui stat, care potrivit autorului, sunt recunoscute și protejate de dreptul internațional public. [26, p. 181]

Într-o altă accepțiune, potrivit teoriei competenței, teritoriul se reprezintă ca o porțiune din suprafața terestră în care un sistem de reguli juridice este aplicabil și executoriu, teritoriul reprezintă sfera de competență spațială a statului, cadrul de validitate a ordinii statale, [1, p. 99] teoria “suveranității relative”. Aceasta mai este numită și teoria suveranității “limitate”, susținătorii acesteia pornesc de la ideea existenței suveranității statelor. Autorul Korowicz M. relevă importanța suveranității, remarcând că “suveranitatea statelor constituie baza dreptului internațional, iar dreptul internațional garantează statelor suveranitatea”. [18, p. 141]

Totuși, aceste susțineri sunt însoțite de “limitări”, care reies din necesitatea de cooperare dintre state, statele urmând să accepte aceste “limitări” ale suveranității.

În doctrina dreptului internațional, la începutul secolului al XX-lea, se făcea deosebire între “suveranitate” și “exercițiul suveranității”. Aceste noțiuni reies din realitățile epocii contempo-rane, prin care anumite state, prin forme mai directe sau indirecte aduceau o “limitare” a suveranității altor state. În literatura de specialitate, situația de fapt prin care un stat aducea o atingere suveranității, adică o limitare a suveranității unui alt stat, se numea “stat semi-suveran” (État mi-souverain). [2, p. 26] Această noțiune și-a găsit aplicarea în special în perioada existenței regimurilor de protectorat

sau coloniale. Potrivit autorului Plastara G., în funcție de modul de exteriorizare, statele pot fi divizate în: state protejate; state semi-suverane; state sub regimul mandatului.

Totodată, autorul menționează că, statul poate să se găsească într-o situație în care, suveranitatea poate să se exteriorizeze în totalitate sau numai în parte, atribuind la această categorie statele semi-suverane, care "... au în principiu facultatea de a dispune de interesele lor interne, în ceea ce privește interesele lor externe, această categorie de state are numai folosința, nu și liberul exercițiu al lor. Acestea pot fi asemănați cu "persoanele incapabile" pentru dreptul internațional. Din această categorie fac parte toate statele supuse unui regim de vasalitate sau protectorat". [27, p. 24]

Raportul de vasalitate, protectorat și suveranitate se exprimă printr-o incompatibilitate *a priori*, dar care și-a găsit expresia în special în sec. al XVII-lea și al XVIII-lea. Spre exemplu, Principatele Române au fost state vasale Sublimei Porți, deși acestea posedau o deplină capacitate juridică și exercițiul suveranității sale interioare și chiar exercițiul liber al suveranității sale externe. Autorul Plastara G, studiind tratatele dintre voievozii Principatelor Române și cei turci, constată o guvernare a Țărilor Românești după propriile legi, iar în art. 1 al Tratatului încheiat între Petru Rareș și Suliman Magnificul în 1529 era prevăzut că "Poarta recunoaște Moldova ca pământ liber și nesupus", iar în art. 9 dispunea că "Moldova va păstra titlul de țară independentă". [27, p. 36]

Potrivit Dicționarului explicativ al limbii române, termenul de vasalitate semnifică "situație de dependență politică a unei țări față de alta, cu păstrarea autonomiei." [11] Astfel, vasalitatea reprezenta un raport juridic în care un stat era obligat să apere un alt stat, numit stat vasal, contra primejdiei și tentativelor care îl amenințau. La rândul său, statul-vasal urma să îndeplinească două obligațiuni: datoria de fidelitate și de asistență militară. Mai era pusă și sarcina asistenței bănești, care însă, trebuia prevăzută expres în tratat.

O altă formă de "semi-suveranitate" era aplicată prin stabilirea protectoratului, care reprezenta "o combinațiune întemeiată pe un contract care intervine între state de forțe inegale și de civilizațiuni diferite, și prin care acel stat care este considerat mai slab sau mai puțin înaintat în civilizație, este pus sub protectoratul sau ocrotirea unei puteri". [27, p. 38]

Protectoratul se deosebește de vasalitate prin aceea că statul protejat transferă în baza unui tratat statului protector conducerea relațiilor externe. Statul protector este abilitat să: 1) reprezinte statul protejat în relațiile externe; 2) încheie în numele lui tratate; 3) să primească și acrediteze reprezentanți

diplomatici. În acest sens, statul protector stabilea un control strict asupra politicii externe a statului protejat. [8, p. 55] De asemenea, prin protectorat puteau fi controlate și anumite direcții ale suveranității interne, cum ar fi comandamentele militare, administrarea justiției, perceperea taxelor și impozitelor. [14, p. 94]

Conceptele moderne privitoare la suveranitate au pus deseori întrebarea dacă se poate vorbi de “suveranitate absolută” a statelor, o putere deasupra dreptului internațional. Sunt puțini aceia care ar fi de acord astăzi cu o asemenea idee. Viața internațională contemporană evidențiază coexistența unor state suverane. Însă, suveranitatea în plan internațional nu poate fi absolută, tocmai pentru că ea trebuie să asigure toleranță și respect pentru suveranitatea altor state. [5, p. 249]

Uniunea Europeană se prezintă ca o realitate a exercitării în comun a unor atribute de suveranitate de către statele naționale și structurile comunitare create prin integrare, apreciată, în general ca o limitare a suveranității. Această idee este admisă în mod progresiv în statele europene, motiv pentru care textele constituționale noi exprimă o nouă concepție privind suveranitatea de stat. Nivelul conceptual de actualitate imprimă suveranității două coordonate aparent aflate în contradicție: state existente ca entități distincte suverane în cadrul unui organism supranațional și Uniunea Europeană cu putere de decizie proprie. Se admite astfel necesitatea limitării puterii suverane a statelor integrate, aspect evidențiat de apariția unor noi reguli în constituțiile acestor state.

O parte dintre statele membre au prevăzut în legile fundamentale referiri exprese privitoare la suveranitate, afirmând că statul poate transfera instituțiilor europene unele atribute de suveranitate ori poate accepta exercitarea în comun a acestora. [25, p. 148] Terminologia utilizată diferă de la un stat la altul, de la o constituție la alta, marcând totodată și modul în care este privită „noua” suveranitate. Sintagmele întâlnite sunt următoarele: în Legea fundamentală a Germaniei – „transfer de drepturi de suveranitate”, [21] în Constituția Regatului Danemarcei se evidențiază o „delegare de atribuții de suveranitate” [7], în Franța – „transferul competențelor”, fiind precizat că “sub rezerva reciprocității, Franța consimte asupra limitărilor suveranității, necesare pentru organizarea și menținerea păcii” (*sous réserve de réciprocité, la France consent aux limitations de souveraineté nécessaires à l'organisation et au maintien de la paix*). [30] În cazul Franței, autorul Troper M., evidențiază faptul că transferul competențelor nu reprezintă un transfer de suveranitate, ci doar o limitare a suveranității. [33]

Conceptul juridic de suveranitate este adesea definit prin prisma naturii și a modalităților de exercitare a competențelor de stat. Potrivit autorului Cahin G., citat de către Bal L., susține că interpretarea noțiunii de suveranitate, prin conceptul de competență este legată de definiția de suveranitate ca “competență de competență”. Această noțiune este considerată ca fiind o “prerogativă a statului”, prin care “o distinge în mod clar de organizația internațională”. [2, p. 26] Majoritatea autorilor folosesc aceste două concepte alternativ și consideră că limitarea exercitării competențelor suverane ale statelor este o limitare a suveranității lor. [29, p. 11] O astfel de abordare, cu toate acestea, duce la o relativizare a suveranității. Într-adevăr, în cazul în care conceptul de suveranitate este analizată în aspectele sale semnificative de la un număr de competențe deținute de stat la nivel internațional, amploarea și importanța acestui concept poate varia de la stat la stat și în conformitate cu angajamentele sale internaționale.

Dicționarul terminologic al dreptului internațional definește competența națională după cum urmează: “o putere juridică de a cunoaște un fapt, de a legifera asupra anumitor domenii, de a lua o decizie, de a face un act, de a îndeplini o acțiune ce aparține unui stat și nu unui alt stat sau unei instituții internaționale, indiferent dacă exercitarea acestei puteri este supusă regulilor de drept internațional sau este lăsată la aprecierea discreționară a acestui stat”. [12, p. 193] Conceptul de “domeniu al competenței naționale” își are originea încă în epoca monarhică, fiind îmbogățit și extins prin principiul suveranității de stat.

În doctrina științelor politice și dreptul constituțional, în vederea definirii teritoriului, de-a lungul anilor au fost formulate mai multe teorii privind teritoriul. În acest sens, distingem [10, p. 24]:

- teoria teritoriului-subiect, teritoriul apărând ca element constitutiv al personalității statului și o condiție a existenței sale ca persoană juridică, statul având asupra teritoriului un drept de *imperium*, ce reclamă noțiunea de suveranitate, și nu de *dominium*, ce presupune proprietatea acestuia;
- teoria teritoriului-obiect, potrivit căreia teritoriul constituie un obiect real asupra căruia statul își exercită puterea, acesta având asupra teritoriului un drept real de drept public, un *dominium*, și comportându-se ca un proprietar;
- teoria teritoriului-limită, presupune că teritoriul este limita acțiunii etatice, un cadru de exercitare exclusivă a competențelor;
- teoria competenței, conform căreia teritoriul este o simplă sferă de dominație spațială, un domeniu de validitate teritorială a unei ordini juridice etatice.

Competența teritorială le regrupează pe ambele, deoarece ea trebuie înțeleasă ca fiind *aptitudinea statului de a exercita autoritatea sa, conform dreptului internațional, de asemenea asupra bunurilor, situațiilor, persoanelor și activităților care se află sau se desfășoară în interiorul teritoriului său.*[13, p. 60]

Ca regulă generală, orice competență poate fi analizată *ratione loci* deoarece competența este spațială, cu alte cuvinte, ea se aplică activităților care au dimensiune teritorială. Exercițarea competenței statului asupra teritoriului său decurge din suveranitatea asupra teritoriului, ea este manifestarea sau consecința și nu conținutul. Această competență este cea mai vastă și importantă din cele recunoscute statului. [24]

Principiul teritorial a avut întotdeauna importanță decisivă pentru determinarea sferei de acțiune a puterii de stat. Totodată, principiul are și aspect extrateritorial. Puterea statului se răspândește asupra cetățenilor săi din teritoriul internațional, de exemplu: Antarctica [35, p. 406], spațiul extraatmosferic. Navele maritime, aeriene și cosmice în spațiul internațional sunt considerate quasi teritoriu al statului de pavilion.

În literatura rusă de specialitate este negată utilizarea termenului de “competență”, fiind utilizată altă noțiune, și anume cea de “jurisdicție”. [36, p. 21] Autorul Lukașiuk I. definește jurisdicția statelor în felul următor: „Jurisdicția reprezintă manifestarea suveranității statului și semnifică puterea statală, volumul și domeniul de acțiune al acesteia” Din definiția dată poate fi dedus caracterul abstract al noțiunii de jurisdicție, aceasta având implicații teritoriale, dar totodată nelimitându-se la ele. Este important să delimităm noțiunea de jurisdicție de cea de teritoriu, din motivul efectelor pe care le au asupra întinderii obligațiilor extrateritoriale. [34, p. 330]

În opinia autorului Poalelungi M., jurisdicția statelor rezidă în capacitatea acestora de a-și manifesta competențele legislative, executive și judiciare atât în limitele teritoriului lor, cât și în exterior, având finalitatea de a reglementa (în sens larg) conduita persoanelor fizice și juridice din ordinea juridică internă. Jurisdicția emană din conceptul de suveranitate, care, după natura sa, este strâns legat de elementul spațial – de teritoriul aflat sub suveranitatea statului. Acest fapt duce la prioritatea interpretării jurisdicției statale prin prisma *principiului teritorialității*. Totodată Poalelungi M. menționează specificul aplicării Convenției Europene a Drepturilor Omului, din prisma art.1, care are un sens autonom de acel obișnuit în dreptul internațional și că nu ar trebui interpretată exclusiv conform acestuia. Nu trebuie de uitat, afirmă autorul, că CEDO este un instru-

ment supus unei interpretări progresive, în funcție de acele probleme care sunt ridicate spre interpretare în procedura contencioasă a Curții. [28]

Considerăm necesar de a puncta o diferențiere între termenul de jurisdicție, utilizat în legislația națională a statelor și termenul de jurisdicție, sub aspect internațional.

La nivel internațional, fără ca să se refere la un anumit stat, termenul “jurisdicție” este utilizat pentru a desemna autoritatea curților și tribunalelor internaționale. Se știe, de exemplu, problema jurisdicției opționale sau facultative și cea obligatorie a Curții Internaționale de Justiție. Dacă analizăm, sub aspect comparat competența organelor judiciare naționale și internaționale, va trebui să recunoaștem că acesta este un fenomen juridic omogen. Singura diferență este că într-un caz instanțele sunt parte a mecanismului intern al unui stat, iar cealaltă - parte a mecanismului sau a mecanismelor de cooperare interstatale (în cazul în care o instanță internațională este un organ al unei organizații internaționale).

Potrivit autorului Mann A. F., jurisdicția este asociată cu una dintre funcțiile principale ale dreptului internațional public, și anume, funcția de “reglementare și de stabilire a limitelor competențelor respective ale statelor”. [22, p. 3]

Considerăm necesar de a menționa faptul că, literatura franceză, în special, utilizează termenul de “*compétence territoriale de l’Etat*”, pentru a sublinia aptitudinea statului de a exercita competențele sale, ca exponent al puterii suverane, pe teritoriul său. [20] Mai mult, autorul confundă noțiunea de „*la compétence nationale d’un Etat*” (competența națională a statului), apreciind-o ca fiind o chestiune de jurisdicție internă. Competența națională a statului reprezintă o expresie juridică a suveranității statului, de a legifera anumite domenii, de a lua anumite decizii, de a efectua anumite acțiuni, în alți termeni principiul competenței naționale prevede existența, în dreptul internațional, a unui domeniu de competențe de care se bucură statul și pe care le exercită într-o manieră discreționară și nu este supusă autorității unui alt subiect de drept. [17, p. 23] Competența națională este divizată în competență teritorială și competență personală.

Astfel, juriștii internaționaliști, în eforturile sale de utilizare corectă a terminologiei, întâmpină dificultăți în legătură cu existența complexitatea și diversificarea drepturilor, obligațiilor, competențelor, privilegiilor și imunităților statului, care sunt umbrite de utilizarea prea largă a termenilor de suveranitate și jurisdicție. Cu toate acestea, afirmă același autor, poate fi identificată și unicitatea în ceea ce privește utilizarea acestor termeni.

Complexul obișnuit al drepturilor, reprezintă situația tipică a competenței de drept, fiind acceptat ca și suveranitate. Deopotrivă drepturile concrete sau totalitatea acestora, care sunt indubitabil mai mici ca volum, decât cel al suveranității, este desemnat prin termenul de “jurisdicție”.

Generalizând cele expuse, Brownlie J., ajunge la concluzia că suveranitatea prin sine reprezintă desemnarea juridică prescurtată a subiectului de drept internațional public, adică a statutului unei entități cum ar fi statul. Pe când, jurisdicția ține de aspectele concrete ale subiectului de drept internațional public, în special cu privire la drepturile, privilegiile și competențele acestuia.[3, p. 74]

Considerăm că legătura dintre “competență” și “jurisdicție” a unui stat este identică cu raportul dintre “specie” și “gen”, astfel, termenul de competență fiind unul mai larg, care include la rândul său noțiunea de jurisdicție. Astfel, competența statului reprezintă o manifestare a suveranității acestuia, deci este o putere juridică conferită sau recunoscută de dreptul internațional unui stat și care-i permite realizarea funcțiilor statale. Prin urmare, competența teritorială a statului este acea manifestare sau consecință care decurge din suveranitatea teritorială a statului.

Referințe bibliografice

1. Anghel I.M., Subiectele de drept internațional, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Lumina Lex, București 2002, p. 99.
2. Bal L., *Le Myth de la souveraineté en droit international*. Thèse de doctorat, Strasbourg, 2012, p. 26.
3. Brownlie J., *Principles of public international law*, 2-nd edition, Clarendon Press, Oxford, 1973, p.74-75.
4. Buchmann J., *A la recherche d'un ordre international*, Paris, 1957, p.67.
5. Chirtoacă N., Chirtoacă L., Suveranitatea – element definitoriu al personalității juridice internaționale a statului, în *Anuarul Științific*, Vol. V, Institutul de Relații Internaționale din Moldova, Chișinău, 2007, p. 249.
6. Constantin Valentin, *Drept internațional*, Editura Universul Juridic, București, 2010, p. 226.
7. Constituția Regatului Danemarcei, <https://constitutii.wordpress.com/2013/02/04/constitutia-regatului-danemarcei/>, vizitat la 21.07.2015.
8. Crețu V., *Drept internațional public*, Editura Fundației “România de mâine”, București, 1999, p. 55.
9. Daillier P., Pellet A., *Droit International Public*, 6-e édition, L.G.D.J., Paris, 1999, p. 458.

10. Dănișor dan Claudiu, *Drept constituțional și instituții politice*. Vol. I. Teoria generală, Ed. C.H. Beck, București, 2007, p.24.
11. *Dicționar Explicativ al Limbii Române*, <https://dexonline.ro/definitie/vasalitate>, vizitat la 13.09.2015.
12. Dorul Olga, *Competențe teritoriale ale statului în dreptul internațional public. Aspecte definitorii*. Materiale ale conferinței științifico-practice cu participare internațională, organizată de Academia de Administrare Publică de pe lângă Președintele Republicii Moldova, 20 mai 2013, p. 192-194.
13. Dupuy Pierre- Marie, *Droit International Public*, Ed. Dalloz, Paris, 2000, p. 60.
14. Fauchille P., Bonfil H., *Manuel du droit international public (droit des gens)*, 6-ième édition, Ar. Rousseau, Paris, 1912, p. 94.
15. Friedmann W., *Law in a changing society*, Stevens, London, 1959, p.355.
16. Geamănu Gr., *Drept internațional public*, Vol. I, *Tratat*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1981, p. 410.
17. Kohen M., *Possession contestée et souveraineté territoriale*, Presses universitaires de France, 1997, p.83.
18. Korowicz M. S., *Organisations internationales et souveraineté des Etats membres*, Edition A. Pedone, Paris, 1961, p. 41.
19. Kunz J., *La crise et les transformations du droit des gens*, dans le *Recueil des cours*, volume 88, II/1955, Academie de droit international de Haye, p. 84.
20. Lavenue J., *Détermination et contenu de la compétence territoriale de l'Etat*, <http://droit.univ-lille2.fr/la-faculte/enseignants/jean-jacques-lavenue/cours-international-penal-approfondi/chapitre-i-determination-et-contenu-de-la-competence-territoriale-de-letat/>, vizitat la 14.09.2015.
21. *Legea Fundamentală a Republicii Federale Germania*, <https://constitutii.wordpress.com/2013/02/01/legea-fundamentala-pentru-republica-federala-germania/>, vizitat la 21.07.2015.
22. Mann A.F. *The doctrine of jurisdiction in international law*, în *Recueil des Cours*, Vol. I, Leyden, 1964, p. 3.
23. Marshall A., *Le dynamisme sans précédent des économies européennes produit une tendance au débardement des frontières*, *Le Monde diplomatique* nr. 1 Paris, 1965, p.11.
24. Mavinga Nsakala P., *L'action des Médecins sans Frontières (MSF) face à la souveraineté de l'état* Université de Kinsahasa - *Travaux de fin de cycle* 2010. http://www.memoireonline.com/02/12/5352/m_Laction-des-Medecins-sans-Frontieres-MSF-face-la-souverainete-de-letat7.html, vizitat la 27.04.2015.
25. Mihăilă A., *Conceptul modern de suveranitate*, *Analele științifice ale Universității „Al.I.Cuza” Iași Tomul LIV, Științe Juridice*, 2008, p. 143.
26. Moca Gh., *Suveranitatea de stat și dreptul internațional contemporan*, Editura Științifică, București, 1970, p. 164.

27. Plastara G., Manual de drept internațional public, cuprinzând și o expunere a conflictelor de legi (drept internațional privat), Ed. All Back, București, 2004, p.24.

28. Poalelungi M., Obligațiile pozitive și negative ale statului prin prisma convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, în teza de doctor habilitat, Chișinău, 2015, p. 80 (total 324 p.) http://www.cnaa.md/files/theses/2015/23445/mihai_poalelungi_thesis.pdf, vizitat la 27.11.2015.

29. Politis N., Le problème des limitations de la souveraineté et la théorie de l'abus des droits dans les rapports internationaux, Recueil des Cours, Tom 6, Hachette, 1926, p.1.

30. Preambului Constituției Franceze din 1958, <http://www.assemblee-nationale.fr/connaissance/constitution.asp>, vizitat la 21.07.2015.

31. Rousseau Ch., Droit international public, 4e édition, Editure Dalloz, Paris, 1968, p. 138

32. Titulescu N., Suveranitatea statelor. Organizarea păcii, Documente diplomatice, Editura Politică, București, 1967, p. 846.

33. Troper M., Comment la Constitution de 1958 définit la souveraineté nationale ?, <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/la-constitution/la-constitution-de-1958-en-20-questions/la-constitution-en-20-questions-question-n-5.17354.html>, vizitat la 21.07.2015.

34. Лукашук И.В. Международное право. Общая часть. Волтерс Клувер, Москва, 2008, p. 330.

35. Лукашук И.И., Международное право.Общая часть.Учебник для студентовюридических факультетов и вузов, Издание третье, переработанное и дополненное. Волтерс Клувер, Москва, 2005, p. 406.

36. Черниченко О., Международно-правовые аспекты юрисдикции государств, диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Москва, 2003, стр. 21.

TIPOLOGIA ȘI DELIMITAREA DECLARAȚIILOR PRODUCĂTOARE DE CONSECINȚE JURIDICE OCROTITE PRIN LEGEA PENALĂ

Andrei NASTAS,

doctorand, Institutul de Cercetări Juridice și Științe Politice, AȘM

Elena BĂDĂRĂU,

doctorandă, IRIM

Rezumat

Un rol important în înfăptuirea actului de justiție îl au martorii, experții și interpreții care contribuie, prin activitatea specifică alături de alți factori, la înfăptuirea justiției.

Caracterul de mijloc de probă al declarațiilor martorului decurge din: a) diferența ce există între declarațiile martorilor și concluziile experților, acestea din urmă nesprrijinindu-se pe o cunoaștere a faptelor sau împrejurărilor dobândite anterior; b) faptul că martorii sunt persoane străine de infracțiune, acest lucru conducând la diferențierea declarațiilor acestora de cele ale învinutului sau inculpatului, precum și de cele ale părții vătămate, părții civile și părții responsabile civilmente; c) deosebirea ce există între declarațiile martorilor și înscrisurile extra procesuale ce conțin relatări despre unele fapte sau împrejurări ce au legătură cu cauza.

Mărturia mincinoasă este fapta martorului care într-o cauză penală, civilă, disciplinară sau în orice altă cauză în care se ascultă martori, face afirmații mincinoase, ori nu spune tot ce știe privitor la împrejurările esențiale asupra cărora a fost întrebat. În mod corespunzător, această faptă penală poate fi comisă și de expert sau interpret.

În activitatea de înfăptuire a justiției, mijloacele de probă au o importanță deosebită, ele servind la cunoașterea adevărului fără de care justiția nu ar putea fi înfăptuită. De temeinicia probelor administrate și de buna credință a celor care

concură la aflarea lor, depinde temeinica înfăptuire a justiției. Printre persoanele care servesc la procurarea sau lămurirea probelor sunt martorii, experții și interpreții.

Martorii, avînd cunoștințele cele mai directe despre faptele care fac obiectul cercetării sau judecării, declarațiile lor pot duce la stabilirea acestor fapte așa cum au avut loc în realitate și deci la pronunțarea unor hotărîri juste, bazate pe adevăr. Însă, numai în măsura în care martorii relatează adevărul asupra celor cunoscute de ei, declarațiile lor prezintă un ajutor efectiv dat organului judiciar în opera de înfăptuire a justiției. De aceea, datoria oricărui martor este de a declara adevărul și de a spune tot ce știe cu privire la împrejurările asupra cărora este întreat. Aceleași obligații incumbă și experților și interpreților. Săvîrșirea de către aceștia a faptelor incriminate prin lege îngreunează activitatea organelor judiciare, puțînd implicit provoca emiterea unor soluții injuste.

Cuvinte-cheie: adevăr, declarație, mărturia mincinoasă, declarația mincinoasă, fals, bună-știință

TYOLOGY AND LIMITS OF STATEMENTS THAT PRODUCE LEGAL CONSEQUENCES AND ARE PROTECTED BY CRIMINAL LAW

Abstract

An important role in the administration of justice act have witnesses, experts and interpreters who contribute through specific activity along with other factors, to justice.

Character evidence of the witness statements stems from: a) the difference that exists between witness statements and expert opinions, the latter did not take into account the knowledge of facts or circumstances previously acquired; b) the fact that the witnesses are foreigners to the crime, this leads to differentiation of their statements of the defendant and those of the injured party, civil party and civilly responsible; c) the difference that exists between witness statements and extra procedural documents containing stories about some facts or circumstances related to the case.

Bear false witness is a witness who acts in a criminal, civil, and disciplinary or any other cause with listening to the witnesses made statements, it lies or not tells everything he knows regarding critical circumstances on which he was asked. Accordingly, an expert or interpreter can commit this criminal act.

In the work of justice, evidence are of particular importance, they serve in order to know the truth, without which justice could not be done. The merit of the evidences and the good faith of those who contribute to their finding depends on thorough enforcement of justice. Among those who serve in procuring evidence or clarification are witnesses, experts and interpreters.

The witnesses having direct knowledge of the facts, which are under investigation or trial, their statements may lead to the establishment of the facts as they occurred in reality and therefore, handing down fair decisions, based on truth. Is extending only in cases when the witnesses tells the truth known by them, their statements gave an effective help to judicial body in the work of justice.

That's why, the duty of every witness is to declare the truth and to tell everything he knows about the circumstances upon which it is asked. The same obligations incubate to experts and interpreters. Committing by them the incriminated facts hampers the activity of judicial bodies, and they could issue unfair solutions.

Keywords: truth, statement, perjury, false testimony, false, knowingly

În prezent, legislația penală a Republicii Moldova cunoaște mai multe varietăți a declarațiilor care produc diverse consecințe juridice care sunt ocrotite prin legea penală. Încercarea de a clasifica aceste declarații în baza anumitor criterii ne-a permis de a evidenția următoarele categorii ale ei.

1) Astfel, în baza criteriului *subiectului* de care sunt făcute putem deosebi: declarația contribuabilului persoană-fizică, declarația martorului, declarația părții vătămate, declarația bănuitului, învinuitului, inculpatului.

2) După *obiectul* (sau *conținutul*) său, deosebim declarații cu privire la impozitul pe venit, declarația cu privire la dreptul de autor, declarații care conțin informații referitoare la împrejurările și circumstanțele necesare cercetării și examinării cauzelor penale (care constituie obiectul probatorului în cadrul unei cauze penale sau civile), declarațiile capabile de a produce consecințe juridice etc.;

3) După *domeniul de activitate* unde sunt materializate declarațiile producătoare de consecințe juridice, deosebim: declarații din cadrul sferei de activitate financiar-fiscale, declarații din domeniul dreptului de proprietate intelectuală, declarații făcute la urmărirea penală, declarații făcute cu ocazia examinării cauzelor penale în instanța de judecată; declarațiile în fața notarului etc.

În doctrină, declarațiile mai sunt clasificate în: 1) declarații judiciare; 2) declarații extrajudiciare. Declarația este judiciară atunci când este făcută în cadrul procesului penal, în fața organelor judiciare, cu respectarea procedurii penale, constituind prin ea însăși mijloc de probă.[18, p. 110] Declarația este extrajudiciară când este făcută în afara procesului penal,

conținutul ei ajungând la cunoștința organului de cercetare penală prin intermediul altor mijloace de probă. Este cazul unor scrisori, declarații ale unor martori ori a unor înscrisuri în care s-au consemnat declarațiile făcute în cadrul unor cercetări administrative.

De asemenea, pot fi incluse în această categorie și informațiile desprinse dintr-un jurnal personal, dintr-un memoriu redactat ori din alte înscrisuri.[1, p. 111]

În continuare, ne vom referi la anumite laturi ale declarațiilor nominalizate. Astfel, în viața de toate zilele sunt întâlnite situații când actul normativ sau împrejurarea impun să se dea o anumită declarație pentru producerea unor consecințe (de exemplu, declarațiile de stare civilă, declarații de venituri, de impunere, declarația necesară pentru reducerea sau scutirea de impunere, declarația de venituri în vederea obținerii unor reduceri, în ceea ce privește taxa pentru energia electrică sau căldură, declarație în sensul că persoana în cauză nu are încheiată carte de muncă la altă unitate, declarația de acceptare sau renunțare la anumite drepturi sau, de asemenea, a unor obligații).[14, p. 627]

De asemenea, în vederea aflării adevărului, organul de urmărire penală și instanța de judecată au sarcina de a lămuri cauza, indiferent dacă este penală, civilă sau în orice altă procedură judiciară sub toate aspectele, pe bază de probe (la care se atribuie și declarațiile anumitor persoane). Probele nu sunt altceva decât fapte și împrejurări prin care se constată adevărul și se soluționează o cauză, iar mijloacele de probă sunt procedeele legale specifice organului de urmărire penală și instanței de judecată prin care se administrează probele. Proba nu se confundă cu mijlocul de probă întrucât acesta din urmă reprezintă calea legală prin care proba este administrată, iar folosirea mijloacelor de probă este posibilă prin diferite procedee.[19, p 89]

Un rol important în înfăptuirea actului de justiție îl au martorii, experții și interpreții care contribuie, prin activitatea specifică alături de alți factori, la înfăptuirea justiției.

Despre importanța declarațiilor martorilor, a rapoartelor întocmite de experți ori a activității interpretului în cadrul unei cauze penale, civile sau în orice altă procedură judiciară nu credem că se mai impun explicații. Totuși, după cum menționează autorii Petre Dungan, Tiberiu Medeanu și Viorel Pașca, în aprecierea declarațiilor se pornește de la buna-credință a acestora, iar atunci când acestea se coroborează și cu alte mijloace de probă, pot conduce la aflarea adevărului și la o justă soluționare a cauzei. Atunci când într-o cauză penală, civilă sau în orice altă procedură în care se ascultă martori, aceștia încalcă regula de mai sus și fac afirmații mincinoase ori nu spun tot ce știu în legătură

cu faptele și împrejurările esențiale cu privire la care este întreat, se realizează conținutul infracțiunii de mărturie mincinoasă.[19, p. 89]

Caracterul de mijloc de probă al declarațiilor martorului decurge din:

- diferența ce există între declarațiile martorilor și concluziile experților, acestea din urmă nesprrijinindu-se pe o cunoaștere a faptelor sau împrejurărilor dobândită anterior;
- faptul că martorii sunt persoane străine de infracțiune, acest lucru conducând la diferențierea declarațiilor acestora de cele ale învinutului sau inculpatului, precum și de cele ale părții vătămate, părții civile și părții responsabile civilmente;
- deosebirea ce există între declarațiile martorilor și înscrisurile extra-procesuale ce conțin relatări despre unele fapte sau împrejurări ce au legătură cu cauza. [1, p. 121]

Mărturia mincinoasă este fapta martorului care într-o cauză penală, civilă, disciplinară sau în orice altă cauză în care se ascultă martori, face afirmații mincinoase, ori nu spune tot ce știe privitor la împrejurările esențiale asupra cărora a fost întreat. În mod corespunzător, această faptă penală poate fi comisă și de expert sau interpret.

În activitatea de înfăptuire a justiției, mijloacele de probă au o importanță deosebită, ele servind la cunoașterea adevărului fără de care justiția nu ar putea fi înfăptuită. De temeinicia probelor administrate și de buna credință a celor care concură la aflarea lor, depinde temeinica înfăptuire a justiției. Printre persoanele care servesc la procurarea sau lămurirea probelor sunt martorii, experții și interpreții.

În viziunea savantului T. Butoi, proba cu martori, aparent simplu de administrat și de evaluat, a fost și este privită cu o doză de neîncredere, de scepticism, de natură să-i diminueze credibilitatea. [5, p. 146] Concluzia în baza căreia declarațiile martorului dispun de un caracter relativ se fundamentează atât pe experiența judiciară, cât și pe anumite cercetări conform cărora proba testimonială este aparent fragilă, uneori înșelătoare și cu o valoare destul de aleatorie.[10, p. 10]

Avansînd ideea relativității mărturiei, nu se are în vedere, firește, martorul de rea-credință, persoana care săvîrșește infracțiunea de mărturie mincinoasă, ci martorul de bună-credință, care a perceput faptele *ex propriis sensibus* și care dorește sincer să servească justiției. Importanța și complexitatea administrării probei cu martori impune, pe lîngă o bogată cultură juridică a subiectului oficial chemat să stabilească adevărul, stăpînirea celor mai adecvate reguli tactice criminalistice de ascultare, prin care proba testimonială să fie apropiată cît mai mult de realitate, de adevăr. Se rezolvă, în acest mod, două probleme esențiale:

- 1) stabilirea sincerității martorului, a bunei sale credințe;
- 2) determinarea veridicității mărturiei. [25, p. 376]

Constatăm și faptul că și în acele cauze penale în care probatoriul se întemeiază cu precădere pe mijloacele materiale de probă, importanța declarațiilor persoanelor rămîne nealterată, deoarece mijlocul material de probă nu prezintă valoare în sine: considerat izolat, nu dovedește nimic dacă nu este integrat în ansamblul împrejurărilor cauzei, dacă nu se cunoaște proveniența lui. Or, toate acestea nu pot fi precizate decît prin mijlocirea declarațiilor omenești.[9, p. 150]

Organele judiciare trebuie să analizeze cu toată grija și răspunderea, afirmațiile martorului (expertului, interpretului), întrucît, neconcordanța depozițiilor acestora cu realitatea, își pot găsi explicația nu în reaua-credință, ci în anumite erori de percepere sau de memorie datorită unor cauze (de ex.: deficiențe psihice), aspecte ce duc la înlăturarea caracterului penal al faptei.[14, 541]

Prin urmare, pentru a se putea realiza conținutul infracțiunii este necesar să preexiste o anumită situație denumită „cauză penală, civilă sau orice altă procedură în care se ascultă martori, ori se folosesc serviciile unui expert sau interpret”. [19, p. 92]

În contextul nominalizat, menționăm că declarația făcută este necesar să fie una dintre acele declarații care, potrivit legii sau împrejurărilor, servește la producerea unei consecințe juridice. Se cere ca declarația să aibă, potrivit legii sau împrejurărilor, valoare probatorie și eficiență juridică, să fie aptă pentru a servi la producerea consecinței juridice avute în vedere de făptuitor. Declarațiile care servesc, potrivit legii, la producerea unor consecințe juridice sunt cele arătate ca avînd această aptitudine în diferite acte normative (declarații de stare civilă, anumite declarații fiscale), iar declarațiile ce servesc, potrivit împrejurărilor, la producerea unor consecințe juridice sunt acele declarații care se fac în împrejurări excepționale (forță majoră, stare de necesitate), cînd producerea consecințelor juridice nu poate suferi nici o amîinare.[27, p. 404]

Nu sunt generatoare de consecințe juridice și nu pot duce la reținerea infracțiunii de fals în declarații susținerile neadevărate ale reclamantului dintr-o acțiune civilă, deoarece ele sunt supuse unor verificări ulterioare obligatorii a conținutului lor, de către instanță, iar părțile în proces au dreptul de a contesta cele susținute de reclamant și de a face proba contrarie.[12, p. 808]

Și identitatea unei persoane este una dintre cele mai importante componente ale existenței sale juridice, determinarea acesteia în mod corect fiind premisa esențială pentru o corespondență corectă între consecințele juridice și persoana care trebuie să „beneficieze” sau să „sufere” aceste consecințe.

Ca atare, afirmațiile unei persoane privind identitatea sa trebuie să beneficieze de aparența realității lor. Doar în condițiile sancționării penale a prezentării sub o identitate falsă, prin rolul de prevenție generală a dreptului penal, autoritățile publice sau funcționarii publici vor putea miza pe faptul că ceea ce afirmă persoana vizavi de identitatea sa corespunde adevărului. Așadar, având în vedere rațiunea incriminării, autorii români Bogdan Sergiu, Șerban, Boris Alina, Zlati George concluzionează că prin această normă se urmărește protejarea încrederii autorității publice în realitatea identității sub care o persoană se prezintă, într-un context generator de consecințe juridice.[4, p. 565]

În literatura de specialitate, în cadrul procedeelelor specifice de obținere a declarațiilor martorilor sunt menționate confruntarea și folosirea interpreților. Confruntarea, ca procedeu probatoriu complementar – excepție de la regula audierii separate a persoanelor – este folosită de organul judiciar în cazul în care se constată că există contradicții între declarațiile persoanei ascultate în aceeași cauză (deci la confruntare nu pot fi chemate decât persoane care au fost deja ascultate), prin ea (confruntarea), pe lângă lămurirea contradicțiilor, putându-se obține noi date pentru rezolvarea cauzei penale.[15, p. 73]

Aptitudinea declarației de a produce consecințe juridice decurge, de obicei, din lege (care, de regulă, stabilește obligativitatea declarației, condițiile și termenele în care trebuie făcută și determină efectele), dar poate decurge și din anumite împrejurări de fapt, cel mai adesea neprevăzute, care impun luarea declarației și imprimă eficiență probatorie. Nu este aptă, de exemplu, să genereze asemenea consecințe, fapta unei concubine de a-și atribui, în actul de deces al concubinului său, calitatea de soție a acestuia, deoarece actul de deces, neavând ca obiect constatarea calității de soție, nu poate constitui un titlu în această privință. De asemenea, nu poate servi la producerea unor consecințe juridice declarația prin care o persoană ascunde medicului, chemat să constate moartea unei persoane, împrejurările în care acea persoană a încetat din viață, deoarece medicul are obligația de serviciu să constate personal cauza morții.[12, p. 87]

Înscrisul în care este consemnată declarația mincinoasă devine în mod firesc un înscris fals (un fals intelectual derivat din declarație falsă), iar efectele pe care declarația oficială consemnată le produce sunt rezultatul unei alterări de adevăr. Falsul în declarații este deci o faptă ce prezintă un evident pericol social, aducând atingere încrederii pe care trebuie să o inspire înscrisurile oficiale întocmite pe baza declarațiilor făcute în fața organelor competente. În formarea și desfășurarea relațiilor sociale, declarațiile făcute în fața organelor competente au, din ce în ce mai frecvent,

un rol hotărâtor, aceste declarații sunt socotite mijloc temeinic de probă, așa încât orice declarație falsă consemnată oficial zdruncină încrederea pe care oamenii o acordă acestui mijloc de probă și provoacă neliniște și nesiguranță în sfera relațiilor sociale.[16, p. 456]

Elementul esențial al înscrisului oficial ar trebui să fie faptul că el cuprinde o manifestare de voință ce reprezintă exercitarea autorității de stat (*lato sensu*), și nu simpla identitate a emitentului sau faptul că acesta aparține unei persoane publice.

În ceea ce privește primul motiv de calificare a unui înscris ca fiind oficial, respectiv identitatea emitentului, autorii vizați fac câteva observații. Criteriul pierde din vedere faptul că este de natura, și nu de esența instituțiilor sau autorităților publice emiterea înscrisurilor prin care se exercită autoritatea de stat. Niciuna dintre acestea nu este complet izolată în sfera dreptului public. Din contra, orice instituție publică poate deveni actor în circuitul juridic privat. Mult mai evident este că o persoană care administrează bunuri proprietate publică sau o persoană asimilată funcționările publice va activa și în circuitul de drept privat (poate chiar preponderent) și va emite deci înscrisuri care, normal, ar trebui considerate înscrisuri sub semnătură privată. În mod nejustificat, legea penală nu face însă nici o distincție, atrăgând în sfera înscrisului oficial orice înscris ce emană de la o asemenea persoană.

Cu același ton critic, autorii remarcă și faptul că *criteriul apartenenței* lărgeste excesiv limitele semantice ale noțiunii. Mai exact, nu se înțelege de ce faptul apartenenței înscrisului la o asemenea persoană produce automat o „mutație” la nivelul naturii acestuia.

Pentru a arăta cât de largă este această definiție, autorii vizați încheie cu un exemplu extrem de sugestiv. Pe baza actualei definiții, orice factură sau chitanță emisă de un notar ar putea fi considerată un înscris oficial, fiind un înscris care emană de la o persoană prevăzută de art. 175 alin. (2) Noul Cod penal al României. Mai mult, orice act deținut de către notar ar putea fi considerat și el un înscris oficial, fiind un înscris care aparține unei persoane de la art. 175 alin. (2) Noul Cod penal al României. În ceea ce privește celelalte elemente ale faptei, ele rămân aceleași ca în vechea reglementare. Ca atare, textul va putea fi aplicat într-o manieră similară celei de până acum. În cazul *formei agravate* prevăzute anterior de art. 288 alin. (2) NCP, singura modificare intervenită este aceea că legiuitorul a prevăzut în mod expres faptul că agravanta se aplică doar funcționarului public. O astfel de completare aduce o restrângere a aplicabilității normei, astfel că, din acest punct de vedere, art. 320 alin. (2) NCP reprezintă o lege

penală mai favorabilă. Oricum, chiar și sub vechea reglementare, având în vedere că înscrisul obiect al falsificării era unul oficial, era greu de imaginat o ipoteză în care un funcționar privat, în exercițiul atribuțiilor sale de serviciu, ar fi putut falsifica material un înscris oficial.

Având în vedere că falsificarea materială reprezintă pe deplin o încălcare a atribuțiilor de serviciu, forma agravată a falsului material va înlătura reținerea infracțiunii de abuz în serviciu, ultima având un caracter subsidiar față de prima.[3, p. 540]

Uneori o nedeclarare a unui neadevăr se sancționează nu ca un fals în declarații, ci se aplică textul special care incriminează acea faptă. De exemplu, un martor, deși face declarații neadevărate în fața unei instituții publice cu ocazia audierii sale, el nu va răspunde pentru fals în declarații ci pentru mărturie mincinoasă. Aceasta în ciuda faptului că procesul-verbal în care se consemnează declarația martorului este un act oficial. Scopul acestuia nu ține de consemnarea veridicității declarațiilor, ci doar de materializarea depoziției martorului, care poate fi adevărată ori falsă. Neadevărul declarației poate fi evidențiat de celelalte probe administrate sau de celelalte părți sau participanți la procedura judiciară.

În situația în care fapta martorului nu cade sub prevederile normei care sancționează mărturia mincinoasă, fapta acestuia urmează a fi încadrată ca fiind fals în declarații. Dacă însă grefierul consemnează în mod intenționat greșit declarația martorului sau a celorlalte părți audiate, atunci el comite infracțiunea de fals intelectual. Dacă o persoană modifică declarația martorului sau a unei alte părți prin falsificarea procesului verbal în care sunt consemnate aceste date, fapta întrunește elementele constitutive ale infracțiunii de fals material în înscrisuri oficiale. [4, p. 340]

Practica judiciară românească a reținut faptul că dacă o persoană autentifică la notariat o declarație în care afirmă împrejurări nereale și o prezintă apoi altei autorități, săvârșește numai infracțiunea de fals în declarații, nu și infracțiunea de uz de fals. [28, p. 300.] Falsul în declarații, implicând pe lângă declararea necorespunzătoare adevărului în vederea producerii unei consecințe juridice, și situația ca declarația făcută să servească pentru producerea acelei consecințe, exclude prin conținutul său obiectiv existența în concurs a infracțiunii de uz de fals. [23, p. 396] Infracțiunea de fals în declarații exclude prin însăși conținutul său (ca și infracțiunea de fals în înscrisuri sub semnătură privată) existența în concurs a infracțiunii de uz de fals.[21, p. 276]

O cerință esențială pentru a se putea reține infracțiunea de fals în declarații se referă la faptul că declarațiile susceptibile de a produce

consecințe juridice să nu aibă potrivit legii, o reglementare penală specială, în aceste cazuri, fapta primind o altă încadrare juridică. Așadar, sunt exceptate declarațiile generatoare de consecințe care sunt incriminate, ca atare, constituind alte infracțiuni, ca de exemplu, denunțarea calomnioasă, mărturia mincinoasă, unele fapte privind regimul vamal etc.

Infracțiunea de fals în declarații exclude, prin însăși conținutul său, existența în concurs a infracțiunii de uz de fals. Astfel, dacă o persoană autentică la notarul public o declarație în care afirmă împrejurări nereale și o prezintă apoi autorității, săvârșește numai infracțiunea de fals în declarații, nu și infracțiunea de uz de fals. Cu alte cuvinte, falsul în declarații exclude uzul de fals.[14, p. 628]

Conform opiniei autorilor Gheorghe Diaconescu și Constantin Duvac, infracțiunea de fals în declarații exclude prin conținutul său, existența în concurs și a infracțiunii de uz de fals, dar ea va putea constitui un mijloc de săvârșire a altei infracțiuni (înșelăciune, nerespectarea dispozițiilor de import sau export etc.).

Nu există infracțiunea de fals în declarații, existând autoritate de lucru judecat, dacă funcționarul a fost condamnat anterior pentru aceeași faptă, calificată însă ca fals privind identitatea; ori dacă sub forma unei declarații neadevărate, s-a realizat elementul material al infracțiunii de înșelăciune, inculpatul declarând casierului că a fost să ridice banii de pe statul de plată al părții vătămate; sau dacă, cu ocazia încheierii unui contract de vânzare-cumpărare a unui imobil, părțile au declarat la notariat un preț inferior prețului real, această faptă constituie contravenție fiscală; ori dacă gestionarul nu a recunoscut în fața organului de revizie contabilă că a dat mărfuri pe credit; o atare declarație nu produce efecte juridice, neputând influența lucrările de inventariere; sau face alte afirmații neadevărate, cu ocazia reviziei contabile, aceste declarații nu produc efecte juridice, revizia având îndatorirea să verifice situația gestiunii nu pe baza declarațiilor gestionarului, ci a actelor justificative; sau dacă făptuitorul prezintă notarului, spre autentificare, un înscris cu conținut neadevărat, deoarece prin ea însăși, autentificarea, nu produce consecințe juridice, infracțiunea de fals în declarații se va consemna ulterior, când actul respectiv va fi prezentat unei unități în vederea producerii de consecințe juridice; ori dacă declarația neadevărată a făptuitorului, privind veniturile sale suplimentare, în vederea calculării alocației de stat, nu era susceptibilă să producă efecte juridice, în acest caz veniturile inculpatului, provenind dintr-un contract de natură civilă, nu sunt ținute în seamă; falsul prin declararea unei identități false constituie infracțiunea de fals privind identitatea și nu de fals în declarații.[13, p. 834]

Menționăm și asupra faptului că o problemă destul de disputată în literatura de specialitate este aceea de a ști care este încadrarea juridică a faptei unei persoane fizice de a declara în fața notarului un preț mai mic decât cel real pentru apartamentul care face obiectul unui contract de vânzare-cumpărare. Conform unei opinii se menționează că această faptă ar întruni elementele constitutive a două infracțiuni aflate în concurs – evaziune fiscală și fals în declarații. [22, p. 83] Într-o altă viziune, se consideră că fapta de a declara în fața notarului un preț mai mic decât cel real nu constituie fals în declarații, deoarece declarația nu este susceptibilă, prin ea însăși să producă efecte juridice. Întîlnim și afirmația conform căreia nu este prezentă nici infracțiunea de fals intelectual, deoarece notarul nu este funcționar public, el realizînd o profesie liberală. [24, p. 133] În final, se constată că fapta la care se face referire nu poate fi calificată nici evaziune fiscală, nici fals în declarații și nici complicitate la fals, deoarece declararea unui preț mai mic, conform Codului civil, constituie o simulație, iar aceasta nu poate vătăma pe terți. De asemenea, în realitate, în patrimoniul vânzătorului nu se adaugă un nou bun, nu se obține un venit suplimentar. În realitate, are loc un schimb, în locul apartamentului se primește o sumă de bani, în concluzie, neputîndu-se vorbi de venituri impozabile.[6, p. 541]

În situația infracțiunii de încercare de a determina mărturia mincinoasă, termenii „expert” și „interpret” au un sens mai larg decât cel arătat la mărturie mincinoasă și anume acela de persoane abilitate ca expert sau interpret și nu în sensul de calitate procesuală (pe care o primesc în momentul numirii lor în cauză). Încercarea de a determina mărturia mincinoasă se poate face față de o persoană care este subiect procesual (martor, expert, interpret) care a fost chemată ca martor sau desemnată expert ori interpret sau care nu a căpătat însă această calitate, dar care se presupune că o va dobîndi. Fapta de încercare de a determina mărturia mincinoasă poate fi săvîrșită și față de un martor care a fost ascultat sau față de un expert care și-a depus raportul de expertiză pentru a-l face să revină asupra depozițiilor sau concluziilor date anterior. [16, p. 196] Există această infracțiune dacă inculpatul i-a cerut martorului să facă declarații neadevărate în fața organelor judiciare, în condițiile acestui articol, însă martorul a spus adevărul.[12, p. 515]

Infracțiunea de mărturie mincinoasă nu poate fi săvîrșită decât de un martor, expert sau interpret. Persoana care nu se află față de organul judiciar într-un raport juridic specific, respectiv nu are calitatea procesuală de martor, expert sau interpret, nu poate fi subiect al infracțiunii de mărturie mincinoasă. Cu alte cuvinte, nu poate avea calitatea de martor și nu poate săvîrși

infracțiunea de mărturie mincinoasă persoana care are calitate de parte în proces.[6, p. 397]

În doctrină am întâlnit și anumite discuții asupra faptului prin ce se deosebește refuzul sau eschivarea de a face declarații și darea de declarații mincinoase prin inacțiune, adică prin trecerea cu vederea a împrejurărilor cunoscute martorului. Răspunsul la această întrebare depinde de faptul dacă este necesar de a recunoaște posibilitatea declarației mincinoase prin inacțiune. Ca de exemplu, dacă martorul ocular al unei fapte infracționale va declara că el nu cunoaște nimic, adică, faptic, nu comunică adevărul, apoi acest comportament va fi calificat ca declarație mincinoasă. [33, 99] Totodată, în viziunea savanților Vlasov I. S și Teajcova I. V., ar fi mult mai corect de a califica cele comise drept refuz de a face declarații, [31, p. 100] deoarece martorul, în cazul dat, nu se opune în mod activ stabilirii adevărului. Totodată, nu putem fi de acord și cu afirmația că trecerea sub tăcere nu poate fi considerată drept declarație mincinoasă. [31, p. 88] Criteriul hotărâtor în situația de față îl constituie faptul cum va influența comportamentul celui vinovat asupra stabilirii adevărului: dacă acest comportament împiedică la stabilirea lui, apoi vom fi în prezența declarației mincinoase și, respectiv, doar dacă nu contribuie, apoi va fi vorba despre refuzul de a face declarații.[32, p. 307]

Dacă actul de intimidare sau corupere constituie prin el însuși o infracțiune, se aplică regulile privind concursul de infracțiuni. Aceasta înseamnă că infracțiunea poate *intra* în concurs cu cea de lovire, vătămare, dare de mită etc. În ceea ce privește posibilitatea comiterii faptei de influențare a declarațiilor, atunci când se realizează prin constrângere, în concurs cu infracțiunea de șantaj, împărțim punctul de vedere exprimat în doctrină potrivit căruia se va reține doar infracțiunea de influențare a declarațiilor, deoarece influențarea declarațiilor constituie, în această modalitate de comitere, o formă specială de șantaj, astfel că va avea prioritate de aplicare în fața normei generale de incriminare a șantajului.[2, p. 585]

Având în vedere că falsificarea materială reprezintă pe deplin o încălcare a atribuțiilor de serviciu, forma agravată a falsului material va înlătura reținerea infracțiunii de abuz în serviciu, ultima având un caracter subsidiar față de prima. [3, p. 542]

Condițiile de comitere, respectiv de către un funcționar public cu prilejul întocmirii unui înscris, arată clar că un act de fals intelectual reprezintă, în același timp, și o încălcare a atribuțiilor de serviciu. În cazul în care prin acest fals intelectual ar fi lezate interesele legale publice sau private ale unei persoane, fapta ar fi calificabilă și ca un abuz în serviciu. Însă, având

în vedere caracterul subsidiar al abuzului în serviciu față de orice altă infracțiune care incriminează distinct forme concrete de încălcare a atribuțiilor de serviciu, în speță se va aplica doar norma specială a falsului intelectual, ea reprezentând, de fapt, și o incriminare a unei forme particulare de abuz în serviciu.[3, p. 545]

Constrângerea de a face declarații, prevăzută la art. 309 Cod penal are semne comune cu o altă faptă infracțională – determinarea la depunerea de declarații mincinoase, la formularea de concluzii false sau la efectuarea de traduceri incorecte (art. 314 Cod penal). În sensul dat, coincid obiectele și metoda de influențare asupra persoanei audiate – constrângerea. Totodată, între aceste componente de infracțiune există și anumite deosebiri. Prima dintre acestea constă în subiectul infracțiunii – în conformitate cu prevederile art. 309 Cod penal, subiect al acestei componente de infracțiune este persoana care constată infracțiunea, ofițerul de urmărire penală, procurorul sau judecătorul, iar subiect al faptei incriminate la art. 314 Cod penal este oricare altă persoană care acționa din propria inițiativă, fără știința sau acordul organului de drept.

În al doilea rând, este diferit cercul de persoane față de care se aplică constrângerea: în norma de drept de la art. 309 Cod penal se vorbește despre martor, bănuț, învinut, inculpat, expert, specialist și interpret, în timp ce art. 314 Cod penal incriminează determinarea depunerii de declarații din partea martorului, părții vătămate, a expertului și interpretului.

În al treilea rând, se deosebesc metodele de influențare: în cazul art. 309 Cod penal este vorba despre constrângerea persoanei prin amenințare sau prin alte acte ilegale, iar în art. 314 Cod penal se menționează constrângerea sau promisiunea, oferirea sau darea de bunuri, de servicii ori de alte avantaje patrimoniale sau nepatrimoniale.

Și în sfârșit, în cazul art. 314 Cod penal se are în vedere determinarea la depunerea doar a declarațiilor mincinoase, în timp ce determinarea de la art. 309 Cod penal presupune darea oricăror declarații – atât false, cât și adevărate.

Această delimitare, deosebire are un caracter principal, deoarece în situația constrângerii pe segmentul dării declarațiilor, aplicate de către colaboratorii organelor de drept sau fie cu acordul lor de către alte persoane, însuși influența ilegală este una infracțională, afectând de fiecare dată funcționarea normală a organelor de justiție. În situațiile în care alte persoane, fără a avea legătură cu reprezentanții organelor de drept aplică constrângerea în vederea oferirii de declarații, apoi comportamentul lor nu poate genera răspunderea în baza art. 309 Cod penal al Republicii Moldova.

După cum afirmă cercetătorii Sergiu Brînză și Vitalie Stati, pentru

calificarea faptei în baza art. 309 Cod penal, nu are importanță dacă persoana este constrânsă să facă declarații false sau veridice. La fel, nu contează dacă expertul este constrâns să facă o concluzie falsă sau veridică. Sub acest aspect, infracțiunea specificată la art. 309 Cod penal se deosebește de infracțiunea prevăzută la art. 314 Cod penal. În ultimul caz, răspunderea se aplică pentru constrângerea martorului sau a părții vătămate de a face declarații numai mincinoase, ori a expertului de a face concluzii numai false. Cît privește traducătorul sau interpretul, acesta este constrâns să facă o traducere sau interpretare incorectă atît în cazul infracțiunii prevăzute la art. 309 Cod penal, cît și în situația infracțiunii specificate la art. 314 Cod penal. [7, p. 765]

Declarația mincinoasă (art. 312 Cod penal) are trăsături comune cu denunțarea falsă (art. 311 Cod penal). Ele atentează asupra unuia și aceluiași obiect nemijlocit și constau în comunicarea informațiilor cu bună-știință falsă; ambele infracțiuni sunt comise cu premeditare, adică intenționat. Totodată, între acestea pot fi evidențiate și anumite deosebiri esențiale. În art. 311 Cod penal se vorbește despre denunțarea cu bună-știință falsă de a-l învinui pe cineva de săvîrșirea unei infracțiuni. Respectiv, denunțarea falsă este posibilă doar în cadrul unui proces penal, în timp ce declarația mincinoasă, concluzia falsă sau traducerea incorectă pot avea loc în cadrul oricărei cauze, atît penale, cît și civile.

În continuare, denunțarea falsă conține doar informații de un caracter de învinuire, iar declarația mincinoasă poate manifesta atît în latura acuzării (învinuirii), cît și în cea a apărării (achitării).

O importanță esențială pentru delimitarea acestor infracțiuni o au condițiile procesuale. Declarațiile sunt făcute doar după începerea urmăririi penale, în timp ce denunțarea se realizează, de regulă, pînă la inițierea urmăririi, reprezentînd, de frecvente ori, temeiul începerii acesteia.

Denunțarea falsă este posibilă și după începerea urmăririi penale, însă, în acest caz apare întrebarea dacă persoana s-a prezentat din propria inițiativă la organul de drept sau a fost chemată în vederea audierii sale. În prima situație, informația falsă este calificată în baza art. 311 Cod penal (denunțare falsă), iar cu referire la al doilea caz – în calitate de declarație mincinoasă. Excepție de la această regulă le prezintă cazurile în care persoana se prezintă din propria dorință în vederea comunicării împrejurărilor și circumstanțelor de un caracter achitator, reabilitator - din considerentul că astfel de informații pot fi considerate drept denunțare falsă, răspunderea penală survine pentru darea de declarații mincinoase.

O importanță aparte o are și conținutul informațiilor. În situația

denunțării false acestea sunt în modul obligator informații care se referă la elementele componentei de infracțiune (de bază sau calificată), adică importante pentru calificarea celor comise, în timp ce declarația mincinoasă se poate referi și la alte fapte și împrejurări care influențează asupra individualizării răspunderii și pedepsei (ca de exemplu, datele ce caracterizează persoana învinutului, starea de sănătate, situația familială etc.).

Dacă e să reieșim din faptul că denunțarea falsă poate fi săvârșită nu doar în fața organului de drept, apoi mai apare o deosebire, deoarece în calitate de declarații mincinoase pot fi recunoscute doar informațiile comunicate în procesul efectuării acțiunilor procesuale (la etapa urmăririi penale și în procesul examinării cauzei penale în instanța de judecată). [30, p.52]

După cum afirmă cercetătoarea Gîrlea Anastasia, spre deosebire de denunțarea falsă, conținutul declarației mincinoase înglobează un cerc mai mare de informații. Declarația mincinoasă poate fi legată de denaturarea circumstanțelor și faptelor care urmează a fi stabilite într-o cauză concretă, inclusiv a datelor despre persoana învinutului, a părții vătămate și caracterul relațiilor martorului cu aceste persoane, despre vinovăție, consecințe etc. Unele deosebiri persistă în formele materializării, reflectării externe a acestor infracțiuni. Denunțarea falsă presupune, întotdeauna, săvîrșirea de acțiuni active, în timp ce declarația mincinoasă poate fi realizată și prin inacțiune (de exemplu, necomunicarea circumstanțelor care au o importanță esențială pentru determinarea vinovăției persoanei). Această delimitare se fundamentează pe caracterul diferit al infracțiunilor cu pricina. Declarația mincinoasă este oferită, întotdeauna, în cadrul unei cauze penale deja intentate, iar denunțarea falsă referitoare la comiterea unei infracțiuni servește însăși drept temei și bază pentru pornirea urmăririi penale. [20 p. 11]

Putem evidenția încă o deosebire între respectivele componente de infracțiune: subiectul denunțării false este cu mult mai larg – și anume, orice persoană (inclusiv și învinutul), în timp ce în art. 312 al Codului penal subiectul special este indicat expres – martorul, partea vătămată, expertul, specialistul, interpretul.

Nu de puține ori, denunțatorul de rea voință, în baza cererii căruia a fost pornită urmărirea penală, în procesul audierii sale în calitate de martor face declarații false în vederea confirmării denunțului fals făcut. Din punct de vedere formal, acest comportament conține semnele a două componente de infracțiune – cea din art. 311 și 312 Cod penal. Însă, în virtutea unei viziuni unice a oamenilor de știință, calificarea prin cumul a acestor componente de infracțiune este inadmisibilă, cele comise fiind cuprinse

doar de prevederile art. 311 (denunțarea falsă). Argumentul invocat în acest sens ține de faptul că declarațiile false făcute de către denunțatorul de rea voință reprezintă o continuitate a denunțării false și răspunderea pentru ele (pentru declarații) nu poate surveni din considerentul că depozițiile adevărate ar duce la propria demascare în comiterea faptei de denunț fals, ceea ce contravine privilegiului de neadmitere a actelor de autoincriminare.

Practica judiciară a organelor de drept din Republica Moldova înregistrează, în anumite situații abateri de la principiul dat pe acest segment.

În contextul dat, ca urmare a celor expuse, menționăm că această ultimă soluție se prezintă a fi corectă, în acest sens pronunțându-se și Colegiul penal lărgit al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, care a statuat că: *„persoana care a făcut denunțarea falsă nu poate să răspundă și pentru declarația mincinoasă, în legătură cu faptul că aceasta nu poate fi subiect al celei din urmă infracțiuni, deoarece cerînd de la ea declarații adevărate, ar însemna s-o plasezi în poziția de martor în propria sa cauză. Nu poate fi concurs de infracțiuni atunci cînd același făptuitor este autor atît al denunțării false, cît și al declarației mincinoase. În atare situație se reține o singură infracțiune de inducere în eroare a organelor judiciare prin denunțarea falsă”*. [11]

Refuzul sau eschivarea martorului ori a părții vătămate de a face declarații (art. 313 Cod penal) are asemănare cu declarația mincinoasă (art. 312 Cod penal), din considerentul că atentează asupra unuia și aceluiași obiect. În același timp, între ele există și deosebiri substanțiale. Cea mai de bază deosebire dintre ele constă în faptul că refuzul sau eschivarea de a face declarații se exprimă doar prin inacțiune, iar declarația mincinoasă, de regulă, constă în acțiune, dar poate fi comisă, în anumite împrejurări, și prin inacțiune. [32 p. 324]

Declarația mincinoasă și falsificarea probelor au anumite asemănări. Astfel, latura obiectivă atît a declarației mincinoase, cît și a falsificării de probe se reflectă în denaturarea informației cu caracter probator. Aceste infracțiuni mai au și un obiect nemijlocit unic. La ziua de azi, aceste componente se deosebesc în baza criteriului subiectului. Martorii, specialiștii, experții și interpreții, figurînd în calitate de subiecți ai declarației mincinoase nu pot fi subiecți ai faptei de falsificare de probe. [29 p.97]

În opinia autorilor Sergiu Brînză și Vitalie Stati, se va aplica nu alin. 3, art. 330¹ Cod penal al Republicii Moldova, dar alin. 2, art. 315 Cod penal al Republicii Moldova, dacă informațiile din declarațiile cu privire la venituri și proprietate, în calitate de date ale urmăririi penale, în ambianța urmăririi penale

sau în legătură cu aceasta, vor fi divulgate de către persoana care efectuează urmărirea penală sau de către persoana abilitată cu controlul asupra desfășurării urmăririi penale, dacă această acțiune a cauzat daune morale sau materiale martorului, părții vătămate sau reprezentanților acestora, ori dacă l-a făcut pe vinovat să se eschiveze de la răspundere. [8 p. 922]

Autorul Vitalie Stati mai consemnează și faptul că declarația cu privire la venituri și proprietate (în sensul Legii privind declararea și controlul veniturilor și al proprietății demnitarilor de stat, judecătorilor, procurorilor, funcționarilor publici și a unor persoane cu funcție de conducere, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 19.07.2002) nu poate să reprezinte obiectul material al infracțiunii prevăzute la art. 244¹ Cod penal al Republicii Moldova. Potrivit alin. 2 și 3 al Legii privind declararea și controlul veniturilor și al proprietății demnitarilor de stat, judecătorilor, procurorilor, funcționarilor publici și a unor persoane cu funcție de conducere, nedepunerea declarației de către subiectul declarării în termenele stabilite la art. 8 din numita lege constituie contravenție și se sancționează conform art. 330² din Codul contravențional; indicarea intenționată în declarație a datelor inexacte sau incomplete constituie infracțiune și se pedepsește conform art. 352¹ Cod penal al Republicii Moldova. [26, p. 275]

Prezentarea tardivă a dării de seamă fiscale (inclusiv a declarației cu privire la impozitul pe venit) nu atrage răspunderea pentru una dintre infracțiunile prevăzute la art. 244¹ Cod penal al Republicii Moldova. La fel, se poate susține că eschivarea de la prezentarea declarației cu privire la impozitul pe venit nu atrage răspunderea conform alin. 2 art. 260 din Codul fiscal. În concluzie, numai sustragerea categorică și definitivă de la prezentarea declarației cu privire la impozitul pe venit intră sub incidența art. 244¹ Cod penal al Republicii Moldova. În cazul în care o astfel de sustragere are un caracter limitat în timp, răspunderea se va aplica în baza alin. 2 art. 260 din Codul fiscal. [26 p. 280]

Sub incidența alin. 1 art. 244¹ Cod penal al Republicii Moldova intră numai includerea în declarația cu privire la impozitul pe venit a unor date denaturate de către declarant. Nu se aplică această normă în ipoteza falsificării documentului respectiv pe calea fie a contrafăcerii (adică a confecționării declarației cu privire la impozitul pe venit false), fie a modificării conținutului declarației autentice cu privire la impozitul pe venit. În astfel de cazuri, în funcție de calitatea subiectului, se va aplica prevederea corespunzătoare din art. 332 sau 361 Cod penal al Republicii Moldova. [26 p. 281]

Aplicarea alin. 1 art. 244¹ Cod penal al Republicii Moldova (în ipoteza de includere în declarația cu privire la impozitul pe venit a unor date denaturate) exclude aplicarea art. 352¹ Cod penal al Republicii Moldova. Or, în ipoteza analizată, alin. 1 art. 244¹ Cod penal al Republicii Moldova trebuie privit ca o normă specială în raport cu art. 352¹ Cod penal al Republicii Moldova. Din motive similare, nu va fi necesară nici aplicarea suplimentară a uneia dintre prevederile art. 361 Cod penal al Republicii Moldova (avînduse în vedere ipoteza de folosire a documentelor oficiale false, care acordă drepturi sau eliberează de obligații). [26 p. 282]

În cele din urmă, putem concluziona că declarațiile producătoare de consecințe juridice au fost și rămîn a fi obiectul protecției juridico-penale, iar diversitatea formelor de manifestare, generează noi eforturi a doctrinei în vederea clasificării și investigării acestora.

Referințe bibliografice

1. Bercheșan Vasile. Cercetarea penală (criminalistică – teorie și practică). Îndrumar complet de cercetare penală. Editura și Tipografia ICAR. București, 2002.
2. Bodoroncea Georgiana, Cioclei Valerian, Lefterache Lavinia Valeria. Codul penal. Comentariu pe articole. Ed. C. H. BECK. București, 2014.
3. Bogdan Sergiu, Șerban Doris Alina, Zlati George. Noul Cod penal: analize, explicații, comentarii: perspectiva clujeană. Ed. Universul Juridic. București, 2014.
4. Bogdan Sergiu. Drept penal. Partea specială. Volumul I. Ediția a 2-a revăzută și adăugită. Ed. Sfera Juridică. Cluj-Napoca, 2007.
5. Bogdan T. Probleme de psihologie judiciară. Ed. Științifică. București, 1973.
6. Boroi Alexandru. Drept penal. Partea specială. Ediția 2. Ed. C. H. BECK. București, 2008.
7. Brînză Sergiu, Stati Vitalie. Drept penal. Partea specială. Volumul II. Tipografia Centrală. Chișinău, 2011.
8. Brînză Sergiu, Stati Vitalie. Tratat de drept penal. Partea specială. Volumul II. Tipografia Centrală. Chișinău, 2015.
9. Ciopraga Aurel, Criminalistica. Tratat de tactică. Ed. GAMA. Iași, 1996.
10. Ciopraga Aurel, Evaluarea probei testimoniale în procesul penal. Ed. Junimea. Iași, 1979.
11. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție, nr. 1 ra-1324/2014 din 30.09.2014.
12. Diaconescu Gheorghe, Duvac Constantin. Tratat de drept penal. Partea specială. Ed. C. H. BECK. București, 2009.
13. Diaconescu Gheorghe, Duvac Constantin. Tratat de drept penal. Partea specială. Ed. C. H. BECK. București, 2014.
14. Dobrinoiu Vasile, Dima Traian. Drept penal. Curs selectiv pentru licență. Partea generală și partea specială. Ed. HAMANGIU. București, 2007.

15. Doltu Ioan, Drăghici Vasile, Negip Mariana. Martorul în procesul penal. Ed. LUMINA LEX. București, 2004.
16. Dongoroz V., Kahane S., Oancea I., Stănoiu R., Fodor I., Iliescu N., Bulai C., Roșca V. Explicații teoretice ale Codului penal român. Ediția a 2-a. Vol. IV. Ed. Academiei Române. Ed. ALL BECK. București, 2003.
17. Dorângă Gheorghe, Lucinescu Dumitru, Papadopol Vasile, Popescu Dumitru C., Rămureanu Virgil. Codul penal român, comentat și adnotat. Partea specială. Volumul II. Ed. Științifică și Enciclopedică. București, 1977.
18. Dumitru A. L. Drept procesual penal. Ed. Europa Nova. București, 1996, p. 101; Bercheșan Vasile. Cercetarea penală (criminalistică – teorie și practică). Îndrumar complet de cercetare penală. Editura și Tipografia ICAR. București, 2002.
19. Dungan Petre, Medeanu Tiberiu, Pașca Viorel. Manual de drept penal. Partea specială. Vol. II. Ed. Universul Juridic. București, 2011.
20. Gîrlea Anastasia. Delimitarea denunțării false, a declarației mincinoase, concluziei false sau traducerii incorecte de alte infracțiuni conexe. Legea și Viața, iunie, 2014.
21. Loghin O., Filipaș A. Drept penal român. Partea specială. Casa de Editură și Presă „Șansa SRL”. București, 1992.
22. Olaru I. Calificarea juridică a faptei de a declara în fața notarului public un preț mai mic decât cel real. Dreptul, nr. 6/1999.
23. Papadopol V., Popovici M. Repertoriu alfabetic de practică judiciară în materie penală pe anii 1976-1980. Ed. Științifică și Enciclopedică. București.
24. Rădulescu O, Rădulescu P. I. Din nou despre calificarea faptei de a declara în fața notarului public un preț mai mic decât cel real. Dreptul, nr. 10/1999.
25. Stancu Emilian. Tratat de criminalistică. Ediția a IV-a. Editura universul Juridic. București, 2007.
26. Stati Vitalie. Infracțiuni economice. Note de curs. CEP USM. Chișinău, 2014.
27. Toader Tudorel. Drept penal român. Partea specială. Ediția a 7-a revizuită și actualizată pînă la data de 10 noiembrie 2012. Ed. HAMANGIU. București, 2012.
28. Vasiliu T., Pavel D., Antoniu G., Daneș Șt., Dăringă Gh., Lucinescu D., Papadopol V., Popescu D. C., Rămureanu V. Codul penal comentat și adnotat. Partea specială. Vol. II. Ed. Științifică și Enciclopedică. București, 1977.
29. Блинников В. А. Уголовные и криминологические аспекты лжесвидетельства. Диссер-тация кандидата юридических наук. Ставрополь, 1998.
30. Блинников В. А., Устинов В. С. Лжесвидетельство: уголовно-правовые, кримино-логические, уголовно-процессуальные и криминалистические аспекты. Ставрополь, 1999.
31. Власов И. С., Тяжкова И. М. Ответственность за преступления против правосудия. М., 1968.
32. Горелик А. С., Лобанова Л. В. Преступления против правосудия. Издательство Р. Асланова. Юридический центр Пресс. СПб, 2005.
33. Хабибуллин М. Х. Ответственность за заведомо ложный донос и заведомо ложное показание по советскому уголовному праву. Казань, 1975.

*Materialele publicate în revista „Relații Internaționale. Plus”
nu reflectă neapărat punctul de vedere al redacției.*

*Adresa redacției:
str. Pușkin 54, mun. Chișinău, Republica Moldova, MD-2005
telefon/fax: 022-21-09-78; e-mail: revista@irim.md*